

Van vriendschapsjaar tot rampjaar?

*Beeldvorming van Rusland
in de context van het Nederland-Ruslandjaar*

Masterthesis

Anne van Wijk-Wouters
3343901
Begeleider: Leo Paul

Faculteit Geowetenschappen
Universiteit Utrecht

Dankwoord

Voor u ligt het resultaat van mijn thesisonderzoek voor de master Geo-communicatie aan de faculteit geowetenschappen van de Universiteit Utrecht. Een beeldvormingsonderzoek over Rusland in de Nederlandse krant. Met enthousiasme heb ik gewerkt aan deze thesis en met een toenemende interesse voor Rusland en de ontwikkelingen die het land recentelijk doormaakt. Het afgelopen jaar heb ik dan ook geboeid het nieuws over Rusland gevolgd. Inmiddels heb ik een ware 'sensor' ontwikkeld voor Rusland in de media en ik verwacht dat die, nu het onderzoek is afgelopen, niet zo maar zal verdwijnen.

Het schrijven van de thesis was een individueel proces, maar ik had het niet kunnen voltooien zonder de adviezen en feedback van mijn begeleider Leo Paul. Veel dank daarvoor!

Ook wil ik de correspondenten en journalisten die ik heb geïnterviewd voor dit onderzoek, Olaf Koens, Floris Akkerman en Hubert Smeets heel hartelijk bedanken. Speciale dank aan Thalia Verkade, dat zij zelfs twee keer tijd wilde maken voor een interview, nadat een eerste gesprek niet bleek te zijn opgenomen. Zij hebben mij veel inzicht verschaft over de achtergronden van de berichtgeving en de totstandkoming van het nieuws. Ook waren zij zeer open over hun eigen visie op verslaggeving. Tot slot wil ik Evert van Dijk en Henk Meijer van de redactie van het DVHN bedanken, die mij telefonisch te woord hebben gestaan. En voor de speciale Ruslandbijlage in het kader van het Ruslandjaar, die ik op de deurmat mocht ontvangen!

Utrecht, 6 januari 2014

Inhoudsopgave

Inleiding		p. 5
	Aanleiding	p. 5
	Onderzoeksopzet	p. 7
	Onderzoeksgebied	p. 8
Hoofdstuk 1		p. 9
Theoretisch kader	§ 1.1 Rusland en haar relatie met het Westen: geopolitiek	p. 9
	§ 1.2 Beeldvorming en media	p. 13
	§ 1.3 Het buitenland in het nieuws	p. 22
	§ 1.4 Rusland in de media: stereotypen en reputatie	p. 23
	Conceptueel model	p. 28
	& 1.6 Situatieschets: betrekkingen tussen NL en Rusland	p. 30
Hoofdstuk 2		p. 32
Onderzoeksmethoden	§ 2.1 Onderzoeksvragen en hypothesen	p. 32
	§ 2.2 Verantwoording methoden	p. 35
	§ 2.3 Selectie van krantenartikelen	p. 38
	§ 2.4 Interviews	p. 41
	§ 2.5 Operationalisering	p. 43
Hoofdstuk 3		p. 46
Onderzoeksresultaten	Deelvraag 1: thema's en toon	p. 46
	Deelvraag 2: geografie	p. 65
	Deelvraag 3: het Nederland-Ruslandjaar	p. 70
	Deelvraag 4: othering	p. 76
	Deelvraag 5: structurele verschillen kranten	p. 84
	Deelvraag 6: achtergronden en oorzaken	p. 90
Hoofdstuk 4		p. 99
Rusland: de hype voorbij?	§ 4.1 Indicenten	p. 99
	§ 4.2 Van vriendschapsjaar tot rampjaar	p. 102
	§ 4.3 Achtergrond: culturele verschillen	p. 103
	§ 4.4 Projectie van 'ons' morele zelfbeeld	p. 105
	§ 4.5 Het nieuws in een negatieve spiraal	p. 106
Hoofdstuk 5		p. 108
Conclusie & aanbevelingen	§ 5.1 Conclusie en discussie	p. 108
	§ 5.2 Aanbevelingen	p. 114
	§ 5.3 Reflectie	p. 115
Literatuur		p. 117
Bijlagen	I: Overzicht krantenberichten	p. 121
	II: Analyseschema	p. 127
	III: Categoriëring krantenberichten	p. 130
	IV: Geografie in de krantenberichten	p. 139
	V: Topicijsten interviews	p. 140

Inleiding

Aanleiding

Het jaar 2013 was het bilaterale Nederland-Rusland jaar, dat als doel had de versterking van relaties tussen deze landen op cultureel, economisch en maatschappelijk gebied. Dit jaar vormt de maatschappelijke context voor mijn thesis die ik wil richten op de Nederlandse berichtgeving over Rusland.

Rusland kent sinds enige tijd een traditie van bilaterale jaren, en na onder meer China, Frankrijk, Spanje, Italië en het afgelopen jaar Duitsland, volgt nu Nederland. Rusland nam dus het initiatief voor dit vriendschapsjaar en in 2009 tijdens een bezoek van toenmalig president Medvedev werden door hem zelf en Rutte handtekeningen voor dit plan gezet. Dat jaar is gekozen omdat dan de 400 jarige betrekkingen tussen Rusland en Nederland worden gevierd (Gemeente Groningen, 2013). Tijdens het jaar wordt stilgestaan bij de banden tussen de beide landen en bestaat uit een Nederlands programma in Rusland en een Russisch programma in Nederland. In zijn toespraak spreekt minister Timmermans van buitenlandse zaken op 22 januari 2013 uit dat '...de belangstelling aan Nederlandse kant (...) begrijpelijkerwijs sterk gericht (is) op de economische relatie met Rusland'. Het Nederlandse programma in Rusland zet dus vooral in op handel en economie, terwijl het Russische programma in Nederland sterk cultureel getint is (Kerkhof, 2013).

*Figuur 1: Het Nederland-Ruslandjaar
(Bron: NLFR, 2013).*

Economie is dus een belangrijke pijler, want het Nederlands bedrijfsleven ziet uiteenlopende kansen. En de verwachting is dat de Russische economie de komende jaren blijft groeien. Rusland is bovendien na de Verenigde Staten en China het belangrijkste exportland buiten Europa. De tweede belangrijke pijler is cultuur. Volgens het NLRF2013 is Rusland op het gebied van cultuur ook een belangrijke partner in Nederland. Het vriendschapsjaar biedt Nederlandse kunstenaars en cultureel ondernemers de kans om zich in Rusland te profileren, en '...de artistieke samenwerking te verdiepen en naar een hoger niveau te tillen' (NLRF2013, 2013). Er wordt dan ook een goed gevulde culturele agenda aangeboden op de landelijke website van het bilaterale jaar; van beeldende kunst in Assen en Eindhoven tot toneel en muziek in Amsterdam. Dan de politiek-maatschappelijke pijler van het programma; op de website worden corruptiebestrijding en mensenrechten benoemd. In het programma gaat het daarbij vooral over juridische samenwerking tussen de landen en over onderwijs en wetenschap (NLRF2013, 2013).

Noord-Nederland neemt een voortrekkersrol in het vriendschapsjaar, met name de volgende partijen: Gasunie, Gasterra, Rijksuniversiteit Groningen, de provincie en de gemeente Groningen. Het noorden van Nederland heeft van oudsher speciale banden met Rusland, met name op het gebied van handel in de Hanze (NNR2013, 2013). Huidige samenwerking uit zich vooral in de agrarische sector, gas, onderwijs en wetenschap. In 2011 tekende de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) een samenwerkingsovereenkomst met onder andere de Skolkovo Foundation, een wetenschapsproject dat zich richt op het opzetten van een Russisch Silicon Valley bij Moskou. De RUG heeft

Figuur 2: Marketing voor het Nederland-Ruslandjaar (Bron: NLFR, 2013).

daarbij een adviserende en ondersteunende rol. De samenwerking kan bovendien een uitwisseling van studenten en docenten faciliteren (Kerkhof, 2013).

Rusland staat vaak negatief in het nieuws. Dat heeft te maken met de in de ogen van de westerling negatieve ontwikkelingen in het land, wat een smakelijk verhaal kan bieden voor het publiek (Onwijn, 2006, p. 199). Zo is sinds Poetin aantrad voor zijn derde termijn, op 7 mei 2012, in hoog tempo een aantal nieuwe, repressieve wetten aangenomen. Met name journalisten, advocaten, mensenrechtenactivisten, kunstenaars en seksuele minderheidsgroepen zijn hiervan het doelwit. Zo is het demonstratierecht ingeperkt, kunnen onwelgevallige websites worden geblokkeerd en moeten organisaties die financiële steun uit het buitenland ontvangen (ngo's) of 'politieke activiteiten ondernemen' zich registreren als 'buitenlandse agent'. Ook is er een wetsvoorstel dat 'homopropaganda' wil verbieden, waardoor bijvoorbeeld hand in hand lopen in het openbaar beboet zou kunnen worden. Dit heeft negatieve gevolgen voor de mensenrechtensituatie in Rusland en vrijheid van meningsuiting wordt meer en meer beperkt (Amnesty International, 2013a).

Nederland heeft grote economische belangen in Rusland, maar ziet tegelijkertijd dat er sprake is van grote corruptie en schending van mensenrechten. In het Nederlands (buitenland)beleid spelen van oudsher koopman en dominee beiden een rol. Vanuit de Calvinistische traditie, moet de koopman met zijn economisch belang samengaan met een radicale sociale bewogenheid. De armen en de kwetsbaren mogen geen slachtoffers worden van deze economische belangen. In 2009 betoogde Rouvoet dat de markteconomie een hernieuwde moraal nodig heeft, juist in de context van de economische crisis. Volgens hem is de westerse cultuur verleerd om maat te houden en wordt onrecht door diezelfde cultuur veroorzaakt en in stand gehouden (Rouvoet, 2009). Verschillende belangen van beide landen lopen door elkaar heen en dit vormt een dilemma. Is hier sprake van een evenwichtige koopman-dominee verhouding? Of krijgt de koopman in de context van het Nederland-Rusland jaar meer voorrang?

Voor dit onderzoek is het interessant om te bekijken hoe de beeldvorming van Rusland er uit ziet. En specifiek hoe en wat er over Rusland wordt geschreven in de context van het vriendschapsjaar. In hoeverre wordt dit bilaterale jaar door de noordelijke partijen gebruikt om aan de rest van Nederland te laten zien 'hoe goed we het met Rusland hebben'?

Onderzoeksopzet

Hoofdvraag:

Hoe wordt er in de Nederlandse berichtgeving over Rusland geschreven en wat zijn de achterliggende redenen hiervan?

Om tot een antwoord te komen is een aantal deelvragen opgesteld. Deze deelvragen gelden als leidraad voor dit onderzoek.

Deelvragen:

- Uit welke aspecten bestaat het beeld dat wordt geschetst van Rusland in de Nederlandse berichtgeving en hoe wordt dit beschreven?
- Welk geografisch beeld van Rusland komt er in de berichtgeving naar voren?
- In hoeverre heeft het Nederland-Ruslandjaar invloed op de berichtgeving over Rusland?
- In hoeverre is er sprake van 'othering' en een westers superioriteitsgevoel in de berichtgeving over Rusland?
- In hoeverre bestaan er structurele verschillen tussen de landelijke krant en de krant van Noord-Nederland in de berichtgeving over Rusland?
- Wat zijn de achtergronden en oorzaken van deze berichtgeving over Rusland?

Relevantie

Het dilemma van de koopman en de dominee is een maatschappelijke discussie in de context van westerse betrekkingen met ontwikkelingslanden of landen met een niet-democratisch regime. In Rusland, dat steeds autoritairder wordt, worden mensenrechten steeds vaker geschonden. Tegelijkertijd heeft Nederland grote economische belangen. Het Nederland-Ruslandjaar geeft een extra dimensie aan deze discussie, omdat het jaar inzoomt op de betrekkingen tussen beide landen. Het jaar vormt bovendien een unieke context voor dit onderzoek. Het is interessant om te bekijken hoe de Nederlandse overheid in deze context balanceert tussen de geheven vinger van de dominee en de handelsbelangen van de koopman.

Dit onderzoek richt zich op beeldvorming van Rusland, waarbij altijd sprake is van een incongruentie tussen de realiteit en het geschetste beeld (Anholt, 2009). Ook toont het de persistentie van negatieve (stereotype) beeldvorming aan. Het onderzoek is wetenschappelijk ingekaderd door middel van een inhoudsanalyse en duiding door middel van interviews. Het onderzoek onderstreept de invloed van media (kranten) op beeldvorming en geeft inzicht welke thema's, maar ook welke perspectieven een plaats krijgen in de beeldvorming over Rusland.

Methoden

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden worden theoretische inzichten gecombineerd met gegevens uit de praktijk. Allereerst leidt een literatuurverkenning tot inzichten over ontwikkelingen in Rusland, haar relatie met het Westen en de rol van media en beeldvorming. Daarna wordt in het methodenhoofdstuk de gekozen methoden toegelicht en kort een overzicht gegeven van de betrokken partijen. Er wordt een selectie gemaakt van krantenartikelen om de berichtgeving ten aanzien van Rusland te analyseren, door middel van een inhoudsanalyse. Op basis van interessante of opvallende inzichten uit deze analyse worden vervolgens enkele interviews met actoren in het veld gehouden. Dit is van toegevoegde waarde omdat de uitkomsten over de berichtgeving een statisch beeld weergeven. Juist door interviews kunnen zaken nog worden uitgediept of verklaringen worden gezocht. Dit wordt gedaan aan de hand van semi-gestructureerde interviews. De onderzoekseenheden bestaan dus enerzijds uit krantenberichten over Rusland en anderzijds uit personen uit de praktijk die een rol spelen in de berichtgeving. Het onderzoek zal voor het grootste gedeelte kwalitatief van aard zijn, maar om resultaten overzichtelijk weer te geven zullen ook enkele kwantitatieve resultaten worden weergegeven. Beide manieren van empirische dataverzameling dragen uiteindelijk aan de beantwoording van de hoofd- en deelvragen. Dit onderzoek is uitgevoerd tussen februari 2013 en januari 2014.

Onderzoeksgebied

In dit onderzoek is gekozen voor een analyse van beeldvorming over Rusland. Rusland is met haar ligging binnen twee werelddelen (Europa en Azië) een unieke regio. Enerzijds het Europese karakter en anderzijds het Aziatische karakter, maar ook de verscheidenheid aan regio's in het land, maken Rusland een interessant onderzoeksgebied.

Rusland is ruim 400 keer zo groot als Nederland. De maximale afstand van oost naar west bedraagt zo'n 10.000 kilometer. Het land kent dan ook tien tijdzones. De grens tussen Europa en Azië wordt gevormd door het Oeralgebergte. Ten westen van dit gebergte bestaat het landschap vooral uit laagvlaktes die naar het oosten toe iets oplopen. Ten oosten van het Oeralgebergte bevinden zich toendra's, taiga's en permafrost-landschappen (Landenweb, 2014a).

Figuur 3: De ligging van Rusland (Bron: Worldatlas, 2014).

Ruim 80% van de bevolking bestaat uit Russen. Daarnaast wonen er verspreid over het land nog zo'n honderd kleinere volkeren. De bekendste zijn de Tataren en de Oekraïners. Het grootste deel van de bevolking is geconcentreerd in Europees Rusland. De landsdelen ten oosten van het Oeralgebergte en in het noorden van Europees Rusland zijn het dunst bevolkt. Het centrum van Rusland, het gebied rondom Moskou, is het dichtst bevolkt (Landenweb, 2014b).

Figuur 4: Topografie van de Russische Federatie (Bron: Worldatlas, 2014).

Hoofdstuk 1 Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt een theoretisch kader geschetst waarbij verschillende belangrijke thema's met betrekking tot dit onderzoek aan bod komen. Eerst wordt kort ingegaan op de verhouding van Rusland ten opzichte van Europa en welke kenmerken de betrekkingen van Rusland met het Westen typeren. Vervolgens wordt toegelicht hoe onze visie op de 'werkelijkheid' beïnvloed wordt, en hoe ons wereldbeeld wordt gemedieerd. Dit vormt als het ware een overgang naar het belangrijkste medium in de context van dit onderzoek; de journalistieke lens. In dit gedeelte komt aan bod hoe nieuws gevormd wordt, welke partijen hierin een rol spelen en welke trends er gaande zijn op het gebied van media en nieuwsvorming. Er wordt hierbij ook kort ingegaan op het mediasysteem in Rusland. Tot slot wordt beargumenteerd dat Rusland vaak negatief in het nieuws verschijnt, en wordt het belang van reputatie en marketing aangehaald voor beeldvorming ten aanzien van een land.

§ 1.1 Rusland en haar relatie met het Westen: geopolitiek

De positie van Rusland

De Russische Federatie is het grootste land ter wereld, met een oppervlak van 17,1 miljoen km² (Paul, 2012, p.7). Rusland bevindt zich op het grootste continent, Eurazië, en is daardoor wereldwijd een belangrijke speler. De huidige federatie heeft een grote rijkdom aan natuurlijke bronnen en een grote militaire macht. (Blinnikov, 2011, p. 124).

De vraag hoe Rusland gepositioneerd kan worden is altijd al belangrijk geweest (Neumann, 1999, p. 66, Blinnikov, 2011, p. 130). Waar past het bij? Maar ook: hoe benadert het Westen Rusland en hoe zien de onderlinge betrekkingen er uit? Geografisch gezien is het duidelijk dat Rusland en Europa een overlappende identiteit hebben: wie op de wereldkaart kijkt ziet dat de helft van Rusland in Europa ligt. Maar politiek gezien ligt deze verhouding heel anders. Volgens Baranovsky (2000) zijn de culturele en de geopolitieke identiteit van Rusland verschillend. De culturele identiteit ligt dicht bij Europa, maar de politieke identiteit ligt dicht bij Azië. Sociaal en politiek gezien is Rusland achtergebleven ten opzichte van Europa, omdat het geneigd is tot corruptie, politieke onderdrukking en geweld. In dat opzicht hoort het eerder bij Azië dan bij Europa. De derde mogelijkheid is dat Rusland noch bij Europa, noch bij Azië hoort, maar een eigen Euraziatische beschaving is. Hierbij wordt door sommigen ook de nadruk gelegd op de unieke Russische religie, namelijk de Orthodoxe kerk. En juist omdat Rusland bestaat uit een mix van Westerse en Oosterse gebruiken heeft het een aparte, unieke politieke identiteit. Deze mening is vooral toegedaan door Slavofielen, een aantal invloedrijke Russische denkers, maar ook door het Poetin-Medvedev regime (Blinnikov, 2011, p. 130-131). Ook volgens Feklyunina (2008) benadert Rusland haar officiële positie als 'Euraziatisch'. Het zelfbeeld dat in Rusland de boventoon voert is dat het in bepaalde aspecten weinig verschilt van het Westen en voor andere aspecten meer naar Azië neigt (Feklyunina, 2008, p. 609). In 2005 spreekt Poetin dit in zijn jaarlijkse speech aan de federatie als volgt uit: 'above all else Russia was, is and will, of course, be a major European power' (Poetin, 2005, p. 3). Vijf jaar daarvoor sprak hij als volgt: 'Russia has always perceived herself as a Eurasian country. We have never forgotten that the main part of Russian land is in Asia (Poetin, 2000, p. 1).

De Europese houding ten opzichte van Rusland wordt gekenmerkt door veel tegenstrijdigheden. Aan de ene kant vreest ze Rusland, aan de andere kant is ze door het land gefascineerd. Het enorme territorium van Rusland geeft het land een unieke positie in Europa en de Europese vrees geldt vooral voor een mogelijk Russisch expansionisme (Baranovsky, 2000, pp. 445-446). De relatie van Rusland met het Westen is altijd erg complex geweest en is niet eenvoudiger geworden na het uiteenvallen van de Sovjet Unie. Ze bestaat nog steeds uit een mix van conflict (met name op het gebied van energie, bijvoorbeeld de conflicten over gas met Oekraïne tussen 2005 en 2006 en in 2009, en de oorlog met Georgië in 2008) en samenwerking (Russische

bijstand in Amerikaanse operaties in Afghanistan, samenwerking in de Verenigde Naties met betrekking tot de Noord-Koreaanse en Iraanse nucleaire agenda's en effectieve samenwerking met Europese landen als Duitsland, Italië en Frankrijk) (Kazantsev & Sakwa, 2012, p. 291).

Waarden in politiek en de 'significant other'

In Europa gelden grofweg twee belangrijke benaderingen ten opzichte van Rusland. Aan het ene eind van het spectrum staan de partijen die Rusland als een potentiële partner zien en open staan voor een proces van integratie. Zij willen Rusland zo veel mogelijk betrekken in verschillende instituties en moedigen Russische investeringen aan, zelfs als Rusland zich soms niet aan de regels houdt. Aan het andere eind van het spectrum staan de partijen die Rusland zien als een bedreiging en bang zijn voor Russisch expansionisme en haar minachting voor democratie (Leonard & Popescu, 2007). Aan de ene kant valt er veel te zeggen voor een soepele houding van de EU ten aanzien van Rusland, specifiek wanneer het gaat om Europese handelsbelangen en energievoorziening. Daarbinnen past ook het feit dat Rusland nog weinig ervaring met democratie en de tijd nodig heeft om corruptie uit te bannen en democratie te bevorderen. Aan de andere kant valt er veel te zeggen voor een harde houding van de EU ten opzichte van Rusland, specifiek als het gaat om de teloorgang van democratie en de schendingen van mensenrechten (Europa-nu, 2013).

Volgens Kazantsev & Sakwa (2012) is de meerderheid van de wetenschappers het er over eens dat de wortels van de Europees-Russische conflicten liggen in een verschil in waarden. Dit is een gevolg van de binnenlandse ontwikkelingen onder Poetin, en dan met name de concentratie van macht en economische bronnen in het Kremlin; 'notably in the formation of the administrative 'vertical power'' (Kazantsev & Sakwa, 2012, p. 290; Vazquez Linan, 2010, p. 609). Rusland wil een samenwerking met Europa aangaan op basis van gelijke interesses en niet op basis van gelijke waarden. Europa ziet zichzelf hierin als postmoderne, institutionele en normatieve macht. Maar het Kremlin heeft een hele andere blik op buitenlandse politiek en richt zich meer op de machtspolitiek. (Kazantsev & Sakwa, 2012, pp. 290-292). Vazquez Linan (2010) benadrukt dat Rusland een beeld wil neerzetten van 'uniciteit', op basis waarvan het land zich niet hoeft aan te passen aan het Westen. "The West does not understand that Russia functions in a different way: she has another form of government, establishes other priorities as a society and does not abide by the canons of "Western democracy" (Vazquez Linan, 2010, p. 171). Het gevolg van de verschillende stijlen en waarden in buitenland politiek, is dat de relatie tussen Rusland en Europa een grote uitdaging vormt. Voor het Kremlin staat de Europese Unie als instituut in de weg om op basis van gelijke interesses samen te werken en daarom onderhandelt het met Europese staten. Rusland doet een beroep op Europese solidariteit en 'bilateraliseert' de onderhandelingen met de EU-leden, waardoor het land in verhouding een sterke macht vormt (Kazantsev, & Sakwa, 2012, pp. 292).

Identiteiten zijn altijd gesitueerd in relatie met 'de ander'. '(...) it is contended that the Other, far from being a mere presence that reproduces the identity discourses of Self, often plays a subversive role by negotiating and contesting identities' (Morozov & Rumelili, p. 28-29). Rusland heeft altijd weerstand geboden aan de Europese waarden, en die weerstand heeft bijgedragen aan het verstevigen van het beeld van Europa als politieke gemeenschap gebaseerd op liberale en democratische waarden (Morozov & Rumelili, 2012, p. 29). Anders gezegd: terwijl Russische diplomaten een gelijke positie met de Europese macht claimden op basis van militaire en geopolitieke invloed, baseert de Europese definitie van macht zich op de notie van 'good governance'. Er is ook een tegenovergestelde dynamiek, namelijk dat de Europese notie van 'good governance' gevormd is door de westerse normen te contrasteren met de 'exotische' en 'barbaarse' Russische moralen (Neuman, 2008, pp. 136-137). Tenslotte bevestigen Morozov & Rumelili (2012) dat Rusland '(...) first and foremost a political, rather than a cultural Other' is (Morozov & Rumelili, 2012, p. 37). Europa heeft voor Rusland altijd een belangrijke rol gespeeld als 'significant other'. Zo komt Europa veel aan bod in binnenlandse debatten en vormt het een context waarbinnen de Russische leiders hun kernwaarden verdedigen (Tsygankov, 2012, p. 42-

44). Hieruit vloeit volgens Heller (2010) voort dat Rusland de behoefte heeft om te worden gerespecteerd door het Westen. Maar deze wens brengt ook frustraties met zich mee. Het zelfvertrouwen van de Russische elite en de maatschappij wordt beïnvloed door relaties met het Westen en door de mate waarin het Westen de historische en internationale rol van Rusland bevestigt en erkent. Een gevoel van respect kan een voedingsbodem zijn voor samenwerking, een gevoel van minachting kan leiden tot spanningen en conflict, ofwel tot een 'angry Russia' (Heller, 2010, pp. 10-14).

Europa beschouwt zichzelf als progressiever dan en moreel superieur ten opzichte van haar burens (Morozov & Rumelili, 2012, p. 34). Neumann 1999 legt dit ook wel uit aan de hand van het begrip 'civilization'. Daarmee wordt de secularisering van de westerse staten bedoeld, die door dit proces gekenmerkt kunnen worden door onder andere humaniteit, recht en sociale gebruiken (Neumann, 1999, p. 52). Dit maakt de Europese landen beschaafd en vooruitstrevend, ten opzichte van het Oosten. Er is dan ook sprake van 'external othering', waarbij Rusland en Turkije Europa's 'external others' zijn. Beide landen bevinden zich in een situatie waar de betekenis van 'Europa' wordt bepaald door de westerse kern, terwijl de oosterse (oriëntaalse) periferie de Europese 'beschaving' heeft te accepteren zoals gedefinieerd door de meester (de kern). Tegelijkertijd zijn beide landen ontevreden met hun ondergeschikte positie en streven ze ernaar de legitimiteit van de hegemonische macht te bestrijden. Deze inzichten zijn gebaseerd op een combinatie van constructivistische benaderingen van identiteit en inzichten van post-koloniale studies (Morozov & Rumelili, 2012, pp. 34, 42). Hier valt dus uit op te maken dat er sprake is van een westerse superioriteit. Wat betreft relaties en politiek kan wel degelijk onderhandeld worden met Rusland (en Turkije), maar dan op westerse voorwaarden.

Interculturele communicatie en 'etnocentrisme'

'Waarom heb ik zo uitvoerig stilgestaan bij onze perspectieven op de wereld en haar geschiedenis, bij onze benamingen van landen en volkeren, en het feit dat ze zo sterk 'belast' zijn met een etnocentrische of eurocentrische denkwijze en voelwijze? Omdat journalisten, docenten en researchers zichzelf en anderen voortdurend wijsmaken dat ze volledig 'vrij' zijn om te denken en te voelen, te zeggen en te schrijven, wat ze willen. Dit is een ernstig misverstand. Individuele mensen kunnen namelijk helemaal niet 'onafhankelijk' denken. Ze kunnen uitsluitend 'verder' denken wat menselijke collectiviteiten vóór hen al hebben vóórgedacht' (Van Ginneken, 2002, p. 12)

Het Griekse woord 'ethnos' betekent volk en 'kentron' betekent punt. De betekenis van etnocentrisme is dan ook het standplaatsgebonden beoordelen van andere culturen. Ofwel, het beoordelen van andere culturen op basis van de normen en waarden van de eigen cultuur (Encyclo, 2013a). Etnocentrisme is een belangrijk aspect met betrekking tot communicatie. Het westers etnocentrisme werkt zelfs door in de kenmerken van wereldkaarten. De noordelijke landen staan bovenaan: daarmee zijn ze superieur en domineren ze de zuidelijke landen. 'De meest ontwikkelde landen worden links bovenin of midden bovenin geplaatst, hetgeen ze een soort 'natuurlijk primaat' lijkt te geven binnen die culturen die van boven naar onder en van links naar rechts lezen' (Van Ginneken, 2002, p 5). Er is bovendien de neiging om Noord-Amerika en West-Europa op te blazen en Afrika, Azië en Latijns Amerika in te krimpen op wereldkaarten. Zo worden andere landen perifeer voorgesteld. Pas de laatste decennia zijn andere projecties voorgesteld om de vertekeningen ongedaan te maken. Ook de nulmeridiaan is een subjectieve uitvinding. Er is namelijk geen 'natuurlijk' ijkpunt. Maar omdat bepaald is dat Greenwich en Londen op de nullijn liggen, wordt een groot deel van Engeland en heel Amerika onder de noemer van 'het Westen' geplaatst (Van Ginneken, 2002, pp. 4-6).

Ook in Rusland bestaat een vorm van etnocentrisme, namelijk de slavofielen die tegenover de meer westers georiënteerde groepen staan. De slavofielen steunen over het algemeen op de Russische Orthodoxe kerk en oude, traditionele Russische gebruiken. Zij zijn voor een 'russificatie' en eenwording van Rusland. Zij willen zich niet laten beïnvloeden door voorbeelden uit het buitenland (ter Haar, 2007, pp. 181 & 217). West-Europa en Noord-Amerika zijn dus niet

de enige continenten waar sprake is van een vorm van ethnocentrisme; in het geval van Europa ook wel 'eurocentrisme'. Wat deze werelddelen wel onderscheidt van de rest van de wereld en dus ook van Rusland, is dat hun zienswijzen wereldwijd zijn overgebracht en ook op veel plekken (deels) zijn aangenomen. In het eurocentrische taalgebruik is het geografische 'Oosten' gekoppeld aan bijvoeglijke naamwoorden als despotisch, conservatief, oud, donker of sinister. Het geografische 'Westen' is verrijkt met bijvoeglijke naamwoorden als dynamisch, democratisch, progressief, nieuw of verlicht. Dit heeft de begrippen 'Orient' en 'Occident' zwaar beladen gemaakt (Van Ginneken, 2002, p. 8).

Volgens Van Ginneken (2002) is het een ernstige fout om te ontkennen we een wereldbeeld hebben. De visies of beelden die we van de werkelijkheid hebben, zijn zwaar gemedieerd. 'We zien 'de werkelijkheid' merendeels door de lenzen van het onderwijssysteem, wetenschappelijk onderzoek en journalistieke verslaggeving' (Van Ginneken, 2002, p. 13). Ook de politieke overtuigingen die we ontwikkelen zijn gebaseerd op gemedieerde informatie. Democratie en respect voor mensenrechten lijken iets van heel dichtbij, bijna vanzelfsprekend. Maar dictatuur en schendingen van mensenrechten lijken iets van vroeger of ver weg te zijn. Bovendien probeert het Westen, door het proces van mediëring, onze manier van leven aan anderen aan te meten. Dat gebeurt niet openlijk, maar onzichtbaar; 'Allerlei tussenliggende processen leiden voortdurend tot het 'gelijk-maken' of 'anders-maken' van vreemde volkeren en leiders, tot patroonvorming en patroonoplossing, tot normalisering en vervreemding' (Van Ginneken, 2002, p. 13).

§ 1.2 Beeldvorming en media

De journalistieke lens

Zoals reeds gebleken is, vormt de journalistiek een belangrijke lens waardoor men de wereld ziet en overtuigingen vormt. In dit gedeelte wordt toegelicht hoe de journalistieke lens werkt; welke belangrijke partijen zijn erbij betrokken, hoe wordt nieuws gevormd en welke nieuwswaarden zijn er? Allereerst wordt dieper ingegaan op een aantal belangrijke kenmerken van de massamedia.

Drie belangrijke zaken in de massamedia zijn 'priming'; aangeven wat belangrijk is, 'framing'; aangeven hoe zaken moeten worden geïnterpreteerd. Agenda-setting heeft betrekking op de correlatie tussen de nadruk die de massamedia leggen op bepaalde onderwerpen en het belang dat aan deze onderwerpen wordt toegekend door het grote publiek. Priming wordt ook wel gezien als het verlengde van agenda-setting. Door agenda-setting zijn bepaalde onderwerpen prominenter aanwezig in de gedachten van het publiek, met als gevolg dat de gedachten en overwegingen van het publiek hierdoor worden gevormd. Voor journalisten en andere actoren in het communicatieveld, is framing ook een belangrijk onderdeel in het proces van nieuwsselectie en -vorming. Op macroniveau is framing nodig om de complexiteit van een onderwerp te reduceren, omdat de media beperkingen opleggen in het overbrengen van de boodschap. Eén van die beperkingen is bijvoorbeeld tijdsdruk, een belangrijk kenmerk in de media. Hier wordt later dieper op ingegaan. Op microniveau heeft framing invloed op hoe mensen informatie gebruiken en een indruk opdoen of beeld vormen van de gegeven informatie (Scheufele & Tewksbury, 2007, pp. 11-12). Frames kunnen ook wel gekenmerkt worden als stereotype beelden (Entman, 1993, p. 52). Entman (2007) geeft daarnaast de volgende omschrijving bij framing: 'We can define framing as the process of culling a few elements of perceived reality and assembling a narrative that highlights connections among them to promote a particular interpretation' (Entman, 2007, p. 164). Ook in deze definitie wordt duidelijk dat er sprake is van selectie: slechts een paar elementen worden gekozen waaruit een verhaal wordt geconstrueerd. 'Framing' is ontstaan in de sociologie en ging later ook in media- en communicatiestudies een belangrijke rol spelen. Het wordt ook wel omschreven als een schema van interpretatie; een cognitieve structuur die invloed heeft op de perceptie en representatie van de realiteit (Iorgoveanu & Corbu, 2012, p. 93). 'Therefore, at a very simplified level, frames define the meaning and the significance of social events, structuring which parts of reality become more evident in people's minds' (Iorgoveanu & Corbu, 2012, p. 93). Schwalbe (2006), ten slotte, past het begrip direct toe op het proces van nieuwsselectie bij kranten. Framing beïnvloedt het keuzeprocess welke gebeurtenissen in de krant worden aangehaald, welke foto's daarbij worden genomen en hoe deze worden genomen (Schwalbe, 2006, pp. 268-269).

Agenda-setting, priming en framing hebben dus een aantal belangrijke kenmerken gemeen: alle drie de begrippen hebben betrekking op een bepaalde mate van selectie, zowel aan de kant van de nieuwsmakers (zenders) als aan de kant van de nieuwsgebruikers (ontvangers). Hieruit blijkt bovendien dat 'het nieuws' slechts een selectie of een deel van het verhaal is, en dus nooit een volledig beeld geeft. Er zullen altijd aspecten zijn die, bewust of onbewust, zijn genegeerd.

Wat is nieuws?

Wanneer is een gebeurtenis nieuwswaardig? Twee dingen zijn hierbij belangrijk: de actualiteit en de betekenis van de gebeurtenis. Onder het begrip actualiteit vallen tijd, geografie en psychologische nabijheid. De gebeurtenis moet actueel zijn, dus recentelijk hebben plaatsgevonden. Op dit punt is veel concurrentie tussen onder media onderling. Wie heeft de primeur voor een bepaald nieuws item? Daarnaast is geografische nabijheid belangrijk. Een gebeurtenis in Oost-Europa is volgens Servaes & Tonnaer (1992) eerder nieuws wanneer er Nederlanders bij betrokken zijn (Servaes & Tonnaer, 1992, p. 32). Hamilton & Jenner (2004) zijn het hier niet mee eens. Het gegeven dat men meer behoefte zou hebben aan lokaal nieuws

dan aan buitenlands nieuws, en dat lokaal nieuws de prioriteit zou moeten krijgen is namelijk niet meer zo vanzelfsprekend. In een wereld van globalisering waarin grenzen vervagen, ontstaan steeds meer samenhangende thema's (cultuur, milieu, gezondheid etc.) die verbinding leggen tussen hier en daar, tussen het binnenland en het buitenland (Hamilton & Jenner, 2004, p. 306). In die context kan dus gepleit worden voor een toenemend belang van internationaal nieuws ten opzichte van lokaal nieuws. Te verwachten is dat desondanks lokaal nieuws niet zomaar in belang afneemt, ook al is er steeds meer sprake van mondiaal gedeelde thema's in het nieuws.

De tweede factor, de betekenis van een gebeurtenis, wordt groter wanneer het over grotere groepen mensen betreft of langdurige gevolgen heeft. Rijke landen en belangrijke personen (elite) zijn vaker nieuws dan onbekende landen en personen. Overigens zijn personen vaak belangrijk in de betekenis van nieuws, omdat zij het mogelijk maken dat het publiek zich met hen gaat identificeren. Bovendien leidt het citeren van uitspraken van bekende personen tot een groter vertrouwen in de boodschap. Journalisten zitten continu in een proces van afweging, waarbij ze zich afvragen of lezers belangstelling hebben voor bepaald nieuws en welke dingen belangrijk zijn om te melden (Servaes & Tonnaer, 1992, pp. 32-33).

Hagen (1991) heeft nieuwswaarden in tien belangrijke criteria gespecificeerd. Net als Servaes & Tonnaer noemt hij actualiteit, in de zin van het recent gebeurde, als belangrijke waarde voor het nieuws. Ook noemt hij nabijheid als nieuwswaarde, maar specificeert dit niet in geografische of psychologische nabijheid. Nabijheid in de zin van 'dichtbij' kan dus zowel letterlijk (geografisch: afstand) als figuurlijk (psychologisch) worden opgevat. Wel noemt hij als aparte waarden betrokkenheid en ook menselijkheid, als het bijvoorbeeld gaat over emoties of bekende personen. Reikwijdte is een ander belangrijk aspect; heeft de gebeurtenissen gevolgen voor veel mensen, of verdragende gevolgen voor de toekomst? Dan maakt de gebeurtenis eerder kans om nieuws te worden. Ook definieert Hagen (1991) spanning als nieuwscriterium, bijvoorbeeld als het gaat om een conflict, maar ook een verschil van mening of bijvoorbeeld competitie vallen hieronder. Het tegenovergestelde is ontspanning, nieuws dat amuseert of schoonheid aanhaalt is een criterium. Als ergens sprake is van verandering, bijvoorbeeld in de vorm van voor- of juist achteruitgang kenmerkt dit de nieuwswaarde ontwikkeling. Tot slot is er het ongewone, hetgeen dat afwijkt van het normale of alledaagse, als nieuwscriterium (Hagen, 1991, p. 50).

Harcup & O'Neill (2010) noemen enkele aanvullende criteria naar aanleiding van een herziening van de nieuws categorieën van Galtung & Ruge (1965). Dit hebben zij gedaan op basis van een inhoudsanalyse van Britse kranten. Zij concluderen dat elitaire personen met macht zijn nog steeds belangrijke onderwerpen zijn in het nieuws, maar ze noemen ook 'magnitude' en 'relevance'. Hierbij gaat het, net als Hagen (1991) en ook Galtung & Ruge (1965) beschrijven, over bepaalde verhalen die relevant zijn voor het publiek of een potentieel grote reikwijdte van impact hebben en daarom significant zijn. Daarnaast noemen Harcup & O'Neill (2010) 'follow-up stories'; verhalen die al in het nieuws zijn en een vervolg krijgen, en de 'newspaper agenda'; verhalen die bij de agenda van de krant passen belangrijk. Tenslotte voegen zij enkele nieuwe categorieën toe, zoals 'celebrity', 'entertainment' en zowel 'good news' als 'bad news' (Harcup & O'Neill, 2010, pp. 277-279).

Nieuws ontstaat uit een routinematig proces en is als gevolg daarvan vertekend. Dit is niet alleen een gevolg van de reeds genoemde selectieprocessen door nieuwswaarden, maar ook van de wisselwerking tussen verschillende nieuwsmakers en hun werkwijze. Deze routine leidt er toe dat '...de media meer nieuws van verwachte en voorspelbare dan van onverwachte gebeurtenissen brengen' (Wieten, 2007, p. 16). Een groot deel van de media-inhoud is van tevoren gepland en wordt bepaald door de belangrijkste nieuwsmakers. Daarnaast werkt het netwerk van nieuwsmakers en media als een self-fulfilling prophecy: 'de media zijn te vinden waar het nieuws is en nieuws ontstaat waar de media zijn' (Wieten, 2007, p. 16). Door deze systematische vervorming wordt bepaald nieuwsaanbod dus bevooroordeeld over ander nieuwsaanbod. Er wordt later verder ingegaan op de rol van de verschillende nieuwsmakers.

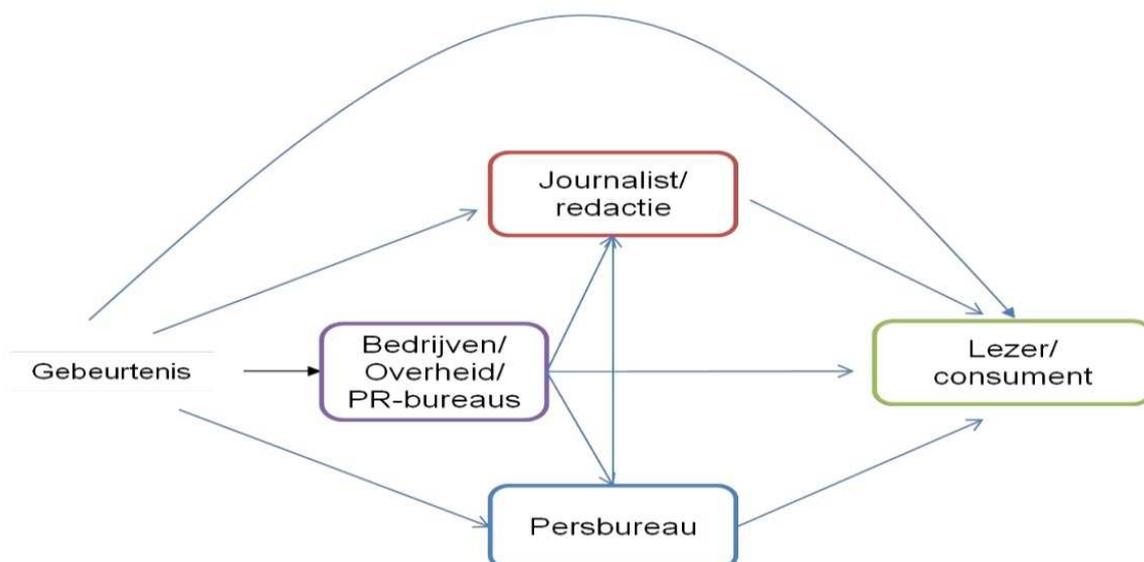
Eerst zal worden gekeken naar de invloed van het medium op het nieuws. Binnen de zogeheten 'medialogica' is het begrip nieuwswaarde namelijk een zelfstandige categorie geworden.

Medialogica

De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2003) beschrijft 'medialogica' als het proces waarbij nieuws steeds vaker wordt gebracht op basis van de kenmerken van het medium en niet zozeer op basis van de inhoud. De logica van het medium bepaalt dus een voor een groot gedeelte hoe het nieuws wordt gebracht. Een aantal van de hiervoor genoemde aspecten passen in deze logica: 'nieuwswaarde' is een belangrijk criterium dat bepaalt welk nieuws in de krant of op tv komt. Ook 'framing' (een vast interpretatiekader) en 'personalisering' (het centraal stellen van mensen en emoties) spelen hierin een rol. Maar de belangrijkste factor is 'snelheid': de nieuwsmarkt gaat 24 uur per dag door en er treedt een versnelling op in dit veld. Door een toename van het aantal media veroudert nieuws steeds sneller, maar biedt het mensen in de nieuwsbranche ook veel kans om de primeur in het nieuws te halen. 'Meutevorming en hypes' betreft het proces waarbij convergentie optreedt in de berichtgeving. Als de ene krant de ene dag een primeur heeft, nemen andere kranten dit nieuwsitem een dag later over en zo ontstaan er bepaalde 'hypes'. Dit effect treedt niet alleen op bij nieuwsitems, maar ook bij perspectieven op zaken; er is dan nog maar ruimte voor één enkel perspectief. Tot slot speelt 'anchormen en interpretators' een rol; dit betreft een toenemende interpretatie in de journalistiek. Journalisten brengen dan niet alleen het nieuws, maar ze geven er ook een bepaalde interpretatie bij. In het rapport worden nog twee andere kenmerken genoemd, namelijk 'burgers in beeld' en 'de kracht van herhaling'. Deze kenmerken betreffen echter alleen het nieuws in beeld, dus het tv als medium. Deze zijn in het kader van dit onderzoek daarom niet relevant om toe te lichten (RMO, 2003, pp. 33-36).

Nieuwsmakers; journalisten, redacties en persbureaus

In het proces van nieuwsvorming spelen verschillende actoren een rol. Het begint bij een gebeurtenis die wordt gesignaleerd door één van de betrokken actoren. Nieuws over een gebeurtenis kan via verschillende wegen bij de lezer terecht komen. Vaak spelen journalist, redactie en het persbureau een belangrijke rol in het agenderen en aanleveren van nieuws.

Figuur 1.1: Verschillende actoren in het nieuwsproces. (Bron: Vermaas & Janssen, 2009).

De rol van het persbureau

Persbureaus hebben, afhankelijk van hun oriëntatie, de taak om 24 uur per dag nationale of internationale feiten te verzamelen en te verspreiden. Zij geven deze feiten door aan hun abonnees, de radio- of televisiezenders, kranten en internetsites. Deze feiten moeten voorzien zijn van bronnen, zodat de redacties of de journalisten ze kunnen valideren en er bijvoorbeeld nog achtergronden en analyses in kunnen verwerken, om het vervolgens te publiceren. Het persbureau heeft dan ook een signalerende functie en een agenda functie (Vermaas & Janssen, 2009, p. 8) . Persbureaus spelen als 'gatekeepers' (sluiswachters) een centrale en strategische rol als controleur en selecteerder van communicatieboodschappen. Zij zijn verantwoordelijk om binnenkomende berichten te beoordelen op nieuwswaarde, en deze te selecteren, in te korten en zo nodig aan te vullen. Dit is de tweede fase van 'gatekeeping', want de eerste fase is al uitgevoerd door de journalisten in het veld. Van alle binnenkomende persberichten van de wereldnieuwsagentschappen, wordt ongeveer de helft geëlimineerd, door kwantitatieve en kwalitatieve selectie. De nationale persbureaus beschikken niet over de capaciteit om alles te verwerken. Op nationaal niveau wordt een selectie gemaakt uit het internationale nieuws, de derde fase van selectie. Vervolgens worden de berichten naar de afnemers gestuurd, dat zijn de (buitenland)redacties van bijvoorbeeld kranten. Deze fungeren als vierde gatekeeper (Servaes & Tonnaer, 1992, pp. 60-62). Dit is echter een ideaal-typische volgorde waarin nieuws wordt geproduceerd, één die begint bij de journalist en via het persbureau en de redactie bij de afnemer komt. In de praktijk leiden er meerdere wegen naar Rome (figuur 1.1).

Servaes & Tonnaer schreven in 1992 dat nieuwsagentschappen, ofwel persbureaus, de belangrijkste informatiebronnen zowel op nationaal als op internationaal niveau zijn. Daar is in de loop van de tijd verandering in gekomen. Volgens Palmer & Nicey (2012) ondervinden persbureaus de gevolgen van economische en technologische veranderingen. De druk om nieuws op grote snelheid te produceren en kopiëren is zo groot dat er weinig tijd is om een 'double-check' uit te voeren en het verhaal dus te controleren. Nieuws kan dan feitelijk correct zijn op een bepaald moment in de tijd, maar het hoeft niet accuraat te zijn. Tijd is een luxe die niet is voorbehouden aan nieuwsbedrijven en verslaggevers. Een persbureau kan nieuws over complexe situatie weergeven die in grote lijnen klopt, maar niet per se accuraat en volledig is (Palmer & Nicey, 2012, p. 112). Bovendien hebben persgiganten als Reuters en Associated Press (AP) steeds minder primaire bronnen. Kranten en nieuwszenders bouwen uit financiële noodzaak hun buitenlands correspondentennetwerk steeds verder af. Tot genoegen van Reuters, overigens: "Het is een vreselijk periode voor kranten, maar zolang de patiënt niet sterft, is het een fantastische periode voor persagentschappen", liet Thomas Glöcker, CEO bij Thomson Reuters, zich ontvallen op een symposium in het Amerikaanse Carlsbad. "De kranten snijden in hun personeelsbestand en in hun buitenlandse afdelingen en worden zo steeds afhankelijker van persbureaus." De rol van persbureaus kan dus niet onderschat worden (Villamedia, 2012a).

In Nederland staan de berichten van de persbureaus, en dan met name van het ANP (Algemeen Nederlands Persbureau), nog steeds vaak aan de basis van al het nieuws. Dit was lange tijd het enige Nederlandse persbureau en het vervult nog steeds een kernrol in de Nederlandse media. Het ANP had lange tijd een monopoliepositie, maar in de loop van de tijd zijn er enkele bureaus bijgekomen, zoals bijvoorbeeld Novum. Het ANP geeft aan concurrentie belangrijk te vinden, juist omdat daardoor innovatie wordt gestimuleerd. Novum heeft zich naast het algemene nieuws voornamelijk gericht op entertainment, en heeft daarmee het ANP doen beseffen dat ook entertainment meer op de agenda moest komen. Inmiddels levert het ANP ook entertainment nieuws. Meerdere spelers op de markt bevorderen naast concurrentie ook controle (Vermaas & Janssen, 2009, pp. 12-15). Bij de persbureaus is niet alleen sprake van onderlinge concurrentie, maar ook van partijen die in toenemende mate gebruik maken van bepaalde technologieën, zoals de 2.0 toepassingen (RSS-feeds, Twitter en aggregatiediensten). Hierdoor is snelheid een nog belangrijker factor geworden. Toch wordt dit eerder als kans dan als bedreiging gezien voor de persbureaus. De uitdaging ligt er in om te bekijken hoe zij zelf beter gebruik kunnen maken van de nieuwe technologieën in de media (Vermaas & Janssen,

2009, p. 25). ‘Terwijl ANP en Novum Nieuws zich vooral richten op nieuwsvoorziening voor de landelijke dagbladen, richt de GPD zich op een nieuwspakket voor regionale kranten, voornamelijk om te concurreren met de landelijke dagbladen’ (Vermaas & Janssen, 2009, p. 12).

Davies (2008) spreekt over een toenemende trend van ‘churning’: het verschijnsel dat steeds meer informatie direct van de berichten van persbureaus wordt overgenomen. Ook in Nederland is hier sprake van. De rolverdeling van de persbureaus die de ‘kale feiten’ verschaffen en de journalisten die de verdiepende analyses en recensies hieraan toevoegen komt dus onder druk te staan. Nieuws blijft hierdoor ‘kaal’ en oppervlakkiger. Omdat er nauwelijks of geen verdiepende informatie wordt toegevoegd is er sprake van nog meer blikversmalling. Vooral ‘gratis nieuws’, nieuws op internet (NU.nl) heeft het imago van het direct overnemen van berichten. Daar wordt de rol van verdiepende analyses en duiding door journalisten dus steeds kleiner (Vermaas & Janssen, 2009, pp. 20-21).

Joris Luijendijk (2006) was vijf jaar lang correspondent in het Midden-Oosten en beschrijft in het boek ‘Het zijn net mensen’ de achterliggende dilemma’s en mechanismen die hij als correspondent tegen kwam bij het genereren van nieuws. Hij omschrijft de persbureaus als ogen en oren van de wereld. Zij hebben overal ter wereld verslaggevers en tipgevers, die bellen naar de bureaus als ze iets nieuwswaardigs horen. Bij groen licht gaan er dan verslaggevers en fotografen op pad. Zo brengen zij een ‘nieuwsstroom’ op gang. In zijn boek beschrijft hij dat men op het persbureau in Hilversum soms beter wist wat er gaande was in het gebied waar hij zich als correspondent zich op dat moment bevond. Hij uit ook zijn verbazing dat hij als correspondent ter plaatse vaak op de hoogte werd gebracht vanuit Hilversum, waar men hem dan adviseerde waar naar toe te gaan en waar over te schrijven. Dit bracht hem aan het twijfelen over de toegevoegde waarde van zijn aanwezigheid als correspondent ter plaatse (Luijendijk, 2006, pp. 25-30).

Er kan worden geconcludeerd dat de persbureaus nog steeds een bepalende rol spelen in de media. Aan de andere kant maakt de komst van internet nog meer bronnen toegankelijk voor een breed publiek, waar ook zenders als CNN BNN live zijn te volgen. Maar ook websites en weblogs van over de hele wereld spelen hierin een belangrijke rol. Desondanks blijven de eerder genoemde functies van de bureaus bestaan. Wel wordt door concurrentie en commercialisering betrouwbaarheid belangrijker en is het, zeker in de context van toenemende tijdsdruk, belangrijk voor persbureaus om te blijven valideren; aantonen dat de gegeven feiten kloppen (Vermaas & Janssen, 2009, p. 31).

De rol van de journalist

De Nederlandse journalist ziet zichzelf als iemand, die per definitie kritisch en zelfs sceptisch omgaat met overheid, ambtenarij, zakenleven en industrie. De journalist wil niet alleen het laatste nieuws brengen, maar ziet ook nog een taak voor zichzelf weggelegd in het uitleggen en interpreteren van dit nieuws. De Nederlandse journalist is met andere woorden een buitengewoon ambitieuze ‘duider’ (Deuze, 2006, p. 173).

Journalisten doen verslag van ontwikkelingen en gebeurtenissen om hen heen. Nederlandse journalisten worden door Deuze (2005) als volgt getypeerd: zij scoren in het bijzonder hoog op het willen interpreteren en uitleggen van complexe zaken. Zij vinden ‘(...) een kritische houding, het bereiken van zoveel mogelijk mensen en het signaleren van de nieuwste trends belangrijk’ (Deuze, 2005, p. 167). Het werk van journalisten in Nederland wordt gekenmerkt door een verslaggeving waarbij een persoonlijk en kritisch oordeel duidelijk aanwezig is. ‘Met andere woorden: het stereotype stichtende Nederlandse ‘vingertje’ lijkt zichtbaar aanwezig in de rolpercepties van journalisten (Deuze, 2005, p. 167). Waardoor wordt de verslaglegging van Nederlandse journalisten in het buitenland gekenmerkt? Met andere woorden, hoe ziet het werk van een buitenlandcorrespondent er uit?

Buitenlandcorrespondenten zijn voortdurend aan het balanceren tussen twee werelden. Enerzijds moeten zij een representatief beeld geven van de verschillende groepen en de situatie van het betreffende land. Anderzijds hebben zij de taak om te bezien wat interessant nieuws is in de context van hun eigen samenleving en om aan te sluiten bij de waarden en doelen van deze samenleving. Hoe groter de verschillen tussen het thuisland en het gastland, hoe moeilijker dit is en hoe minder gebalanceerd het nieuws uiteindelijk is (Kester, 2010, p. 53).

Buitenlandcorrespondenten hebben lange tijd veel aanzien genoten in de mediawereld. Traditioneel gezien zijn zij de belangrijkste spil in de buitenlandse nieuwsvergaring. Net als de persbureaus hebben ook correspondenten te maken met de gevolgen van economische en technologische veranderingen (Hamilton & Jenner, 2004, p. 301). Buitenlandcorrespondenten worden nu 'met uitsterven bedreigd', althans, de traditionele buitenlandcorrespondenten (Emery, 1989, p. 151). Dit heeft bovendien geleid tot veranderingen in hoe we informatie en nieuws uit het buitenland ontvangen. In dit nieuwe systeem heeft de traditionele buitenlandcorrespondent plaatsgemaakt voor innovatieve reporters en uitgevers. De buitenlandcorrespondent is dus niet zozeer aan het 'uitsterven', maar aan het evolueren. Dit heeft twee oorzaken (Hamilton & Jenner, 2004, p. 303).

Allereerst is er sprake van een toenemende economische druk: buitenlandcorrespondenten zijn erg duur. Om kosten te besparen zijn er alternatieven. Eén alternatief is het inzetten van 'parachute buitenlandcorrespondenten', die tijdelijk naar het buitenland worden gestuurd om een groot artikel te schrijven. Daarnaast zijn er in de US de 'foreign foreign correspondents'. Dit zijn buitenlandse correspondenten en reporters uit de betreffende landen die nieuws voor de Amerikanen schrijven, en niet de Amerikaanse buitenlandcorrespondenten zelf. Deze buitenlandse verslaggevers hebben vaak lagere salarissen. Ook hoeven hun woning en bijvoorbeeld scholing voor hun kinderen niet door de Amerikanen vergoed hoeft te worden. Hiermee wordt het traditionele idee losgelaten dat de correspondenten een 'Amerikaans perspectief' moeten behouden en moeten fungeren als de ogen en oren van het Amerikaans publiek (Hamilton & Jenner, 2004, p. 306).

Een tweede oorzaak voor de evolutie van de buitenlandse nieuwsvergaring is de nieuwe media technologie. Vóór dit tijdperk van technologische innovatie hadden slechts enkele organisaties de capaciteit om te rapporteren over internationale gebeurtenissen en conflicten. De nieuwe technologie maakt het echter mogelijk dat nieuwe bronnen van buitenlands nieuws zich kunnen profileren en dat kosten worden gedrukt. 'With groups and individuals able to post information on websites, anyone now can be an amateur foreign correspondent' (Hamilton & Jenner, 2004, p. 311). Volgens Halavais (2002) ontstaat zo dus een soort 'doe het zelf-journalistiek', waarbij iedereen die informatie van het ene land naar het andere land stuurt in werkelijkheid een buitenland correspondent is. Het aantal correspondenten, al dan niet geaccrediteerd, stijgt. Weblogs op internet bieden vaak sterk gepersonaliseerd nieuws. Hierin schuilt ook het gevaar dat al het 'nieuws' dat op deze manier via het internet wordt verspreid niet gecontroleerd kan worden, waardoor de kwaliteit van de informatie afneemt. Daarentegen kunnen de amateur verslaggevers waardevolle perspectieven geven op nieuws die vaak over het hoofd worden gezien door de traditionele media. Daarnaast maken zij een breder scala aan buitenlands nieuws beschikbaar voor een breed publiek, wat in die zin ook een oplossing kan zijn voor de inkrimping van de traditionele buitenlandse verslaggeving (Halavais, 2002).

In de context van deze ontwikkelingen wordt nieuws wellicht toegankelijker, maar ook oppervlakkiger. Contextualisering, analyse en nadere uitleg ontbreken. Bovendien bestaat het gevaar dat dit oppervlakkige, gesimplificeerde nieuws bestaande stereotypen eerder bevestigt dan bekritiseert. Deze 'verdieping' en kritische analyse wordt juist wel gegeven door buitenlandse correspondenten (Kester, 2010, p. 65). En daarin schuilt de toegevoegde waarde van de buitenlandcorrespondent.

Maatschappelijke verantwoordelijkheid en professionalisme

Het is gebleken dat de wereld van de media door grootschalige technologische en economische ontwikkelingen erg aan verandering onderhevig is. In die context is het goed om ook een licht te werpen op de maatschappelijke (en sociale) verantwoordelijkheid van de media. Welk doel dienen zij eigenlijk? In hoeverre is er sprake van professionalisme en welke beroepscode zijn daarbij belangrijk voor journalisten?

Het is opvallend dat Nederlandse journalisten aangeven dat zij het verschaffen van informatie (zo neutraal en objectief mogelijk) een zeer belangrijke functie van de journalistiek vinden. Dit maakt de journalistiek een verantwoordelijk beroep (Deuze, 2005, p. 160). Bardoel en d'Haenens (2002) onderscheiden vier typen maatschappelijke verantwoordelijkheid van de media. Allereerst is er de politieke verantwoordelijkheid, dat wil zeggen de formele regelgeving met betrekking tot de persorganen. Dan is er de marktverantwoordelijkheid, het systeem van vraag en aanbod waarbij het publiek een aandeel heeft, maar waarbij ook doelmatigheid meespeelt. Ten derde is er de publieke verantwoordelijkheid, die verwijst naar de taak om ook de relatie met de burgers te onderhouden. In een democratische samenleving kan de media ook de publieke belangen naar voren brengen. Belangrijke randvoorwaarden hierbij zijn diversiteit en betrokkenheid. Tot slot de professionele verantwoordelijkheid; die verwijst naar ethische en beroepscode. Deze moeten een tegenwicht bieden voor de afhankelijkheid van de politiek en de markt (Bardoel & d'Haenens, 2002, p. 112-113). Het voert te ver om al deze punten verder toe te lichten. Maar het professionalisme van de media, en dan specifiek van journalisten, is wel degelijk relevant in de context van dit onderzoek. Dit wordt nu verder uitgediept.

Deuze (2005) identificeert binnen de beroepsideologie van journalisten vijf ideaal-typische beroepsmatige gebruiken. Allereerst bewerkstelligen journalisten een publieke dienst, waarbij ze (1) onpartijdig, neutraal, objectief, eerlijk en geloofwaardig zijn. Daarnaast (2) voeren ze hun werk uit op een autonome, onafhankelijke en dus 'vrije' manier uit. Ze hebben een zekere (3) directheid, snelheid en actualiteit in hun werk. Tot slot (4) hebben journalisten een gevoel voor ethiek, validiteit en legitimiteit in hun werk (Deuze, 2005, p. 78). Deze beroeps cultuur lijkt een universele status te hebben gekregen, als een soort hegemonische cultuur. Maar er is ook sprake van beroeps culturen die daar tegen in gaan, zoals een 'publieke' of burgerjournalistiek, of een vrede- of ontwikkelingsjournalistiek (Hanitzsch, 2007, p. 368).

De professionele identiteit van de journalist bestaat uit een onderhandeling van structurele kenmerken enerzijds en persoonlijke kenmerken anderzijds. Structurele kenmerken zijn bijvoorbeeld het redactiestatuut, de geldende richtlijnen en gedragscode bij een krant, het budget, deadlines, de relaties met verschillende nieuwsbronnen en het beleid van het bedrijf. Deze zorgen voor bepaalde routines. Persoonlijke kenmerken bestaan uit ondermeer leeftijd, etniciteit, gender, opleidingsniveau, politieke en culturele opvattingen, karakter en motivatie (Deuze, 2005, pp. 106-107). Het samenspel van verschillende kenmerken maakt de journalistiek een sterk pluralistische beroepsgroep, waarbij journalisten verschillende en soms ook tegenstrijdige opvattingen hebben (Deuze, 2005, p. 16).

De journalist wordt ongewild beïnvloed door zijn of haar persoonlijke normen en waarden, die voortvloeien uit morele opvattingen of levensovertuiging (Bardoel & d'Haenens, 2002, p. 119). Gekoppeld aan de belangrijke journalistieke codes en waarden, levert dit veel tegenstrijdigheden op. In dit geval bijvoorbeeld met de codes van objectiviteit en neutraliteit. Het is voor de journalist daarom des te belangrijker om zich bewust te zijn van zijn opvattingen en een verhaal altijd van meerdere kanten te belichten, door ruimte geven aan hoor- en wederhoor (RMO, 2003). Dan is er de paradoxale combinatie van maatschappelijke dienstbaarheid en autonomie. De journalist hoort dus zowel betrokken als afstandelijk te zijn. Dit maakt het voor journalisten mogelijk om te duiden, uitleg te geven en te analyseren, wat een actieve, sturende rol impliceert. En tegelijkertijd te fungeren als louter neutrale waarnemer of boodschapper, wat een neutrale rol impliceert als 'passieve doorgever' van informatie (Deuze,

2005, p. 161). Hoe dan ook, een objectieve pers zal altijd een mythe blijven: 'There can be no such thing as an objective press. This is so because there is no way an editor or a publisher can squeeze the inculcation of a lifetime from a reporter or an editor. And these inculcations – parentage, regionalism, education, friends, religion, experiences, ad infinitum – subliminally shape every story and subliminally suggest what a reporter leaves in or omits from a given story' (Califano & Simon, 1979 in Johnson-Cartee, 2005, p. 113). Objectiviteit is een mooi streven, maar nooit volledig reëel of haalbaar. Het is vooral belangrijk dat de correspondent zich daar bewust van is. Zeker in een tijd van toegenomen duiding en interpretatie in de journalistiek. Door die uitleg en interpretatie toe te schrijven aan officiële bronnen, blijft de journalistiek waardenvrij (Deuze, 2005, p. 87).

Wat betekent de toegenomen commercialisering voor de beroepsnormen in de journalistiek? Door de economische (tijds)druk is er sprake van een hevige concurrentie. Journalisten komen in deze context met een eigen, unieke analyse, die hen onderscheidt van de rest (Deuze, 2005, p. 87). Bovendien: hoe meer de redacties worden uitgedund (die tegelijkertijd steeds meer inhoud moeten leveren), hoe minder tijd er overblijft om te checken, feiten van fictie te onderscheiden en goede achtergrondanalyses te geven. Daarom wordt er meer en meer gepleit voor een 'slow journalism', (Kester, 2010, p. 52, Villamedia, 2012) waarbij journalisten de tijd hebben om kwalitatief goede stukken te schrijven, kritisch te zijn, te nuanceren en waarbij de waarden van de journalistiek weer beter kunnen worden nageleefd. Het probleem hierbij is alleen dat tijd geld is, en dat kwaliteitsnieuws geen gratis goed is (Villamedia, 2012). Wellicht zal dit beeld van 'gratis' nieuws moeten worden bijgeschaafd om de kwaliteit van de journalistiek te kunnen bevorderen.

Het mediasysteem in Rusland

Rusland heeft een neo-autoritair mediasysteem (Becker, 2004; Vazquez Linan, 2010; Kester, 2010). Dit is een systeem waarbij een zekere verdraagzaamheid heerst met betrekking tot verschillende meningen die worden doorgegeven via de media, maar waarin sterke beperkingen heersen als het gaat om vitale onderwerpen voor de staat (Vazquez Linan, 2010, p. 168). Dit systeem heeft bovendien een zwak juridisch instrumentarium dat de politieke interesses van de staat bevoordeelt. Bepaalde mechanismen worden gebruikt om de berichtgeving te controleren. Er zijn bijvoorbeeld subsidies en belastingvoordelen ter ondersteuning van 'goedgekeurde' media, maar journalisten die een gevaar vormen voor het nationaal belang of het beeld van het politieke hoofd krijgen te maken met economische druk in combinatie met het selectief toepassen van bepaalde wetgeving (bijvoorbeeld met betrekking tot criminaliteit). In het ergste geval wordt geweld tegen oppositionele journalisten gebruikt om ze zo de kop in te drukken (Becker, 2004, pp. 150-153).

Ondanks het feit dat de Russische media lijden onder het presidentschap van Poetin, beargumenteert Becker (2004) dat de omstandigheden nog lang niet zo slecht zijn als voor Gorbatsjov in de Sovjet periode. 'The Soviet press was an arm of the state, and it preached to the public on the states behalf (Lipman, 2005, p. 319). De staat is ook na de val van de Sovjet-Unie nog altijd de grootste vijand van de media, en het is duidelijk dat tijdens Poetins leiderschap de staat inbreuk heeft gedaan op de autonomie van de media. Toch is de situatie van de media volgens Becker (2004) nog beter dan sommige bronnen suggereren. In een neo-autoritair systeem bestaat bovendien een belangrijk onderscheid tussen de uitgezonden en de geprinte media. De staat beïnvloedt vooral de televisie nog relatief sterk, omdat zij dit als het belangrijkste communicatiemiddel richting het volk beschouwt. Daarentegen bestaat er een vibrerende geprinte media, in eigendom van onafhankelijke partijen, relatief autonoom, toegankelijk voor het publiek en zelfs kritisch over het regime. Ook sociale media spelen hierin in toenemende mate een belangrijke rol. Toch zijn kranten die de regering bekritisieren zo nu en dan al slachtoffer geworden van belasting inspecteurs en individuele journalisten gearresteerd. Onder journalisten heerst dan ook het gevoel dat de omstandigheden waarin zij hun werk

moeten verrichten in Rusland verslechteren, zeker als zij erg gevoelige onderwerpen proberen aan te kaarten (Becker, 2004, pp. 154-155).

Bovendien is de situatie ook sinds 2004 verder verslechterd. Zo werden er sinds 2000 tientallen journalisten in Rusland vermoord, waaronder in 2006 journaliste Anna Politkovskaja. Zij schreef voor de kritische krant Novaja Gazeta en volgde het Kremlin zeer kritisch. In dat jaar maakte de internationale pers bovendien melding van acht moorden (Sargasso, 2009). Vooral mensenrechtenverdedigers en journalisten die berichten over het falen van Russische autoriteiten worden slachtoffer van geweld en moord. Helaas doen de autoriteiten weinig om de straffeloosheid van geweld tegen journalisten en activisten tegen te gaan (Amnesty, 2008). Momenteel lopen ook critici van het Poetin regime gevaar. Volgens het Comité voor Bescherming van Journalisten werden tussen 1992 en 2012 54 journalisten vermoord. Daarmee staat Rusland op de vierde plaats van de ranglijst met landen met de meeste gedode journalisten. Bovendien staat het met zestien onopgeloste moorden in de afgelopen tien jaar volgens het Comité op de negende plaats in de index van straffeloosheid (Amnesty, 2012a).

Kester (2010) heeft een case study gedaan op basis van kwalitatieve interviews van Nederlandse correspondenten in Rusland. Hierin is onderzocht hoe correspondenten manoeuvreren tussen de beperkingen en restricties die een neo-autoritair staat als Rusland met zich mee brengt. Uit dit onderzoek blijkt dat het voor de Nederlandse correspondenten in Rusland zeer lastig is om de ideale (westerse) waarden van journalistiek in de praktijk te brengen, zoals betrouwbaarheid, relevantie, onafhankelijkheid en eerlijkheid. Voor de correspondenten zijn de Russische nieuwsmedia (kranten en tv) erg belangrijke bronnen, ook al moeten veel van deze bronnen met voorzichtigheid worden behandeld. De Russische media kennen namelijk een lange geschiedenis van censuur (Kester, 2010, p.65). Rusland heeft gefaald om een democratisch mediasysteem te volbrengen, dat ooit voorzichtig begon op te komen onder Gorbatsjov en Ruslands eerste president, Boris Jeltsin (Becker, 2004, pp. 156-157).

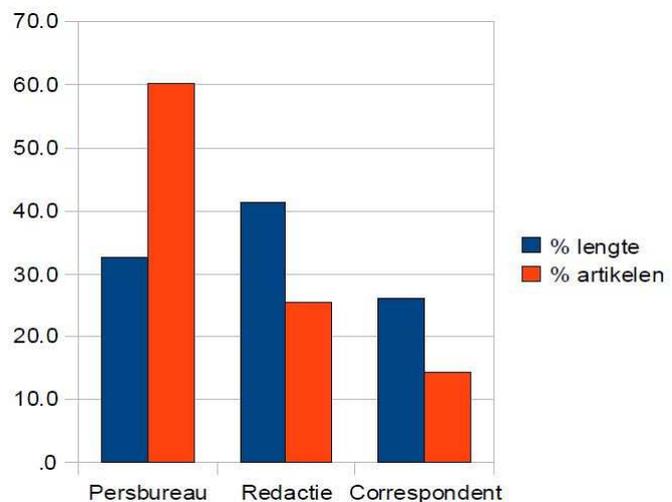
§ 1.3 Het buitenland in het nieuws

Wat over het buitenland behoort tot het nieuws in de Nederlandse kranten? Van welke bronnen is dit nieuws afkomstig en hoe is dit eigenlijk verdeeld?

In 2009 deed de Nederlandse Nieuwsmonitor een onderzoek naar buitenlands nieuws in Nederlandse kranten. Hierin zijn zowel kwaliteitskranten als de gratis kranten meegenomen. Tussen 2006 en 2008 werden bijna 11.000 artikelen over het buitenland geanalyseerd. Hieruit bleek dat in deze jaren ongeveer 28% van het totale nieuws over het buitenland ging. In tegenstelling tot gratis kranten (Metro en Spits) en populaire kranten (De Telegraaf), geven kwaliteitskranten aanzienlijk meer buitenlands nieuws, met het NRC Handelsblad als uitschieter (Scholten & Ruijgrok, 2009, pp. 2-3).

Inhoudelijk ging de meeste buitenlandberichtgeving over openbare orde en veiligheid, namelijk 23,3% vergeleken met slechts 4,4% van de berichtgeving over Nederland. Daar binnen gaat het nieuws dan ook vaak over oorlog, demonstraties en oproer in andere landen. Er is in buitenlands nieuws meer aandacht voor politiek en minder aandacht voor onderwerpen met betrekking tot economie en human-interest dan in binnenlands nieuws. Met name rijke, machtige Europese landen krijgen veel aandacht in het nieuws, samen met economische macht en in mindere mate sensationeel en negatief nieuws.

Ook de bronnen van het nieuws zijn belangrijk. Uit het onderzoek blijkt dat meer dan de helft van het totale aantal artikelen tussen 2006 en 2008 werd uitbesteed aan persbureaus (60,2%). De gratis kranten trekken dit percentage omhoog, omdat met name deze kranten erg veel gebruik maken van persbureaus. De overige buitenlandberichtgeving werd door redacties verzorgd en een slechts klein aantal berichten door correspondenten. Echter, gekeken naar de lengte van de berichten dan nemen de persbureaus slechts 32,5% van de berichtgeving voor hun rekening. Berichten van redacties langer (in aantal woorden) dan de berichten van de persbureaus. En de correspondenten schrijven gezien het aantal artikelen naar verhouding langere berichten. Dat komt omdat deze artikelen ook achtergrondanalyses geven (Scholten & Ruijgrok, 2009, pp. 12 & 13).

Figuur 1.2: Partijen en hun aandeel in de berichtgeving (Bron: Scholten & Ruijgrok, 2009).

§ 1.4 Rusland in de media: stereotypen en reputatie

Rusland in het nieuws

'The West does not understand that Russia functions in a different way: she has another form of government, establishes other priorities as a society and does not abide by the canons of "Western democracy". Since she refuses to yield, the West always describes Russia and her history with negative overtones' (Vazquez Linan, 2010, p. 171).

Beeldvorming van Rusland in het Westen is overwegend negatief (Feklyunina, 2008, p. 606; Vazquez Linan, 2010, p. 171). Eind jaren negentig van de vorige eeuw werd het beeld van Rusland in het Westen een zeer populair onderwerp van debat in de Russische maatschappij. De politieke en zakelijke elites van het Westen hadden negatieve beelden van Rusland, die door de massamedia versterkt werden. In Rusland werd dit gezien als een serieuze dreiging. Juist omdat er in die tijd een grote behoefte was aan buitenlandse investeringen, werd de negatieve beeldvorming van Rusland gezien als een obstakel voor economische vooruitgang. In 2000 werd door Russische politici besloten dat het projecteren van een gunstig beeld één van de topprioriteiten moest worden binnen het Russische buitenlandse beleid. In juli 2004 benadrukt Poetin dit wederom in een toespraak aan de Russische ambassadeurs. Het gevolg hiervan is een herleving van een buitenlands propaganda, ook wel een PR campagne door het Kremlin genoemd. Eén van de belangrijkste elementen binnen deze PR campagne is de zogeheten 'Valdai Discussion', opgericht in 2004 (Feklyunina, 2008, 605-606). 'The club functions as an annual semi-informal meeting of foreign researchers, journalists and politicians with high-ranking Russian officials, politicians (including those from the 'opposition') and experts' (Feklyunina, 2008, p. 606). Het voornaamste doel van de club is het faciliteren van een mondiale discussie over Rusland en het aanbieden van een wetenschappelijke analyse van de politieke, economische en sociale processen in Rusland en de wereld (ValdaiClub, 2013).

In tabel 1.1 staan de kernelementen van de drie beelden van Rusland, namelijk het beeld van Rusland zoals het bestaat in het Westen, Rusland's dominante zelfbeeld en het geconstrueerde beeld zoals door de PR-campagne wordt geprojecteerd. Uit de tabel blijkt dat de elementen van de beelden allemaal verschillen, behalve 'cultuur': die komen overeen voor Rusland als 'Great Russian culture'. Voor dit onderzoek zijn vooral de bestaande beelden belangrijk. Het is opvallend dat bij het aspect 'state of democracy in Russia' ontbreekt in het Russische zelfbeeld. In het Westen wordt dit omschreven als een sterker wordende tendens van autoritarisme. Ook wordt in Rusland een beeld geconstrueerd om te projecteren naar het Westen. Namelijk dat van een soevereine Russische democratie, weliswaar verschillend van het westerse model.

Het bestaande beeld van Rusland is volgens Feklyunina (2008) bovendien onvermijdelijk beïnvloed door elementen uit de Russische geschiedenis, vooral door de Sovjet periode (het beeld van de Sovjet-Unie). De meeste van deze 'geërfde' kenmerken zijn erg negatief. Het is moeilijk, zo niet onmogelijk om een dergelijke link met de Sovjet-Unie weg te nemen, ook al wordt in de PR-campagne wel geprobeerd om deze vanuit een meer gunstig perspectief te belichten, bijvoorbeeld door het benadrukken van Ruslands cruciale rol in de Tweede Wereldoorlog (Feklyunina, 2008, p. 621).

Tabel 1.1 De kernelementen van de verschillende beelden ten aanzien van Rusland

	<i>Existing image</i>	<i>Self-image (dominant discourse)</i>	<i>'Constructed' image (dominant discourse)</i>
State of democracy in Russia	Strengthening of authoritarian tendencies	(not significant)	'Sovereign democracy' (democracy that is different from the Western model)
Russia as an energy supplier	Energy pressure on consumers for political reasons (geopolitics of oil)	Growing strength of the country	Reliable business partner (stability, pragmatism, predictability)
Russia and the Post-Soviet area	Russia's imperial ambitions	Energy superpower (twenty-first century as the age of suppliers)	Energy superpower (ready to defend its interests)
International status of Russia	Russia's legitimate interests in the 'near abroad'	Russia's legitimate interests in the 'near abroad'	Russia as not an empire
	Russia as a former superpower	Growing strength and role in international relations	Russia's legitimate interests in the 'near abroad'
	Russia's growing strength and assertiveness		Great power
Culture	Great Russian culture	Great Russian culture	Independent centre in a multipolar world
			Great Russian culture

Bron: Feklyunina, 2008, p. 623

Ook Karel Onwijn (2006), oud-Ruslandcorrespondent schrijft in zijn boek 'Van onze correspondent, Standplaats Moskou' over de negatieve westerse berichtgeving over Rusland. 'Dit is te verklaren uit de vele afwijkende, in westerse ogen meestal niet-positieve, ontwikkelingen die eenvoudig zijn om te zetten in een smakelijk verhaal voor een breed publiek' (Onwijn, 2006 p. 199). Hij beschouwt positieve ontwikkelingen in Rusland wel degelijk als nieuws, juist omdat ze zo afwijken van het heersende negatieve beeld. Toch komt dit in de praktijk nauwelijks door als nieuws in de westerse pers. Daarom hebben veel Nederlanders een vertekend beeld van Rusland. Het discours over Rusland in de westerse media wordt sterk bepaald door de Angelsaksische persbureaus, Reuters en de Associated Press (AP). Volgens Onwijn moet je als correspondent wel erg sterk in je schoenen staan om de opdrachtgevers in het Westen ervan te overtuigen dat bepaald nieuws niet altijd vermeldenswaardig is ook al vindt Reuters dat wel (Onwijn, 2006, pp. 199-200). Hieruit blijkt ook de kracht van interpretatiekaders en framing. Zoals eerder toegelicht bij het begrip medialogica is er sprake van convergentie in de berichtgeving. En dan niet alleen inhoudelijk, maar ook wat betreft het perspectief van waaruit er wordt geschreven. Het dominante verhaal over Rusland is overwegend negatief en daarom krijgt positief nieuws nauwelijks een plaats in de berichtgeving.

Stereotypen over Rusland

Stereotypen zijn steeds terugkomende en vaak onbewuste evaluaties (zowel positief als negatief), waarbij bepaalde kenmerken of eigenschappen worden toegekend aan bepaalde groepen (etnische groepen, rassen of landen), die niet gebaseerd is empirisch bewijs. Het is dus een automatisch gebruik van etnische labels, binaire tegenstellingen en vergelijking tussen 'ons' en 'hen' (Levintova, 2010, p. 1340). Er is weinig literatuur te vinden die specifiek ingaat op de ontwikkeling van stereotypen ten aanzien van Rusland door de tijd heen. Wel is er een studie gedaan door Levintova (2010) over de beelden die Polen en Russen van elkaar creëren in de krant. Volgens Levintova zijn pre-communistische beelden van Rusland blijven bestaan in Polen (Levintova, 2010, p. 1339): 'historically, Polish public discourse presented Russia as a despotic, barbaric, autocratic and aggressive country, antithetical to European values, and its subjects as uneducated, unrefined, slavish, violent, unreliable and prone to excessive drinking' (Levintova, 2010, p. 1355).

Levintova (2010) veronderstelt dat de post-communistische Poolse discourse ten aanzien van Rusland nog steeds in grote mate hetzelfde is als tijdens de pre-communistische periode en dat er alleen marginale veranderingen zijn in het framen van de 'Other' (Levintova, 2010, p. 1339). Stabiele stereotypen zijn: Rusland als onpersoonlijke, ongevoelige, autoritaire staat (politiek), met kenmerken van corruptie. En de afhankelijkheid van energie en de onbetrouwbaarheid van Rusland als het aankomt op de levering van die energie wordt beschreven (Levintova, 2010, p. 1349). En dat terwijl volgens Feklyunina (2008) Rusland juist probeert om een beeld van zichzelf neer te zetten als een betrouwbare zakenpartner. Tegelijkertijd is dat Rusland assertief en klaar om haar belangen te verdedigen. Dit voegt een agressieve component toe aan het beeld, waarbij Rusland niet graag de les wordt gelezen. In het Westen bestaat ook het beeld dat Rusland de laatste jaren een 'come back' maakt op het internationale toneel. Tegelijkertijd komt dit voor het Westen al snel als bedreigend over (Feklyunina, 2008, p. 625-626).

Ook de relatie tussen de elites van beide landen komt hier aan bod. Het enige onderdeel van de betrekkingen dat wel in een positief daglicht werd beschreven is culturele uitwisseling. Andere aspecten in het beeld over Rusland zijn nationalisme en religie; de Orthodoxe kerk die banden heeft met de staat en deze invloed gebruikt om haar eigen belangen te behartigen. Sociale aspecten als armoede en werkloosheid werden nauwelijks genoemd. (Levintova, 2010, pp. 1351-1353). Beelden die veranderd zijn: erkenning voor de langzame opkomst van een civil society en een afwijzing van de communistische ideologie. Poolse kranten behandelen Russen met meer sympathie dan Rusland. En het huidige beeld van de Russen is anders dan de historische stereotypen: beelden van een slaafse mentaliteit, barbaars, passief zijn weg en het beeld van Russen is niet heel anders dan van de Polen zelf. Dit is de meest substantiële 'reformulation of the old narratives about Russians' (Levintova, 2010, p. 1353 & 1354). 'On balance, the negative image of a highly centralised, impersonal, oppressive and authoritarian state lacking the rule of law, pressuring the opposition, controlling the mass media and resurrecting Soviet symbols predominated' (Levintova, 2010, p. 1352). Levintova (2010) concludeert dat de Poolse discourse ten aanzien van Rusland, zoals dat is ontstaan tijdens de communistische periode, nagenoeg volledig intact is gebleken (p. 1356).

Uit onderzoek van Stepchenkova & Morrison (2008) onder Amerikaanse toeristen komen de volgende stereotypen naar voren ten aanzien van Rusland. Deze stereotype beelden zijn verschillen van de reeds genoemde stereotypen, omdat deze niet gebaseerd zijn op politieke aspecten. Deze beelden zijn met name gebaseerd op omgevingskenmerken, maar ook op enkele sociale kenmerken van Rusland. Ze gaan over de steden, de uitgestrektheid van het landschap, en over de arme mensen, cultuur en alcoholgebruik (tabel 1.2).

Tabel 1.2 Stereotypische beelden van Amerikaanse toeristen over Rusland

Stereotypical holistic images	
#	Stereotypical holistic images
1	Cold weather, snow
2	Beautiful architecture and old buildings
3	Poor people, country, lodgings, and food choices
4	Historic sites and places
5	Moscow, Red Square, and Kremlin
6	St. Petersburg, Hermitage, palaces, and museums
7	Vast country with lots of open spaces
8	Beautiful countryside
9	Orthodox churches with onion-shaped domes
10	Big cities, interesting old cities
11	Great culture, different culture
12	Beautiful music, ballet, art
13	Friendly/unfriendly people
14	Volga River
15	Vodka

Bron: Stepchenkova & Morrison, 2008, p. 553.

Reputatie en culturele marketing

In een tijd van mondialisering en toenemende concurrentie wordt voor het bedrijfsleven de druk groter om creatief te zijn en contracten binnen te halen. Dit mag echter niet ten koste gaan van de internationale rechtsorde en handhaving van mensenrechten, ook al is dit wel vaak het geval. Voor veel bedrijven is het echter ook een eigenbelang om ethisch rechtvaardig te handelen. Hierin is maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) van belang, zo pleiten Okano-Heijmans & Ruël (2011). Economisch belang en mensenrechten kunnen samengaan, als bedrijven MVO-uitgangspunten onderschrijven en bijvoorbeeld zorgen voor een anti-corruptiebeleid. Als enkel deze bedrijven op handelsmissies gaan, zouden koopman en dominee kunnen samengaan (Okano-Heijmans & Ruël, 2011, p. 465).

Reputatie is niet alleen voor bedrijven, maar ook voor plaatsen een toverwoord; regio's met positieve, krachtige reputaties profileren zich makkelijker op het internationale toneel. Voor plaatsen die een slechte reputatie hebben is dit veel moeilijker. Voor elke verantwoordelijke overheid is het dus een belangrijke taak om te ontdekken wat de perceptie van de wereld is van hun land (of regio) en een strategie te ontwikkelen om die te managen. Nationale reputatie wordt gebouwd op toeristenpromotie, politieke besluiten van een land, investeringsklimaat, culturele uitwisseling van culturele activiteiten en exportproducten, en de leiders, media en sportsterren van het land. Stereotypen en reputaties van landen, maar ook van steden reflecteren zelden de daadwerkelijke realiteit. Er is dus een incongruentie tussen het beeld van en de realiteit in een gebied. Dat komt door de factor tijd: een plaats kan wel snel veranderen, maar het bestaande beeld kan jarenlang achter blijven. Het komt ook door mensen, die gehecht zijn geraakt aan de beelden in hun hoofden en hun beelden slechts langzaam en terughoudend bijstellen (Anholt, 2007, pp. 25-27).

Een gunstige identiteit is dus van belang en kan op verschillende manieren worden nagestreefd. Culturele festivals kunnen een bijdrage leveren aan een 'brand identity' onder de noemer van 'hallmark events'. Een cultureel event als strategie bestaat naast grootschalige bouw- en ontwerpprojecten en associatie met personen (Ashworth & Karavatzis, 2011, p. 29) . Door middel van deze 'events' wordt aandacht van buitenaf naar de plaats getrokken en kunnen gewenste kenmerken van die plaats worden gecommuniceerd. Culturele events worden vaak

gekozen om hun zichtbaarheid, politieke neutraliteit en het feit dat ze geaccepteerd zijn om reputatie te bevorderen en culturele gunst aan een plaats te verlenen (Ashworth & Karavatzis, 2011, p. 35).

Zoals eerder beschreven heeft het Kremlin ook geïnvesteerd in een PR-campagne om de negatieve beeldvorming ten aanzien van Rusland bij te stellen. Dit omdat Rusland op internationaal niveau erkend wil worden en de economische banden met het Westen wil aanhalen. Toch heeft die campagne nog weinig vruchten afgeworpen. Rusland heeft onder Poetin haar beeld in elk geval de eerste jaren enigszins verbeterd, en het Westen erkent dat het land een 'come back' heeft gemaakt in de internationale arena. Toch wordt deze toegenomen kracht van Rusland al gauw als bedreigend ervaren. Bovendien is er sprake van een discrepantie tussen het geprojecteerde (vanuit het Kremlin) en het waargenomen beeld (vanuit het Westen). Dit maakt het beeld dat het Kremlin probeert te schetsen ongeloofwaardig. Na de eerste jaren van Poetin werd het beeld bovendien negatiever, door gebeurtenissen als onder andere de dood van journaliste Anna Politkovskava, de dood van Alexander Litvinenko en schendingen van mensenrechten. Tot slot bestaat er in het Westen een aantal diepgewortelde stereotypen over Rusland, die terugvoeren naar de tijd van de Sovjet-Unie of zelfs tot het Russische keizerrijk. Deze stereotypen kunnen niet in een korte tijd veranderd worden, zeker niet wanneer verschillende gebeurtenissen in Rusland deze stereotypen lijken te bevestigen (Feklyunina, 2008, pp. 626-627).

§ 1.5 Conceptueel model

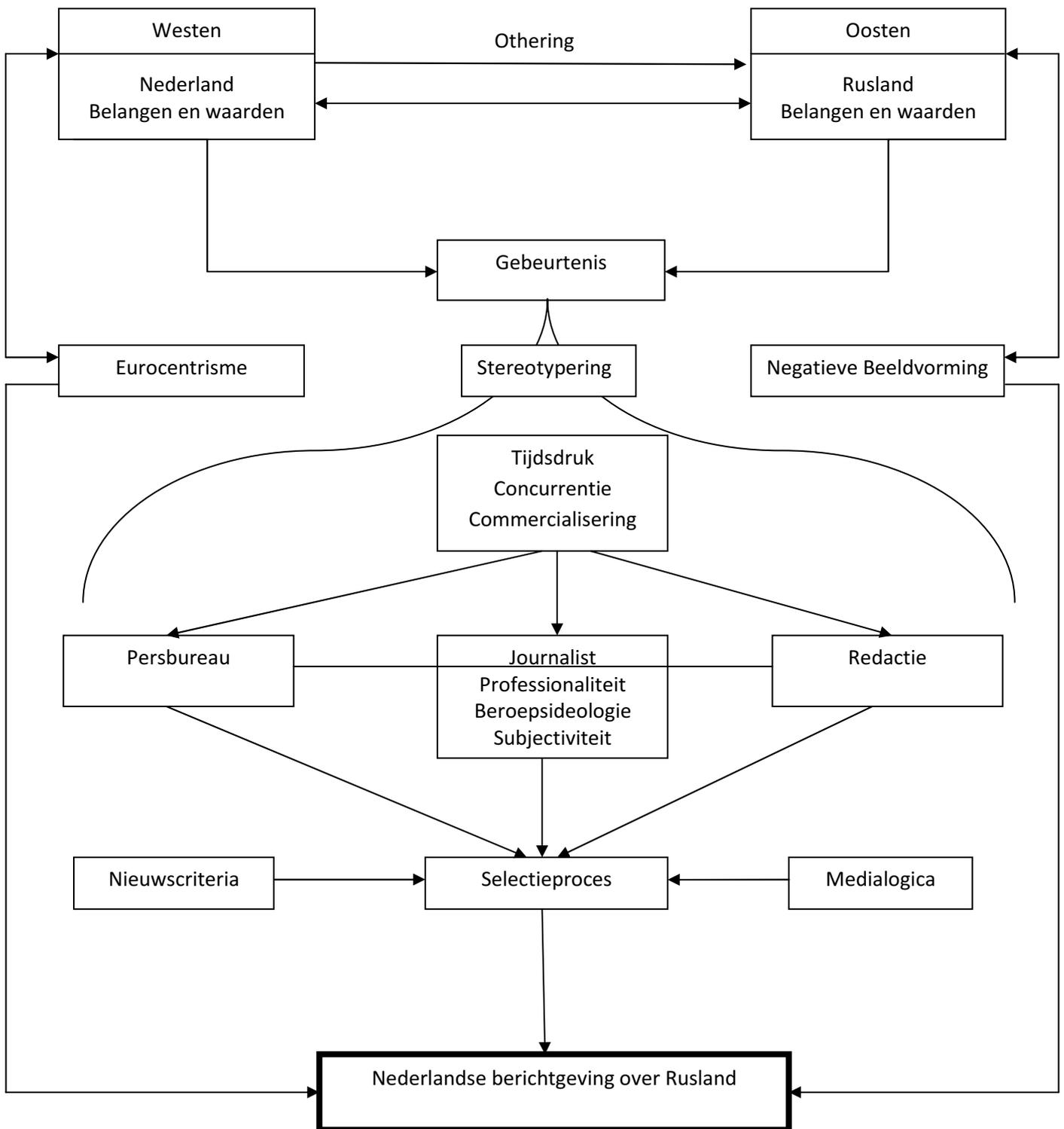
Uit de literatuur blijkt dat veel verschillende factoren invloed hebben op de Nederlandse berichtgeving over Rusland. In het conceptueel model worden de relaties tussen deze factoren onderling toegelicht (figuur 1.3).

De relatie tussen **Nederland** en **Rusland** wordt weergegeven. Nederland behoort tot het **Westen**, maar beschouwt Rusland meer als deel van het **Oosten**. Ondanks dat Rusland claimt dat ze op basis van culturele gelijkheid meer bij het Westen hoort, wordt dit door het Westen niet erkend. De relatie wordt bovendien gekenmerkt door **othering** vanuit de Westerse kant. Dit betekent dat het Westen Rusland niet erkent als onderdeel van Europa, maar ook dat als er wordt onderhandeld over zaken, dit gebeurt op westerse voorwaarden. Beide landen hebben hun eigen **belangen en waarden**, die ook een grote rol spelen in de bilaterale betrekkingen. Het is uit de literatuur echter gebleken dat niet zozeer de belangen, als wel de waarden tussen beide landen onderling erg verschillen. Dit maakt de betrekkingen dan ook erg complex. Het feit dat Rusland belangrijke Westerse waarden als democratie niet wil overnemen, wordt in het Westen en ook in Nederland vaak als negatief ervaren, wat op zijn beurt wordt versterkt door de massamedia. Dit maakt dat er een **negatieve beeldvorming** bestaat ten aanzien van Rusland, wat ook een duidelijke invloed heeft op de uiteindelijke berichtgeving. Ook **eurocentrisme** speelt hierin een rol. Westerse journalisten en persbureaus worden sterk door een eurocentrische kijk op zaken beïnvloed; zij kunnen niet ontsnappen aan een westerse cultuur en manier van denken en zijn dus niet waardenvrij. Zij zullen Rusland daarom altijd beoordelen ten aanzien van hun westerse maatstaven. Ook dit heeft een directe invloed op de berichtgeving ten aanzien van Rusland.

Een gebeurtenis in Rusland of in het kader van de bilaterale betrekkingen met Nederland, wordt opgepikt door actoren in de media; ofwel eerst door het **persbureau, de redactie**, of door de **journalist** zelf. Nieuwsberichten komen vaak in samenspel tussen de verschillende actoren onderling tot stand. Hun werkveld wordt echter beïnvloed door belangrijke ontwikkelingen die gaande zijn in de media, namelijk **tijdsdruk, concurrentie en commercialisering**. Deze ontwikkelingen beïnvloeden zowel de manier van werken van journalisten (minder tijd, hogere werkdruk) als indirect ook het resultaat: de uiteindelijke berichtgeving. Er is vaak minder tijd voor achtergrondanalyse of om te nuanceren, wat leidt tot een oppervlakkigere berichtgeving.

Het vak van journalisten richt zich op een publieke dienstverlening. Hierin zijn drie begrippen belangrijk. Er is sprake van een **beroepsideologie** die journalisten helpt om de verantwoordelijkheid van hun beroep te bevorderen. Hieruit vloeien belangrijke beroepscode's voort waar journalisten naar horen te streven. Journalisten hebben zo een **professionele identiteit** die bestaat uit zowel structurele kenmerken (onder andere beroepscode's en statuten) als ook persoonlijke kenmerken (bijvoorbeeld leeftijd en etniciteit). Het feit dat er altijd sprake is van een onderhandeling van deze kenmerken, maakt dat een journalist nooit volledig objectief en waardenvrij is. Er is altijd sprake van een zekere mate aan **subjectiviteit**. Dit heeft weer invloed op het selectieproces; wat beschrijft een journalist (of redactie) als nieuws en vanuit welk perspectief? Ook hierdoor wordt de berichtgeving door beïnvloed.

Het **selectieproces** heeft een centrale plaats in het model; niet elke gebeurtenis komt uiteindelijk in het nieuws. Hier spelen twee factoren een rol. Allereerst **nieuwscriteria**; zoals actualiteit en nabijheid (geografisch en psychologisch) zijn hier belangrijk. Dit is zowel gerelateerd aan de ontvanger (wat is interessant voor het publiek?) als aan het betreffende medium (**medialogica**). Want ook de kenmerken van het medium spelen een rol; bijvoorbeeld de krant. Er treedt bijvoorbeeld vaak convergentie op in de berichtgeving omdat de ene krant de primeur van de ander overneemt en andersom (meutevorming). Al deze factoren beïnvloeden uiteindelijk de **Nederlandse berichtgeving over Rusland**.

Figuur 1.3: conceptueel model

§ 1.6 Situatie schets: betrekkingen Nederland en Rusland

Omdat voor dit onderzoek ook de recente betrekkingen tussen Nederland en Rusland belangrijk zijn, volgt daarvan een korte situatieschets. Hier wordt toegelicht hoe er invulling wordt gegeven aan deze betrekkingen. En hoe de koopman en de dominee een belangrijk onderdeel zijn van de discussie over de relaties.

De koopman en de dominee

Europa onderhoudt sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 diplomatieke relaties met Rusland. Sinds 1997 bestaat er een Partnerschap- en Samenwerkingsovereenkomst (PSO) dat een economisch, cultureel en politiek raamwerk vormt voor de relaties tussen Rusland en de EU (Europa-nu, 2013). Rusland is de derde handelspartner van de EU. De politieke relatie van Nederland met de Russische Federatie verloopt vooral via de Europese Unie (EU). Nederland heeft in Rusland grote belangen op het gebied van handel en gas. Rusland is dus een belangrijke samenwerkingspartner. Nederland exporteert onder andere machines, vervoersmiddelen, chemische producten en landbouwproducten naar Rusland, en importeert olie, gas, metaal, ijzer en staal. Na de VS en China is Rusland het belangrijkste exportland voor Nederland buiten de EU. Nederland is daarnaast één van de grootste investeerders in Rusland. Andersom wordt Rusland voor Nederland steeds belangrijker wat betreft energievoorziening (Rijksoverheid, 2013). En dat terwijl Europa juist minder afhankelijk wil worden van gas uit Rusland en Brussel al jaren probeert de concurrentie te vergroten. Ongeveer een kwart van het gas in Europa komt uit Rusland en sommige landen zijn zelfs volledig afhankelijk van het Russische staatsbedrijf Gazprom (Financial Times Deutschland, 2012).

Maar Nederland heeft andere ambities, waar het Rusland hard bij nodig heeft. Nu aan haar positie van grootste gasproducent binnen de EU een einde komt door slinkende voorraden en dalende gaswinning, zal Nederland in 2025 een netto-importeur van gas worden in plaats van exporteur. Daarom wil Nederland zich met haar ervaring en kennis gaan richten op een nieuwe rol in het gasnetwerk, namelijk het vormen van een gasknooppunt. Nederland wil nu de gasrotonde voor Noordwest Europa worden (Rijksoverheid, 2013). Gazprom en het Nederlandse gasinfrastructuurbedrijf Gasunie verkennen nu naar nieuwe mogelijkheden voor uitbreiding van het Nord Stream-project. De Nord Stream is een gaspijpleiding door de Oostzee die het mogelijk maakt om Russisch gas naar de Europese markten te transporteren (Gasunie, 2013). Gazprom heeft 51% van de aandelen in de pijplijn Nord Stream, Gasunie heeft 9%. Gazprom heeft ook zelfstandige expansieplannen. Kenners denken dat als Poetin gas kan inzetten als politiek wapen, hij het niet zal nalaten om dit te doen. Poetin is bovendien ook persoonlijk nauw betrokken bij het bedrijf Gazprom en heeft mensen uit eigen kring op hooggeplaatste functies binnen het bedrijf aangesteld. Poetin draaide de gaskraan in Oekraïne al eens dicht, waarom zou hij het dan in andere landen in Europa niet doen? (Kro Reporter, Poetin aan de kraan, 2013).

Tegelijkertijd is Nederland betrokken bij overleg over mensenrechten met Rusland. Twee keer per jaar voeren de EU en Rusland een mensenrechtendialoog en Nederland is betrokken bij het opstellen van de agenda. Bovendien woont Nederland de bijeenkomst bij als waarnemer. Tijdens deze dialoog is er aandacht voor maatschappelijke ontwikkelingen, de rechtsstaat en mensenrechten. Mensenrechten gaan in dit geval zowel over het algemeen als over specifieke gevallen (Rijksoverheid, 2013). Dit laat de dubbele rol van Nederland zien in haar betrekkingen met Rusland. Enerzijds de koopman, met een economisch belang, en anderzijds waarnemer en beschermer van mensenrechten, ofwel de dominee. Het is echter maar de vraag in hoeverre Rusland zich iets aantrekt van die welbekende geheven vinger. Een Russische diplomaat heeft in 2010 al aangegeven dat er voor Rusland vooral een diplomatiek waarde zit in de dialoog, maar dat er niet zozeer een directe uitkomst is als het gaat om de situatie van mensenrechten (Europa-nu, 2010).

In het jaar 2013 krijgen de betrekkingen tussen Nederland en Rusland een extra element, namelijk in de vorm van het bilaterale Nederland-Ruslandjaar. Het kan worden gesuggereerd

dat het vriendschapsjaar niet alleen tot doel heeft om bilaterale banden aan te halen, maar dat het voor beide landen ook belangrijk is om zich te profileren en nationale interesses te bevorderen. Noord-Nederland heeft van oudsher speciale banden met Rusland, maar is ook een perifere regio. Vandaar dat het niet alleen een Nederland-Rusland jaar is maar ook een Noord-Nederland-Ruslandjaar. Zij zijn gewillig op de uitnodiging van Rusland ingegaan omdat het ook een investering en inkomsten betekent, niet alleen voor het land, maar ook voor de noordelijke regio. Naast een landelijke website in het teken van het vriendschapsjaar, is er ook een 'noordelijke' website, waarop een speciaal 'noordelijk' festivalprogramma wordt aangekondigd. Voor Rusland is het bilaterale jaar een ideale gelegenheid om Europa als instituut te omzeilen en direct banden aan te halen met Nederland, investeringen aan te trekken en ook haar reputatie te bevorderen. Het culturele programma zou zich hier uitstekend voor kunnen lenen.

Hoofdstuk 2 Onderzoeksmethoden

Na een verkenning van de literatuur wordt in dit hoofdstuk de methodologie van het empirische onderzoek uiteengezet. Achtereenvolgens wordt de keuze van de probleemstelling, deelvragen en bijbehorende hypothesen verantwoord. Vervolgens wordt een kort overzicht van relevante, betrokken actoren gegeven en wordt ook de keuze voor de kranten, artikelen en geïnterviewde actoren toegelicht. Dit hoofdstuk biedt zodoende ook een verantwoording voor de analyse.

§ 2.1 Onderzoeksvragen en hypothesen

De centrale vraag in dit onderzoek luidt:

Hoe wordt er in de Nederlandse berichtgeving over Rusland geschreven en wat zijn de achterliggende redenen hiervan?

De deelvragen met bijbehorende hypothesen, ofwel de verwachtingen op basis van de literatuur:

- Uit welke aspecten bestaat het beeld dat wordt geschetst van Rusland in de Nederlandse berichtgeving en hoe wordt dit beschreven?

De verwachting is dat diepgewortelde stereotype beelden een plaats kennen in de berichtgeving. Rusland als koud, grijs land, met een autoritair politiek systeem, gekenmerkt door corruptie, alcoholgebruik enzovoorts. In de operationalisering wordt dit verder uitgewerkt. Ook verwacht ik dat de negatieve beeldvorming over Rusland weer omhoog zal komen. Dat is namelijk het referentiekader waarbinnen we het nieuws over Rusland interpreteren. Feklyunina (2008) beschrijft dat de Russen zich druk maken om een negatieve beeldvorming van Rusland in het Westen en de versterkende rol van de media daarin. Ook Vazquez Linan (2010) benadrukt dat het Westen Rusland negatief beschrijft omdat het land zich niet wil aanpassen aan de westerse, democratische waarden. Hoe er wordt geschreven komt ook naar voren in de mate waarin auteurs al dan niet nuanceren in hun stukken. En in de mate waarin zij een 'andere kant' en 'andere perspectieven' belichten. Ik verwacht dat hiervoor weinig ruimte is in de krant. Ik verwacht dat correspondenten in hun stukken relatief meer ruimte hebben om te nuanceren.

- Welk geografisch beeld van Rusland wordt er geschetst in de berichtgeving?

In deze vraag gaat het niet zozeer over de inhoudelijke aspecten, maar specifiek over de geografische aspecten in de berichtgeving. Gezien het belang van het eurocentrische perspectief (Van Ginneken, 2002), verwacht ik er meer waarde wordt gehecht aan berichtgeving over het westerse deel van Rusland dan aan de overige regio's van Rusland. Daarom verwacht ik dat er een concentratie aanwezig is in de berichtgeving op Europees-Rusland. Daarnaast verwacht ik dat de berichtgeving sterk geconcentreerd is op het centrale deel, de kern van Rusland: het Centraal Federaal District en daarbinnen het bestuurlijk centrum en de hoofdstad Moskou. In vergelijking met berichtgeving van binnenlandse redactie verwacht ik dat correspondenten die hun standplaats in Moskou hebben wellicht meer geografische diversiteit zullen laten zien. Dat ze niet alleen maar schrijven over hun regio, maar dat ze ook zo nu en dan rond reizen of contacten in andere delen van Rusland hebben. Andere berichtgeving zal Rusland eerder als één entiteit neerzetten, ongeacht de regio waar de gebeurtenis in het nieuws zich afspeelt. Er zal vaker naar Rusland als geheel worden verwezen.

- In hoeverre heeft het Nederland-Ruslandjaar invloed op de berichtgeving over Rusland?

In de context van het vriendschapsjaar verwacht ik dat de koopman- dominee verhouding aan bod komt in de krant. De discussie in hoeverre Nederland moet samenwerken met

dictatoriale regimes is altijd aan de orde geweest. Het kan ook in deze context verwacht worden dat de aloude discussie over corruptie en mensenrechtenschending in Rusland zal oplaaien en dat daar kritische kanttekeningen bij geplaatst worden. De betekenis van een gebeurtenis wordt bovendien aanzienlijker wanneer rijke landen en belangrijke personen (elite) in het spel zijn. Bijvoorbeeld de rol van de huidige minister van Buitenlandse Zaken Timmermans, maar ook president Poetin en in mindere mate minister Lavrov: in april 2013 komt Poetin naar Nederland. Ik verwacht dat dit uitgebreid in het nieuws aan bod komt en dat de discussie (koopman-dominee) een hoogtepunt bereikt.

Vanwege het feit dat er in de context van dit jaar heel duidelijk een verbinding wordt gemaakt tussen het hier (Nederland) en het daar (Rusland), kan worden gesuggereerd dat er ook sprake is van een zekere geografische en psychologische nabijheid. Het vriendschapsjaar met haar verschillende programma-onderdelen maakt dus grote kans een onderwerp in het nieuws te zijn en daardoor ontwikkelingen in Rusland ook. Rusland is als het ware geagendeerd door het bilaterale jaar, dus (opvallende) ontwikkelingen in Rusland zijn daarom ook relevant. Tenslotte verwacht ik dat ook dat de betrekkingen tussen Rusland en Nederland in brede zin een belangrijk onderwerp in het nieuws zijn. Het versterken van die betrekkingen (of banden) is een belangrijk doel van het Ruslandjaar, dus de betrekkingen tussen beide landen in het algemeen zijn een belangrijk thema. Ik verwacht dat dit ook in de berichtgeving terug te zien is. Tenslotte verwacht ik dat er ook relatief positief nieuws zal verschijnen over Rusland, zeker in de context van het bilaterale jaar met alle 'leuke extra's' voor het Nederlands publiek zoals het uitgebreide culturele programma, maar ook de economische handelsmissies en de voordelen die dit met zich mee brengt voor Nederland.

- *In hoeverre is er sprake van 'Othering' in de berichtgeving over Rusland?*

Er is sprake van een eurocentrisch perspectief en dit werkt ook door in de journalistieke berichtgeving (van Ginneken, 2002). In deze context is er vaak sprake van 'Othering': Europa beschouwt zich moreel superieur en progressiever dan Rusland. Er is daarbij sprake van een Europese internationale politiek, waarbij Europa met Rusland wil onderhandelen op háár voorwaarden Morozov en Rumelili (2012). Door 'Othering' wordt Rusland als negatief en anders beschreven. Ik verwacht dat het aspect 'wij tegenover zij' duidelijk zichtbaar zal zijn in de berichtgeving, waarin Nederland (Europa) haar positie bepaalt door te beschrijven wat het vooral niet is.

Ik verwacht dat de Nederlandse regering, maar wellicht ook andere partijen, met een geheven vinger in het nieuws zullen verschijnen; dat zij kritisch zullen zijn ten opzichte van bepaalde ontwikkelingen in Rusland. Daarbij redeneren zij vanuit democratische waarden (bijvoorbeeld vrijheid van meningsuiting) en het belang van mensenrechten. Daarom denk ik dat een zekere mate van 'Othering' zeker in de berichtgeving aanwezig zal zijn.

- *In hoeverre bestaan er structurele verschillen tussen de landelijke krant en de krant van Noord-Nederland in de berichtgeving Rusland?*

Het kan worden gesuggereerd dat er in de noordelijke bladen overwegend meer over Rusland geschreven wordt dan in de landelijke bladen, juist omdat Noord-Nederland zo'n belangrijke rol speelt in het vriendschapsjaar en dit de nieuwswaardigheid vergroot. Toch verwacht ik dat dit niet het geval zal zijn. Op de achtergrond spelen de gevolgen van het sluiten van het GPD, wat ongetwijfeld een invloed heeft op de berichtgeving in het noordelijk dagblad. Wel verwacht ik dat er geschreven wordt over de specifieke regionale betrekkingen tussen het noorden van Nederland en delen van Rusland. Juist omdat deze banden en specifieke samenwerking relevant zijn op regionaal niveau in het noorden van

Nederland. Daarnaast is het interessant om te bekijken of er in Noord-Nederland ook overwegend positiever over Rusland wordt geschreven dan op landelijk niveau.

- Wat zijn de achtergronden en oorzaken van deze berichtgeving over Rusland? Met andere woorden: hoe komt het dat de berichtgeving er uit ziet zoals die er nu uit ziet?

De organisatie- en journalistieke cultuur hebben een invloed op de werkwijze van journalisten. Ook worden journalisten ongewild beïnvloed door hun persoonlijke normen en waarden, die voortvloeien uit morele opvattingen of levensovertuiging (Bardoel & d'Haenens, 2002; Hanitzsch, 2007). Wat zijn de gangbare praktijken binnen een organisatie? Hoe gaat een journalist om met bepaalde (ethische) kwesties? Wat is de individuele werkwijze van journalist? In hoeverre krijgen journalisten de vrijheid om bepaalde onderwerpen aan te kaarten? Voor dit onderzoek zullen journalisten worden geïnterviewd om deze vraag te beantwoorden. In hoeverre haken zij in op de bestaande beelden van Rusland? En geven zij ook ruimte aan andere beelden of nuances van de bestaande beelden?

§ 2.2 Verantwoording methoden

'Mixed methods approach'

Om de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek te beantwoorden is gekozen om gebruik te maken van een inhoudsanalyse van de berichtgeving. Dit is een geschikte manier om geschreven bronnen te analyseren en te bezien hoe er over Rusland wordt geschreven in Nederlandse kwaliteitskranten. De inhoudsanalyse zal een kwalitatieve nadruk krijgen om te bekijken welke thema's / aspecten die vanuit de literatuur al bekend zijn naar voren komen, maar ook welke mogelijke aanvullende / nieuwe thema's vanuit de berichtgeving relevant blijken te zijn. Het voordeel van deze methode is de non-reactieve aard. De stappen zijn te doorgronden en te herhalen. Dat maakt de methode betrouwbaar. Een nadeel is dat de kwaliteit van de inhoudsanalyse afhankelijk is van de kwaliteit van de te analyseren berichten en bronnen. Bovendien is er altijd sprake van een zekere mate aan interpretatie door de onderzoeker. Om dit interpreteren zoveel mogelijk te beperken, wordt er een gedetailleerd analyseschema opgesteld, waarbij alle begrippen van te voren duidelijk worden geoperationaliseerd.

Na de inhoudsanalyse worden op basis van de eerste resultaten enkele semigestructureerde interviews met correspondenten gehouden. Dit geeft de mogelijkheid om naar aanleiding van bevindingen kritisch door te vragen aan correspondenten in het veld. Dit zijn met name vragen naar aanleiding van het literatuuronderzoek en de inhoudsanalyse, die niet vanuit deze methode verklaard of toegelicht worden. Het gaat daarbij vooral om verklarende vragen: waarom is de berichtgeving over Rusland zoals die is? Interviews zijn in die zin minder 'statisch' dan krantenberichten en de reeds bestaande literatuur. Er is dus gekozen om een inhoudsanalyse te combineren met semigestructureerde interviews. Omdat deze twee methoden elkaar goed kunnen aanvullen en vanwege de tijdsplanning van dit onderzoek, zal de inhoudsanalyse beperkt moeten worden. Er is dan ook niet gekozen om alle Nederlandse kwaliteitskranten en noordelijke dagbladen te analyseren om de berichtgeving op landelijk niveau en noordelijk niveau met elkaar te vergelijken. De inhoudsanalyse beperkt zich dan tot één landelijke kwaliteitskrant en één noordelijk dagblad.

Verantwoording keuze kranten

Kranten vormen een belangrijk deel van de nieuwsmedia. Krantenartikelen gaan over concrete, actuele gebeurtenissen en bevatten nieuwswaarde. Ook is het mogelijk om artikelen over een bepaalde tijdsperiode te selecteren en analyseren. De krant geeft bovendien een professionele voorselectie van de redacteurs weer. Het geeft de artikelen weer over Rusland die de buitenlandredactie geschikt en passend acht. Zoals uit het theoretisch kader al is gebleken, is dit geen objectieve selectie. Er is altijd sprake van een bepaalde mate van subjectiviteit, want de journalist wordt beïnvloed door persoonlijke normen en waarden, morele opvattingen, maar ook door het redactiestatuut van de betreffende krant. Er kan worden gekeken welke berichten en thema's aan bod komen als het over Rusland gaat en hoe deze nieuwsberichten worden opgesteld.

NRC Handelsblad

Voor de landelijke krant is gekozen voor het NRC Handelsblad. Dit is een liberale, kritische kwaliteitskrant die de nadruk legt op politiek, economie, cultuur en veel internationaal nieuws biedt. Er is relatief veel aandacht voor buitenlands nieuws in het NRC Handelsblad (Nederlandse Nieuwsmonitor, 2009). Het NRC Handelsblad heeft bovendien het grootste buitenlandse netwerk van alle media. De buitenlandredactie telt momenteel 21 correspondenten. Daarnaast zijn er 400 tot 500 freelance medewerkers die regelmatig een bijdrage leveren. Momenteel is Thalia Verkade de correspondent in Rusland, met een standplaats in Moskou. Veel van de uitgebreide artikelen en achtergrondverhalen over Rusland zijn door haar geschreven (NRC, 2013). Zoals het NRC dit 'sterk in buitenland' zelf omschrijft:

'Trots is NRC op zijn grote groep eigen buitenlandcorrespondenten. NRC kijkt van oudsher altijd verder dan de eigen landsgrenzen, en relateert binnenlandse gebeurtenissen daaraan. Of het nu gaat over politiek economie, cultuur of sport. We zijn nieuwsgierig en kritisch: geloven niet per definitie wat de persbureaus zeggen, maar willen het met onze eigen ogen zien en vanuit onze eigen beleving duiden' (NRC, 2013).

Dagblad van het Noorden

Voor een krant in Noord-Nederland is gekozen voor het Dagblad van het Noorden (DVHN). Dit blad heeft een relatief groot verspreidingsgebied over de provincies Groningen, Drenthe en Friesland. Het heeft een oplage van ongeveer 115.000 kranten. Er zijn nog meer noordelijke dagbladen, bijvoorbeeld de Regiokrant Groningen, maar dit blad beslaat slechts een zeer klein gebied ten noorden van de stad Groningen. Het DVHN heeft dus een grotere reikwijdte dan alleen de stad en provincie Groningen, twee belangrijke partijen in de organisatie van het Nederland Rusland jaar. Omdat er maar één dagblad wordt gekozen voor de analyse en dit blad een grotere spreiding heeft over Noord-Nederland, is deze het meest geschikt. Er is een bovendien een wezenlijk verschil tussen een regionaal dagblad en een landelijke kwaliteitskrant. Zo biedt een regionaal blad veelal lokale berichtgeving en is er geen sprake van een 'grote landelijke allure'. Volgens Broersma (2003) wordt een goede regionale verslaggeving gekenmerkt door fijnmazigheid. De redactie zit dicht op de lezers en kan zo fijnmazige informatie bieden.

Geassocieerde Pers Diensten (GPD)

Een andere partij die van belang is voor de berichtgeving is de GPD. Een deel van de berichtgeving in het DVHN was tot 2013 niet afkomstig van de eigen redactie, maar van de GPD: *'Geassocieerde Pers Diensten verzorgde de nationale en internationale berichtgeving ten behoeve van 18 regionale dagbladen in Nederland en België'*. De GPD werd in 1936 opgericht door een aantal directeurs van regionale dagbladen. Zij meenden dat ze beter konden concurreren met de landelijke media als ze hun krachten zouden bundelen. De GPD bood dan ook extra capaciteit voor onder andere buitenlandberichtgeving en achtergrondartikelen. Onder andere Olaf Koens en Floris Akkerman, beide correspondenten in Moskou, schreven wel eens artikelen over Rusland voor het DVHN. In de afgelopen jaren zijn enkele regionale kranten opgeheven en heeft het GPD (Geassocieerde Pers Diensten) meerdere reorganisaties en bezuinigingen achter de rug. Een nadeel van het GPD is ook dat de mogelijkheid voor kranten ontbreekt om zich te onderscheiden, omdat de berichten van het GPD naar alle leden gaan (Vermaas & Janssen, 2009, pp. 12-15). Helaas is gebleken dat het GPD zich te midden van alle bezuinigingen niet staande kon houden. Per 1 januari 2013 heeft het bureau haar deuren gesloten (Villamedia, 2012b). Het is nu de vraag welke gevolgen dit zal hebben voor de berichtgeving in de regionale bladen. Sinds 1 januari 2013 werkt het DVHN samen met de combinatie AD/Het Parool, zowel voor de Nederlandse als voor de buitenlandse berichtgeving. Daarnaast is er nog contact met voormalige correspondenten van de GPD, die incidenteel nog verhalen schrijven (Hoofdredactie DVHN, 2013). Dit is een belangrijk feit om mee te nemen in de analyse, aangezien de manier waarop de berichtgeving tot stand komt in het dagblad sinds januari 2013 dus veranderd is. Het is dan ook interessant om te kijken in hoeverre dit gevolgen heeft voor de berichtgeving.

Verantwoording keuze artikelen

Om de analyse van de berichtgeving af te bakenen, is gekozen om berichten te selecteren van begin juni 2012 tot en met april 2013. Op 7 mei 2012 was Poetin's derde inauguratie en om de nagolf in de berichtgeving rondom deze gebeurtenis te mijden, is juni gekozen als startpunt voor de selectie van berichten. Dit zou anders een grote invloed hebben op de uitkomsten van de analyse. Bovendien is de rol van Poetin in Rusland niet het voornaamste onderwerp binnen dit onderzoek.

Het hele jaar door is er een culturele agenda in Nederland in het kader van het Nederland-Ruslandjaar. Het allereerste culturele event begon in de aanloop van het officiële jaar, namelijk op 17 november 2012: De Sovjet Mythe in Assen. Er is dus sprake van een cultureel programma dat het hele jaar duurt in Nederland. Tot mei ligt het accent op het Russische programma in Nederland. April is daarom gekozen als slotmaand voor de analyse van de berichtgeving. Niet het hele Ruslandjaar wordt dus mee genomen in de analyse. Allereerst is dit praktisch niet mogelijk gezien de planning van deze thesis. Daarbij is ervoor gekozen om het onderzoek af te bakenen naar de aanloop van het jaar en met het accent op het Russische programma in Nederland. Dit heeft namelijk een grote reikwijdte voor het Nederlands publiek en voor de lezers van de Nederlandse berichtgeving. Het brengt Rusland letterlijk ‘dichtbij’ en heeft daarom nieuws waarde:

“De officiële opening van het bilaterale jaar is op 8 april in Nederland, direct gevolgd door het Russische programma dat tot circa augustus duurt. In mei 2013 verschuift het accent naar Rusland, waar dan het Nederlandse programma begint. Het Nederland-Ruslandjaar 2013 wordt in de eerste helft van november feestelijk afgesloten in Moskou. De Nederlandse kant duidt het gehele project aan met de term ‘NLR2013’” (NLFR, 2013).

Allereerst is er een grove analyse toegepast van alle berichten uit het NRC Handelsblad en het DVHN die naar voren kwamen bij het zoeken onder de trefwoorden ‘Rusland’ en ‘Russisch’ in Lexis Nexis. Dit om een eerste indruk te krijgen van hoe de berichtgeving over Rusland er uit ziet en om zo uiteindelijk een goede selectie te maken van de verder te analyseren berichten, die de basis vormen voor de inhoudsanalyse. Hieruit blijkt dat voornamelijk berichten met een zekere diepgang relevant zijn. Berichten die iets toevoegen aan een sec nieuwsverslag. Langere artikelen, bijvoorbeeld van buitenlandcorrespondenten in Rusland zijn hiervoor geschikt. Ook blijkt dat de berichten in het DVHN relatief korter zijn dan in het NRC Handelsblad. Daarmee moet dus rekening worden gehouden in de selectie van de berichten. De basistrefwoorden voor de selectie van de berichtgeving zijn ‘Rusland’ en ‘Russisch’. Bij de resultaten van deze trefwoorden komen ook berichten naar voren over Wit-Rusland, Georgië en Oekraïne. Deze artikelen worden niet geselecteerd, tenzij het accent van het artikel ligt op (de rol van) Rusland.

Analyseschema

Voor de inhoudsanalyse van de krantenartikelen wordt het analyseschema gebruikt als waarnemingsinstrument. Daarin worden de gegevens gecodeerd. Dit schema maakt het uiteindelijk mogelijk om uitspraken te doen over één krantenartikel in het bijzonder, maar ook over één thema (bijvoorbeeld een bepaald stereotype) van alle krantenartikelen in het totaal. De bronnen worden dus zowel thematisch (kwalitatief) geanalyseerd, als kwantitatief, door bepaalde aspecten te tellen.

In het analyseschema (bijlage II) worden kenmerken van personen, beelden ten aanzien van Rusland (als staat) en uitspraken in kaart gebracht. Tijdens het analyseren van de artikelen en het tellen van variabelen, worden ook aantekeningen gemaakt. Dit kunnen bijvoorbeeld belangrijke of kenmerkende citaten zijn, maar ook opmerkingen bij een bepaald beeld / stereotype. Het is goed denkbaar dat een stereotype in een tegenovergestelde vorm naar voren komt. Of dat een bepaald onderwerp uitvoerig aan bod komt dat niet onder één van de stereotypen kan worden geschaard.

§ 2.3 Selectie van krantenartikelen

Om antwoord te krijgen op de vraag welke onderwerpen en aspecten aan bod komen in de berichtgeving over Rusland, is een brede selectie nodig; dus niet alleen nieuws over politiek, maar ook over economie en cultuur. En *hoe* er dan over deze onderwerpen wordt geschreven is niet af te leiden uit 'sec' nieuwsberichten, waarin een neutrale benadering centraal staat. Dit vraagt om berichten die een zekere diepgang toelaten en achtergrond en analyse schetsen. De berichten van Ruslandcorrespondenten zijn hiervoor geschikt. Maar het is niet genoeg om het daarbij te laten, want juist berichten uit de sectie 'Opinie' en columns laten ook zien *hoe* er over Rusland geschreven wordt.

Uit de eerste, grove analyse komt naar voren dat het nieuws over Rusland voornamelijk bestaat uit nieuws over gebeurtenissen in Rusland zelf en nieuws over de internationale betrekkingen van Rusland met andere landen. Voor dit onderzoek zijn ontwikkelingen in Rusland en betrekkingen tussen Nederland en Rusland interessant. De laatste is overigens vaak ingekaderd in de bredere betrekkingen tussen Europa en Rusland. De ontwikkelingen in Rusland zelf worden vaak beschreven door de Ruslandcorrespondent en door journalisten van de buitenlandredactie van de krant. Tot slot zijn niet alle 'sec' nieuwsberichten weggelaten uit deze selectie. Als het gaat om de maatschappelijke context en de koopman-dominee verhouding, is het namelijk wel interessant om te bezien hoe dit zich afspeelt in de krant. Dit wordt vooral zichtbaar in de relatie tussen Nederlandse leiders (president Rutte en minister Timmermans) en Russische leiders (president Poetin en minister Lavrov). Daarom is met het oog op de analyse van deze verhoudingen interessant om specifiek een selectie te maken waarin die relatie naar voren komt.

Om de berichten uit het Dagblad van het Noorden te kunnen vergelijken met de berichten uit het NRC Handelsblad is ervoor gekozen om alleen de berichten van minimaal 500 woorden te selecteren (met uitzondering van de columns, de nieuwsberichten, en de berichten van Ruslandcorrespondenten van het DVHN (die vaak uit ongeveer 400 woorden bestaan).

Hieruit volgen de volgende selectiecriteria:

Selectiecriteria:

- Alle artikelen over Rusland van de Rusland correspondent en in de categorie opinie / column
- Nieuwsberichten met achtergronden of interviews. In het geval van het NRC Handelsblad zijn deze geschreven door Hubert Smeets (bureauredacteur Centraal & Oost Europa). In het geval van het DVHN is geselecteerd op basis van binnenlandse (Russische) onderwerpen en minimaal 500 woorden, omdat daar geen vaste buitenlandredactie waar een journalist deze berichten vast voor zijn rekening neemt.
- Binnen de secties cultuur en economie, berichten waarin Rusland centraal staat en die een zekere diepgang bevatten (vanaf 500 woorden).
- Berichten over politiek en onderlinge betrekkingen tussen Rusland en Nederland (Resultaten voor 'Rusland' en 'Russisch' verfijnd via trefwoorden: regering, staat, Poetin, Rutte, Timmermans, Medvedev, koopman-dominee, mensenrechten). Hier geldt het criterium van minimaal 500 woorden niet, omdat veel nieuwsberichten relatief kort zijn, met name in het DVHN.

Voor de selectie van de berichten is de krantenbank Lexis Nexis gebruikt. Hier is steeds gezocht op de trefwoorden 'Rusland' en 'Russisch'. Voor het trefwoord 'Russisch' overlapte een deel van de gevonden berichten met het trefwoord 'Rusland', maar het leverde ook nieuwe resultaten op. De resultaten werden vervolgens verfijnd op een minimum van 500 woorden, en soms ook op een sectie (bijvoorbeeld Opinie & Debat) of een auteur (bijvoorbeeld Thalia Verkade). In de lijst met resultaten bevonden zich ook berichten waarin Rusland alleen één of twee keer werd

genoemd, maar die voornamelijk over andere Oost-Europese landen gingen. Berichten over Oekraïne, Georgië, Wit-Rusland, maar ook over Syrië, waarin Rusland slechts een enkele keer wordt genoemd zijn niet meegenomen in de selectie. In de krantenbank is ook de functie 'ontdubbeling' van berichten aanwezig. Deze bleek nodig om berichten met een sterke gelijkenis van het DVHN te 'ontdubbelen'. Voor het NRC Handelsblad was deze functie niet nodig, omdat hier geen dubbele berichten van voorkwamen.

NRC Handelsblad

Voor trefwoord 'Rusland' is op de krantenbank Lexis Nexis gezocht via 'uitgebreid zoeken' en dan 'NRC Handelsblad'. Van 1 juni 2012 tot en met 30 april 2013 worden in het totaal 990 berichten gevonden. Voor het trefwoord 'Russisch' zijn dit er 254. Maar hiervan overlapt een deel de berichten die gevonden werden onder 'Rusland'. In het totaal werden voor deze krant 59 berichten geselecteerd. Het gaat hier om negen berichten in de sectie 'opinie' (dus columns, commentaren en opinie-artikelen). In het totaal werden 29 berichten geselecteerd van Ruslandcorrespondent Thalia Verkade, die veelal gaan over ontwikkelingen binnen Rusland. Voor de betrekkingen tussen Nederland en Rusland werden berichten geselecteerd waarin de woorden 'overheid', 'staat', 'regering', 'Poetin', 'Rutte' en 'Timmermans' voorkomen. Achtergrondverhalen over Rusland zijn gevonden door de resultaten te verfijnen op auteur 'Hubert Smeets'. Hij is gespecialiseerd in Centraal en Oost Europa en schrijft op de buitenlandredactie van het NRC veel over Rusland. Daarnaast is er verfijnd op de sectie cultuur en de sectie economie.

Dagblad van het Noorden

Voor het trefwoord 'Rusland' werden in het totaal 920 resultaten gevonden, na 'ontdubbeling' van berichten met een sterke gelijkenis bleven er 871 over. Voor het trefwoord 'Russisch' zijn 230 resultaten. Uiteindelijk zijn in het totaal 33 berichten geselecteerd die voldoen aan de selectiecriteria. In het DVHN werd slechts één column gevonden over Rusland. Daarnaast verschijnen Ruslandcorrespondenten Olaf Koens en Floris Akkerman met enige regelmaat in de krant met achtergrondverhalen en reportages. De resultaten zijn daarom ook verfijnd op hun namen. Daaruit werd duidelijk dat er tot januari 2013 berichten van correspondenten beschikbaar waren, daarna niet meer. Na verder onderzoek bleek dit het gevolg te zijn van het sluiten van de GPD in januari 2013. De overige selectie van berichten is voor het DVHN hetzelfde als het NRC Handelsblad. Dus ook een categorie 'betrekkingen tussen Nederland en Rusland', 'cultuur' en 'economie'. Echter, de achtergrondverhalen zoals die bij het NRC worden geschreven door Hubert Smeets ontbreken bij het DVHN. Het DVHN heeft geen bureauredacteur die gespecialiseerd is in berichtgeving over Rusland.

Voor beide kranten werden in het totaal 92 berichten geselecteerd die meegenomen zijn in de inhoudsanalyse.

Extra: berichten over incidenten

Later in het onderzoeksproces kwam naar voren dat ook enkele gebeurtenissen relevant zijn voor dit onderzoek die plaatsvonden na de selectieperiode. Uit de interviews blijkt dat deze periode, gekenmerkt door een reeks incidenten tussen Nederland en Rusland, veel invloed heeft gehad op de berichtgeving en dus ook op de beeldvorming over Rusland. Daarom is een specifieke selectie van berichten gemaakt van deze periode. Wegens de tijdsplanning van dit onderzoek is ervoor gekozen om deze selectie te richten op één krant, namelijk het NRC Handelsblad. Hier is voor gekozen omdat het NRC Handelsblad als kwaliteitskrant veel buitenlands nieuws aanbiedt. Deze krant is daarom geschikt om de golfbewegingen in de berichtgeving te analyseren. De selectieperiode is van 19 september, toen het eerste grote incident plaatsvond (Greenpeace), tot en met 8 november, het einde van het Ruslandjaar. Er zijn uitsluitend krantenartikelen geselecteerd die gaan over Greenpeace (alle), over de diplomaten (alle), en enkele artikelen waarin wordt verwezen naar het Nederland-Ruslandjaar. Berichten waarin wordt beschreven wat de invloed is van deze incidenten op het vriendschapsjaar. De

volgende trefwoorden zijn gebruikt in Lexis Nexis: Greenpeace, Nederlandse diplomaat, Onno Elderenbosch, Russische diplomaat, Borodin, Nederland-Ruslandjaar, vriendschapsjaar.

In het totaal werden nog 36 berichten geselecteerd. Deze berichten zijn dus niet meer meegenomen in de inhoudsanalyse. De selectie is gebruikt om de golfbewegingen in de berichtgeving weer te geven, om zo inzicht te geven in de nieuwsontwikkeling in deze periode. Wel worden deze inzichten gekoppeld aan de theorie en toegelicht aan de hand van interviews. Aan deze beschrijving is een apart hoofdstuk gewijd, dat volgt na de beantwoording van de deelvragen.

§ 2.4 Interviews

In de interviews komen onderwerpen als werkwijzen, persoonlijke houding en visie, mening over de aard van de berichtgeving over Rusland en mogelijkheden om te nuanceren aan bod. Ook belangrijke ontwikkelingen en veranderingen van de betreffende nieuwsorganisaties worden besproken. De interviews zijn semi-gestructureerd van aard. Er is een aantal vaste onderwerpen die met alle correspondenten worden besproken. Enkele vragen zijn daarbij al verder uitgewerkt, maar er is ook sprake van flexibiliteit: de mogelijkheid bestaat om door te vragen en andere vragen te stellen dan in de topiclijst is aangegeven. De topiclijst is opgenomen in bijlage V.

Keuze van de geïnterviewden

Naar aanleiding van de inhoudsanalyse is het interessant om in gesprek te gaan met een aantal auteurs van de berichtgeving. Daarom is gekozen om per krant in twee journalisten te benaderen die regelmatig over Rusland schrijven. Dit zijn vanzelfsprekend de Ruslandcorrespondenten, maar ook bureauredacteuren. In eerste instantie zijn er dus vier journalisten/redacteuren benaderd. Voor het NRC Handelsblad is Ruslandcorrespondent Thalia Verkade in Moskou benaderd en bureauredacteur Hubert Smeets. Hij is voormalig Ruslandcorrespondent (1990-1993) en als bureauredacteur op de buitenlandredactie nu gespecialiseerd in de voormalige Sovjet-Unie. Voor het DVHN zijn journalist en verslaggever Olaf Koens in Moskou en freelance journalist Floris Akkerman in Amsterdam benaderd. Beide zijn voormalig Ruslandcorrespondent voor de GPD. Veel artikelen met een relatief grote lengte in het DVHN zijn van hun hand. Omdat het later nuttig bleek om ook iemand van de redactie van het DVHN te spreken, is ook adjunct-hoofdredacteur Evert van Dijk benaderd. Bureauredacteuren kunnen namelijk meer informatie geven over de gang van zaken op de redactie en de selectie van het nieuws. Correspondenten hebben wel regelmatig contact met de redactie in Nederland, maar werken toch op afstand en voornamelijk alleen. Daar komt bij dat de correspondenten wiens berichten in het DVHN werden gepubliceerd, correspondenten waren voor de GPD, en niet voor het DVHN specifiek. Daarom is bij het DVHN adjunct-hoofdredacteur Evert van Dijk benaderd, die op zijn beurt weer doorverwees naar hoofdredacteur Henk Meijer. Hij stelt met regelmaat de buitenlandpagina's van het DVHN samen en kon zodoende meer toelichten over de selectie van het nieuws bij het DVHN.

Opzet interviews

Er zijn vier uitgebreide interviews gehouden, met Hubert Smeets en Thalia Verkade van het NRC Handelsblad en Floris Akkerman en Olaf Koens voor het DVHN. Gesprekken vonden indien mogelijk face-to-face plaats. Gesprekken met correspondenten in Moskou werden afgenomen via skype. Evert van Dijk en Henk Meijer zijn telefonisch benaderd, waarbij Evert van Dijk in hetzelfde gesprek doorverbond met Henk Meijer. Deze gesprekken vonden plaats in oktober en november 2013.

Tabel 2.1 Overzicht interviews

Krant	NRC Handelsblad		Dagblad van het Noorden			
Persoon	Thalia Verkade	Hubert Smeets	Olaf Koens	Floris Akkerman	Evert van Dijk	Henk Meijer
Locatie	Moskou	Amsterdam	Moskou	Amsterdam	Groningen	Groningen
Interview	Skype	Face-to-face & skype	Skype	Face-to-face	Telefonisch	Telefonisch
Datum	21 oktober 14:30 6 november 12:30	22 oktober 12:30 28 oktober 18:00	15 oktober 12:00	18 oktober 15:00	30 oktober 16:00	30 oktober 16:15

Bij de afsluiting van het interview is genoemd dat de verkregen informatie wordt verwerkt in het onderzoek. Ook is de mogelijkheid genoemd om resultaten van te voren nog in te zien. Er is de journalisten dus een mogelijkheid tot feedback gegeven. Sommige geïnterviewden maakten hiervan gebruik. Aan hen is de conceptversie inclusief citaten nog voor de afronding van het onderzoek toegestuurd. Daarna zijn enkele correcties en aanvullingen in de thesis verwerkt.

Verloop van de interviews

De interviews verliepen over het algemeen goed. De geïnterviewden waren erg bereid om mee te werken, ondanks hun beperkt beschikbare tijd. Bovendien waren zij erg open in de gesprekken. Het was in het begin nog wel even zoeken naar een balans om de gesprekken tijds technisch in te kaderen (ongeveer een uur) en tegelijkertijd de ruimte te nemen om door te vragen. En daarbij niet te snel van het ene onderwerp naar het andere over te schakelen. Het eerste gesprek was daarom nog even 'inkomen'. Naderhand zijn daarom bepaalde vragen net iets anders geformuleerd en bepaalde inleidende gedeeltes ingekort. Het lukte al doende ook steeds beter om zo min mogelijk in te vullen (met suggererende vragen) en om zo goed mogelijk door te vragen.

Hoe goed alles van te voren inhoudelijk ook is voorbereid en technisch is getest; het kon niet worden voorkomen dat er toch af en toe sprake was van ruis. Het gebeurde met enige regelmaat dat een gesprek werd onderbroken: journalisten moeten hun telefoon altijd opnemen. Het was soms een kunst om het gesprek weer te hervatten, daar waar we gebleven waren. Achteraf gezien zijn daarom soms dingen blijven liggen, omdat er verder niet meer was doorgevraagd over bepaalde zaken. Ook was er eenmalig een technische storing, waardoor één gesprek via skype achteraf niet bleek te zijn opgenomen. Na een uitgebreid interview met Thalia Verkade bleek het recording programma niet te hebben gereageerd. Er is daarom na afloop alleen een verslag geschreven van de rode lijn van het gesprek, de rest is verloren gegaan. Gelukkig was Thalia Verkade bereid om een nieuw interview in te plannen enkele weken later. Dit interview was iets korter en Thalia Verkade gaf zelf aan dat ze gehaast was en er daardoor minder goed 'in zat'. Toch heeft dit gesprek wel geholpen om bepaalde dingen weer inzichtelijk te krijgen en het gesprek alsnog te kunnen transcriberen. Het interview met Hubert Smeets vond face-to-face plaats, maar het lukte in de krappe tijd niet om dit in één keer af te ronden. Hubert Smeets was bereid om de laatste onderwerpen via skype te bespreken, enkele dagen later.

Overigens ontstonden er naar aanleiding van de interviews soms nog (nieuwe) vragen, met name tijdens het transcriberen van de teksten. Dan was er meestal de mogelijkheid om de journalisten achteraf nog te mailen. Dit zorgde voor extra opheldering en verduidelijking van het gezegde. Daardoor konden mogelijk foutieve interpretaties worden voorkomen.

Het gebruik van citaten

In het analysehoofdstuk worden citaten gebruikt om uitkomsten toe te lichten en te illustreren. Deze citaten zijn ofwel afkomstig van de krantenberichten, of zijn uitspraken die gedaan zijn door de geïnterviewden. Bij deze citaten uit de krantenartikelen worden indien mogelijk altijd de auteur, de krant en de datum vermeld. Het komt echter voor dat de auteur onbekend is, omdat deze niet wordt vermeld in de krantenbank (Lexis Nexis) of in het krantenarchief van de krant zelf. Dan worden alleen de krant en datum vermeld.

Deze citaten van de journalisten zijn geredigeerd. Er was daarbij in eerste instantie gekozen voor de 'preservationist-benadering': het zo letterlijk mogelijk weergeven van de oorspronkelijke weergave van de recorder. Dit met als overweging om zo dicht mogelijk bij de werkelijkheid te blijven. Echter, later zijn de citaten alsnog geredigeerd, op specifiek verzoek van één van de journalisten, maar ook omwille van de leesbaarheid. Hierbij werd de spreektaal niet geheel omgezet in schrijftaal, maar is deze in elk geval gefatsoeneerd. Deze uiteindelijk gekozen manier van weergave wordt ook wel de 'standardized benadering' genoemd. Namelijk, het wel trouw blijven aan de woordkeuze en de betekenis van het gezegde, maar ook te redigeren voor de leesbaarheid (Boeije, 2005, p. 134).

§ 2.5 Operationalisering

De belangrijkste begrippen worden geoperationaliseerd, om richting te geven tijdens het analyseren van de krantenberichten. Zo wordt duidelijk wat er precies wordt bedoeld en waar in de teksten op moet worden gelet om zaken te herkennen en te interpreteren.

Nederland-Ruslandjaar: activiteiten van en discussie over het Ruslandjaar, bijvoorbeeld met betrekking tot cultuur: Russisch toneel, theater, kunst en voorstellingen in Nederland. Maar ook wat betreft economische handelsmissies, Nederlandse import van olie en gas uit Rusland en samenwerking in eerder genoemde sectoren als agrofood, tuinbouw en water. Het aantrekken van Russische investeringen is een belangrijk onderdeel binnen de economische dimensie van het bilaterale jaar. Tot slot de politiek-maatschappelijke onderdelen: onderwijs en wetenschap, uitwisseling van mensen en kennis, juridische samenwerking en discussie over democratische en sociale ontwikkeling in Rusland.

Othering: wij tegenover zij. Het bepalen van de eigen positie door te definiëren wat deze vooral niet is. Europa (en Nederland) stelt zichzelf boven, oftewel, superieur aan Rusland. Wordt er afkeurend gesproken over bepaalde ziens- of handelwijzen in Rusland of wordt bepaald gedrag juist geprezen? Wordt een verschil in morele waarden genoemd? Komen letterlijke wij-zij tegenstellingen aan bod?

Locals aan het woord? Lokale inwoners van Rusland die worden geciteerd. Laten journalisten Russen zelf aan het woord met hun mening over en perspectieven op gebeurtenissen in het land? Of krijgen alleen 'westerse' woordvoerders en ideeën de ruimte in de berichtgeving?

De koopman – dominee verhouding: gaat over de balans tussen economische belangen (handel) en maatschappelijke, morele waarden (mensenrechten, zoals vrijheid van meningsuiting). Schendingen van mensenrechten en onderdrukking kunnen dus onderwerp van discussie zijn binnen de koopman-dominee verhouding. Perspectief: wordt dit wel of juist niet in een artikel benoemd? Wordt er kritisch over de achtergrond en gevolgen van politieke ontwikkelingen in Rusland geschreven? Het gaat ook over de eigen rol van Nederland in de situatie: dus niet alleen kritiek op de rol van Rusland en de ontwikkelingen daar, maar ook zelfkritiek. Het is interessant om te bezien in combinatie met welk onderwerp of vraagstuk de koopman-dominee verhouding aan de orde komt. Er wordt dus ook gekeken naar de aanleiding voor deze discussie.

Algemene teneur: Wordt er overwegend positief, negatief of neutraal geschreven over Rusland? Dit wordt enerzijds bepaald door het thema (gebeurtenissen / ontwikkelingen) en anderzijds door het oordeel (of toon) dat de schrijver geeft in een artikel. Wordt er bijvoorbeeld alleen een neutrale opsomming gegeven van feitelijke gebeurtenissen? Wordt Rusland (als zakenpartner) bijvoorbeeld beschreven als betrouwbaar of onbetrouwbaar? Worden de mensen als vriendelijk of onvriendelijk beschreven? Worden politieke betrekkingen positief of negatief beschreven? Hierbij wordt gekeken naar wat de balans is die de auteur van het artikel geeft. Laat hij alleen mensen aan het woord die alleen heel positief zijn, of juist negatief (bijvoorbeeld d.m.v. citaten). Laat hij het een beetje in het midden (neutraal). In hoeverre geeft hij zelf nog een oordeel?

(On)genuanceerdheid: Definitie van nuanceren: meer details aanbrengen, onderscheid aanbrengen of schakeren (Encyclo, 2013b). Bij het analyseren van de artikelen worden steeds de volgende vragen gesteld: in hoeverre geeft de auteur een achtergrond? In hoeverre laat de auteur verschillende kanten van het verhaal zien? In hoeverre ondersteunt de auteur een bepaald statement met argumenten of achtergronden? In hoeverre zijn uitspraken kort door de bocht? Of probeert de schrijver juist kritische kanttekeningen te plaatsen bij bepaalde situaties en daar ook de andere kant te belichten? Door steeds deze vragen in het achterhoofd te houden, wordt per bericht een totaal oordeel gegeven op genuanceerdheid.

Geografische spreiding in de berichtgeving: wordt er alleen over het westelijk deel van Rusland geschreven, dus dat deel aan de grens van Europa en over de kern van de macht: het Kremlin in Moskou? Of biedt het nieuws over Rusland inhoudelijk gezien meer geografische diversiteit; dus ook berichten over meer oostelijke en perifere delen in Rusland? Wordt Rusland neergezet als één entiteit, of worden ook specifieke plaatsen en regio's beschreven? Figuur 2.1 laat de geografische indeling van Rusland zien op basis van federale districten. Deze indeling zal ook worden gehanteerd in het analyseschema, om plaatsaanduidingen te kunnen analyseren.

Figuur 2.1 Geografische indeling op basis van federale districten in Rusland (Bron: Wikipedia, 2013).

Stereotypen: kenmerken

Op basis van de theorie zijn de verschillende aspecten van stereotype beelden over Rusland nader uitgewerkt. Dit is gedaan aan de hand van onderzoeken van Levintova (2010), Feklyunina (2008) en Stepchenkoova & Morrison (2008). De belangrijkste begrippen en hun omschrijvingen zijn uitgewerkt in een schema. Bij enkele begrippen wordt in de wetenschappelijke artikelen geen nadere toelichting of definitie gegeven. Deze zijn daarom alsnog nader geoperationaliseerd. Bijvoorbeeld de Orthodoxe kerk: hierbij wordt door Stepchenkoova & Morrison (2008) gesproken over de kerken en de koepels, maar door Levintova (2010) ook over de verwevenheid van de kerk als instituut met de overheid. Beide definities zijn daarom meegenomen; dus zowel het fysieke als het sociale aspect van de Orthodoxe kerk. Stepchenkoova & Morrison (2008) noemden onvriendelijke/vriendelijke mensen als uitkomst van hun onderzoek, omdat er geen duidelijke uitkomst was (er was geen duidelijke overeenstemming onder de respondenten). Uitgaande van een negatieve beeldvorming, is daarom gekozen om deze te operationaliseren als onvriendelijke mensen. Nationalisme is een

begrip waar een officiële definitie en synoniem voor wordt gehanteerd (Encyclo, 2013c). Tot slot zijn de stereotypen ingedeeld in de categorieën 'staat' (politieke kenmerken), 'omgeving' (omgevingskenmerken) en 'mens' (sociale en culturele kenmerken).

Categorieën stereotypen	Toelichting
<u>Rusland (staat)</u>	
Communisme	Verwijzingen naar communistisch verleden of kenmerken (symboliek) van communisme in de huidige staat: Lenin, Stalin, Sovjet-Unie, vlag met de hamer en de sikkel.
Autoritair regime	Tendens van een toenemende autoriteit van de staat. Een autoritair, repressief, onpersoonlijk en ongevoelig regime.
Corruptie	Politiek onder invloed van omkoping, machtsverstrengeling. Een onbetrouwbare staat die misdaden niet eens registreert / oplost.
Nationalisme	Nationaal bewustzijn, verbondenheid van het volk. Ook wel patriottisme: voorliefde voor het vaderland en het dienen van het belang van dit land.
Internationale positie	Verwijzing naar Rusland als voormalige supermacht. Nu met groeiende kracht, assertiviteit en imperiale ambities.
Energieleverancier	Rusland als belangrijke, maar ook onbetrouwbare leverancier van energie; zowel olie als gas. Deinst er niet voor terug om energie te gebruiken als machtsmiddel voor politieke doeleinden.
<u>Rusland (omgeving)</u>	
Koud weer & sneeuw	Verwijzing naar een bar klimaat en barre levensomstandigheden
Mooie architectuur & oude gebouwen	Verwijzing naar gebouwen en wanneer deze als mooi of oud in positieve zin wordt aangemerkt.
Historische plekken en plaatsen	Wanneer wordt stilgestaan bij een plaats die van belang is voor de Russische geschiedenis.
Moskou, Rode Plein, Kremlin	Verwijzingen naar de hoofdstad, huidige politieke macht en politiek centrum.
St. Petersburg, Hermitage	Verwijzingen naar de stad St. Petersburg, de musea of de paleizen.
Uitgestrekt of ongerept land	Verwijzingen naar en beelden van lege vlakten, lage bevolkingsdichtheid, wilde natuur, afgezonderde en afgelegen plekken en beperkte infrastructuur.
Grote steden	Verwijzingen naar onder andere inwoneraantal, afstanden tussen steden, de grootte van de stad, goede infrastructuur, grote evenementen, massale optochten, zakenleven en stedelijke skylines.
<u>Rusland (mensen)</u>	
Ontwikkelingsachterstand	Arme mensen, arm land, slechte woningen, slechte infrastructuur, slechte voedingskeuzen.
Onvriendelijke mensen	Norse, chagrijnige, kille, meedogenloze mensen.
Wodka	Letterlijke verwijzing naar (het gebruik van) wodka, maar ook breder naar veel of slecht alcoholgebruik.
Rijke Russische cultuur	Beschrijvingen van Russische cultuur, zoals mooie muziek, ballet en kunst, zowel in Nederland als in Rusland zelf.
Orthodoxe kerken en koepels	Als omgevingskenmerk (kerkgebouwen en torens), maar ook de rol en macht van de Orthodoxe kerk als instituut in de samenleving.

(Bron: Stepchenkova & Morrison (2008), Levintova (2010) & Feklyunina (2008))

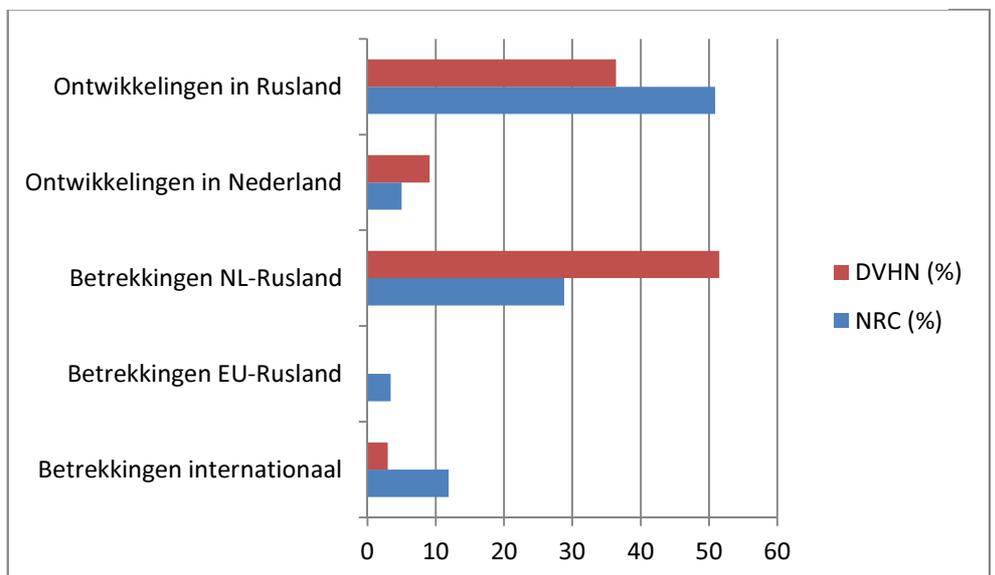
Hoofdstuk 3 Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de deelvragen beantwoord aan de hand van de uitkomsten van het onderzoek. Elke deelvraag begint met een overzicht van de belangrijkste thema's/uitkomsten die naar voren komen uit de inhoudsanalyse. In de inhoudsanalyse werden in het totaal 92 krantenberichten geanalyseerd. De uitkomsten worden vervolgens aangevuld en verklaard door middel van de interviews. Daarbij wordt ook aangegeven in hoeverre er op deze punten nuances zijn aangebracht en in hoeverre een 'ander perspectief' wordt getoond.

Deelvraag 1: Uit welke aspecten bestaat het beeld dat wordt geschetst van Rusland in de Nederlandse berichtgeving en hoe wordt dit beschreven?

De verwachting was dat Rusland negatief in het nieuws komt, of althans dat er een negatieve lading aanwezig is rondom Rusland. Die verwachting wordt bevestigd. Eerst volgen de belangrijkste thema's in de berichtgeving. Vervolgens wordt beschreven in hoeverre stereotypen een rol spelen in de berichtgeving. Daarna wordt gekeken naar de toon in de berichtgeving, met andere woorden: hoe wordt er over Rusland geschreven?

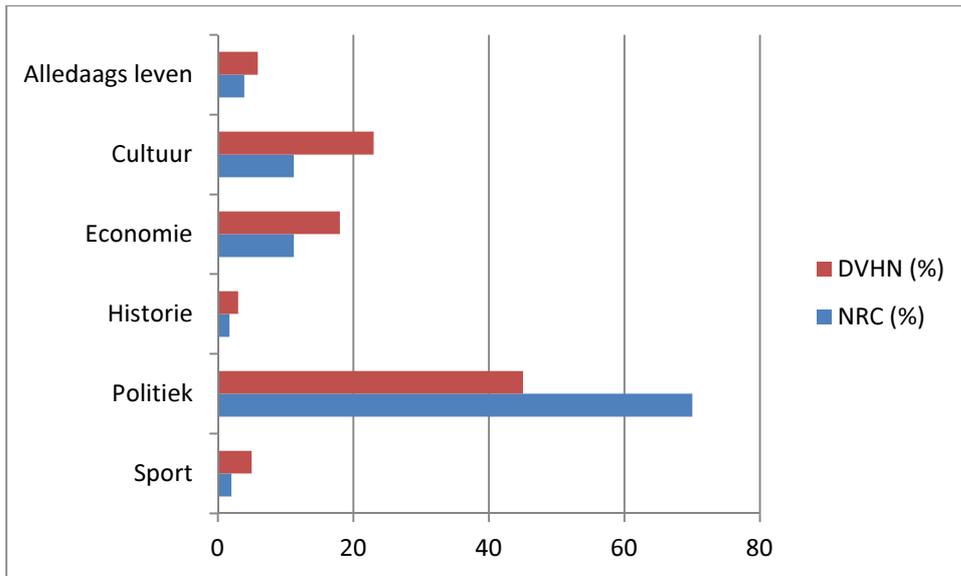
Figuur 3.1. Indeling nieuws naar hoofdthema's (in %)

Bron: eigen onderzoek

De belangrijkste onderwerpen in de berichtgeving over Rusland zijn ontwikkelingen binnen Rusland en de betrekkingen tussen Rusland en Nederland (figuur 3.1). Een belangrijk deel van de berichten die gaan over ontwikkelingen in Rusland, worden door correspondenten ter plaatse beschreven. De geselecteerde berichten van het NRC Handelsblad bevatten dan ook meer nieuws over ontwikkelingen in Rusland dan berichten van het DVHN. Dit kan deels verklaard worden door het feit dat het NRC een eigen Ruslandcorrespondent in dienst heeft, in tegenstelling tot het DVHN. In de selectie is het aandeel van berichten afkomstig van een correspondent ter plaatse dan ook groter bij het NRC. Het DVHN bevat relatief meer berichten over de betrekkingen tussen Rusland en Nederland dan het NRC. Dit kan ook deels worden verklaard door het kleinere aandeel berichten van correspondenten in deze krant. Want correspondenten hebben juist een belangrijk aandeel in het beschrijven van gebeurtenissen en ontwikkelingen ter plaatse. Daarnaast is voor een regionaal dagblad de link met Nederland (en specifiek met de regio) wellicht nog belangrijker dan voor een landelijke kwaliteitskrant met een grote buitenlandredactie. Ook kan worden opgemerkt dat bij het NRC de positie van Rusland in Europa en de wereld ook enige aandacht, terwijl dat bij het DVHN niet respectievelijk nauwelijks het geval is. Verderop in dit hoofdstuk zal dit nader worden toegelicht.

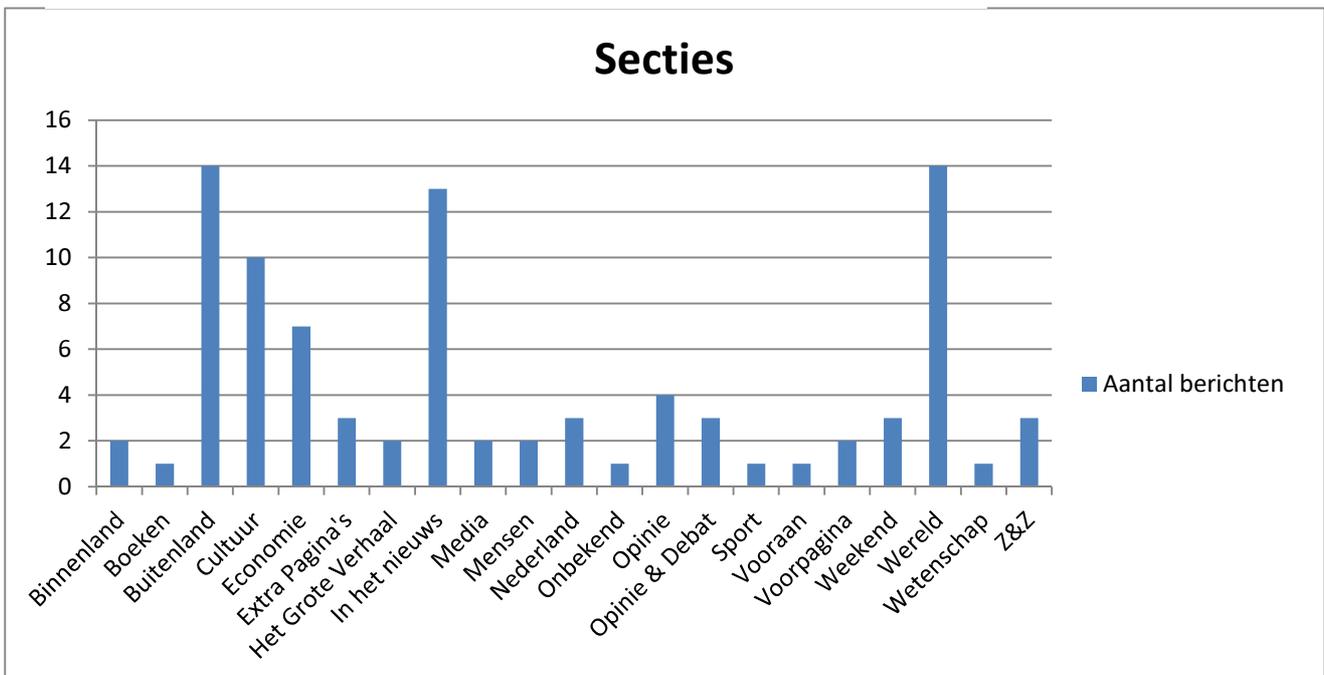
Figuur 3.2: Indeling nieuws naar hoofdthema's (in %)

Bron: eigen onderzoek

Het nieuws is gecategoriseerd in zes hoofdthema's (figuur 3.2). Politiek is het belangrijkste thema in de berichten, met een duidelijke uitschieter voor beide kranten. Ruim 70% van de geselecteerde berichten uit het NRC gaat in ruime mate over politiek. In het DVHN gaat 45% van de geselecteerde berichten over politiek. Met een groot verschil komt op de tweede plaats het thema cultuur (24% in het DVHN en 10% in het NRC), op de voet gevolgd door economie op de derde plaats (18% in het DVHN en 10% in het NRC). Dit sluit aan bij het grote belang van politiek in berichtgeving zoals geconstateerd door de Nederlandse Nieuwsmonitor (2009).

Figuur 3.3: Spreiding van berichten in de verschillende secties

Bron: eigen onderzoek

Berichten over Rusland verschijnen ook in een breed scala aan secties in de krant. De belangrijkste secties zijn 'Wereld', 'Buitenland', 'In het nieuws' en in mindere mate 'Cultuur' en

'Economie'. Overigens heeft het DVHN in het totaal minder verschillende secties dan het NRC Handelsblad. 'Nederland' is in het DVHN de sectie waar het nieuws verschijnt, wat in het NRC 'Binnenland' heet. Daarnaast heeft het DVHN geen aparte sectie die 'Buitenland' heet: daar valt het buitenlands nieuws onder 'Wereld'. De secties 'Cultuur' en 'Economie' komen wel voor in beide kranten.

In de inhoudsanalyse is een categorisering gemaakt van zes hoofdthema's (figuur 3.2), maar binnen die thema's is het nieuws ingedeeld in subthema's. Het voert te ver om ze allemaal te beschrijven, maar de belangrijkste zullen in ieder geval in volgorde van belangrijkheid aan bod komen. Eerst komt de categorie politiek aan bod, dan cultuur, dan economie en dan volgen de overige, minder belangrijke categorieën. Deze uitwerking geldt voor de berichtgeving zijn geheel (dus voor beide kranten).

Politiek

Verreweg het grootste deel van de berichtgeving gaat over politiek. En dan met name over de interne politiek in Rusland. In tabel 3.1 Een overzicht van de belangrijkste subthema's.

Tabel 3.1 Politiek en subthema's

Thema	Artikelen (aantal)	Verwijzingen (aantal)
Autoritair regime	29	49
Nieuwe wetten	22	43
Protestacties	17	31
- Pussy Riot	4	8
Minderheden	17	24
Mensenrechten	13	21
Nationalisme	8	13
Russische asielzoeker	6	16
Legermacht	3	11
Radicalisering	1	3

Bron: eigen onderzoek

Tabel 3.1 geeft een overzicht van de belangrijkste politieke subthema's in de berichtgeving. In volgorde van belangrijkheid zijn dit het autoritaire regime, nieuwe wetten (ingediend / of ingevoerd), protestacties, minderheden en mensenrechten. In 29 artikelen wordt 49 keer direct of indirect verwezen naar het autoritaire regime van de staat. Hoe komt het autoritaire regime tot uiting in de berichtgeving? De regering die critici de mond snoert, die minderheden onderdrukt door repressieve wetgeving, de regering die de media in handen heeft en controleert, de verwevenheid tussen politiek en justitie (onafhankelijke rechtspraak bestaat niet), de Orthodoxe kerk die loyaal is aan het regime, oppositieleiders wiens huizen worden doorzocht (onderdrukking oppositie), advocaten die worden vervolgd omdat ze terroristen uit de Kaukasus bijstaan, politie en belastingdienst die invallen bij maatschappelijke organisaties enzovoorts. De autoritaire macht wordt in verschillende berichten benoemd en toegelicht. Volgens Thalia Verkade groeit de Russische economie en worden veel burgers weliswaar steeds welvarender, maar begint de politiek op een dictatuur te lijken waarin burgers veel 'immateriële rechten' verliezen:

Wie wil betogen dat Rusland op een dictatuur begint te lijken, kreeg er het afgelopen jaar een boel argumenten bij. Terwijl de economie bleef groeien, en er meer Russen in hun auto in de file stonden dan ooit, is hun een reeks immateriële rechten ontnomen. De Russische grondwet uit 1993, waarmee de borgervrijheden zijn gegarandeerd, leest nu als een verbleekte verzameling idealen van een landsbestuur dat al lang niet meer bestaat (...) (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 8 april 2013).

Er is bovendien sprake van een toename van deze autoritaire macht, met als beginpunt de protesten tegen de inauguratie van president Poetin:

In het voorjaar van 2012, toen Poetin opnieuw tot president gekozen werd (tussen 2000 en 2008 was hij dat al geweest, daarna premier) trokken de protestmarsen vele tienduizenden mensen. In mei liep een optocht tegen zijn inauguratie uit op hevige rellen tussen oproerpolitie en betogers. In sneltreinvaart loodste Verenigd Rusland daarna een wet door het parlement die onaangekondigde demonstraties verbodt. Huiszoekingen en arrestaties volgden. De lol van demonstreren was er toen snel af.

Het bijvoeglijk naamwoord 'autoritair' wordt met enige regelmaat gebruikt in combinatie het hoofd van de macht in Rusland: de 'autoritaire president' van Rusland. Ook de uiting van die autoritaire macht in de samenleving wordt in de artikelen beschreven, met daarbij een verwijzing naar de autoriteiten. Het gaat dan bijvoorbeeld over willekeurige detentie, verhoren, mishandeling en 'intimidatie':

Fundamentele burgerrechten zijn in Rusland volgens de Raad van Europa niet gegarandeerd. Niet alleen in de noordelijke Kaukasus, waar de Russische autoriteiten ver gaan onder het mom van antiterrorisme, zijn „willekeurige detentie en onrechtmatig politieoptreden gemeengoed”, aldus de rapporteurs. „Berichten over marteling en mishandeling, vaak met het doel om bekentenissen of geld af te dwingen, blijven wijdverbreid in het hele land” (Mark Kranenburg & Hubert Smeets, NRC Handelsblad, 2 april 2013).

Het Rusland van president Poetin houdt zelfs niet meer de schijn op een democratie te zijn. Er zijn wel verkiezingen en er is een parlement. Maar critici van de regering worden stelselmatig geïntimideerd - op straat, in de rechtszaal en nu ook in de wet (NRC Handelsblad, 24 oktober).

Sterk hiermee samenhangend zijn berichten over nieuwe wetten die rond de onderzoeksperiode in Rusland zijn ingediend of doorgevoerd. In 22 artikelen wordt 43 keer naar deze nieuwe wetten verwezen. De wetten laten een tendens zien van toenemende repressie en een toename van de autoritaire macht. Zo werd een wet tegen 'homopropaganda' ingevoerd, een wet die vloeken in de media verbiedt, een wet die burgerorganisaties verbiedt geld aan te nemen uit het buitenland en een anti-adoptiewet die Amerikanen verbiedt kinderen uit Rusland te adopteren. Laatstgenoemde wet werd ingevoerd kort nadat Amerika een wet ondertekende met sancties voor Russische ambtenaren die betrokken waren bij de dood van Sergej Magnitski. Magnitski was eigenaar van een groot bedrijf in Rusland die grootschalige corruptie aan de kaak stelde, werd vervolgd en stierf in de gevangenis. Op 11 februari schrijft Thalia Verkade en uitgebreid artikel in het NRC Handelsblad over deze stroom van nieuwe wetten:

Sinds de rentree van president Poetin in mei vorig jaar neemt de Doema aan de lopende band wetten aan om dissidentie in de kiem te smoren. Deze methode werkt. Kritische Russen worden steeds voorzigtiger. (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 11 februari 2013).

Overal in Rusland is justitie op jacht naar non-gouvernementele organisaties (ngo's) die financiële steun uit den vreemde aanvaarden, maar weigeren zich een 'buitenlandse agent' te noemen, zoals een nieuwe wet sinds vorig jaar vereist. Nu deze wet daadwerkelijk wordt toegepast, dringt de vraag zich op waar de repressie onder president Poetin zal ophouden (NRC Handelsblad, 27 maart 2013).

Over de wet tegen 'propaganda van homoseksualiteit onder minderjarigen' wordt nog het meest geschreven en gediscussieerd in de kranten. De gevangenisstraf en boetes die als sancties zijn ingevoerd tegen 'homopropaganda', roepen veel reacties op in opinie artikelen en commentaren. Daar wordt geschreven over een 'belachelijke wet'. In 17 artikelen wordt ook één of meerdere malen verwezen naar de positie van minderheden in Rusland. Seksuele minderheden en daarbinnen vooral de positie van homo's die in toenemende mate worden gediscrimineerd zijn hier beschreven. Maar ook aanhangers van niet-orthodoxe godsdiensten en de kritische minderheden (kritisch op de overheid) worden genoemd. Rechten zoals vrijheid van meningsuiting en het recht om te demonstreren zijn ingeperkt. Ook wordt beschreven dat deze

minderheden in toenemende mate te maken krijgen met geweld, vaak door radicale (nationalistische) groepen.

Ook protesten zijn een belangrijk thema in de berichten. Protesten in Rusland, zoals burgerprotesten tegen Poetin en zoenprotesten van homo-activisten bij het Kremlin. Enkele leden van Pussy Riot, de Russische Punkband die in een optreden de Orthodoxe kerk en Poetin beledigde, werden veroordeeld tot een periode strafkamp. De rel groeide uit tot een politiek conflict dat internationaal aandacht kreeg. Er was veel protest rondom hun veroordeling. Tot slot was er ook aandacht voor protest in Nederland op de dag dat Poetin Amsterdam bezocht om het Ruslandjaar officieel te openen.

Al deze ontwikkelingen hebben in Nederland de discussie aangewakkerd over de mensenrechtensituatie in Rusland. Het woord mensenrechten duikt dan ook met regelmaat op in de berichtgeving, met een toppunt in april rond het bezoek van president Poetin (9 van de 13 artikelen waarin mensenrechten worden genoemd zijn geplaatst in april). Hierop wordt later (deelvraag 4) verder ingegaan. Zes berichten verwijzen naar het incident met de Russische asielzoeker Dolmatov, die in naar Nederland vluchtte maar geen asiel kreeg en in januari 2013 zelfmoord pleegde in een Nederlandse cel. Het incident en de reacties hierop uit Rusland werden breed uitgemeten in de media, alsmede het vreemdelingenbeleid in Nederland. Drie artikelen werden geschreven over hervormingen van de Russische legermacht en over leeglopende garnizoenssteden. Tot slot beschrijft één artikel de radicalisering van splintergroepen en de toename van geweld (pogroms) in Rusland.

Kortom, in de categorie 'politiek' is dus veel aandacht voor de macht en voor demonstraties en oproer, zoals eerder ook bleek uit het onderzoek van de Nederlandse Nieuwsmonitor (2009).

Cultuur

Het thema cultuur komt in de berichtgeving op drie hoofdpunten aan bod. Een soort 'algemene cultuur' van Rusland, waaronder sociale gebruiken die de Russische maatschappij kenmerken. Russische culturele activiteiten in Nederland komen, ofwel gekoppeld aan zaken en handel, ofwel in het kader van het Nederland-Ruslandjaar aan bod.

Tabel 3.2 Cultuur en subthema's

Thema	Artikelen (aantal)	Verwijzingen (aantal)
Cultuur	11	22
Russische maatschappij		
Oordeel	8	8
Schilderkunst	6	11
Discussie	4	9
culturele uitwisseling		
Dans	3	6
Fotografie	2	5
Toneel	1	3
Architectuur	1	3
Culturele hoofdstad	1	1

Bron: eigen onderzoek

Cultuur van de Russische maatschappij krijgt 22 verwijzingen in totaal elf berichten (tabel 3.2). Hierin wordt de maatschappelijke cultuur wederom gekenmerkt als zwart-wit, de persoonlijke macht aan de top en de basis van de samenleving waar de burgers voortdurend in contact moeten blijven met de bazen. Er wordt geschreven over 'typisch' Russische dingen als de

traditionele Russische frisdrank (kvas) en over sociale gebruiken. Rusland als serieus 'leesland' waar boeken voor Nederlandse begrippen spotgoedkoop zijn en lezen belangrijk is. Het indienen van wetten om roken te beperken in openbare ruimten en vloeken te beperken in de media, vormen aanleidingen voor twee artikelen die dieper ingaan op de 'rookcultuur' in Rusland (roken in Rusland) en de 'vloekcultuur' (vloeken in Rusland) respectievelijk.

In cafés, sportzalen, treinen, op kantoor, in dure restaurants, bij tankstations en soms zelfs nog op binnenlandse vluchten. In Rusland mag bijna overal gerookt worden en dat doen de Russen dan ook massaal. Verschillende peilingen geven uiteenlopende resultaten, maar duidelijk is dat Rusland in de top 5 staat van zwaarst rokende volkeren ter wereld (Olaf Koens, DVHN, 19 oktober 2012).

In het kader van economische betrekkingen tussen Nederland en Rusland wordt in de berichten vaak een link gemaakt tussen cultuur en handel. Hier wordt het belang om Russische sociale gebruiken te kennen ter bevordering van handel benadrukt:

De grillige politieke en bestuurlijke cultuur vraagt al stalen zenuwen van ondernemers uit het Westen, maar zaken doen met Russen is nog weer een ander verhaal. "In Rusland wordt een afspraak niet eerder gemaakt dan drie dagen voor tijd", verzucht KvK-exportconsulent StuuT. "En dan nog wordt hij net zo makkelijk weer afgezegd." Kennis van de lokale mores is cruciaal, want het verschil tussen een mooie deal en lege handen zit hem vaak in de details (Erik van der Veen, DVHN, 19 april 2013).

Culturele activiteiten worden in de onderzoeksperiode met name beschreven in het kader van het Nederland-Ruslandjaar. Buiten het Ruslandjaar staan Russische culturele activiteiten vaak in het teken van handelsrelatie. De activiteiten worden in deze context ook zeer positief beschreven. Een voorbeeld is een tentoonstelling in het Groninger Museum die werd gefinancierd door gasbedrijven:

Nadat de Russische minister van cultuur Svydkoj de expositie Ilja Repin (1844-1930) 'Het geheim van Rusland' heeft geopend, komen er binnen nauwelijks vier maanden een kwart miljoen bezoekers kijken. De tentoonstelling waarmee Gasunie de nieuwe handelsrelatie met Gazprom wil markeren, blijkt een ongekende publiekstrekker. Die waardering maakt de Russen enthousiast om hun kunst vaker in Nederland te laten zien (DVHN, 19 april 2013).

In een ander artikel van het DVHN wordt geschreven dat in de Russische cultuur bij een zakelijke relatie ook vriendschapsbanden horen. Zaken op kunstgebied zouden voor Russen erg belangrijk zijn (John Geijp, DVHN, 19 april 2013).

Culturele activiteiten in het kader van het Ruslandjaar staan in het teken van schilderkunst, dans, fotografie en toneel. Verschillende exposities en voorstellingen waren door het hele land te bezoeken en verschillende artikelen berichten hierover. In de artikelen wordt zo nu en dan ook een recensie of oordeel gegeven over de betreffende voorstelling of expositie. Deze variëren van positieve commentaren dat het een expositie geslaagd is tot meer negatieve en kritische oordelen:

Een dag later kan het publiek zien dat de rampzalige ideeën van Vladimir Lenin en zijn opvolger Josef Stalin mooie schilderijen en sculpturen hebben opgeleverd (Joep van Ruiten, DVHN, 15 november 2012).

Zo vullen de kunststromingen chronologisch zaal na zaal, met slechts bij de ingang één zaaltekst en een brochure. Helaas. Want deze kunst schreeuwt om meer maatschappelijke toelichting: bezoekers van nu herkennen niet meer het revolutionaire elan van geabstraheerde stillevens. (...) De catalogus stelt zelfs dat vrouwen kunst belangrijker vonden dan politiek, maar, kunst wás politiek. Zonder al dat soort achtergronden krijgt de expositie de bourgeois gezapigheid waar deze kunst zich tegen keerde (Sandra Smets, NRC Handelsblad, 4 april 2013).

De culturele uitwisseling in het kader van het Ruslandjaar is een onderwerp van discussie in de krant (NRC Handelsblad). In 4 artikelen wordt deze discussie in meer of mindere mate gevoerd.

Hier wordt later (bij deelvraag 4) dieper op ingegaan, omdat dit een discussie is die specifiek voorkomt uit het programma van het Nederland-Ruslandjaar.

Economie

Economie is de derde belangrijkste categorie in het nieuws over Rusland. Het belangrijkste subthema is handel, dat in 17 artikelen aan bod komt met 22 verwijzingen (tabel 3.3). Het betreft vooral handel en contracten met Nederland. Dit wordt vaak vanuit 'de Nederlandse kant' beschreven door exporteurs die kansen in Rusland zien of ervaring hebben met handel met Rusland. Daarnaast betreft het een aantal grote bedrijven zoals Gasunie, die nieuwe contracten heeft afgesloten voor de levering van gas. De overname van een belangrijk Nederlands bedrijf voor de verwerking van olie door een Russisch bedrijf wordt ook beschreven. Tot slot is de toetreding van Rusland tot de WTO (World Trade Organisation) aanleiding voor uitgebreid artikel waarin de gevolgen van deze toetreding worden geanalyseerd. Het artikel benadrukt dat dit tot verdere economische verknoping met het Westen zal leiden, in het bijzonder met Nederland, één van de belangrijkste handelspartners van Rusland. Er wordt wel een kanttekening gemaakt bij de vraag in hoeverre het ook echt zal leiden tot betere handelsbetrekkingen, aangezien Rusland bekend staat om een beroerd investeringsklimaat als gevolg van corruptie. Hier komt een belangrijk stereotiep naar voren, namelijk de wijdverbreide corruptie in Rusland.

Energiebelangen die Rusland en Nederland gemeenschappelijk hebben komen in negen artikelen één of meerdere malen aan bod. De Nederlands-Russische samenwerking op dit gebied is een belangrijk onderwerp in de berichtgeving. Dit wordt ook vanuit de 'Nederlandse kant' beschreven. En dan ook specifiek de samenwerking tussen Gasunie en Gazprom. In het DVHN wordt bericht over het tienjarig jubileum van het Gronings kennisinstituut EDI (Energy Delta Institute), een organisatie die is ontstaan uit de samenwerking van de twee grote bedrijven en die zich richt op kennisuitwisseling en het versterken van internationale netwerken.

Tabel 3.3 Economie en subthema's

Thema	Artikelen (aantal)	Verwijzingen (aantal)
Handel	17	22
Energiebelangen	9	19
Nederlandse ondernemers in Rusland	5	11
Technologie	2	9
Kennisuitwisseling	2	3
Financiële wereld	1	3
Internetmarkt	1	2

Bron: eigen onderzoek

Een ander thema betreft Nederlandse ondernemers in Rusland. Drie berichten uit het DVHN schrijven specifiek over noordelijke bedrijven en exporteurs die proberen een voet aan de grond te krijgen in Rusland, of die op handelsmissie gaan in het kader van het Ruslandjaar. In de artikelen komen de ondernemers aan het woord over hun ervaringen die redelijk sensationeel worden beschreven:

Noordelijke exporteurs over hun ervaringen in het 'Wilde Oosten'. Voorwaarden voor zakelijk succes: stalen zenuwen en een sterke lever (Erik van der Veen, DVHN, 19 april 2013).

Tjerk Nagel exporteert al twintig jaar naar Rusland. Zeker in de beginjaren ging het er ruig aan toe, vertelt de uienhandelaar uit Berlikum. "Ik had eens een meningsverschil met een klant. Hij wilde met me praten, maar dan wel met twee bodyguards bij de deur. Er hing een grimmige sfeer." (Annemiek van der Ploeg, DVHN, 19 februari 2013).

In het NRC Handelsblad verschijnen twee artikelen over de Nederlandse oprichter van een grote uitgeverij in Rusland (Independent Media), Derek Sauer. Hij vertelt over zijn werk in Rusland. Eén artikel bericht dat hij opstapt als directeur van de organisatie. Een recenter artikel bericht dat Derek Sauer directeur wordt van een ander Russisch mediabedrijf, een vroegere concurrent. Ook hier komt het ruige en onzekere naar voren van het zakendoen in Rusland, zij het op een minder sensationele wijze:

Met de vorige multimiljardair die zich in de politiek mengde, Michail Chodorkovski, liep het niet goed af. Hij zit in een strafkolonie. Sauer maakt zich daarover geen zorgen. „Ten eerste: ik ben er zelf bij. Als het me niet bevalt, ga ik weer weg. Verder: Chodorkovski was aandeelhouder in Independent Media, en wij hebben nooit problemen gehad." Als je zekerheid wil hebben, moet je niet in Rusland gaan zitten, vindt Sauer (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 7 november 2012).

Overig: Alledaags leven, historie en sport

De drie belangrijkste categorieën in de berichtgeving zijn dus politiek, cultuur en sport, met politiek als absolute piek. De categorieën alledaags leven, historie en sport zijn relatief ondervertegenwoordigd. Daarom volgt een beknopte toelichting waardoor deze 'restcategorieën' worden gekenmerkt.

Onder de categorie alledaags leven zijn alinea's of fragmenten gecodeerd die betrekking hebben op het alledaags leven van een Rus. Geen enkel artikel heeft het alledaagse leven als hoofdonderwerp, het wordt wel terloops genoemd in de vorm van alinea's of citaten van 'locals'. Een voorbeeld in het DVHN is hoe een homo het leven ervaart in Moermansk in de context van de strenge anti-homowetgeving. Een voorbeeld in het NRC Handelsblad is hoe moslims en christenen in Tatarstan met elkaar samen leven, over de gemengde huwelijken aldaar en de religieuze tolerantie die daaruit volgt in de regio. Nog een voorbeeld uit het NRC gaat over de leeglopende garnizoenssteden in het oosten van Rusland als gevolg van legerhervormingen en hoe voorzieningen daar verdwijnen en het dagelijks leven van de mensen verandert. In deze artikelen komt het dagelijks leven het meest duidelijk naar voren, maar het kan over het algemeen worden geconcludeerd dat er weinig aandacht (ruimte) is in de krant voor beschrijvingen van het dagelijks leven van Russen.

De categorie historie kent twee hoofdpunten. Allereerst bevatten verschillende artikelen een korte beschrijving van stukjes geschiedenis in het kader van het Nederland-Ruslandjaar: van vier eeuwen handelsbetrekkingen tussen Nederland en Rusland tot een beschrijving van Peter de Grote en zijn reis naar Nederland, tot Russische historie (revoluties) aanwezig in Russische kunst (exposities in Nederland). Ten tweede betreft dit het belang of de relevantie van specifieke delen van de Russische historie voor nu. In twee artikelen is er specifiek aandacht voor de Russische maatschappelijke organisatie Memorial die historisch onderzoek doet naar het stalinisme. De aanleiding hiervoor vormt de wet die maatschappelijke organisaties verbiedt om financiële steun uit het buitenland aan te nemen. Er wordt gevreesd dat de politiek een einde wil maken aan het historisch onderzoek en het 'gewroet in het verleden':

Ondanks al zijn pogingen om het 'grootse vaderland' weer in de schijnwerpers te zetten, heeft het regime van Poetin zich tot nu toe nooit gewaagd aan een onversneden rehabilitatie van het stalinisme. Hij beperkte zich tot een herwaardering van de rol van de generalissimus Stalin in de Tweede Wereldoorlog (NRC Handelsblad, 27 maart).

Eén artikel gaat specifiek over die herwaardering van Stalin, namelijk: 'Stalin als mythe voor de toekomst' van Hubert Smeets. Een uitgebreid en zeer specifiek artikel waarin die herwaardering wordt uitgelegd en een achtergrond van Stalin en zijn rol in de geschiedenis wordt gegeven.

Jozef Stalin is terug in Rusland. Niet als nostalgisch fenomeen met een knipoog, zoals twintig jaar geleden. Nee, de vozjd, zoals een Führer of duce er heet, is zestig jaar na zijn dood terug als een leider van wie de natie weer wat kan leren. (Hubert Smeets, NRC Handelsblad, 4 maart 2013).

Historie is geen hoofdthema binnen de artikelen en bestaat uit korte fragmenten, zoals de beschrijvingen van Peter de Grote in het kader van het Ruslandjaar. De artikelen waarin de rol van de geschiedenis in de huidige tijd wordt beschreven, zijn vaak te linken aan huidige politieke discussies. Desondanks worden hier wel historische thema's beschreven, vandaar dat er bij de inhoudsanalyse wel een aparte categorie voor is gemaakt.

De categorie sport vergt ook nadere toelichting. Bij deze categorie gaat het niet om de beschrijving van sportwedstrijden, -uitslagen en sportmannen. Deze categorie is aangemaakt om een plaats te geven aan de vooruitblikken op de Olympische Spelen in Sotsji in 2014. Maar het betreft hier vooral kritische en soms negatieve beschrijvingen van het gebied in Sotsji. De bouw en ontwikkeling van een plek voor de Winterspelen en de organisatie hiervan. Uit de artikelen komt naar voren dat dit discussie oproept en verontwaardiging wekt. In het artikel 'Alles kan in megalomane bouwput Sotsji' beschrijft Johan Stobbe dat er tien miljoen bomen werden gekapt om 'het mondaine wintersportoord te bouwen'. Volgens de auteur hangt er rond de bouw van de olympische stad 'een zweem van corruptie'. Hij schrijft dat er aan geld geen gebrek is, want: 'niets is te gek in het megalomane Rusland' (Johan Stobbe, DVHN, 13 maart 2013). Na de bomaanslagen op een marathon in Boston, in april 2013, die werd gepleegd door twee Russen uit de Kaukasus, schrijft Thalia Verkade dat de beveiligingsmaatregelen in Sotsji worden aangescherpt:

Dat is droevig en ongemakkelijk nieuws voor Sotsji, waar over tien maanden de Olympische Winterspelen worden gehouden. De deelrepublieken Tsjetsjenië en Dagestan, waar de verdachte broers Tamerlan en Dzjochar Tsarnajev heel kort gewoond zouden hebben, liggen met 860 en 1000 kilometer om de hoek, althans voor Russische begrippen (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 20 april 2013).

Deze gebeurtenissen leggen een donkere wolk boven de aankomende Winterspelen in Sotsji. Ook deze discussie gaat meer over politiek dan over sport, en die vindt plaats in de aanloop van de Winterspelen. Floris Akkerman schrijft in zijn artikel 'Op de top hangt de geur van sjasliëk' wel daadwerkelijk over wintersport. Voor deze reportage testte hij de nieuw aangelegde skibaan in Sotsji en beschrijft hij in detail de afdaling.

Stereotypen in de berichtgeving

In hoeverre is er sprake van stereotype beelden in de berichtgeving? Welke stereotypen lijken hardnekkiger of meer aanwezig dan andere? En hoe kan dit worden verklaard?

Uit de inhoudsanalyse komt naar voren dat stereotypen een belangrijk aspect vormen binnen de berichtgeving over Rusland. De beelden worden soms subtiel, soms minder subtiel verweven in het nieuws. De meeste stereotypen hebben betrekking op (de macht van) de staat. Er is geen sprake van een volledige weergave van stereotypen; ze zullen worden geïllustreerd en toegelicht aan de hand van enkele voorbeelden. Opvallende stereotiepe beelden worden geciteerd, maar ook enkele opvallende nuances.

De staat

De staat is de belangrijkste categorie van stereotypering: de meeste stereotypen vallen onder deze categorie. En dan met name het autoritaire regime krijgt veel verwijzingen in de berichtgeving. Maar ook corruptie, Rusland als onbetrouwbare energieleverancier en in mindere mate de internationale positie van Rusland komen naar voren als stereotiepe beelden.

Autoritair regime

Zoals eerder al naar voren kwam bij de typering van het nieuws is het autoritair regime een beeld en een begrip waar regelmatig naar verwezen wordt. Soms wordt het bij naam genoemd 'het regime Poetin' of 'de autoritaire staat'. Een onpersoonlijke regime, ook wel eens omschreven als 'homofob'. De sterke staat wordt beschouwd als karakteristiek voor Rusland. Het is niet moeilijk om de duidelijke aanwezigheid van dit stereotype beeld in de berichtgeving te verklaren, aangezien er ook daadwerkelijk sprake is van een trend van toenemende macht. Dit wordt geïllustreerd door de invoer van nieuwe wetten met een repressief karakter. Er wordt geschreven dat Rusland steeds meer op een dictatuur gaat lijken, waar burgers geen rechten en vrijheden meer hebben en waarin deze macht het persoonlijk leven van burgers dus steeds vaker raakt. En daarbinnen wordt president Poetin vaak genoemd, waarbij het soms lijkt alsof alle macht naar die ene persoon – Poetin – te herleiden is. Hij wordt gepresenteerd als alleenheerser. Maar ook de verwevenheid tussen politiek en justitie wordt hier aangehaald: een onafhankelijke rechtspraak bestaat niet. Het beeld van een autoritair regime komt het vaakst naar voren in de berichtgeving en is het belangrijkste stereotype. Enkele beschrijvingen:

Het is een horig land met regeerders die de staatsmacht beschouwen als persoonlijk bezit en burgers die eigenlijk onderdanen zijn (Hubert Smeets, NRC Handelsblad, 2 april).

Probleem is echter de verwevenheid tussen politiek en justitie in Rusland. Een onafhankelijke rechtspraak bestaat niet, zeker niet in dit soort zaken. Het regime-Poetin duldt geen tegenstand (Carel Goseling, DVHN, 18 augustus 2012).

Corruptie

Corruptie is een ander belangrijk stereotiep dat in 21 berichten wordt benoemd. Corruptie bij de besteding van geld voor de bouw van de Olympische stad in Sotsji. Corruptie als bezwaar voor economische banden (of investeringen) met andere landen omdat betrouwbaarheid niet kan worden gegarandeerd, zoals in het artikel 'Poetin wordt 'normaler' door WTO', waarbij de schrijver de vraag stelt in hoeverre Rusland daadwerkelijk betrouwbaarder wordt als handelspartner door toetreding tot de Wereldhandelsorganisatie:

Toetreding betekent ook, op papier, dat Rusland belooft zich aan de regel te committeren dat er regels zijn. Dat op zich is een stap. Een van de grootste klachten van buitenlandse investeerders over Poetins Rusland was juist dat het er door en door corrupt is, dat contracten er niets waard zijn als het Kremlin daartoe besluit, en dat een bedrijf in zo'n geval niet naar de rechter kan gaan omdat die niet afhankelijk zijn. In feite geeft het WTO-lidmaatschap Rusland een imago van 'normaliteit'. (...) Demissionair minister van Economische Zaken Verhagen (CDA) zei (...) dat dit „goed was voor Rusland, voor Europa en voor Nederland. De handel met Rusland wordt eenvoudiger, transparanter en goedkoper. Maar de vraag is, ook voor Verhagen, of Rusland ook daad bij woord voegt. Dat is niet altijd het geval (Chris Hensen, NRC Handelsblad, 25 juli 2012).

Onbetrouwbare energieleverancier

Dit leidt ook tot de bevestiging van een ander stereotype beeld, namelijk Rusland als belangrijke, maar ook onbetrouwbare energieleverancier. In het NRC Handelsblad wordt precies dit beeld specifiek aan de kaak gesteld in het artikel 'Bullebak Gazprom staat in het Brusselse beklagdenbankje'. De aanleiding voor het artikel is een onderzoek naar het Russische gasbedrijf Gazprom, dat werd ingesteld door Eurocommissaris Joaquin Almunia:

Gazprom is machtig op die markt. Het levert 25 procent van al het gas van de EU. In Oost-Europa vaak zelfs 90 of 100 procent. Vanuit die positie zou het bedrijf kunstmatig de gasprijen hoog houden, luidt een veelgehoorde klacht. Het zou pogingen van EU-landen om alternatieve energiebronnen aan te boren ook dwarsbomen. Door bijvoorbeeld andere gasleveranciers te weigeren gebruik te maken van de pijpleidingen. Gazprom is in Oost-Europa vaak eigenaar van die leidingen. (...) En dan is de grootste schurkenstreek volgens de landen nog niet genoemd. Het Kremlin zou Gazprom als politiek wapen gebruiken. Het Kremlin beschouwt Oost-Europa als zijn traditionele invloedssfeer. Wie te veel met het Westen flirt, krijgt geen gas meer. Gazprom zou dat gedaan hebben met Oekraïne (Chris Hensen, NRC Handelsblad, 22 september 2012).

De EU heeft een anti-monopolieonderzoek ingesteld naar Gazprom, wat ook past in het diversificatiebeleid op het gebied van energie in Europa. Europa is voor een groot deel afhankelijk van Russisch gas. Het artikel wordt neutraal beschreven 'Gazprom zou...' en 'het Kremlin zou' en er wordt verder geen oordeel aan gekoppeld. Interessant is dat het tegelijkertijd ook kritisch is op de rol van Nederland, dat bezwaar had gemaakt tegen het diversificatiebeleid:

Ondanks stevige weerstand van een aantal westelijke EU-landen, waaronder Nederland, Duitsland en Italië - niet toevallig landen die nauw samenwerken met Rusland op energiegebied (Chris Hensen, NRC Handelsblad).

Daarnaast is het opvallend dat in het DVHN dit stereotype beeld niet alleen op een negatieve, maar ook op een positieve manier wordt bevestigd: het lijkt allemaal wel mee te vallen en ondanks enkele negatieve 'voorvallen' is Rusland toch een betrouwbare partner:

Ondanks het voorval beschrijft hij Rusland toch als een goede, betrouwbare partner. Hij heeft het land de laatste jaren wel sterk zien veranderen. "Vroeger ging het er ruiger aan toe. Natuurlijk zijn de infrastructuur, de landbouw en de handelsstructuur niet altijd optimaal, maar ik zou het niemand afraden daar zaken te doen." (Annemiek van der Ploeg, DVHN, 19 februari 2013).

Internationale positie

De internationale positie van Rusland als voormalige supermacht en nu met groeiende kracht en assertiviteit komt wel naar voren, maar in mindere mate (in acht artikelen). In de berichtgeving komt naar voren dat Rusland naar wegen zoekt om internationale invloed weer te vergroten, maar dit is niet altijd even makkelijk. Want ondanks haar economische grootmacht, staan corruptie en onbetrouwbaarheid die internationale invloed soms in de weg. Een column illustreert dit:

In Rusland is de terugkeer naar oude glorie het meest manifest. De Russen hebben nooit verwerkt dat met de val van de Sovjet-Unie ook de mondiale reikwijdte van Rusland verloren ging. Poetin probeert de historische invloedssfeer van Moskou te herstellen. Oekraïne hoort tot de Russische invloedssfeer, net als het gebied van de Kaukasus tot en met Kazachstan. Hij richt een 'Verenigde Economische Ruimte' op, met Moskou als centrum (Derk Jan Eppink, NRC Handelsblad, 25 september 2012).

Landen uit de voormalige Sovjet-Unie behoren nog altijd tot de traditionele invloedssfeer van Rusland. Maar ook voorbij die grenzen wint Rusland aan internationale invloed door toetreding tot de WTO, waar het tot halverwege 2012 lang een outsider is geweest:

Maar op het gebied van de wereldhandel was Rusland jarenlang een outsider. Een opvallende outsider, want het is met een bruto binnenlands product van 1.570 miljard euro de laatste grote economie van de wereld die nog niet bij de WTO zat. Met Poetins handtekening is Rusland nu ook lid van die club. Dat past binnen zijn visie van het nieuwe Rusland, dat recht heeft op een plek tussen de superpowers van nu (Chris Hensen, NRC Handelsblad, 25 juli).

Voorgaande illustraties laten enerzijds het bestaande beeld zien van Rusland als voormalige supermacht. Na de val van de Sovjet-Unie ging de mondiale reikwijdte verloren en dat hebben Russen nooit verwerkt. Bovendien was het land jarenlang een outsider van de WTO. Anderzijds is er ook een element zichtbaar uit het zelfbeeld; namelijk Rusland met groeiende kracht op het wereldtoneel (lidmaatschap WTO), zoals ook naar voren komt in de theorie van Feklyunina (2008). In een artikel in het DVHN 'Wolkenkrabbers symbool van het nieuwe Moskou' beschrijft Floris Akkerman de internationale ambities van Moskou. De bouw van de Mercury Citytoren in Moskou is voltooid en de toren is met 339 meter de hoogste van Europa:

Moskva City, grenzend aan het centrum, is het toonbeeld van het nieuwe Moskou, het nieuwe Rusland. Met de Federatietoren als symbool. Een stad profiterend van het ongebreidelde kapitalisme. Een stad die het Sovjetverleden van zich afschudt. Jarenlang bepaalde de breed opgezette Stalinarchitectuur het beeld, zoals

de Moskouse Staatsuniversiteit van tweehonderdveertig meter. Daar komen nu moderne wolkenkrabbers bij. (Floris Akkerman, DVHN, 12 november 2012).

In het artikel wordt een achtergrond van de 'bouwwoede' geschetst in Moskou. De stad wil zich op deze manier kunnen meten met andere financiële hoofdsteden. Deze illustratie sluit aan bij wens om een beeld te creëren van Rusland als 'great power' en dit naar het Westen te projecteren.

Nationalisme

Nationalisme en patriottisme komen een enkele keer terug in de berichtgeving. Het wordt in het NRC Handelsblad beschreven als 'intern bindweefsel' (voor intern cohesie in Rusland) na de ondergang van het communisme. Woorden als 'het grootse vaderland', 'vaderlandsliefde', 'vaderland', 'nationalisme' en 'nationaal kapitalisme' komen in acht artikelen naar voren met dertien verwijzingen. In het artikel 'Vaderlandsliefde is tot gedragsnorm verheven' komt de toenemende invloed en het belang van patriottisme in de huidige samenleving naar voren:

„We moeten onthouden dat er belangrijker kwaliteiten zijn dan iemands politieke kleur: patriottisme en de heilige plicht van het verdedigen van het moederland.“ Dat zei president Poetin afgelopen maand tegen de leden van een nieuwe, door hemzelf opgerichte militair-historische sociëteit. (...) Het is een uitspraak van grote betekenis voor Rusland. Patriottisme is geen politieke keuze meer, die je kunt maken of afwijzen. Vaderlandsliefde is tot algemene gedragsnorm verheven. Een goede Rus trekt het gelijk van de staat niet in twijfel. Het verklaart ook waarom politie en belastingdienst de afgelopen weken overal in Rusland bij tientallen belangenverenigingen en andere kritische burgerorganisaties binnenvielen (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 8 april 2013).

Communisme

Het communisme krijgt veel verwijzingen in de berichtgeving, namelijk in 36 berichten, ruim een derde van het totaal aantal berichten in de inhoudsanalyse. Het komt tot uiting in termen als 'sinds de ontmanteling / val van de Sovjet-Unie' (Sovjet-Unie), verwijzingen naar constructivistische architectuur (arbeidersclubs en communeflats), kunst en kunstenaars tijdens het Sovjettijdperk (als inspiratiebron), onderzoek naar stalinisme en Stalin. Het woord communisme wordt met enige regelmaat genoemd, maar het wordt niet zozeer neergezet als een stereotiep beeld. Het beeld wordt wel vaak aangegrepen om ontwikkelingen door de tijd heen te beschrijven, dingen te vergelijken of uit te leggen, of juist om tegenstellingen te creëren:

Dit wetsvoorstel komt uit de koker van de inlichtingendienst FSB, de voormalige KGB. Het verraadt een oude stalinistische reflex: al wie en wat uit het buitenland komt is erop uit Rusland, voorheen de Sovjet-Unie, te ondermijnen. In dezelfde geest stemde de Doema deze zomer in met een wetsvoorstel dat niet-gouvernementele organisaties ertoe verplicht om te melden als zij geld uit het buitenland krijgen, waarbij ze voor geldschieters de politiek heel verdachte term 'buitenlandse agenten' moeten gebruiken (Commentaar, NRC Handelsblad, 24 oktober 2012).

De omgeving

'Omgeving' is de categorie is het minste aanwezig als stereotype in de berichtgeving. Uiteraard wordt in veel berichten gewezen naar Moskou als het centrum van de politieke macht en krijgt ook St. Petersburg veel verwijzingen. Er zijn hierbij echter nauwelijks specifiekere verwijzingen naar bijvoorbeeld het Rode Plein, de Hermitage of andere musea en paleizen. Meestal is het puur een plaatsaanduiding en wordt er niet veel van de omgeving beschreven. Over deze plaatsaanduidingen volgt verderop in dit hoofdstuk meer. De categorie omgeving leent zich niet echt als stereotiep voor berichtgeving in de krant, het is een stereotype dat beter past in onderzoek naar toerisme in Rusland, zoals het onderzoek van Stepchenkova & Morrison (2008) naar stereotypische beelden van Amerikaanse toeristen over Rusland. Dit stereotype is veel minder relevant in de kranten dan stereotypen over politieke macht en cultuur.

Het stereotype 'koud weer en sneeuw' komt een enkele keer voor, maar is niet heel relevant: 'Koude wintermaanden', de 'meest koude regio van Rusland' en 'winter'. Opvallend is één artikel specifiek over ongelukken met vallende ijspegels en rechtszaken die daaruit voortkomen. In het artikel beschrijft Thalia Verkade een aantal van deze ongelukken en wat het betekent in juridische zin. Mooie architectuur en oude gebouwen is een beeld dat nauwelijks terugkomt in de berichtgeving. Er wordt weinig geschreven over architectuur en gebouwen in specifieke zin. Soms wel een verwijzing naar stalinistische of constructivistische gebouwen die worden gemerkt als 'paria's van de architectuur'. Historische plekken / plaatsen zijn ook niet relevant omdat er slechts drie keer naar verwezen wordt: het 'iconische Poesjkinplein', of een groep inwoners van Volgograd die pleit dat de stad weer tot Stalingrad wordt omgedoopt en het historisch stadsgezicht van Koningsbergen, het huidige Kaliningrad komt aan bod. Er wordt echter niet echt 'stilgestaan' bij het historisch belang van deze plaatsen, ze worden meestal alleen benoemd. Verwijzingen naar het stereotype beeld van een uitgestrekt of ongerept land komen een enkele keer voor (in zeven artikelen). Het gaat hier om verwoordingen als het 'immense land', 'verre grensgebieden', 'steppen en taiga's', en een verwijzing naar het feit dat Rusland negen tijdzones breed is.

De mens

Stereotypering in de categorie 'mens' is wel duidelijk aanwezig in de berichtgeving. De meest voorkomende stereotype beelden in de categorie 'mens', zijn in volgorde de rijke Russische cultuur, de Orthodoxe kerk en wodka/alcohol.

Rijke Russische cultuur

De rijke Russische cultuur is een thema dat regelmatig terugkomt in de berichtgeving. Het grootste deel daarvan is in het kader van het culturele programma van het Nederland-Ruslandjaar, dat een veelheid aan culturele activiteiten bevat waar de kunstredactie van het NRC en de redacteur kunst en cultuur van het DVHN veel over hebben geschreven. Zoals eerder genoemd gaat het hier om verschillende vormen, van fotografie tot schilderkunst, tot dans, toneel etc. Dit is dan ook het enige overwegend positieve stereotype beelden over Rusland.

En met de in Diaghilevs kringen verkerende Nikolaj Roerich duik je onder in de toverachtige wereld van Russische sprookjes en fabels (Lucette ter Borg, NRC Handelsblad, 4 april 2013).

Er is een bungalowpark in Zeewolde voor afgehuurd en met drie touringcars en twee vrachtwagens trekt het gezelschap van de Staatsopera van Tatarstan door Nederland voor het opvoeren van een van de grootste balletspektakels ooit. Spartacus geldt als meesterwerk uit het klassieke genre van het Russische ballet (Nico Heemelaar, DVHN, 11 april 2013).

Orthodoxe kerk

Op de tweede plaats komt de rol en macht van de Orthodoxe kerk als negatief stereotype beeld naar voren in elf berichten met dertien verwijzingen. Dit betreft de invloed van de kerk op de normen en waarden als het gaat om homoseksualiteit (de wet tegen homopropaganda) en feminisme (Pussy Riot). Het incident met Pussy Riot alsmede de anti-homowetgeving hebben ervoor gezorgd dat de rol van de kerk ook in de media uitgebreider aan het daglicht kwam. Volgens Bas Heijne wordt de wet die homopropaganda strafbaar stelt door de partij van Poetin en de Orthodoxe kerk 'toegejuicht' (NRC Handelsblad, 2 februari 2013). Ook heeft de kerk veel invloed op het negatieve denken van veel Russen over homoseksualiteit (Gerdt van Hofslot, DVHN, 2 maart 2013). Verder betreft het de banden tussen de Russische heersers en de kerk (ofwel de verhouding tussen kerk en staat) en de daaruit volgende macht van de kerk in de samenleving:

Het regime-Poetin duldt geen tegenstand. Zeker niet van jonge dames die het bewind te kakken proberen te zetten. En dat ook nog in de kathedraal van patriarch Kirill, zeg maar de 'paus' van de Russisch-orthodoxe kerk. De kerk bovendien die Poetin en de zijnen meer dan loyaal is (...) Kirill had al laten weten dat hij

'bedroefd' was door de oproepen vanuit de samenleving voor een milde beoordeling van Pussy Riot. (Carel Goseling, DVHN, 18 augustus 2012).

Tot slot komt de kerk naar voren als zakelijke belanghebbende:

De Orthodoxe Kerk kwam onder vuur te liggen nadat onderzoek uitwees dat het instituut enorme zakelijke belangen heeft. Volgens de Russische Kamer van Koophandel zijn tientallen dubieuze bedrijven ingeschreven op het adres van de Christus-de-Verlosserkerk (Olaf Koens, DVHN, 26 juli 2012).

Het stereotype beeld van de Orthodoxe kerk kent dus verschillende aspecten en komt duidelijk naar voren in de berichtgeving.

Wodka / alcohol

Wodka of alcohol komt in negen artikelen met achttien verwijzingen naar voren. Het wordt een enkele keer beschreven in een rijtje van typische dingen waarbij men aan Rusland denkt, dus letterlijk als stereotype beeld. In één artikel komt alcoholconsumptie aan bod en dat deze in Rusland behoort tot de wereldtop. De aanleiding van dit artikel is dat de alcoholverkoop en reclames voor alcohol aan banden worden gelegd, als onderdeel van een 'beschavingsoffensief' van de overheid. In artikelen over Nederlandse ondernemers die zaken willen doen in Rusland en de lokale gebruiken moeten leren komt 'de fles wodka' ook verschillende keren voorbij:

Een gesprek komt ook pas op gang na een glas wodka en het is een onontkoombaar onderdeel van het zaken doen. Net als de speech wanneer het glas geheven wordt. "Beperk je dan niet tot een toast met slechts een simpel proost", zei Brandt Corstius. "Juist daar hoort een verhaal bij." Extra tips: eet er wat bij en drink de glazen nooit helemaal leeg, want er wordt altijd weer bij geschonken (Bouke Nielsen, DVHN, 11 februari 2013).

Ontwikkelingsachterstand

Ontwikkelingsachterstand (arm land, arme mensen) komt in negen berichten naar voren. Zo wordt geschreven dat Russen vaker vroegtijdig sterven dan West-Europeanen. En dat dit voor een deel komt door de primitieve kraamzorg in Rusland, waardoor Russische vrouwen gemiddeld tien keer vaker sterven in het kraambed dan Nederlandse vrouwen. Ook wordt er geschreven over hervormingen in het leger die nodig waren omdat daar volgens het artikel nauwelijks iets was veranderd sinds de Sovjettijd. Tot slot het stereotype onvriendelijke mensen; deze komt nauwelijks naar voren in de berichtgeving, eerder het tegenovergestelde van vriendelijke, gastvrije Russen die bewogen zijn om hun land.

Al met al zijn stereotypen nog altijd duidelijk aanwezig in de berichtgeving. Stereotypen die het meest worden bevestigd in de berichtgeving zijn beelden die te maken hebben met de rol en macht van de staat. Dit komt ook overeen met de theorie waarin de staat als ongevoelige, onpersoonlijke autoritaire macht wordt beschreven als een stabiel stereotype. Evenals Rusland als onbetrouwbare energieleverancier. In het NRC Handelsblad wordt dit stereotype bevestigd, terwijl opvallend genoeg hier in het DVHN in positievere zin wordt geschreven. Stereotypen over sociale aspecten komen in veel mindere mate naar voren in de berichtgeving, wat ook strookt met de theorie waarin wordt aangegeven dat deze minder relevant zijn. Opvallend is wel het beeld van de Orthodoxe kerk dat duidelijk naar voren komt als negatief stereotype beeld. Deze lijkt meer relevant te zijn dan in eerste instantie vanuit de theorie werd verwacht. Het protest en de veroordeling van de punkgroep Pussy Riot en de invoering van de wet met betrekking tot homopropaganda vormen wellicht een aanleiding om de rol en invloed van de Orthodoxe kerk in de Russische samenleving breder uit te meten. Tot slot is het beeld van de rijke Russische cultuur het enige stereotype dat overwegend positief naar voren komt in de berichtgeving, zoals ook blijkt uit de theorie. Opvallend is wel dat de manier waarop de kunst in Nederland wordt gepresenteerd (exposities en achtergrondinformatie) in het NRC Handelsblad kritisch wordt beoordeeld. Dat de kunst meer maatschappelijke toelichting behoeft om de ware

aard ervan te begrijpen. Dit heeft niet zozeer met de Russische kunst zelf te maken als wel met de presentatie ervan en het beeld dat het Nederlands publiek zich erbij zal vormen.

Toon in de berichtgeving

Hoe wordt er over Rusland geschreven in de krant? Met andere woorden; welke toon komt er naar voren in de berichten? Allereerst moet worden benadrukt dat in de meeste, zo niet in alle berichten op een redelijk neutrale manier over Rusland wordt geschreven. Er is geen persoonlijk oordeel van de journalist of correspondent in de tekst te proeven. Dat zou ook in strijd zijn met de journalistieke waarden van neutraliteit en objectiviteit. Met name in de kortere nieuwsberichten is meestal sprake van een opsomming van feiten. In columns of berichten uit de sectie 'opinie en debat' geeft de schrijver wel een persoonlijke mening of oordeel over het gebeurde. Daar leent dit genre zich logischerwijs bij uitstek voor. In langere artikelen of bijvoorbeeld in reportages zet de journalist vaak wel een sfeer neer. In deze artikelen is dus niet zozeer sprake van een neutrale opsomming van feiten, maar wordt ook de sfeer beschreven en komen bijvoorbeeld 'locals' aan het woord. In deze berichten komt ook een bepaalde toon naar voren. De overheersende tonen in de berichtgeving zijn ironisch, cynisch en ernstig. Meer luchtige of humoristische tonen zijn een uitzondering. Cynische of spottende berichten komen regelmatig naar voren. Vooral bij bepaalde berichten waarin de verschillen in waarden of verschillen in perspectieven naar voren komen, zoals in deze column:

'Even ging het deze week niet over geld maar over beschaving. Aanleiding: de dood van een afgewezen asielzoeker uit Rusland. President Poetin vroeg er naar tijdens zijn recente staatsbezoekje. Alsof de mensenrechten hem interesseren. Wij pretenderen anders' (Marc Chavannes, NRC Handelsblad, 20 april 2013).

Er wordt vaak spottend geschreven over het Ruslandjaar en in het kader daarvan het bezoek van president Poetin op 8 april:

President Poetin is in het land. Gisteren is hij netjes van het vliegveld gehaald door onze minister van Buitenlandse Zaken, waarna hij werd ontvangen door zijn collega-staatshoofd, de koningin. Het bezoek krijgt terecht veel aandacht. Rusland is een groot en machtig land; dat hij langskomt onderstreept dat Holland nog altijd een woordje meespreekt (Tonny van der Mee, DVHN, 9 april 2013).

Ondertussen gaat de officiële start van de tentoonstelling De Sovjet Mythe, de aanleiding voor de plaatsing van het Lenin-beeld, gewoon door. Morgenavond opent oud NOScorrespondent Peter d'Hamecourt in het Drents Museum een expositie over het socialistisch realisme tussen 1932 en 1960, een overzicht van de kunst ter meerdere eer en glorie van de Sovjet Unie. Een dag later kan het publiek zien dat de rampzalige ideeën van Vladimir Lenin en zijn opvolger Josef Stalin mooie schilderijen en sculpturen hebben opgeleverd (Joep van Ruiten, DVHN, 15 november 2012).

In de beschrijvingen van de recente politieke ontwikkelingen in Rusland, waarin zoals eerder beschreven een trend van toenemend autoritarisme en repressie zichtbaar wordt, is vaak een ernstige toon aanwezig. Dat is ook te verwachten als het gaat om serieuze en in de ogen van het Westen zeer negatieve ontwikkelingen. Thalia Verkade schrijft op 11 februari 2013 over de 'stroom aan wetten waar men in het Westen de wenkbrauwen van optrekt'. Deze kwam op gang nadat een grote demonstratie in Moskou op 6 mei 2012, tegen de inauguratie van Poetin, uit de hand liep:

Een maand en twee dagen - meer tijd was er niet uitgetrokken om deze wet en inperking van het in de grondwet verankerde recht op demonstreren tot stand te brengen (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 11 februari 2013).

De gevolgen van deze ontwikkelingen voor de Russische samenleving en Russische burger zijn op hun beurt aanleiding voor een haast zwaarmoedige toon, zoals die naar voren komt in het artikel 'In Kirov is de hoop op een liberaler Rusland vervlogen'. De strafzaak tegen oppositieleider Navalny is begonnen, die door de staat wordt beschuldigd van corruptie. In Kirov

ging een enkeling de straat op om flyers uit te delen om hem te steunen. In het artikel worden liberalen omschreven als een minderheid. Want de meerderheid is conservatief (vinden het maar niks) of bang (ouderen, net als in de Sovjet-tijd). Een 'local' in Kirov komt aan het woord over zijn steun aan Navalny in de strijd tegen het politieke systeem. Hij is één van de weinige liberalen in deze strijd. Het artikel valt op vanwege zijn treurige toon. Er wordt geschreven dat hoop langzaam maar zeker omslaat in wanhoop. Het artikel sluit af met het volgende;

„Liberalen zijn hier altijd marginaal geweest“, zegt Kosjtsjejev verontschuldigend. Heeft hij nog hoop dat het systeem verandert? „Nee. Geen enkele.“ Waarom staat hij dan vijftientig jaar later weer flyers uit te delen tegen het systeem? „Omdat de hoop als laatste sterft“. De Imker slaat zijn handen voor zijn gezicht, en begint zachtjes te huilen (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 18 april 2013).

Humoristische ondertonen in de berichtgeving zijn eerder uitzondering dan regel, zoals blijkt uit de inhoudsanalyse. Ze komen slechts een enkele keer voor en dat maakt deze berichten dan ook opvallend, omdat ze in zekere zin uit de toon lijken te vallen. Ze komen alleen voor bij onderwerpen die zich hiervoor ook lenen. Dit zijn vaak iets lichtere onderwerpen of gebeurtenissen die geen ernstige, negatieve gevolgen hebben voor mensen. Het artikel 'De Russen plakken nu op alles 'nano'' is een voorbeeld van een bericht met een humoristische toon. De auteur beschrijft een ontwikkeling op technologisch gebied: namelijk die van nanotechnologie. Er wordt een achtergrond gegeven van de afhankelijkheid van grondstoffen van de Russische economie. De cijfers met betrekking tot de ontwikkeling van nanotechnologie zijn positief. Het is ook positief omdat het goed is voor de Russische economie om te diversificeren. De auteur laat partijen aan het woord die zowel positief als negatief zijn. Maar de algehele toon van de auteur is humoristisch, vanwege het absurde van de situatie: de wil is er, maar de middelen ontbreken. Nog steeds komt het overgrote deel van de patenten uit het buitenland. Partijen in Rusland worden daarom vriendelijk verzocht ook van de producten van nanotechnologie af te gaan nemen. Iedereen lijkt er klaar voor, behalve Rusland zelf:

De Moskouse oplossing sijpelt intussen naar beneden. Lokale overheden wordt vriendelijk verzocht om regionale en nationale nanowaar af te nemen, om zodoende de innovatie in het land te stimuleren. Op universiteiten worden nieuwe nano-opleidingen ontwikkeld, waar Russische studenten klaar worden gestoomd om grote vaderlandse uitvindingen te gaan doen. In Kazan werd de faculteit voor bont- en leertechnologie in 2007 prompt omgedoopt tot faculteit voor nanotechnologie. Veel resultaten heeft de universiteit op dit moment nog niet te melden. (...) Kazan nodigt Duitse chemici uit om hun kennis ter plaatse te komen overdragen aan Russen, omdat Russische studenten die naar Duitsland op stage werden gestuurd, niet meer terugkwamen (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 2 maart 2013).

Een ander voorbeeld is het artikel 'Nu al te koop in de Oeral: mythisch meteoriet'. Een artikel over de meteorietinslag in Tsjeljabinsk, een stad waar vaker grote ongelukken gebeuren, maar waar wel grappen over worden gemaakt:

Het is de populairste mop in de stad van ruim een miljoen inwoners, het weekend na de grote klap. Souvenirs zijn er ook al. Een t-shirt met de tekst: „Met niks begint zo fris de dag, als met een meteorietinslag“ kost achttien euro. (...) In Tsjeljabinsk vertellen ze graag moppen over het onvoorspelbare leven in hun Oeralstad. Zo'n mop begint steevast met de vraag: „Hoe je weet dat je in Tsjeljabinsk bent?“ Antwoord: „Als er een treinwagon met broom in de fik vliegt, weet je dat je in Tsjeljabinsk bent.“ Dat incident gebeurde in 2011. Of: „Als er een bus in een stuwmeer valt, weet je dat je in Tsjeljabinsk bent.“ Dat gebeurde in december. En als er een meteoriet naar beneden komt, dan weet je nu dus ook dat je in Tsjeljabinsk bent. (...) Schrikken was het zeker in Tsjeljabinsk, toen deze vrijdag, als een vertraagd Valentijnscadeau, een afgedwaald stuk ruimtepuin zo groot als een bus de dampkring raakte, met een klap die volgens NASA dertig keer zo groot was als die van de bom op Hiroshima (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 18 februari 2013).

Het nieuws nader verklaard: waarom zo negatief?

Uit de inhoudsanalyse komt naar voren dat er overwegend negatief over Rusland wordt geschreven. Zowel inhoudelijk als qua toon: nieuws over (in de ogen van het Westen) negatieve gebeurtenissen en ontwikkelingen in Rusland domineert, maar ook de ernstige, kritische en

soms cynische toon domineert vergeleken met een meer positieve of humoristische toon. Een verklaring voor de negatieve berichtgeving is het feit dat er ook veel negatieve en erge dingen gebeuren (en zijn gebeurd) in Rusland. In deze paragraaf wordt de visie van de respondenten (correspondenten en journalisten) gegeven op het nieuws en aan de hand daarvan wordt de negatieve en kritische berichtgeving nader verklaard.

Ook correspondenten typeren het nieuws over het algemeen als politiek en kritisch:

Naar mijn idee waren het voornamelijk politieke verhalen. Als het woord 'Poetin' erin voorkomt dan was het een goed verhaal. (...) En in de hoofdlijnen waren dat natuurlijk politieke verhalen, of sociaal-politieke verhalen (Olaf Koens).

Dat zijn toch kritische berichten over mensenrechten, over homo's, over wat Poetin wel en niet doet en de oppositie. De rode lijnen zijn toch verhalen die kritisch of anders klinken, anders luiden (Floris Akkerman).

Het nieuws over Rusland van afgelopen jaar gaat over de wetgeving in Rusland met betrekking tot homopropaganda, adoptie van kinderen aan Amerikaanse gezinnen, financiering van non-gouvernementele organisaties en het Nederland-Ruslandjaar. Dat zijn de hoofdpunten van het nieuws van afgelopen jaar (Hubert Smeets).

De invloed van nieuwsriteria

Waarom wordt er zo veel over politiek geschreven en zo weinig over (het dagelijks leven van) Russen (sociaal-economische ontwikkelingen)? En zeker als heel veel mensen in Rusland zich helemaal niet (dagelijks) met politiek bezighouden of zich misschien zelfs afwenden van politiek? Waarom blijft dit dan toch zo'n belangrijk thema? Hubert Smeets beschrijft dit spanningsveld met het oog op nieuwsriteria:

Mijn standpunt daarover is; de Russen kunnen zich wel afwenden van de politiek, maar de politiek bemoeit zich wel met de Russen. En als de politiek zich niet met de Russen bemoeit, dan bemoeit de politiek zich wel met ons, namelijk het Westen. (...) Politiek is nu eenmaal altijd overal in de wereld een werkzaamheid, een bezigheid van een kleine groep die grote groepen beïnvloedt, zonder dat die grote groep zich daar dagelijks mee bezighoudt (Hubert Smeets).

Het is dus onvermijdelijk dat er nieuws vaak over politiek gaat. Want nieuwsfactoren of -criteria spelen een belangrijke rol bij de selectie van nieuws, zoals ook al naar voren kwam in het theoretisch kader. Reikwijdte is een heel belangrijk nieuws criterium. De reikwijdte van de invloed die gebeurtenissen hebben (invloed op veel personen, of verdragend in de toekomst) is daarbij vaak doorslaggevend als het gaat om de selectie van nieuws. Precies daarom is nieuws zo vaak 'politiek nieuws', omdat het de invloedrijke besluitvorming betreft van een kleine groep die gevolgen heeft voor een grote groep. Daarnaast is geografische en psychologische nabijheid een belangrijk nieuws criterium. Alle gebeurtenissen die een link hebben met Nederland zijn voor de lezer 'psychologisch dichterbij' en dus relevant:

Ten eerste, alles waar Nederland mee te maken heeft, heeft hogere prioriteit (...) (Hubert Smeets).

Zo kan ook de negativiteit in het nieuws verklaard worden; nieuws is vaak negatief nieuws omdat ook dit een nieuws criterium is:

Twee: ook al zijn we een beetje veranderd in onze benadering, journalistiek wordt voor een deel nog altijd gedreven door 'goed nieuws is geen nieuws'. Terecht of onterecht, maar dat is wel een belangrijke drijfveer. Je kan ook zeggen: nieuws is datgene wat we nog niet wisten. En wat we nog niet wisten is vaak negatief, want de positieve dingen weten we wel. Respectievelijk, die doen er niet toe om te weten omdat ze vanzelfsprekend zijn. Nieuws is alles wat anders is, dat is nou eenmaal zo. Dingen die anders zijn, zijn vaak inbreuken op het traditionele, inbreuken op het normale. En dat is vaak negatief (Hubert Smeets).

Daarnaast geven correspondenten aan dat er ook gewoon veel ‘negatieve dingen’ gebeuren in Rusland, die geen aanleiding geven om positief te berichten. Daarnaast is een kritische houding typerend voor de Nederlandse journalist, zoals ook reeds naar voren kwam in de theorie. Dit wordt bevestigd in de interviews:

(...) ik denk dat Rusland daarin niet anders is dan (...) Amerika, China of Frankrijk. Ook naar die landen kijken we kritisch en naar wat ze allemaal wel of niet verkeerd doen. Van mensen krijg ik wel eens de vraag: waarom zijn jullie zo negatief over Rusland? Maar het is niet zo dat Nederlandse journalisten in Rusland negatiever zijn. Op elk land zijn we kritisch. Dat is gewoon een taak; ook hier in Nederland ben je kritisch op kabinet Rutte. De journalistiek is vaak toch kritisch op dingen die niet leuk zijn die moet je aan de kaak stellen (Floris Akkerman).

Het gevolg van een kritische houding is een kritische berichtgeving. Kritiek op zaken die in de ogen van Nederlandse journalisten niet goed zijn en die deze zaken daarom ook aan de kaak stellen. Zo draagt dit direct of indirect ook bij aan een negatieve berichtgeving.

Stereotypen en nuances

Hoe kijken de journalisten aan tegen stereotypering in de berichtgeving en in hoeverre nemen en / of krijgen zij de ruimte om deze te nuanceren?

Stereotiep is dat Rusland een dictatuur is en dat Poetin de alleenheerser is. Stereotiep is dat de Russen paranoïde zijn en vooral bang voor vreemde overheersing en vreemde invloeden. Een stereotype is dat Rusland in handen is geraakt van de Orthodoxe kerk. En dat de Russen zich niet bekommeren om de onderdrukking, repressie en ongelijke rechten voor homoseksuelen (Hubert Smeets).

Ik heb altijd gezegd dat stereotypes heel handig zijn, omdat ze over het algemeen waar zijn (Olaf Koens).

Veel stereotypen komen in de berichtgeving naar voren omdat ze (voor een groot deel) waar zijn. Daar komt bij dat ze herkenbaar zijn, omdat stereotypen over het algemeen al lang(er) bestaan en dus makkelijk zijn voor lezers om op in te haken. Tegelijkertijd zijn stereotypen meestal een sterk versimpelde en gereduceerde weergave van de werkelijkheid en is het voor beeldvorming dus belangrijk om achtergrondinformatie te geven en te nuanceren. Hoe correspondenten met stereotype beelden omgaan kan verschillen. Hubert Smeets legt uit hoe een correspondent met stereotypen kan spelen, door ze ‘een halve of een hele slag te dragen’. Een voorbeeld is het stereotype dat Russen ‘permanent dronken’ zijn:

En toen heb ik die stereotype gebruikt om duidelijk te maken hoe belangrijk de alcoholaccijnzen en de wodka-productie toen waren – en nog steeds overigens zijn, maar minder dan toen – voor de schatkist en dus voor de begroting van de Russische staat. Zo kan je een stereotype gebruiken en naar je eigen hand zetten (Hubert Smeets).

Tegelijkertijd geeft hij aan dat het ook heel moeilijk is om vooroordelen weg te nemen of stereotypen te nuanceren. Juist omdat ze zo diepgeworteld zijn. Hij vertelt dat iemand van de vormgeving van het NRC een artikel over de afnemende machtspositie van Rusland met betrekking tot Europa wilde illustreren met een Matroesjkapoppetje. Dit laat zien hoe makkelijk het is om ‘de bekende beelden’ (beelden over Rusland die iedereen kent) te gebruiken. Hubert Smeets vertelde dat hij daar toen een veto over had uitgesproken. Tegelijkertijd legt hij uit dat de vooroordelen (of stereotiepe beelden) benoemd moeten worden om ze vervolgens ook (in elk geval deels) weg te kunnen nemen:

Je moet een beetje met de vooroordelen van de lezer kunnen oplopen om een deel van de vooroordelen te weg te kunnen nemen. (...) Het laatste stuk wat ik over Rusland heb geschreven over die machtsverhoudingen ten opzichte van Europa is een voorbeeld. Dan begin ik met de eerste zin dat Rusland ons de les leest. Omdat ik eigenlijk wil uitleggen dat de machtspositie van Rusland ten opzichte van Europa aanzienlijk slechter is dan dertig jaar geleden. Maar als ik al meteen in de eerste zin begin uit te leggen dat Rusland de grote verliezer is van de afgelopen dertig jaar, dan haakt de lezer af. Dan denkt hij: die heeft een grote bek! Dus daar moet je

een beetje mee oplopen. Je moet hem een beetje aan de hand nemen of met hem oplopen en dan halverwege de wandeling zeggen: 'ja, maar het zit toch net even iets anders dan je dacht' (Hubert Smeets).

Kortom, nieuws over Rusland is vaak politiek nieuws, met een kritische of zelfs spottende toon. Over het algemeen is er veel negatieve berichtgeving over Rusland. Dat komt omdat er volgens correspondenten veel negatieve dingen gebeuren in Rusland, maar ook omdat negativiteit een belangrijk nieuwscriterium is: goed nieuws is geen nieuws. Nieuws wordt juist gekenmerkt door negativiteit. Er is ook sprake van berichten die niet negatief, maar juist humoristisch of luchtig zijn, maar deze zijn eerder uitzondering dan regel (afwijkend) en vallen daarom op. Stereotypen zijn duidelijk aanwezig in de berichtgeving, vooral over de macht en de mens. Ze worden door journalisten gebruikt omdat ze vaak (voor een groot deel) waar zijn, maar ook omdat ze herkenning oproepen bij lezers. Lezers haken makkelijk aan bij bekende (zij het soms versimpelde) beelden. Zo kunnen ze ook in een artikel worden genoemd om ze vervolgens verderop in een artikel juist te nuanceren en daarmee vooroordelen weg te nemen. Maar hoe een correspondent hiermee omgaat, verschilt wellicht per correspondent.

Deelvraag 2: Welk geografisch beeld van Rusland wordt er geschetst in de berichtgeving?

Conform de verwachting is er een sterke focus op het westelijke deel van Rusland (Europees-Rusland) in de berichtgeving. Het Centraal Federaal District en daarbinnen de hoofdstad Moskou zijn de meest genoemde en dus meest aanwezige geografische plaatsaanduidingen in de berichtgeving. In de berichtgeving wordt Rusland vaak gepresenteerd als geheel, als één entiteit of als een soort containerbegrip. In 79 berichten wordt Rusland één of meerdere keren genoemd. Met andere woorden: er worden vaak uitspraken gedaan over Rusland als land. Toch komt het niet vaak voor dat een krantenbericht alleen spreekt over Rusland als geheel. Vaak wordt er iets gezegd over Rusland en wordt dit uitgelegd aan de hand van een voorbeeld in een specifieke plaats. Of andersom: aan de hand van een situatie in een specifieke plaats wordt er iets gezegd over Rusland.

In het zuidoosten van Siberië - Step ligt in de steppe - kent men alle sociale problemen die ook elders in Rusland zijn ontstaan door de demilitarisering van een groot aantal regio's in de afgelopen jaren en het onvermogen om de gevolgen ervan op te vangen (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 6 december 2012).

Op het vliegveld van Sotsji mochten de passagiers, althans die van de middagvlucht uit Moskou gisteren nog zonder bagagescan de stad in lopen, ongewoon soepel beleid voor Rusland (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 20 april 2013).

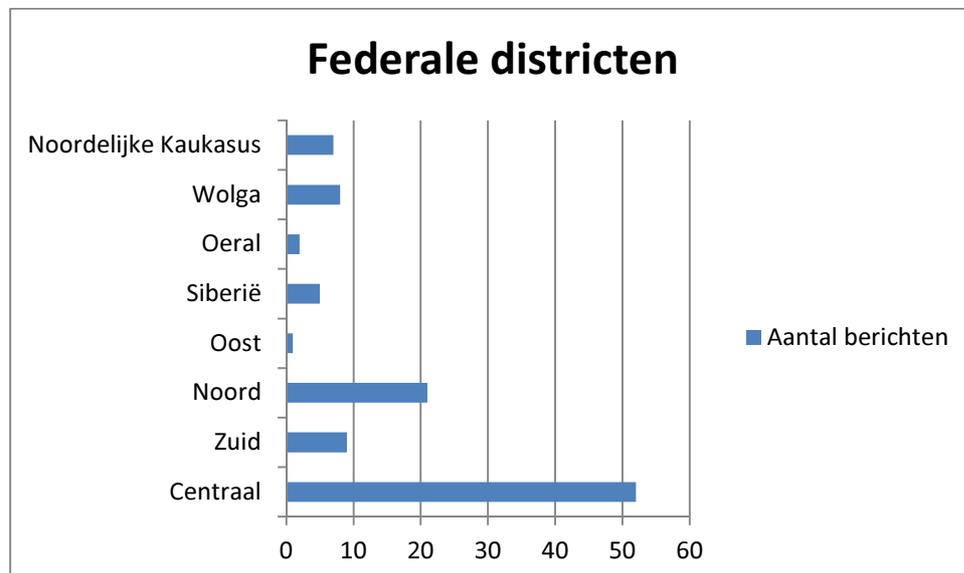
Rusland komt het meest voor in combinatie met een specifieke plaats. Met name in combinatie met Moskou en Sint-Petersburg. Dit zijn dan ook de meest genoemde steden in de berichten. Dit is goed te verklaren, aangezien Moskou de hoofdstad is van Rusland en Sint-Petersburg de tweede belangrijkste stad. In Moskou bevindt zich het Kremlin en zetelt de Doema; het is daarom het belangrijkste politiek bestuurlijke centrum. Sint-Petersburg is cultureel, wetenschappelijk en industrieel een erg belangrijke stad.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de berichtgeving zich sterk concentreert op het Centraal Federaal District (52 berichten), met daarin Moskou als hoofdstad. Het Noordelijk Federaal District (21 berichten) volgt als tweede, met Sint-Petersburg als hoofdstad. Daarna volgt het Zuidelijk Federaal District, met als meest genoemde stad Sotsji. Dit valt wellicht te verklaren omdat in Sotsji de voorbereidingen voor de Olympische Winterspelen in 2014 gaande zijn. Anders was Sotsji waarschijnlijk niet of in elk geval minder prominent aanwezig. Federaal District Wolga komt in acht berichten naar voren, met de republiek Tatarstan en diens hoofdstad Kazan als meest voorkomende plaatsen. Dit district wordt gevolgd door Federaal District Noordelijke Kaukasus (zeven berichten). In de berichtgeving wordt vaak het gebied 'de Kaukasus' of 'Noord Kaukasus' genoemd. De republieken Tsjetsjenië en Dagestan worden beide drie keer genoemd. Het Federaal District Siberië wordt in vijf berichten genoemd en meestal wordt het gebied zelf genoemd ('Siberië'). Een enkele keer wordt naar een specifieke garinzoensstad verwezen. Het Federaal District Oeral komt slechts in twee berichten voor. Het Federaal District Verre Oosten komt slechts één keer voor, omdat er zijdelings naar een stad (Vladivostok) verwezen wordt.

De berichtgeving legt de nadruk op het noordwesten van Rusland, op dat deel dat aan Europa grenst. Hoe meer perifeer en oostelijk de gebieden, hoe minder verwijzingen deze plaatsen krijgen in de krant. Het uiterste Verre Oosten krijgt slechts één kleine verwijzing krijgt in de berichtgeving. Er is dus weinig geografische diversiteit in de berichtgeving. Ook al zijn er relatief weinig berichten die uitsluitend over Rusland als geheel schrijven, de berichten die wel naar een plaats of regio verwijzen zijn sterk geconcentreerd op het Centrale District en daarbinnen op de hoofdstad Moskou (50 van de 52 berichten). Moskou fungeert daarnaast als centraal punt om de afstand en ligging van andere plaatsen te beschrijven. Voornamelijk in de berichten van Ruslandcorrespondenten die gestationeerd zijn in Moskou, zoals: 'Ver van Moskou', 'op 1000 km afstand ten zuiden van Moskou', 'drie uur met de trein vanaf Moskou'... Een voorbeeld:

'Het leidt tot talloze kleinere en grotere ongelukken, en tot rechtszaken. Zoals die van student R., in provinciehoofdstad Nizjni Novgorod, op vierhonderd kilometer van Moskou' (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 12 april 2013).

Figuur 3.4 Federale districten in de berichtgeving

Bron: eigen onderzoek

Er is dus weinig geografische diversiteit aanwezig in de berichtgeving. Maar in hoeverre is er sprake een geografische nuance? In hoeverre is er geprobeerd om ook 'de andere kant van Rusland' te laten zien? Het is opvallend dat in het NRC Handelsblad regio's en gebieden zo nu en dan uitgebreider aan bod komen, en dan met name in de berichten van Ruslandcorrespondent Thalia Verkade. Bijvoorbeeld het artikel 'Nu al te koop: Oerals meteoriet' (Thalia Verkade) gaat uitgebreid in op dit gebied en haar omgevingskenmerken en cultuur. De Oeral wordt hier als gebied ook beschreven en is eigenlijk grotendeels ook het onderwerp van het artikel. Daarnaast worden in twee artikelen van Thalia Verkade de garnizoenssteden in Siberië beschreven, in het kader van legerhervormingen. Als gevolg van demilitarisering zijn veel Russische garnizoenssteden verlaten. In de artikelen worden deze steden beschreven, en hoe de steeds slinkende gemeenschap met slinkende voorzieningen toch het beste ervan probeert te maken. In deze artikelen wordt de regio niet alleen genoemd, maar wordt er ook iets uitgebreider ingegaan de geografie van de omgeving en de ontwikkelingen aldaar. Dit geeft dus een extra geografische achtergrond.

De hoofdstad Moskou wordt zowel het vaakst genoemd als beschreven in de berichtgeving. Er wordt dan geschreven over de positie en ambities van de stad, het metronetwerk, de fysieke omgeving en het politieke centrum. Het belang van het metronetwerk voor Moskou wordt benadrukt en de vormgeving van een nieuwe metrokaart ('Moskou krijgt 'retemooi' metroschema', Thalia Verkade). Dat er sprake is van uitbreiding van de stad door de aanleg van tientallen nieuwe metrostations, de bouw van wolkenkrabbers en de Mercury Citytoren die uitdrukking moeten geven aan de internationale ambities van de stad. (Wolkenkrabbers symbool van het nieuwe Moskou, Floris Akkerman, DVHN).

Ook is er een enkele keer sprake van een geografische nuance. Zo ging Thalia Verkade op zoek hoe Russen buiten Moskou tegenover de zaak van Pussy Riot zaak staan. Daarvoor ging ze Moskou uit, naar een andere (doorsnee) Russische stad: Toela. Hiermee brengt ze een nuance aan omdat ze laat zien wat er zich buiten de hoofdstad afspeelt (ook al ligt Toela voor Russische

begrippen niet ver van de hoofdstad en is het in hetzelfde federale district). En de mensen daar verschillen van mening met de culturele elite van Moskou, wat duidelijk wordt door de verschillende 'locals' die in het artikel aan het woord komen. Van een stationsagente, een hbo-student tot een straatveegster en een huisvrouw:

In Toela maken ze zich niet zo druk over de veroordeling van de feministische punkband Pussy Riot (...) In westerse steden en in Moskou gingen mensen boos de straat op na het vonnis, de Amerikaanse president Obama sprak van een „disproportioneel“ vonnis en feministisch popicoon Madonna noemde de veroordeling „in feite onmenselijk“. Maar Toela haalt de schouders op. (...)

Toela, een doorsnee Russische stad met een half miljoen inwoners, was ooit groot in samovars (theeketels met een kraantje) en handgesmede wapens. Nu zijn daar alleen nog musea van over. Het centrale plein in het centrum wordt nog steeds gedomineerd door een reusachtig Lenin-standbeeld. De liberale culturele elite van Moskou is ver weg (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 20 augustus 2012).

En ze relativeert afstand, dat in Rusland een hele andere betekenis heeft dan in Nederland:

De deelrepublieken Tsjetsjenië en Dagestan, waar de verdachte broers Tamerlan en Dzjochar Tsarnajev heel kort gewoond zouden hebben, liggen met 860 en 1000 kilometer om de hoek, althans voor Russische begrippen (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 20 april 2013).

In een ander bericht benadrukt Thalia Verkade op een interessante manier hoe groot Rusland eigenlijk is. Maar ook hoe deze enorme afstanden door middel van internet kunnen worden overbrugd. Het bericht 'Levende wekker in een platte wereld' gaat over een app die is ontwikkeld in Rusland en die fungeert als sociale wekker. Mensen uit heel Rusland kunnen elkaar wakker bellen. Het artikel geeft op een grappige manier weer wat dit doet met afstand:

Voor Russen met internet biedt Budist een nieuwe mogelijkheid om hun enorme land te doorkruisen, in dit geval vanuit hun bed. (...) Volgens bedenker Adjamjan is het gebruik van de app gelijkmatig verdeeld over het land: het is dus niet zo dat bijna alle budisten in de rijke steden Moskou en Sint Petersburg wonen. Je hoeft 'alleen maar' internet te hebben: aan die voorwaarde voldoet bijna de helft van de bevolking. Het is elke ochtend weer een verrassing wie er wekt: een jongetje van vijf dat op de achtergrond door zijn ouders wordt aangemoedigd om goedemorgen te zeggen; iemand die al aan een borrel zit omdat het in het oosten van Siberië (Rusland is negen tijdzones breed) al avond is; iemand die een gedicht voordraagt of iemand die zegt: „Waar blijf je nou, ik sta al op het stadhuis.“ (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 6 november 2012).

Zij laat door middel van dit artikel duidelijk zien: Rusland is meer dan Moskou en Sint-Petersburg alleen; er is een hele wereld buiten deze bekende steden. Buiten de enkele berichten van Thalia Verkade, is er weinig sprake van geografische nuancerings. Deze blijft in de berichtgeving in zijn totaal zeer beperkt.

Geografie in de berichtgeving nader verklaard

Wij zijn een Nederlandse krant, dus wij zijn logischerwijs meer georiënteerd op het Europese deel van Rusland dan op het Verre Oosten in Rusland. Dus je hoeft niet elke week te schrijven dat ze in Vladivostok sturen aan de rechterkant van de auto's hebben omdat die auto's allemaal uit Japan komen. Als je dat één keer in het jaar opschrijft in een bijzin is het voldoende (Hubert Smeets).

(...) als ik op vragen vanuit Nederland moet reageren, dan is dat bijna altijd een vraag die ik moet beantwoorden in Moskou of in Petersburg (Thalia Verkade).

Het kan worden geconstateerd dat er bovenmatig veel aandacht is voor Europees Rusland in de berichtgeving. Toch kan dit goed worden verklaard door het weer te koppelen aan de geldende nieuwscriteria; geografische en psychologische nabijheid. Europees Rusland, het westen van Rusland grenzend aan Europa, is niet alleen fysiek, maar ook psychologisch dichterbij. Aangezien Rusland het grootste land van de wereld is, zijn de (geografische en psychologische) afstanden enorm. Interessant is dat Thalia tijdens het interview aangaf dat zij het idee heeft dat

dit in de beeldvorming van Russen zelf ook vervormd is. Althans, dat geldt in elk geval voor de Moskoviëten in haar eigen netwerk, die ook nog nooit 'achter de Oeral' zijn geweest, het gebergte dat Europees Rusland van Siberië en de rest scheidt. 'Dat ze gewoon zeggen van ja wat moet ik daar?' (Thalia Verkade). Wanneer het oosten van Rusland voor Russen zelf psychologisch al ver weg is, is het wellicht begrijpelijker dat dit voor het lezerspubliek in Nederland al helemaal geldt.

De verticale macht in Rusland speelt ook een belangrijke rol bij het benadrukken van het centrum van het land: Rusland wordt centraal bestuurd vanuit Moskou, waar ook het bestuurlijk centrum aanwezig is. Daar vindt besluitvorming plaats. En die besluitvorming heeft veel invloed en tegelijkertijd een groot 'geografisch bereik'. En dat heeft weer veel nieuwsaarde, aangezien de 'omvang en invloed' van gebeurtenissen ook een nieuwscriterium is. Hubert Smeets omschrijft het als volgt:

(..) nu komen we bij de kern van de zaak voor mij. (...) Rusland is een gecentraliseerd land. Sinds Poetin daar aan de macht is, dat is sinds 2000, heeft Rusland een verticale macht. Dat is de uiting van de centralisatie van Rusland. (...) Dat betekent dus dat Moskou alleen al om die reden belangrijker is dan elke andere stad in Rusland (Hubert Smeets).

Tegelijkertijd nuanceert hij dit. Want de verticale macht kent grenzen en er blijven altijd regionale verschillen bestaan:

Ik scherp het even aan. Wat niet wil zeggen dat we genoeg aandacht hebben voor de periferie. Want ik zou wel willen zeggen wel dat wij, doordat wij uitgaan van de centralisatie van de macht in Rusland en de centralisatie in Moskou, vaak iets te weinig oog hebben voor regionale fricties of voor regionale belangen die wel degelijk een rol spelen (Hubert Smeets).

Ook Floris Akkerman legt uit dat het er in de praktijk niet altijd zo uit ziet. Volgens hem wil Moskou wel verticale macht, maar zijn de lijnen niet dusdanig sterk dat Moskou het altijd en overal voor het zeggen heeft.

Een focus op het centrum van Rusland is ook vanuit de nieuwscriteria gezien te verklaren door de hoeveelheid mensen en hun geografische concentratie (gebieden waar het grootste deel v.d. bevolking woont). Want de betekenis van gebeurtenissen en ontwikkelingen hangt in belangrijke mate af van de omvang van de groep. Volgens Hubert Smeets is het feit dat er meer aandacht is voor het centrale deel van Rusland dan voor de periferie om die reden te rechtvaardigen. Hij legt uit dat dat er in de Nederlandse krant ook veel meer aandacht is voor de Randstad dan voor Drenthe en Zuid-Limburg. Zo gaat dat ook met het nieuws over Rusland: daar is het centrale deel met de meeste inwoners ook belangrijker dan de dunbevolkte perifere delen van het land. Moskoviëten zijn volgens hem alleen daarom al belangrijker voor het nieuws dan bijvoorbeeld de 'Tsjoektsji':

Nou ten eerste moet toch worden vastgesteld dat in Petersburg en in Moskou ongeveer vijftien tot twintig procent van alle Russen woont. Met Nizjni Novgorod en Jekaterinburg daarbij opgeteld is dat al gauw dertig procent van de Russische bevolking. Dan hebben we het over de Randstad. In de Nederlandse krant is ook veel meer aandacht voor de Randstad dan voor Drenthe en Zuid-Limburg, zo gaat dat (Hubert Smeets).

De reizen die correspondenten zo nu en dan binnen Rusland maken, zorgen voor enige geografische nuance in de berichtgeving. Hubert Smeets vertelt dat men bij het NRC probeert om de correspondent ook een beetje ruimte te geven om op reis te gaan, zodat deze terugkomt met stukken uit andere gebieden dan uit Moskou. Maar wat hier ook meespeelt, is het feit dat de correspondent bij het NRC Handelsblad eigenlijk voor een groot deel correspondent is in de hele voormalige Sovjet-Unie. Soms concurreert de belangstelling voor Vladivostok dan met de belangstelling voor Georgië. Daarbij hangt het volgens Hubert Smeets ook voor een deel van de correspondent zelf af waar waar die heen gaat. Waar een correspondent naar toe gaat hangt dus

ook af van (persoonlijke voorkeur) van de correspondent zelf en van de omvang van het gebied dat hij of zij beslaat. Reizen is wel mogelijk, maar beperkt om financiële redenen. Een gevolg daarvan is een beperkte geografische spreiding. Volgens Floris Akkerman was dit bij de GPD mogelijk in een straal van 2 uur vliegen vanaf Moskou:

Als de GPD eenmaal ja had gezegd, dan werd alles betaald. Natuurlijk moest je opletten. Een ticket naar Vladivostok is gewoon te duur. Maar een ticket voor tweehonderd euro, dat is zo'n twee uur vliegen rond de schaal van Moskou, dat lukte vaak wel. En reizen met de trein is ook nog een optie natuurlijk. Dat is ook goedkoper, maar dan zit je weer langer in de trein, soms wel twintig of 24 uur. Dan kom je nog wel een heel eind. En de belangrijkste dingen gebeuren toch in Europees Rusland (...) Over het algemeen ben ik vooral in Europees Rusland geweest, niet alleen voor de GPD maar ook voor allerlei andere opdrachtgevers die ik had (Floris Akkerman).

Daarnaast is reizen de afgelopen decennia ook in Rusland duurder geworden. Hubert Smeets vertelt dat toen hij correspondent was in de voormalige Sovjet-Unie (1990-1993), hij voor vijftien dollar naar Georgië op en neer vloog. Nu is reizen in Rusland veel duurder geworden. Met de trein is het nog iets goedkoper dan in Europa, maar met het vliegtuig is het er nu zelfs duurder dan in Europa. Dat komt onder andere doordat het Russische economische systeem gemonopoliseerd is door enkele partijen. Er zijn dus ook nauwelijks of geen prijsvechters. Ook dit vormt tegenwoordig dus een beperking voor de geografische spreiding, terwijl dat enkele decennia geleden nog minder het geval was.

Toch geven correspondenten wel aan dat zij ook het achterland belangrijk vinden en in sommige gevallen zoeken zij ook bewust naar middelen om hun 'geografisch bereik' te vergroten. Tegelijkertijd laat dit zien dat dit iets is wat erg afhangt van de persoonlijke kenmerken en visie van de correspondent. De één zal het wellicht belangrijker vinden dan de ander. Thalia Verkade legde uit dat ze het raar vond dat ze na een jaar in Moskou eigenlijk nog steeds geen idee had hoe het er eigenlijk net buiten de stad uit ziet. Ze was wel eens met de trein gereisd, maar legt ook uit dat veel mensen op plekken wonen waar geen openbaar vervoer komt, of maar één keer per dag. Ze heeft als oplossing een auto aangeschaft, waarmee ze ook op moeilijk bereikbare locaties kan komen:

Naar mijn idee ontbreekt er dan gewoon zo'n groot deel. Net alsof (...) m'n ene oog het niet doet. Net zoals met dat verhaal over die Kozakken, dat is ergens op een open plek in het bos twee uur vanaf Moskou. Vanaf het dichtstbijzijnde treinstation is het nog een half uur rijden met de auto, het laatste stukje door de modder. Dus we hebben ook een Lada Niva gekocht waarmee je door de modder kan. Gewoon om er wel voor te zorgen dat je niet alleen grote steden beschrijft, maar ook kleine dorpjes (...) (Thalia Verkade).

Geografische spreiding en nuance in de berichtgeving hangt dus in belangrijke mate af van nieuwsfactoren, financiële en praktische mogelijkheden, de omvang van het gebied en de persoonlijke kenmerken van de correspondent.

Deelvraag 3: In hoeverre heeft het Nederland-Ruslandjaar invloed op de berichtgeving over Rusland?

Het Nederland-Ruslandjaar vormt één van de hoofdonderwerpen in de berichtgeving tijdens de onderzoeksperiode. Zoals eerder opgemerkt wordt er redelijk cynisch of soms zelfs spottend geschreven over het 'vriendschapsjaar', zowel in het DVHN als in het NRC Handelsblad. Een concrete aanleiding ontbrak, maar nu was het ineens de beurt aan Nederland in de traditie van bilaterale jaren die Rusland heeft. Dit maakte Rusland ineens tot een thema, een 'hot item'. Want op veel plekken in Nederland werd flink uitgepakt, vooral met culturele activiteiten. Zo werd dit in de aanloop van het jaar al beschreven in het noorden van het land en daarmee op de agenda gezet. Er wordt geschreven dat de tentoonstelling 'De Sovjet Mythe' de opmaat vormt van een jaar waarin men nog veel meer met 'de Russen' te maken krijgt. Want volgens de auteur is dat de gedachte achter het Nederland-Ruslandjaar 2013 (Joep van Ruiten, DVHN, 15 november 2012).

Discussie culturele uitwisseling

Het Russische programma in Nederland was sterk cultureel getint, terwijl het Nederlandse programma zich vooral inzette op handel. Er is dan ook veel aandacht voor het culturele programma in de berichtgeving, meer dan voor de economische en de politiek-juridische onderdelen.

Ondanks het feit dat de 'rijke Russische cultuur' overwegend positieve aandacht krijgt, roept de culturele uitwisseling ook veel discussie op. Aanleiding hiervoor vormt een column die Bas Heijne, columnist van het NRC Handelsblad, schreef op 3 februari 2013 een column waarin hij pleit voor een boycot van het culturele uitwisselingsprogramma met Sint Petersburg. Volgens hem is de culturele dimensie wel erg prominent aanwezig in het Ruslandjaar; hij schaarst het zelfs onder culturele marketing, of het presenteren van Nederland als merk. Dit zou een stevige discussie over dilemma's en bewustwording in de weg staan. Het economische aspect voert te veel de boventoon en hij verwijst hier wederom naar het statement over het economisch belang dat minister Timmermans maakte in zijn toespraak op 22 januari: 'de belangstelling aan Nederlandse kant is begrijpelijkerwijs sterk gericht op de economische relatie met Rusland' (Heijne, 2013). Volgens Heijne vervalt Nederland in een 'slaafs cynisme' en is hierdoor '... niet meer in staat om een gebaar te maken' (Heijne, 2013).

De nieuwe, wettelijke discriminatie van Russische homo's is geen verschil van mening. Het is een mensenrechtenkwestie. Het schreeuwt om een gebaar. Een krachtig protest, een boycot. Iets. (Bas Heijne, NRC Handelsblad, 2 februari 2013).

Volgens Sjeng Scheijen zou een culturele boycot juist averechts werken. Op 7 februari 2013 reageerde hij door middel van een opinieartikel op het statement van Heijne. Hij pleit er juist voor dat men engagement moet tonen met de Russische samenleving. Hij is van mening dat de uitwisseling in eerste instantie goed is voor de culturele sector. Inde tweede plaats dat het een manier is om verbinding te maken met het progressieve deel van Rusland dat geïnteresseerd is in Europa en openstaat voor debat. Volgens hem is kunst hierbij juist een middel voor communicatie en een manier om progressieve elites te verbinden. Om de volgende reden:

De gehele Russische elite, rechts en links, liberaal en conservatief, is verenigd in een diepe afkeer van westers moreel superioriteitsgevoel, van een mentaliteit die zij beschouwen als hautain en russofoob, en het vaak ook is (Sjeng Scheijen, NRC Handelsblad, 7 februari 2013).

In de sectie 'opinie en debat' kwam de discussie duidelijk naar voren over de plek die het culturele programma inneemt in het Ruslandjaar en op welke verschillende manieren men hier naar kan kijken (of op welke manieren men dit kan duiden). Tegelijkertijd kwam de discussie over handel en mensenrechten in deze sectie ook sterk naar voren. En niet alleen aan de hand van opinieartikelen, maar juist ook in de nieuwsberichten.

De koopman-domineeverhouding

De verhouding tussen economische belangen (handel) en maatschappelijke, morele waarden (mensenrechten) is een belangrijk thema in de betrekkingen tussen Nederland en Rusland. Het Nederland-Ruslandjaar vormt een belangrijke aanleiding en kader voor deze discussie. Achtergrond voor de discussie vormt de tendens van toenemende macht van de autoritaire staat in Rusland en de daaruit volgende repressieve wetgeving (homowetgeving, wetgeving die maatschappelijke organisaties bestempelt als buitenlandse agenten, etc.). De borgervrijheden die steeds meer worden ingeperkt en de mensenrechten die daardoor worden geschonden. In het Nederland-Ruslandjaar, waarin de vriendschappelijke betrekkingen werden gevierd, roept dit hevige discussie op. In de berichten wordt het ongenoegen geuit over de toestand van de mensenrechten in Rusland en over het feit dat de rechtsstaat steeds meer onder druk staat. Ook de rol van de Nederlandse en Russische regeringsleiders wordt beschreven, welk standpunt zij innemen en hoe de diplomatieke verhoudingen liggen. De politieke elite komt dan ook vaak aan bod in deze berichten. De koopman-dominee verhouding komt in vijftien artikelen naar voren, een enkele keer met de letterlijke termen 'koopman', 'dominee' en 'het geheven vingertje', maar meestal wordt het indirect aan de kaak gesteld in de artikelen. Het wordt tien keer in het NRC Handelsblad beschreven en vijf keer in het DVHN.

In de berichtgeving begint het met het bezoek van minister Timmermans aan Rusland en zijn gesprek met de Russische minister van buitenlandse zaken Sergej Lavrov, in februari 2013. Daar uitte hij kritiek op de recente wetgeving met betrekking tot homopropaganda en is er voor het eerst in de analyseperiode duidelijk sprake van het geheven vingertje van de dominee. Minister Timmermans kaartte tijdens zijn bezoek in Moskou het wetsvoorstel dat propaganda van homoseksuelen aan minderjarigen verbiedt aan. Daarbij gaf hij aan dat de anti-homowet een 'grove schending' van de vrijheid van meningsuiting inhoudt. De reactie van minister Lavrov tijdens de gemeenschappelijke persconferentie na afloop was afwijzend: „Geen enkel land kan een ander land de les lezen”.

Homo's in Rusland mogen „in alle vrijheid hun eigen dingen doen”, zei Lavrov op een persconferentie na gesprekken met Timmermans in Moskou. Maar dat betekent niet dat Rusland „propaganda” van homoseksualiteit, „die heel agressief kan zijn”, hoeft toe te staan, aldus Lavrov. „Wij hebben een eigen waardenstelsel” (NRC Handelsblad, 27 februari).

Vervolgens wordt voorafgaand aan het bezoek van president Poetin de discussie over mensenrechten ook uitgebreid aangesneden in de krant, met name in het NRC Handelsblad. In het artikel 'Praten over mensenrechten is steeds minder vaak gratis; de week vooruit', snijdt de adjunct-chef Buitenland van het NRC Handelsblad het onderwerp al aan. Daarin beschrijft zij het typisch Nederlandse 'geheven vingertje', maar ook hoe de gevolgen daarvan door de tijd zijn veranderd. De eerste regel van het artikel luidt: 'kamerleden zijn gek op mensenrechten', en vervolgt:

Zinvol of niet: voor Nederlandse bewindslieden betekent het 'M-woord' in veel gevallen hoofdpijn. Praten over mensenrechten kan steeds minder vaak gratis. Vroeger kon Nederland zijn vingertje ongestraft opheffen tegen arme landen die zich misdroegen - hoogstens een relletje was het gevolg. Maar inmiddels zijn die arme landen zelfbewuste groeikanonnen, waar Nederland meer te halen heeft dan uit te delen (Elske Schouten, NRC Handelsblad, 2 april 2013).

Vervolgens leidt de auteur het daaropvolgende artikel 'Kiezen tussen gas en geweten' in van Mark Kranenburg en Rusland-redacteur Hubert Smeets in de sectie 'De Wereld'. In dit artikel zullen zij specifiek ingaan op hoeveel er bij het bezoek van Poetin aan Nederland op het spel staat. Ze licht toe dat Nederland Ruslands tweede investeerder is en dat de 'gasgiganten' Gasunie en Gazprom nauw samenwerken. De centrale vraag in het artikel is:

Zal minister Timmermans in die context kritiek uiten op de nieuwe Russische wet tegen 'homopropaganda'? Als Kamerlid toonde hij zich in elk geval een mensenrechten-enthousiasteling - hij heeft beloofd dat als minister te blijven (Elske Schouten, NRC Handelsblad, 2 april 2013).

Nederland loopt dus ook een risico om wat te verliezen (handelscontracten) door met het vingertje wijzen. Aansluitend volgt het artikel waarin Hubert Smeets en Mark Kranenburg dit spanningsveld beschrijven. Volgens hen moeten de Nederlandse ministers zoeken naar een balans tussen het opkomen voor de economie en het opkomen voor de waardengemeenschap:

Wanneer en vooral met welke kracht valt het M-woord als de Russische president Vladimir Poetin volgende week maandag zijn bliksembezoek aan Nederland brengt? De mensenrechten dus. Het ligt zoals gebruikelijk bij dit onderwerp weer uiterst gevoelig. Aan de ene kant zijn er de steeds openlijker schendingen van mensenrechten in Rusland. Aan de andere kant zijn er de steeds grotere economische belangen tussen Rusland en Nederland. Het wordt voor de Nederlandse ministers die Poetin zullen ontmoeten laveren tussen opkomen voor de economie en opkomen voor de waardengemeenschap (Hubert Smeets & Mark Kranenburg, NRC Handelsblad, 2 april 2013).

In dit artikel wordt het dilemma beschreven. Rusland en Nederland hebben één belang gemeen, namelijk aardgas. Volgens de auteurs is de vaste lijn van de opeenvolgende kabinetten in Nederland dat het contract de deur opent voor contact. Dus als men gaat praten over handel, gaat men ook praten over mensenrechten. Zo bekeken is de rol van de koopman een aanleiding voor de rol van de dominee en niet andersom. Het is de koopman die de dominee meeneemt en niet andersom. Het artikel sluit af:

Net als zijn voorgangers hoopt minister Timmermans dat Rusland uiteindelijk zal inzien dat het in het eigen belang is om een fatsoenlijke rechtsstaat te hebben. Dat kan alleen gestimuleerd worden door met het land in gesprek te blijven, is de vaste Nederlandse lijn. En handel te drijven. Wat toevallig ook het eigen belang van Nederland is (Mark Kranenburg & Hubert Smeets, NRC Handelsblad, 2 april 2013).

Terwijl in de berichtgeving de dominee vaak prominenter aanwezig lijkt dan de koopman. Minister Timmermans die minister Lavrov aanspreekt over 'homopropaganda' en met zijn vinger wijst, is prominenter aanwezig in het nieuws dan een nieuw handelscontract dat is afgesloten.

In navolging hiervan stelt een onbekende / anonieme auteur zich de meer algemene vraag hoe ver men kan gaan op het gebied van zakendoen met een staat die de elementaire normen van een rechtsstaat overtreedt. De aanleiding voor deze vraag is het bliksembezoek van Poetin. Volgens de auteur is handel drijven met 'louter schone landen' slechts een utopie en zijn de principes nogal 'rekbaar':

Een andere realiteit is dat het principe rekbaar is. Grof geschetst: hoe groter de order, hoe groter de soepelheid tegenover het land van de cliënt. Principes zijn mooi, maar inderdaad: wat koop je ervoor. Het gegeven dat de modelstaat volgens Nederlandse maatstaven lang niet overal aanwezig is vraagt om realisme. Al was het maar omdat in de concurrerende wereldmarkt andere landen vaak niet zo principieel zijn. Dat levert soms pijnlijke ervaringen op (NRC Handelsblad, 6 april 2013).

Het bezoek van president Poetin op 8 april, waarbij officieel het Russische programma in Nederland werd geopend, is een hoogtepunt in de discussie. Vlak voor het bezoek van Poetin aan Nederland, verschenen ook berichten in de krant die vooruitblikken op het bezoek zelf. Daarin wordt geschreven dat de Nederlandse overheid wil dat Poetin een 'sobere ontvangst' krijgt en dat het van de Kamer geen 'feestje' mag worden. De dag van het bezoek in Amsterdam kreeg veel aandacht in de media, en veel ruimte in de krant. In de artikelen wordt beschreven hoe het bezoek werd gekenmerkt door protesten die waren georganiseerd door Amnesty International. Ook wordt geschreven over het gesprek van Mark Rutte en president Poetin. Mark Rutte uitte zijn zorgen over de mensenrechten en met name de rechten van seksuele minderheden. Poetin op zijn beurt greep de gelegenheid aan om kritiek te uiten op de

Nederlandse pedofielenvereniging Martijn en op de SGP die vrouwen verbiedt om zich kandidaat te stellen. Het spreekwoord 'oog om oog, tand om tand' lijkt hier van toepassing.

Ministers en topmannen uit het bedrijfsleven van beide landen zetten in het Scheepvaartmuseum in Amsterdam plechtig handtekeningen onder een flinke stapel samenwerkingsovereenkomsten. Onder het toezicht van de Russische president Vladimir Poetin en premier Mark Rutte. (...) Van het luidruchtige protest, dat hemelsbreed een paar honderd meter verder plaatsvindt, dringt niets door de muren van het museum. Minister Frans Timmermans (Buitenlandse Zaken) zei eerder al dat de mensenrechten 'helder maar hoffelijk' ter sprake zouden worden gebracht. (...) Toch kunnen de protesten buiten Poetin niet zijn ontgaan. De president rijdt met zijn imposante gevolg langs spandoeken, regenboogvlaggen en kilometerslange gele afzetlinten van Amnesty International rond de Hermitage (Tonny van der Mee, DVHN, 9 april 2013).

Er heerst een negatieve lading rondom het bezoek van Poetin: 'het zal de koningin weinig deugd doen' en de burgemeester van Amsterdam toonde zich afwezig. Bovendien moesten de 'zorgen' van de Nederlandse overheid ook op deze dag worden uitgesproken:

Het zal de koningin weinig deugd doen dat aan het eind van haar koninklijke carrière vandaag nu uitgerekend de Russische president Poetin op visite komt. Ter opluistering van het Ruslandjaar wandelde hij vandaag met Beatrix door de Hermitage aan de Amstel en het Scheepvaartmuseum. Dit alles ter meerdere eer en glorie van de handelsbetrekkingen tussen het grote gasland en het kleine. Maar het grote gasland wekt in het buitenland steeds meer verontwaardiging: Pussy Riot, vervolgd homo's, oppositie onderdrukt, invallen bij onafhankelijke maatschappelijke organisaties, die zich moeten afficheren als 'buitenlandse agenten' (Laura Starink, NRC Handelsblad, 8 april 2013).

"We zullen onze zorgen uitspreken", aldus Rutte. "Ik heb niet de illusie dat de situatie in Rusland morgen anders zal zijn dan vandaag, maar het versterken van de rechtsstaat is ook in het belang van Rusland." (DVHN, 8 april 2013).

Een dag na het bezoek van president Poetin wordt in het NRC Handelsblad ook genoemd dat de burgemeester van Amsterdam, Eberhard van der laan, de president 'om politieke motieven' had gemedan. De officiële verklaring luidde dat de burgemeester het te druk had met de troonswisseling op 30 april. Maar volgens goede bronnen op het stadhuis, waren de mensenrechtensituatie en corruptie in Rusland ook belangrijke redenen om weg te blijven bij Poetin (NRC Handelsblad, 9 april).

President Poetin wordt in deze context omschreven als 'steeds meer een omstreden staatshoofd':

Halfstok hangende homovlaggen, demonstranten, verontwaardigde politici. Het korte bezoek van de Russische president Vladimir Poetin vandaag roept veel verzet op. Dat was nog heel anders bij zijn eerste bezoek, in 2005. Toen was er nauwelijks ophef. Nog altijd is Poetin een bevriend staatshoofd, maar wel steeds meer een omstreden staatshoofd (Mark Kranenburg & Frank Vermeulen, NRC Handelsblad, 8 april 2013).

En volgens dit artikel zijn het niet alleen de "dominees" in Nederland die in toenemende mate moeite hebben met de politiek van Poetin' (NRC Handelsblad, 2013). Volgens de auteurs speelt hetzelfde in Duitsland, waar de handelsrelatie hoogtijdagen beleeft, terwijl de diplomatieke verhoudingen zijn bekoeld. Dit is het enige artikel dat ook verwijst naar de koopman-dominee-verhouding buiten Nederland en de discussie in die zin dus nog breder trekt.

Ook in het DVHN wordt president Poetin negatief omschreven, namelijk als 'tsaar'. Er wordt bovendien kritiek geuit dat hij niet eens het noorden van het land heeft bezocht, waar toch een paar belangrijke samenwerkingspartners van Rusland gezeteld zijn:

Zo bezien deugt Poetins reisschema niet helemaal: hij had in het kader van de onderlinge handel in energie zeker een uitstapje in onze richting kunnen maken. Hier zitten immers de NAM en de Gasunie; hier vindt winning en overslag van gas plaats; hier wordt het energievraagstuk wetenschappelijk bestudeerd. En passant had hij in het kader van het Ruslandjaar, waarin we vieren dat de onderlinge banden al vier eeuwen oud zijn, het Drents Museum kunnen bezoeken, waar een imponerende expositie aan Sovjet-kunst

valt te zien. Vierhonderd jaar: nog steeds handel en nog steeds, al is die nu formeel door het volk gekozen, een tsaar (Pieter Sijpersma, DVHN, 9 april 2013).

Wat is nou eigenlijk de betekenis van het Nederland-Ruslandjaar? Die vraag lijkt ook naar voren te komen in de berichtgeving. Het feit dat er cynisch en soms ook spottend over geschreven wordt, laat enigszins doorklinken dat het in zekere zin toch niet zo veel voorstelt. Er is in Nederland van alles te doen en te zien over Rusland, maar dit lijkt eerder opgeschmukt en overdreven wanneer er gekeken wordt naar de werkelijke relatie tussen beide landen. De geheven vinger van de dominee is prominent aanwezig in de berichtgeving, vooral van minister Timmermans, maar ook van premier Rutte. En niet te vergeten van de columnisten en schrijvers van opinie-artikelen in de krant, die duidelijk hun verontwaardiging uiten. Het Nederland-Ruslandjaar heeft in het nieuws de functie om heel ver in te zoomen op de betrekkingen tussen Nederland en Rusland, hoe die betrekkingen eruit zien en om daar in zekere zin een waardeoordeel aan te geven (met name door middel van de koopman-dominee discussie). Er wordt in grote lijnen zeer kritisch en ook negatief over Rusland en de betrekkingen tussen Nederland en Rusland geschreven. Het is daarom niet in lijn met de verwachting dat er wellicht meer positief nieuws over Rusland zou verschijnen in de context van het vriendschapsjaar. De politieke ontwikkelingen en economische relaties worden kritisch en overwegend negatief beschreven. Opvallend is wel dat in het DVHN overwegend positiever over geschreven wordt over handel met Rusland dan in het NRC Handelsblad. Maar zelfs de culturele uitwisseling krijgt een lading in de berichtgeving door de discussie over een eventuele culturele boycot. En dat terwijl de Russische cultuur juist één van de positieve (stereotype) beelden is. Dit neemt niet weg dat er ook regelmatig positieve berichten over de culturele activiteiten zijn verschenen. Maar over de hele linie lijkt het Ruslandjaar geen aanleiding te zijn om positiever over Rusland te schrijven. Er is in de krant geschreven over een eventuele culturele boycot en zelfs over een eventuele boycot van de Olympische Winterspelen in Sotsji. Maar een handelsboycot werd niet genoemd. De koopman wint het van de dominee.

De invloed van het Nederland-Ruslandjaar nader verklaard

Volgens Hubert Smeets heeft het Nederland-Ruslandjaar een evidente betekenis voor de krant. Het NRC Handelsblad is een Nederlandse krant en dus is alles wat er in dat jaar gebeurt, positief of negatief, van belang voor Nederlandse lezers. De link met Nederland maakt het dus betekenisvol en relevant. Ook legt hij uit dat Nederland één van de belangrijkste handelspartners is en dat bilaterale jaar is opgezet om de handelsrelatie te bevorderen. Er is vanuit de Nederlandse overheid ook een culturele component toegevoegd, omdat de regering behalve handel en economische contacten ook culturele contacten van eminente betekenis vindt, met name als het gaat om voormalige communistische landen.

Eerder omschreef hij het Nederland-Ruslandjaar al als één van de hoofdpunten in de recente berichtgeving. Maar welke invloed heeft het Ruslandjaar nou eigenlijk precies op de berichtgeving? Volgens Hubert Smeets is het jaar vooral aangegrepen door maatschappelijke organisaties om hun standpunten over (homo)wetgeving in Rusland duidelijk te maken. Met een hoogtepunt van protest tijdens het bezoek van Poetin op 8 april, georganiseerd door Amnesty International.

Die dag wordt aangegrepen door verschillende maatschappelijke organisaties en instellingen om te laten blijken wat men in Nederland vindt van die homowetgeving. En wat men vindt van andere wetgeving en andere zaken in Rusland. (...) Amnesty International heeft dat bezoek van Poetin hier compleet verziekt. (...) Dat werd nog eens geaccepteerd door het feit dat, die ochtend dat Poetin hier kwam, de burgemeester van Amsterdam besloot dat hij geen tijd had. Dat was allemaal niet gebeurd als er geen Nederland-Ruslandjaar was geweest (Hubert Smeets).

De concrete gebeurtenissen die voortkomen uit het bilaterale jaar, zoals het bezoek van Poetin in Amsterdam, de georganiseerde protesten en de afwezigheid burgemeester van Amsterdam op diezelfde dag werden nieuwsitems. Zonder het Ruslandjaar hadden deze zaken niet

plaatsgevonden en was het dus ook geen nieuws geweest. Het bilaterale jaar is eigenlijk ook bedoeld als een feest – het vieren van betrekkingen en ‘vriendschap’ – maar door verschillende negatieve gebeurtenissen en de kritische discussies kreeg het ‘vriendschapsjaar’ een dubbele lading. Volgens Olaf Koens is het bilaterale jaar op zich geen onderwerp voor het nieuws, maar wordt het nieuws door de negatieve gebeurtenissen:

Het jaar is uiteindelijk zelf nieuws geworden omdat het natuurlijk mislukt is in bepaalde opzichten. En dan is het nieuws en dan schrijf ik er wel over. Dat criterium geldt voor het Nederland-Ruslandjaar net zo goed als wanneer het over psychiatrische instellingen gaat. Op het moment dat er iets gebeurt en het is nieuws dan schrijf ik er ook over (Olaf Koens).

De aandacht voor deze concrete, nieuwswaardige gebeurtenissen (naar aanleiding van het Nederland-Ruslandjaar) had ook op een andere manier invloed op de berichtgeving over Rusland. Namelijk dat er minder ruimte was voor (andere) gebeurtenissen en ontwikkelingen die op dat moment plaatsvonden in Rusland. Thalia Verkade gaf tijdens het interview aan dat zij merkte dat er tijdens het Nederland-Ruslandjaar ineens veel meer een concrete vraag vanuit de redactie in Nederland was; nieuwsvragen die zij moest beantwoorden. Het gevolg daarvan was dat er minder ruimte was in de krant voor onderwerpen die niet zozeer met die vraag vanuit Nederland te maken hadden, maar die vanuit Rusland op dat moment wel relevant waren. Daar komt bij dat de betrekkingen tussen Nederland en Rusland ineens veel meer aandacht kregen:

Deze week moeten er stukken komen over het Nederland-Ruslandjaar en moet ik iets maken over het Concertgebouworkest (...) En er zijn deze week mensen van de economieredactie die bedrijven in Nederland gaan bellen of ze nog met Rusland zaken willen doen. Dus dat is veel meer een soort van ‘Nederland-driven’, als je begrijpt wat ik bedoel. Opeens is er ook meer interesse in de verhouding tussen Nederland en Rusland en is er meer vraag naar stukken over die onderlinge verhoudingen. Maar dat is natuurlijk vooral nu even, door dat Nederland-Ruslandjaar. Terwijl ik hier denk ik eigenlijk voornamelijk zit om te beschrijven wat hier gebeurt en wat hier aan grote veranderingen plaatsvindt (Thalia Verkade).

Volgens Hubert Smeets is er bovendien weinig aandacht geweest in de krant voor de positieve betekenis van de culturele uitwisseling. Vervolgens verklaart hij dit door aan te geven dat er ook niet zoveel ‘positiefs’ is gebeurd en beschrijft daarbij een aantal negatieve incidenten die zich voordeden tussen Nederland en Rusland:

Aan de andere kant; zoveel positiefs is er ook niet gebeurd. Er zitten twee Nederlanders gevangen in Moermansk. Er ligt daar een Nederlandse boot aan de ketting. Een diplomaat is in elkaar geslagen door onbekenden. Dat is toch iets anders dan een diplomaat die in de boeien wordt geslagen door bekenden, namelijk politieagenten. Dat vinden ze in Rusland hetzelfde, maar goed (Hubert Smeets).

Het Nederland-Ruslandjaar zelf was geen onderwerp voor berichtgeving, maar bepaalde gebeurtenissen die plaatsvonden gedurende het jaar wel. Veel van deze gebeurtenissen vonden na april plaats. De incidenten die Hubert Smeets hier bescheef (Moermansk, diplomaat) vonden plaats in september en oktober, dus na de analyseperiode van krantenberichten. Deze incidenten hebben echter wel een grote invloed gehad op de berichtgeving en de beeldvorming over Rusland. Daarom volgt na dit analysehoofdstuk een extra hoofdstuk om hier verder op in te gaan.

Deelvraag 4: In hoeverre is er sprake van ‘othering’ en een westers superioriteitsgevoel in de berichtgeving over Rusland?

Het begrip ‘othering’ kan het makkelijkst vertaald worden als het bepalen van de eigen positie door te definiëren wat deze vooral niet is. De ‘other’ wordt hier als negatief en anders (of vreemd) neergezet. De krantenartikelen zijn geanalyseerd op kenmerken van ‘othering’. Dat wil zeggen, er is gelet op letterlijke ‘wij tegenover zij-tegenstellingen’, waar in één alinea of zelfs in één zin Nederland en Rusland tegenover elkaar worden gezet, waarbij Rusland negatief wordt afgeschilderd. Daarnaast is er in de berichtgeving gekeken naar in hoeverre er afkeurend wordt gesproken over Rusland (door middel van citaten van ‘locals’, dus mensen die aan het woord komen in de artikelen, of door de schrijver zelf). Daarbij is ook steeds gekeken in hoeverre hierin door auteurs wordt genuanceerd.

Tabel 3.4 Wij-zij-tegenstellingen in de berichtgeving

Krant	Onderwerp	Wij-zij-tegenstelling
DVHN	Amsterdam en Sint-Petersburg en het recht om te demonstreren	<i>En Timmermans maakt een goede beurt om zijn speech in het Russisch te openen. Hij begint en besluit met een wijze uitspraak van Peter de Grote, de schakel in de 400 jaar oude relatie tussen Nederland en Rusland. "Als God mij tijd geeft om te leven, zal Sint-Petersburg een tweede Amsterdam worden. De dromen van Peter de Grote zijn uitgekomen. Vandaag is Amsterdam een beetje Sint-Petersburg." Maar dan met homo's en mensenrechtenactivisten die wel de straat op durven om voor hun rechten te strijden (Tonny van der Mee, 9 april 2013).</i>
DVHN	Tegenstelling in politieke systemen	<i>Het gesprek gaat over handel, maar ook over het gebrek aan mensenrechten in Rusland. Want terwijl in Nederland het polderoverleg in volle gang is, lijkt Rusland terug te gaan naar de situatie waarin slechts plaats is voor twee partijen: één in de regering en één in de gevangenis (AD, 8 april 2013).</i>
NRC Handelsblad	Rechten van homo's (seksuele minderheden)	<i>Twintig jaar geleden, onder president Jeltsin, kregen ze het formele recht met elkaar naar bed te gaan. En in 1999 verdween homoseksualiteit van de officiële lijst met 'psychische ziekten'. Het imago van homo's verbeterde lichtjes: nog maar een minderheid van de Russen stelt ze op één lijn met criminelen. Het gebeurt in Europa niet vaak dat er een wet wordt ingevoerd die homo's minder rechten geeft dan ze voorheen hadden. In Rusland gebeurt het wel (Thalia Verkade, 1 februari 2013).</i>
NRC Handelsblad	Het recht om te demonstreren en op te komen voor burgervrijheden	<i>Wat in Europa mag, mag in Rusland nog niet. Of niet meer. Een dag na Poetins bezoek (in Duitsland) gaf patriarch Kirill in Oekraïne, het thuisland van FEMEN, nogmaals de visie van de Russisch-orthodoxe Kerk: „Feminisme is heel gevaarlijk.” (Thalia Verkade, 13 april 2013).</i>
NRC Handelsblad	Historisch verschillende wegen; secularisatie tegenover absolute en totale staatswaarheid	<i>Twintig jaar geleden schreef Afanasjev een essay: De oneigentijdse eigentijdsheid van Rusland. „Toen aan het begin van de zestiende eeuw Europa de weg insloeg van de secularisatie en zich afwendde van de mystiek en tovenarij, is Rusland doorgestaan zich te voeden met een absolute en totale staatswaarheid. Oog in oog met alternatieven heeft Rusland ook daarna altijd de weg van het traditionalisme gekozen”, aldus Afanasjev. „We staan nu weer voor die keuze. Maar uitgaande van het feit dat in onze geschiedenis de vrijheid als categorie afwezig is, ben ik niet erg optimistisch.” (Hubert Smeets, 2 april 2013).</i>

Bron: eigen onderzoek

'Othering' in de vorm van letterlijke wij-zij-tegenstellingen komt slechts een enkele keer voor in de berichtgeving. Wel is er sprake van een westers superioriteitsgevoel, dat voortvloeit uit een kritische berichtgeving. Eerst volgt een overzicht van de gevonden wij-zij-tegenstellingen. De zes letterlijke wij-zij-tegenstellingen die werden gevonden, gaan allemaal over politiek (tabel 3.4). Tegenstellingen in politieke systemen en in burgerrechten en -vrijheden zijn de belangrijkste thema's. Opvallend is dat de tegenstellingen in het DVHN op het niveau van 'Nederland' worden neergezet, terwijl dit in het NRC Handelsblad op het niveau van 'Europa' gebeurt. Daarnaast is de eerste tegenstelling in de tabel is een interessante omdat deze duidelijk door de schrijver zelf is gecreëerd. De tegenstellingen in het DVHN zijn iets scherper neergezet dan in het NRC Handelsblad, negatief en kort door de bocht. De tegenstellingen in het NRC Handelsblad hebben een informatieve en neutrale functie, om verschillen toe te lichten of te verklaren. De laatste tegenstelling in de tabel is opvallend, omdat deze afkomstig is van een Russische bron (essay van historicus Joeri Afanasjev), waarbij het dus niet de Nederlander (auteur) is die een tegenstelling creëert in het nadeel van Rusland, maar een Rus zelf. Deze tegenstelling vormt de achtergrond voor de verschillen op basis waarvan 'othering' vaak plaatsvindt. Bovendien is het interessant, omdat deze alinea dus ook de lezer een achtergrond geeft van de verschillen tussen Europa en Rusland.

'Othering' is ook meer indirect aanwezig in de berichtgeving, wanneer iets wordt gezegd over Rusland, maar er niet letterlijk een vergelijking met Nederland wordt gemaakt. In deze uitspraken wordt Rusland als anders (in negatieve zin) afgeschilderd. Onderstaand artikel beschrijft bijvoorbeeld het feit dat Rusland lid is geworden van de handelsorganisatie WTO (World Trade Organization). In het artikel wordt beschreven dat Rusland als grote economie jarenlang een 'opvallende outsider' was, maar nu 'eindelijk' formeel lid is geworden. De titel van het artikel: 'Poetin wordt normaler door WTO':

Toetreding betekent ook, op papier, dat Rusland belooft zich aan de regel te committeren dat er regels zijn. Dat op zich is een stap. Een van de grootste klachten van buitenlandse investeerders over Poetins Rusland was juist dat het er door en door corrupt is, dat contracten er niets waard zijn als het Kremlin daartoe besluit, en dat een bedrijf in zo'n geval niet naar de rechter kan gaan omdat die niet afhankelijk zijn. In feite geeft het WTO-lidmaatschap Rusland een imago van 'normaliteit'. Maar of Rusland werkelijk normaler wordt, valt te betwijfelen (Chris Hensen, NRC Handelsblad, 25 juli 2012).

Deze tekst impliceert dat Rusland 'abnormaal' is, door aan te geven dat lidmaatschap van de WTO Rusland een imago van 'normaliteit' geeft. Daarbij wordt de twijfel geuit of Rusland werkelijk 'normaler' wordt. Wat normaal is (de norm) wordt in dit artikel bepaald door Europa. En hier klinkt een stukje westerse morele superioriteit in door, zoals ook in het volgende voorbeeld:

Het meest in het oog lopen de protesten die rondom Poetins visite zijn georganiseerd. Die protesten zijn gerechtvaardigd: Rusland kent een geleide democratie. Het vrije woord heeft het er moeilijk en minderheden, zoals homoseksuelen, worden gediscrimineerd (Pieter Sijpersma, DVHN, 9 april 2013).

Vanuit een eurocentrisch perspectief oordeelt de auteur dat de protesten 'gerechtvaardigd' zijn. Tot slot in het laatste voorbeeld wordt over het Russisch nationalisme geschreven dat dit voor Europa 'bevreemdend' en dus anders is.

Rusland, China en Turkije gebruiken nationalisme als intern bindweefsel. Dit is voor Europa wat bevreemdend. Zelf kleedt het in het integratieproces de natiestaten zo veel mogelijk uit. Brussel droomt van een 'postnationaal Europa'. Nationalisme is voor Europese federalisten een spook uit het verleden. Voor Moskou, Ankara en Peking is het daarentegen de drijfkracht van de toekomst (Derk-Jan Eppink, NRC Handelsblad, 25 september 2012).

Nationalisme is 'een spook uit het verleden'. Ook hiermee wordt vanuit Europees perspectief gesteld dat Europa al 'verder' is (het heeft het nationalisme al lang achter zich gelaten) en beschouwt zichzelf daarmee dus progressiever dan Rusland.

De reactie van Rusland

Een andere uiting waarin de Nederlandse (Europese) morele superioriteit doorklinkt, is de discussie over de koopman en de dominee, zoals al eerder geschetst. Deze discussie speelde zich letterlijk af op het toneel (homopropaganda en andere wetten die de publieke opinie 'doen koken', Timmermans die kritiek geeft op de wetten en zijn collega Lavrov op de mensenrechten aanspreekt etc.). Op dit toneel spreekt het Westen Rusland dus steeds aan op haar 'gedrag'. Hoe wordt hierbij de reactie van Rusland weergegeven?

Maar Timmermans borduurde niet voort op de Nederlandse kritiek op de mensenrechtensituatie in Rusland. President Poetin deed dat later wel. Hij ontkende dat de rechten van homoseksuelen worden „beknot” in Rusland. „Die mensen hebben dezelfde rechten en vrijheden als anderen”. Hij gaf toe dat er in beide landen anders wordt gedacht over seksuele minderheden. Maar „een homohuwelijk brengt uiteindelijk geen kinderen ter wereld. En in Europa zowel als Rusland kampen we met problemen van demografische aard”, aldus de Russische president. Poetin verwees bij de persconferentie met Rutte terloops naar het feit dat Nederland een partij heeft die geen vrouwen toelaat (SGP) en een organisatie die openlijk pedofilie uitdraagt (Martijn). De bal terugkaatsen, is een klassiek middel van de Russische regering om buitenlandse critici de mond te snoeren (NRC Handelsblad, 9 april 2013).

De reactie van Rusland is er één van oog om oog, tand om tand. Wie de bal kaatst kan hem terug verwachten. Daarbij is de reactie op de Nederlandse kritiek afwijzend met het argument dat Rusland een eigen waardenstelsel heeft.

In februari kaartte Timmermans tijdens een bezoek aan zijn collega Lavrov in Moskou de anti-homowet aan. De reactie van Lavrov tijdens de gemeenschappelijke persconferentie van beide ministers na afloop was standaard: „Geen enkel land kan een ander land de les lezen” (Mark Kranenburg & Hubert Smeets, NRC Handelsblad, 2 april 2013).

Verschillende waarden?

Het argument om Westerse kritiek opzij te schuiven is de claim dat Rusland een eigen waardenstelsel heeft. Uit de theorie komt naar voren dat de wortels van de Europees-Russische conflicten liggen in een verschil in waarden (Kazantsev & Sakwa, 2012). Rusland wil een samenwerking op basis van gelijke interesses, maar niet op basis van gelijke waarden. De gronden waarop de Nederlandse regering haar kritiek op Rusland baseert, vloeien voort uit de verdragen van de Raad van Europa, waar zowel Nederland als Rusland lid van is:

Zo zal Timmermans de Russen wijzen op de verplichtingen die voortvloeien uit Ruslands lidmaatschap van de Raad van Europa, de organisatie van 47 Europese landen die vooral waakt over de mensenrechten. Volgens hem is een haast juridische benadering het meest effectief. „Het heeft geen zin om onprecies te zijn. Je moet Russen aanspreken op de afspraken die ze zelf zijn aangegaan”, aldus de minister, die begin jaren 90 als diplomaat werkzaam was op de Nederlandse ambassade in Moskou (NRC Handelsblad, 4 april).

„We agree to disagree”, zei Timmermans later op de dag over het antihomowetsvoorstel. Er bestaat „geen ander instrument” dan Rusland te wijzen op bestaande verdragen, zei de bewindsman. (NRC Handelsblad, 27 februari 2013).

De Raad van Europa als instituut werd in 1949 opgericht om democratie en mensenrechten in Europa te bevorderen. De Raad wil de eenheid tussen landen bevorderen door het sluiten van verschillende verdragen. Eén van de belangrijkste verdragen is het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, die door alle lidstaten is geratificeerd. In één van de artikelen wordt uitgelegd dat de Raad van Europa negatief is over de situatie in Rusland:

De Raad van Europa is in zijn laatste verslag over Rusland negatiever dan ooit sinds de Russische Federatie in 1996 lid werd van de 47 lidstaten tellende pan-Europese mensenrechtengemeenschap en in 1998 het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens ratificeerde. In september vorig jaar toonden de rapporteurs van de raad zich „bezorgd over de stand van de democratie” in Rusland: variërend van eerlijke verkiezingen

en pluralisme tot rechtstatelijkheid en mensenrechten. Volgens de Raad van Europa worden de goede bedoelingen die de autoriteiten verbaal etaleren bij kritiek „te vaak weersproken door hun daden“.

In de praktijk leeft Rusland zijn eigen wetten niet na. Bovendien schendt het land Europese verdragen, die de soevereine Russische staat zelf heeft onderschreven, met nieuwe restrictieve wetten tegen bijvoorbeeld burgerprotest, media en non-gouvernementele organisaties. De Raad van Europa trekt daarom „de ware intenties van de autoriteiten en hun geëtalende wil om te democratiseren“ in twijfel (Mark Kranenburg & Hubert Smeets, NRC Handelsblad, 2 april 2013).

Rusland langs de Westerse meetlat en het Nederlandse zelfbeeld

Rusland is dus lid van de Raad van Europa en heeft het mensenrechtenverdrag ondertekend. Wanneer dergelijke verdragen worden geschonden, vormt dit een basis voor kritiek en bemoeienis vanuit het Westen, zoals terug te zien in de berichtgeving. Floris Akkerman omschreef eerder al dat hij over Rusland niet kritischer schrijft dan over andere landen, omdat volgens hem alle journalisten kritisch zijn. Toch gaf hij daarna aan dat dit ook iets is wat het nieuws specifiek over Rusland typeert:

Er gebeurt natuurlijk heel veel in Rusland. En wij leggen Rusland ook vaak langs onze eigen meetlat. Wij zien Rusland als een land van Europa, Europese waarden (Floris Akkerman).

Volgens Floris Akkerman bestaat in het Westen het beeld over Rusland als een land van Europa, met Europese waarden. Terwijl Rusland claimt een ‘eigen waardenstelsel’ te hebben. In de theorie schetst Feklyunina (2008) de verschillen tussen de bestaande beelden van Rusland (in het Westen) de zelfbeelden en de geprojecteerde beelden. In het zelfbeeld van Rusland is democratie aangegeven als ‘not significant’. Democratie is dus eigenlijk helemaal niet aanwezig in het zelfbeeld van Rusland. Wellicht ziet (een deel van) de bevolking democratie ook niet als een voorwaarde om vrij in de samenleving te kunnen leven. Er bestaat bovendien geen traditie van democratie, zoals in het Westen. En een democratie zoals die in Nederland bestaat, heeft Rusland nooit gekend. De macht werd daar na de val van de Sovjet-Unie al vrij snel opnieuw geconcentreerd, ditmaal rond Poetin en ‘de zijnen’. En die concentratie van de macht zet door; er is een trend van autoritarisme. Dat is ook het bestaande beeld in het Westen. Maar omdat dit beeld in het Westen ongunstig is, probeert het Kremlin een beeld te projecteren van een soevereine democratie, zij het een democratie die verschilt van het westerse model (Feklyunina, 2008). Dat democratie niet bestaat in het zelfbeeld van Rusland, kunnen Nederlanders zich nauwelijks voorstellen, omdat democratie juist zo’n belangrijk onderdeel is van ons zelfbeeld. Daarom projecteert men deze waarde op Rusland en stelt men bepaalde voorwaarden aan Rusland om handel te drijven, zowel op Europees als op Nederlands schaalniveau.

In de theorie komt naar voren dat Rusland niet zozeer een ‘cultural other’, maar juist een ‘political other’ is (Morozov & Rumelili, 2012). Dat verklaart voor een deel het beeld van Rusland als een land van Europese waarden. Aan de ene kant identificeert men zich dus wel met Rusland (op cultureel vlak) en aan de andere kant zet men zich af tegen Rusland (op politiek vlak). Aan die verschillende waarden spiegelt het Westen zich en zo wordt Rusland langs de Europese meetlat gelegd. Tegelijkertijd is dit onderscheid lastig, want politiek en cultuur lopen voor een deel in elkaar over. De verticale, autoritaire macht in Rusland is een groot struikelblok voor het Westen en voor de Raad van Europa, die democratie en democratische waarden nastreven. Thalia Verkade legt uit hoe die verticale macht ook is verweven in de maatschappelijke cultuur:

Het is echt wel zo dat de directeur hier meestal beslist. Maar het is ook zo dat mensen het er vaak ook mee eens zijn of dat ze goedkeuring zoeken. Mensen willen natuurlijk ook zelf zo handelen dat de baas tevreden is. Dat is ook goed voor je carrière en dan maak je misschien nog eens promotie. Dus ik heb altijd het idee dat het een soort pijlensysteem is. Een grote pijl die naar beneden duwt en een klein vraagtekenpijltje dat naar boven komt; ‘moet ik het zo doen?’ En dan komt er weer een pijl; ‘ja doe het maar zo’ (Thalia Verkade).

Dit laat zien dat politiek en cultuur in Rusland niet zo makkelijk te scheiden zijn, aangezien het politieke systeem (de pijl omlaag) doordringt tot aan de basis van de samenleving waar burgers reageren (met een pijl omhoog). Het is een wisselwerking. In die zin kan het onderscheid tussen een 'cultural other' en een 'political other' dus eigenlijk niet worden gemaakt.

Volgens Floris Akkerman hoort Rusland niet bij Europa, maar ook niet bij Azië. Toch is men er in Nederland volgens hem gevoelig voor als er dingen gebeuren die in westerse ogen 'verkeerd' zijn. Dat is terug te zien in de berichtgeving. Die zaken die 'ons' (Nederlanders) raken, lijken voornamelijk zaken te zijn die juist belangrijk zijn in het Nederlandse zelfbeeld. Daar gaat het botsen. Bovendien lijkt het Westen in bepaalde situaties kritischer te zijn op Rusland dan bijvoorbeeld op China. Rusland en China zijn beide lid van de Veiligheidsraad en spraken in 2012 ook beide een veto uit over een VN-resolutie met betrekking tot de oorlog in Syrië. Volgens Floris Akkerman was men meer verontwaardigd over het veto van Rusland dan over het veto van China, wat ook terug te zien is in de berichtgeving. Hij benadrukt nogmaals dat dit ermee te maken heeft dat we Rusland meer zien 'als één van ons':

Terwijl als je bijvoorbeeld kijkt naar de berichtgeving over Syrië; daar zijn wij veel meer gericht kritisch op de rol van Rusland dan op China. Terwijl China net zo vaak tegen is in de Veiligheidsraad als Rusland. (...) Wij zien Rusland meer als één van ons dan China. (...) Rusland ligt natuurlijk naast ons. Rusland heeft ook Europese verdragen ondertekend en is lid van de Raad van Europa. Dus je zou zeggen dat ze dan ook aan onze normen en maatstaven moeten voldoen. Dat zou je zeggen, maar onder Poetin is het allemaal iets anders. Dat zie je naar voren komen in de berichtgeving (Floris Akkerman).

Ambivalentie in buitenlandse politiek

Volgens Hubert Smeets zou Rusland uit de Raad van Europa moeten stappen als het land haar eigen normen en waarden wil hebben. Maar die stap zetten ze niet, en wel om de volgende redenen:

(...) en dat ze dat niet doen, dat is exact het probleem van Rusland al door de eeuwen heen om het maar even clichématig te zeggen. Russen kunnen niet kiezen. En ze denken dat ze een cultuur, een civilisatie in zichzelf zijn. En ze zijn niet bereid om te zien dat de Russische cultuur ook (...) een combinatie is van verschillende civilisatie invloeden, van verschillende geografische invloeden, van verschillende belangen. Dat kunnen ze niet zien, ze geloven allemaal in het woord van Katharina de Grote; Rusland is geen land, Rusland is het universum. Dus een civilisatie in zichzelf, bijna in Heideggeriaanse zin. (...) daar geloven de Russen in. En dus kunnen ze niet kiezen! En dus kijken ze naar Europa, maar als Europa dan vervolgens eisen stelt (...) dan gaan ze zich puberaal gedragen. Als een klein kind gaan ze zich dan gedragen en dan zeggen ze: 'ja dan gaan we naar onze vriendjes in Oosten' (Hubert Smeets).

Dit laat iets zien van de ambivalentie in hoe Rusland kijkt naar zichzelf, en ook hoe het land vervolgens haar buitenlandse politiek aanpakt. Rusland ziet zichzelf als een aparte civilisatie met een eigen waardenstelsel en een eigen koers. Maar dit is dubbelzinnig omdat het tegelijkertijd sinds de jaren negentig steeds meer verknoopt is geraakt met het Westen. Zo werd het in de jaren negentig lid van de Raad van Europa, ratificeerde het Verdrag voor de Rechten van de Mens en werd in 2012 lid van de Wereldhandelsorganisatie van de VN. Rusland heeft beloofd zich aan bepaalde afspraken te houden, maar komt die afspraken vaak niet na. En wanneer Europa dan eisen stelt, wendt Rusland zich naar het Oosten.

Dus Russen zijn zo ambivalent als elk volk is over zichzelf. Het verschil is alleen dat de Russen zich de laatste vijf jaar eigenlijk ook niet kunnen verzoenen met hun rol in de wereld. Veel Russen kunnen dat niet. Dus er is een enorme behoefte aan nationale trots en aan orthodox-christelijke superioriteit. En dat is een oude traditie in de Russische cultuur en in de Russische geschiedenis, maar die speelt heel erg op (Hubert Smeets).

Het feit dat veel Russen zich niet kunnen verzoenen met hun 'rol' in de wereld, is nog een erfenis van de ontmanteling van de Sovjet-Unie. In die zoektocht naar identiteit en legitimatie van de staat, is er sprake van een behoefte aan nationale trots en een sterke rol van de Orthodoxe kerk.

De rol van de Orthodoxe kerk

Volgens Hubert Smeets proberen alle correspondenten en de goede bureauredacteuren om buiten het 'hollandocentrische perspectief' te staan. Dus niet zozeer een Europese of Westerse, maar specifiek een Nederlandse vooringenomenheid. Zij zullen bijvoorbeeld de homowetgeving in Rusland niet behandelen in morele termen, daar weten de columnisten wel raad mee.

In de berichtgeving komen de verschillen tussen Rusland en Nederland duidelijk naar voren en daarmee het feit dat de Russische samenleving een hele andere is dan de Europese (en Nederlandse) samenleving. Volgens Hubert Smeets lijken normen en waarden in Rusland enerzijds heel erg op Europa. Anderzijds onderscheidt een deel van die normen en waarden zoals die zich hebben ontwikkeld in Europa de afgelopen decennia, zich weer van de Russische. Namelijk terwijl er in het Westen een proces van secularisering op gang kwam, werd de invloed van de Orthodoxe kerk in Rusland steeds groter. Volgens Hubert Smeets is dit een thema in de berichtgeving waar correspondenten en journalisten nog wel eens vast blijven zitten in een 'hollandocentrisch perspectief'. Volgens hem is de Nederlandse manier over secularisering op dit punt naïef en hebben correspondenten en bureauredacteuren daarom wel eens de neiging 'om te kiezen voor het hollandocentrische secularisme'. De consequentie daarvan is dat ze de betekenis van het geloof in Rusland niet zien:

Namelijk het niet zien van de betekenis van het geloof in Rusland. En dus ook niet echt de stap willen zetten om te proberen uit te leggen aan de Nederlanders dat het geloof nu veel sterker is dan vijftig jaar geleden en ook politiek veel machtiger is dan vijftig jaar geleden (...) Er is weinig aandacht voor. Ik zou eigenlijk niet weten wanneer een correspondent in Moskou de afgelopen twee jaar een goed stuk heeft geschreven over de Orthodoxe kerk. Maar dat komt misschien ook omdat daarvoor geen plek komt. Want wij vinden de kerk namelijk onbelangrijk en onbeduidend (Hubert Smeets).

Omdat wij in Nederland als 'geseculariseerd land' het geloof onbeduidend vinden, vinden we het ook niet belangrijk om er over te schrijven. Of hebben we daar simpelweg geen oog voor. De kerk is niet meer onlosmakelijk verbonden met de Nederlandse identiteit en het Nederlandse zelfbeeld, zoals dit enkele decennia geleden nog wel het geval was. En omdat we het nu niet meer belangrijk vinden, is er ook geen ruimte voor in de krant. Terwijl de Orthodoxe kerk erg belangrijk is voor de geldende normen en waarden in Rusland. De kerk wint bovendien aan invloed en macht. En het is belangrijk om de invloed van de kerk op de maatschappij (zoals de positie van seksuele minderheden en homowetgeving) te begrijpen. Uit de inhoudsanalyse kwam al naar voren dat de Orthodoxe kerk een belangrijk stereotype is in de berichtgeving met verschillende aspecten. Dit hollandocentrische perspectief is hier wellicht een oorzaak van. Tegelijkertijd versterkt dit ook weer het stereotiepe beeld van de Orthodoxe kerk. Volgens Hubert Smeets is die invloed van de kerk een keerzijde van de val van het communisme in Rusland. Rusland als grootmacht zoekt naar een nieuwe manier om zich te legitimeren en vindt dit onder andere in nationale trots en in de machtspositie van de kerk. Ook beschrijft hij een stereotiep beeld dat men de Russische Orthodoxe Popes allemaal 'vieze mannen met vieze baarden' vindt. En dat staat volgens hem in de weg om:

(...) een nuchtere kijk te hebben op de machtspositie die de kerk veroverd heeft daar, dankzij de ondergang van het communisme. En dat dit dus de keerzijde is van de ondergang van het communisme (Hubert Smeets).

Samenvattend: 'othering' is niet zozeer aanwezig in de berichtgeving in de vorm van scherpe wij-zij-tegenstellingen. Deze komen slechts een enkele keer voor. Een westers superioriteitsgevoel is wel duidelijk zichtbaar in de berichtgeving, wanneer er kritisch en / of negatief over Rusland wordt geschreven. Met name de repressieve wetgeving in Rusland is een bron van kritiek, die scherp wordt geuit in columns en commentaren (in de secties opinie of opinie en debat). En het feit dat Rusland zich niet aan haar gemaakte afspraken en verdragen houdt, zoals die zijn vastgelegd in de Raad van Europa. Dit vormt een bron van kritiek voor de Nederlandse overheid en de Raad van Europa waar zowel Nederland als Rusland lid van zijn. Op dit toneel spreekt Nederland (premier Rutte, minister Timmermans) Rusland (president Poetin, minister Lavrov) aan op haar gedrag, wat een belangrijk onderwerp is in de nieuwsberichten

over Rusland. Een thema waarin journalisten vaak nog 'vastzitten' in een eurocentrisch en meer specifiek in een hollandocentrisch perspectief, is de rol van de Orthodoxe kerk in Rusland. Een rol die de laatste jaren steeds belangrijker is geworden in Rusland. Het feit dat dit geen relevant thema is in de berichtgeving en dat er dus geen ruimte voor is in de krant, kan wellicht worden verklaard door het Nederlands secularisme. Dat maakt ons wellicht 'blind' voor de betekenis van de Orthodoxe kerk in Rusland. De kerk en het geloof in Rusland is een thema in de berichtgeving waar het aan uitleg en nuances ontbreekt.

Nuance: Rusland als voorbeeld

In hoeverre wordt het beeld van het westen als moreel superieur en progressief doorbroken in de berichtgeving? Met andere woorden; wordt het ook genuanceerd? Interessant is dat in een enkel bericht wordt beschreven waarin Rusland juist een voorbeeld zou kunnen zijn voor Nederland, waar men in het Westen nog wat van kan leren.

Deze berichten gaan over een specifiek thema, zoals het bericht 'religieuze harmonie; het kan na 500 jaar'. De auteur beschrijft hoe christenen en moslims samenleven in Tatarstan, de gemengde huwelijken en het feit dat ze er geen niet-geïntegreerde wijken kennen zoals in Nederland. 'Het kan dus toch', zo omschrijft freelance journalist Robert van Lanschot de religieuze harmonie in Tatarstan. Hij noemt het gebied zelfs 'Europees kampioen religieuze tolerantie'. Volgens hem zou 'Tatarstan een voorbeeld voor Nederland en Europa kunnen zijn'. Maar vervolgens schetst hij dat het ontstaan van een dergelijke harmonie wel honderden jaren duurt.

In de column 'De prijs van het lezen', beschrijft Michel Krielaars de leescultuur van Rusland. Daarin schrijft hij dat er nog altijd veel wordt gelezen en hij beschrijft de grootste boekenwinkel van Rusland, de Bibliogloboes in Moskou. Volgens hem stelt de lage boekenprijs ook de 'modale' Rus in staat om zich stapels boeken te veroorloven. Rusland als 'serieus leesland' zou een voorbeeld voor Nederland kunnen zijn:

Maar het mooiste is natuurlijk dat die lage boekenprijs mensen aan het lezen houdt en precies daar kan Nederland met zijn steeds slechter wordende onderwijs iets van leren (Michel Krielaars, NRC Handelsblad, 26 april 2013).

Vervolgens gebruikt hij dit om een standpunt duidelijk te maken:

Lezen zou net zo belangrijk moeten zijn als eten en drinken. In Rusland is dat zo. Je beseft het altijd wanneer er een beroemde schrijver wordt begraven en zijn kist door duizenden bewonderaars naar het graf wordt begeleid. Harry Mulisch zou er jaloers op zijn (Michel Krielaars, NRC Handelsblad, 26 april 2013).

In het Dagblad van het Noorden op 18 augustus 2012 worden het incident van de punkgroep Pussy Riot en de reacties daarop beschreven. In het artikel 'Pussy Riot betaalt hoge prijs' beschrijft Carel Goseling dat het vonnis van de 'provocatieve actie' volgens Poetin 'niet al te zwaar' hoefde te zijn. Twee leden van Pussy Riot werden veroordeeld tot twee jaar strafkamp. De auteur maakt eerst een vergelijking:

Van de andere kant, soortgelijke acties in de Sint Pieter in Rome, de Notre Dame in Parijs, St. Pauls cathedral in Londen of de Kölner Dom in Keulen zouden ook niet getolereerd worden. Daarvoor zouden equivalenten van Pussy Riot ook worden opgepakt en enige tijd de cel in gaan (Carel Goseling, DVHN, 18 augustus 2012).

Zo gek is het dus niet dat ze de cel in gaan, dat zou op andere plekken ook gebeuren. Maar dan gaat hij het incident duiden, door uit te leggen waarom 'de Russische aanpak' in een kwaad daglicht staat:

De Russische aanpak staat echter in een kwaad daglicht. Poetin staat te boek als ondemocratisch. Dat gevoegd bij de banden tussen de Russische heersers en de kerk, alsmede de invloed op het handelen van politie en justitie, doet, met name in het Westen, de publieke opinie koken (Carel Goseling, DVHN, 18 augustus 2012).

In het Westen vindt men de veroordeling buitenproportioneel en veroordeelt men 'de Russische aanpak'. De auteur nuanceert door de situatie breder te trekken en te vergelijken met andere landen, dus op een ander schaalniveau dan alleen Rusland. Daarmee relativeert hij de Russische aanpak. Hij had ook net als de meest gehoorde reacties in kunnen gaan op hoe zwaar de straf wel niet is en hoe erg het is dat zulke dingen in Rusland gebeuren. Het interessante is dat hij dat in dit geval niet doet en daarmee ook nuanceert.

Nuance: de Russische kijk op democratie

In twee opvallende artikelen wordt het begrip 'democratie' en de Russische kijk hierop genuanceerd. Hier wordt het Russische perspectief naast het Westerse perspectief gelegd, en aangetoond hoe deze verschillen.

In het DVHN komt Jelle Brandt Corstius aan het woord. Het artikel beschrijft hoe hij noordelijke ondernemers bijpraat over Russische gebruiken. Volgens hem is de 'grootste fout die je als ondernemer kunt maken de voormalige Sovjetstaat te vergelijken met Nederland'. Ook als het gaat om de kijk op de sociale (en politieke) vernieuwingen in de jaren negentig:

En denk vooral niet de Russen een zelfde kijk op de wereld hebben als wij. De perceptie in Rusland op de sociale vernieuwingen onder Gorbatsjov en Jeltsin verschilt immens van die in onze regio. "In het Westen worden die twee op handen gedragen, maar voor de Russen zijn de jaren negentig vreselijk geweest." (Bouke Nielsen, DVHN, 8 februari 2013).

Thalia Verkade geeft in het artikel 'Vaderlandsliefde tot gedragsnorm verheven' een vergelijkbare uitleg, maar dan iets uitgebreider. In dit artikel wordt een achtergrond gegeven bij de invoering van wetten tegen ngo's die financiële steun uit het buitenland ontvangen. Volgens haar kreeg 'wie wil betogen dat Rusland op een dictatuur begint te lijken, (...) er het afgelopen jaar een boel argumenten bij' (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 8 april 2013). Want steeds meer immateriële rechten worden burgers ontnomen. Thalia Verkade legt uit hoe de staatstelevisie door middel van propaganda probeert om anti-westerse gevoelens te creëren onder het oudere, conservatievere deel van de bevolking en daarmee de eigen politiek te legitimeren. De betogingen tegen Poetin in het voorjaar 2012 waren volgens de staatstelevisie namelijk aangejaagd door Russische burgerorganisaties die samenspannen met westerse diplomaten en ook geld van hen krijgen. Zo hebben veel Russen niet alleen een negatieve kijk op het Westen, maar ook op 'westerse ideeën' als democratie. Ook zijn de ervaringen die veel Russen hebben met democratie erg negatief:

Bij het oudere en minder goed opgeleide Russische tv-publiek zit de angst voor revolutie er goed in. Toen de Sovjet-Unie uiteenviel, ging de gemiddelde leeftijd waarop een Rus overlijdt er in tien jaar met drie levensjaren op achteruit. De gezondheidszorg en de economie stortten in. Intussen verdienden zakenmannen miljarden aan bodemschatten waar iedereen van zou moeten profiteren.

Deze 'wilde' jaren negentig zijn in het Westen de geschiedenis ingegaan als de tijd waarin de kiem voor een burgermaatschappij werd gelegd. Maar veel Russen - het electoraat van Poetin - herinneren zich vooral onzekerheid en diepe armoede. NTV koppelde dit schrikbeeld over de 'westerse' jaren negentig aan het toekomstbeeld dat de leiders van het protest voor Rusland zouden hebben (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 8 april 2013).

Deze achtergronden en nuances helpen Nederlandse lezers om het Russische perspectief op democratie beter te begrijpen.

Deelvraag 5: In hoeverre bestaan er structurele verschillen tussen de landelijke krant en de krant van Noord-Nederland in de berichtgeving over Rusland?

Er bestaan duidelijke verschillen in de berichtgeving over Rusland tussen het Dagblad van het Noorden en het NRC Handelsblad. Het grootste verschil komt naar voren in de hoeveelheid berichten en in de lengte van de berichten. In het DVHN wordt veel minder over Rusland geschreven en de berichten zijn gemiddeld veel korter dan in het NRC Handelsblad. In de berichtgeving in het DVHN is bovendien een duidelijke link met de regio (Friesland, Groningen en Drenthe) zichtbaar en is er iets meer aandacht voor lichte maatschappelijke onderwerpen dan in het NRC Handelsblad. Ook wordt er in het DVHN overwegend iets positiever geschreven over Rusland. Soms wordt er zelfs op een relatief ongenueanceerde (kort door de bocht) en sensationele wijze geschreven. In het NRC Handelsblad daarentegen wordt relatief genuanceerder geschreven over Rusland. Dit is onder andere een gevolg van het feit dat er in deze krant veel meer ruimte is voor buitenland berichtgeving. Er is daarom ook meer ruimte om verschillende perspectieven te laten zien, achtergronden te schetsen, verschillende kanten van een onderwerp te belichten en om 'locals' aan het woord te laten.

Kwantiteit van de berichtgeving

Via de krantenbank Lexis Nexis is onderzocht hoeveel berichten er in het totaal over Rusland zijn geschreven (althans: waar Rusland wordt genoemd) gedurende de onderzoeksperiode, voor het trefwoord 'Rusland' en het trefwoord 'Russisch'. Dit is dus ongeacht het aantal woorden van de berichten. In het NRC Handelsblad wordt dan iets vaker over Rusland geschreven dan in het DVHN. Maar de verschillen zijn niet heel groot (tabel 3.5).

Tabel 3.5 Totaal aantal berichten (1 juni 2012 – 30 april 2013)

	NRC Handelsblad	DVHN
'Rusland'	993	869
'Russisch'	254	230

Bron: LexisNexis Academic (2013)

Rusland wordt dus in beide kranten relatief vaak genoemd. Pas wanneer er een onderscheid wordt gemaakt in de lengte van de artikelen, wordt het verschil tussen het NRC en het DVHN duidelijk (tabel 3.6).

Tabel 3.6 Aantal berichten vanaf 500 woorden (1 juni 2012 -30 april 2013)

	NRC Handelsblad	DVHN
'Rusland'	610	282
'Russisch'	173	59

Bron: Lexis Nexis Academic (2013)

Van het aantal berichten voor 'Rusland' bestaat 61,4 % van het NRC Handelsblad uit meer dan vijfhonderd woorden. Voor het trefwoord 'Russisch' is dat 68,1% van de berichten. Voor het Dagblad van het Noorden bestaat 32,5% en 25,7% respectievelijk uit meer dan vijfhonderd woorden. Het komt er op neer dat 65% van alle berichten in het NRC Handelsblad groter zijn dan vijfhonderd woorden, terwijl dat in het DVHN voor slechts 29% van de berichten geldt. Er is dus een groot verschil in lengte van de artikelen tussen beide kranten.

In het NRC Handelsblad variëren de berichten van Ruslandcorrespondent Thalia Verkade van ongeveer vijfhonderd tot ruim tweeduizend woorden. Het langste bericht in de selectie voor dit onderzoek bestaat uit 2035 woorden en is daarmee een echte uitschieter ('Poetin's 'putsch' met papier'; een artikel over nieuwe wetten in Rusland). Maar de meeste berichten liggen tussen de vijfhonderd en vijftienhonderd woorden. Berichten van de correspondenten in het DVHN (Olaf Koens en Floris Akkerman) variëren minder in lengte, vanwege het standaard format. De

artikelen liggen overwegend tussen de vierhonderd en vijfhonderd woorden, op een enkel bericht van rond de achthonderd woorden na. Maar deze features zijn eerder uitzondering dan regel. Olaf Koens sprak enigszins cynisch over de korte lengte van deze standaardberichten:

De GPD had een heel standaard format eigenlijk. Het was gewoon altijd 3500 tekens, dus dat is ongeveer vierhonderd of vijfhonderd woorden. (...) En soms had je dan een korter bericht en dat waren dan iets van tweeduizend tekens ofzo. (...) En soms kon je een feature maken, dat was dan achthonderd woorden ofzo. Maar ik heb in mijn GPD bestaan geloof ik nog geen tien features gemaakt (Olaf Koens).

Ook berichten die niet van correspondenten, maar van bureau- / eindredacteuren afkomstig zijn, zijn in het DVHN gemiddeld veel korter dan in het NRC Handelsblad. Het langste bericht in de selectie voor het DVHN is 1126 woorden en het kortste is 186 woorden. Berichten afkomstig van persbureaus zijn voor beide kranten relatief even kort. Een logisch gevolg van deze verschillen in ruimte in de krant is dat de relatief kortere berichten van het DVHN overwegend ook minder diepgang, achtergrond en duiding bevatten dan de berichten in het NRC Handelsblad.

Regionaal versus internationaal nieuws

Het kan worden opgemerkt dat het nieuws in het DVHN naar verhouding evenwichtiger is verdeeld. In vergelijking met het NRC Handelsblad wordt er meer geschreven over cultuur en economie en minder over politiek (figuur 3.2). Politiek is nog steeds het belangrijkste thema, maar is een minder hoge uitschieter dan in het NRC Handelsblad. Ook is er een duidelijk verschil tussen beide kranten in de ruimtelijke schaal waarop de berichtgeving is afgestemd. In het DVHN is een regionale link duidelijk zichtbaar en gaat de berichtgeving meer over gebeurtenissen en situaties in Nederland (die te maken hebben met Rusland) en over de betrekkingen tussen Nederland en Rusland. In het NRC Handelsblad daarentegen is meer berichtgeving over ontwikkelingen in Rusland en meer nieuws over Rusland in Europa en Rusland internationaal (figuur 3.1)

Zo verschijnen in het NRC Handelsblad berichten waarin de buitenlandse politiek en de internationale positie van Rusland worden geanalyseerd, en hoe Rusland zich verhoudt tot Europa en Amerika. In één artikel werd aandacht besteed aan Ruslands lidmaatschap van de WTO (World Trade Organization) en wat Europa nu zou kunnen of mogen verwachten van Rusland. In de berichtgeving wordt aandacht besteed aan de afwachtende houding van Rusland ten opzichte van Syrië. Er wordt beschreven hoe Rusland samen met China enkele keren voorstellen blokkeerde die neigen naar meer westerse bemoeienis met Syrië (door een veto uit te spreken in de VN-raad). En er verscheen een bericht waarin wordt beschreven dat Rusland de banden aanhaalt met het Oosten (China), en waarin de vraag wordt gesteld hoe Europa nu kan manoeuvreren. Tot slot wordt er ook aandacht besteed aan de ambities van Nederland om de 'gasrotonde' van Europa te worden en de samenwerking die het daarvoor heeft met Rusland. Daarbij wordt beschreven hoe de gasrelaties van Rusland zich met Europa verhouden, maar ook hoe Rusland zich nu verhoudt tot de Raad van Europa en de afspraken die zijn gemaakt op Europees schaalniveau.

Deze meer internationale schaalniveaus in de berichtgeving over Rusland zijn nagenoeg afwezig in het DVHN. In het DVHN is daarentegen wel weer veel meer aandacht voor het kleinere schaalniveau, namelijk de regio en de mensen in de regio. Zo is er ook hier aandacht voor de gasconnectie: één artikel bestaat uit een interview met Gasunietopman George Verberg uit Groningen over handel met Rusland en wat dat betekent voor de regio en in het bijzonder de stad Groningen:

De gasconnectie zal Groningen onder meer de internationaal gezaghebbende kennisinstelling Energy Delta Institute (EDI) opleveren en een reeks exposities van Russische kunst, waarmee het Groninger Museum furore maakt (John Geijp, DVHN).

In een ander artikel is er, zoals eerder genoemd, aandacht voor de Russische kunstexpositie in het Groninger museum – die voortkwam uit de samenwerking tussen Gasunie en Gazprom – en het publieke succes ervan.

Andere berichten waar de link met de regio duidelijk naar voren komt, zijn berichten waarin noordelijke ondernemers aan het woord komen die bijvoorbeeld meegaan op handelsmissie naar Rusland in het kader van het bilaterale jaar. Ondernemers die hun ervaringen over handel met Rusland beschrijven, of ondernemers die al lange tijd in Rusland wonen en werken. En hun ervaringen worden sensationeel beschreven. In één artikel vertelt een uienhandelaar dat hij bijna in elkaar was geslagen door de bodyguard van een Russische zakenpartner, maar dat het avontuur op het nippertje goed afliep. Ondanks het voorval zou de uienhandelaar het niet afraden om zaken te doen met Rusland en beschrijft hij Rusland als een betrouwbare handelspartner ('Noordelijke ondernemers haken aan bij Ruslandjaar' van Annemiek van der Ploeg). In het bericht 'Stalen zenuwen en een sterke lever' schrijft Erik van der Veen over de ervaringen van noordelijke ondernemers in het wilde, harde en avontuurlijke Rusland: 'het Wilde Oosten'.

Overigens is opvallend dat er over handelsrelaties en zakelijke successen van noordelijke partners in Rusland veel positiever en ook relatief minder kritisch over wordt geschreven dan in het NRC Handelsblad. Er wordt hierover wel meer stereotyperend geschreven (het 'Wilde Oosten' en 'aangebrosen fles wodka moet altijd leeg'). Maar ook over de combinatie van zaken en cultuur, bijvoorbeeld de Russische kunstexposities die zijn geïnitieerd en gefinancierd door Gazprom en Gasunie, wordt overwegend positief geschreven in het DVHN. Dit in tegenstelling tot het NRC Handelsblad, waar deze discussie vrij scherp wordt gevoerd. Opvallend is ook dat in het DVHN met enige regelmaat op het niveau van individuele ondernemers of mensen wordt geschreven. Ook de positieve ervaringen en enthousiaste verhalen van individuen (over handel en culturele uitwisseling met Rusland) krijgen hier dus een plek. In het NRC Handelsblad gebeurt dit niet of nauwelijks.

Een voorbeeld: in het artikel 'Als homo's zich verbergen verandert er niets' in het DVHN komen in een reportage de ervaringen van de Rus Sergej Alexeenko naar voren. Hij schrijft over zijn ervaringen als homoseksuele burger in Moermansk, een zusterstad van Groningen. Alexeenko heeft contact met de burgemeester van Groningen en wisselt contacten en informatie uit. Bovendien is hij actief voor het 'House of Equality', dat een podium biedt voor homoseksuelen. In de reportage beschrijft hij de situatie voor homo's in Rusland: 'Onze regering is homofob en de bevolking onwetend':

Dus hebben Russen die openlijk uitkomen voor hun gaardheid het lastig. "Het wekt irritaties op. Soms gaat het verder en ligt er vuil voor je deur. Of hondenpoep. Onder jongeren is de trend om met homo's te spotten. Het treft mensen ook op andere manieren. Een bekende tv-journalist die er voor uitkwam dat de nieuwe wetten hem raken, werd de dag na zijn bekentenis op staande voet ontslagen." (...) Op zich valt het in Moermansk nog mee met de problemen. "Vergeleken met de rest van Rusland en dan vooral het platteland in elk geval. Moermansk is een havenstad waar veel schepen uit de rest van Europa aanleggen. Men is er gewend aan buitenlanders. Het is niet in het belang van de stad om minderheden erg op de huid te zitten", zegt Alexeenko (Gerdt van Hofslot, DVHN).

Dit artikel is opvallend, omdat hier de ervaringen van Russen naar voren komen, die gaan over het dagelijks leven in Rusland. Dat is weinig terug te zien in de berichtgeving. Vooral in het NRC wordt hier weinig over geschreven. In het DVHN wordt iets minder 'sec' over politiek geschreven en krijgen licht maatschappelijke thema's (ervaringen en het dagelijks leven van mensen) ook een plek. In het NRC Handelsblad wordt veel vaker over politiek geschreven, en dan meer op 'institutioneel niveau' (WTO, Raad van Europa, overheid) dan op het niveau van individuen. In die zin is het nieuws in het DVHN inhoudelijk minder eenzijdig dan in het NRC Handelsblad.

Verschillen in nuancering

In de inhoudsanalyse is per artikel ook onderzocht in hoeverre er al dan niet genuanceerd wordt geschreven over Rusland. Daarbij is gekeken of er achtergronden worden weergegeven en verschillende kanten of perspectieven van een verhaal. Daaruit kwam naar voren dat in het NRC Handelsblad overwegend genuanceerder wordt geschreven over Rusland. Er is sprake van uitgebreidere achtergronden, analyse en duiding. Dit hangt er ook sterk mee samen dat er meer ruimte is in het NRC Handelsblad voor berichtgeving over Rusland en dat de artikelen gemiddeld dus veel langer zijn dan in het DVHN. Er is in het NRC Handelsblad dus ook letterlijk meer ruimte om achtergronden te schetsen en om zaken vanuit verschillende invalshoeken te belichten. In het DVHN worden minder achtergronden weergegeven en als ze worden weergegeven zijn ze veel korter dan in het NRC Handelsblad. Daardoor wordt er soms eerder wat 'kort door de bocht' geschreven. Daar komt bij dat er soms op een meer sensationele manier over Rusland wordt geschreven en daarmee samenhangend ook meer stereotyperend over het wilde, rauwe Rusland.

Een voorbeeld van hoe een thema verschillend in het NRC Handelsblad en in het DVHN wordt uitgelicht is de koopman-dominee discussie. In het NRC Handelsblad werd in 'De Wereld' op 2 april, 6 dagen voor het bezoek van Poetin, het thema mensenrechten en handel al uitgebreid ingeleid (in het artikel 'Praten over mensenrechten is steeds minder vaak gratis; de week vooruit' van adjunct-chef buitenland Elske Schouten). Hier typeert zij de Nederlandse regering als één met een geheven vingertje en licht dit toe. Vervolgens vraagt zij zich af in hoeverre het zin heeft dat de Nederlandse overheid buitenlandse overheden aanspreekt op mensenrechten. Ze schetst al kort een achtergrond dat het tegenwoordig steeds minder makkelijk is om het vingertje te heffen tegen arme landen. Want die arme landen zijn inmiddels zelfbewuste, snelgroeïende economieën waar 'Nederland meer te halen heeft dan uit te delen' (Elske Schouten, NRC Handelsblad, 2 april 2013). Dit illustreert ze vervolgens met een voorbeeld uit 1992, toen Indonesië Nederlandse ontwikkelingshulp ging boycotten als gevolg van de geheven vinger van toenmalig minister Jan Pronk. En vervolgens met een recenter voorbeeld, dat Nederland in 2012 weigerde om oude tanks aan Indonesië te verkopen uit bezorgdheid over de mensenrechten in Indonesië. Dit vormt de inleiding voor het artikel 'Kiezen tussen gas en geweten' van Mark Kranenburg en Hubert Smeets, ook in de sectie 'De Wereld' op 2 april. Het aankomende bezoek van president Poetin op 8 april, vormt de aanleiding om in dit artikel uitgebreid een achtergrond te schetsen van de koopman-dominee verhouding specifiek tussen Nederland en Rusland. De situatie in Rusland wordt beschreven, alsmede de kritische conclusies uit een rapport van de Raad van Europa. Ook wordt er kritisch geschreven over de grote belangen die Nederland heeft in Russisch gas en wat er eigenlijk op het spel staat. Dit geeft een duidelijke achtergrond van de spanningen rondom de mensenrechten in Rusland enerzijds, en het bevorderen van handel met Rusland anderzijds.

In het DVHN wordt deze discussie niet zodanig gevoerd. Het onderwerp wordt niet ingeleid en er wordt geen verdere achtergrond van de discussie gegeven. De meeste berichten verschenen op 9 april in de krant en gaan over het bezoek van Poetin in Nederland. In die berichten worden de protesten van ondermeer Amnesty International uitgebreid beschreven. Eén bericht verscheen op 8 april op de voorpagina van het DVHN en blikt daarom in zekere zin nog vooruit op het bezoek van president Poetin: 'Rutte ontvangt Poetin; een kwestie van schipperen'. Er wordt eigenlijk nauwelijks uitgelegd waarom het 'een kwestie van schipperen' is. De enige achtergrond bij de ontmoeting tussen de presidenten in dit bericht luidt als volgt:

Op het gebied van persvrijheid is het land flink gezonken. Mensenrechtenschendingen zijn er volop en de wetgeving tegen de vrijheid van homoseksuelen belooft niet veel goeds. Vorige week waren er invallen bij honderden organisaties als Amnesty International, die worden weggezet als pionnen van buitenlandse mogelijkheden (DVHN, 8 april 2013).

Kortom, in het DVHN was geen plaats voor discussie en analyse over de koopman en de dominee, alleen voor het nieuws naar aanleiding van 8 april; het bezoek van president Poetin en hoe rommelig dit verliep. De indruk wordt gewekt dat dit alles te wijten is aan Poetin en de politiek in Rusland. Er wordt zeer negatief en spottend over Poetin en de protesten geschreven, maar er wordt niet echt kritisch naar de rol van Nederland gekeken.

Een voorbeeld van een specifieke nuance in het DVHN gaat over de oppositie in Rusland. Olaf Koens legt uit dat het makkelijk is om te denken dat, wanneer er een slechte overheid is (zoals in Rusland), mensen die geen onderdeel zijn van de regering (maar van de oppositie) automatisch helden zijn. In het artikel 'Kasparov is te druk voor oppositie' illustreert hij dit met enkele voorbeelden:

Een paar jaar geleden was schaakheld Garri Kasparov gangmaker van het protest tegen Poetin. Inmiddels is hij als oppositieleider zo goed als vergeten. En dat heeft hij aan zichzelf te wijten. (...) Als de afgelopen maanden van protest iets voor elkaar hebben gekregen, dan is het wel het feit dat de oppositie opener, toegankelijker en vooral eerlijker is geworden. Politiek was in Rusland een vies begrip, en de oppositie was eigenlijk geen haar beter dan de regering (Olaf Koens, DVHN, 23 juni 2012).

Het idee dat de oppositie eigenlijk 'geen haar beter' is dan de regering, druist in tegen het beeld dat vaak wordt neergezet door de media: de oppositie als held van het volk en vaak slachtoffer van Poetin. Olaf Koens legt uit dat sommige oppositieleiden net zo goed in dure auto's rijden, nauwelijks bereid zijn tot een interview en daarmee nogal ontoegankelijk en gesloten zijn. Volgens hem is de houding van veel oppositieleiden de laatste tijd wel verbeterd. Velen zijn eerder bereid om mee te werken aan een interview en Aleksej Navalny bijvoorbeeld woont 'net als iedereen' in 'een simpel appartement in een lelijke Moskouse buitenwijk'.

Een voorbeeld van een specifieke nuance in het NRC Handelsblad gaat over hoe er naar homoseksuelen wordt gekeken in Rusland. Het bericht 'Ook in hip Moskou heerst homofobie' van Thalia Verkade valt op, omdat het meteen in de inleiding al een nuance legt. Namelijk:

In Rusland hoef je niet ouderwets, religieus, extremistisch of provinciaals te zijn om een afkeer te hebben van homo's; ook de creatieve, kosmopolitische elite kan dat (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 1 februari 2013).

Ze vervolgt met een voorbeeld van ene Natalia, een 36-jarige inwonster van Moskou. Zij zit volgens Thalia Verkade 'midden in het moderne, hippe Moskouse netwerk van creatieve zelfstandigen'. Volgens haar zijn homo's viezeriken. Op facebook plaatste zij de volgende, satirische uitspraak:

„Laat ik het maar zeggen, dan kunnen jullie me allemaal ontvrienden.“ Als je homo's „met hun ingewikkelde natuur rechten geeft, kun je mensen die met hun kont kunnen eten of met hun hakken praten ook wel rechten geven“ (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 1 februari 2013).

Met dit specifieke voorbeeld illustreert Thalia Verkade dat het niet alleen conservatieve, orthodox-christelijke, laagopgeleide mensen van het platteland zijn die er dergelijke meningen over homoseksuelen op na houden. Men is makkelijk geneigd te denken dat de hoogopgeleide, creatieve 'elite' in de hoofdstad juist de groep is die protesteert en op straat gaat demonstreren tegen dergelijke visies en homowetgeving. Uit dit voorbeeld blijkt dat het dus niet automatisch zo is dat juist die groep tegen Poetin en zijn wetgeving in opstand komt.

Specifiek nuances zoals hiervoor genoemd, komen vaker voor in het NRC Handelsblad dan in het DVHN. Wellicht kan dit verklaard worden door het feit dat in het DVHN veel minder berichten afkomstig zijn van correspondenten in Rusland. Juist journalisten die een standplaats hebben in Rusland en kennis hebben van het land en hoe bepaalde zaken werken, kunnen met deze kennis nuances aanbrengen in berichten. Het kan dan ook worden geconcludeerd dat achtergrond en nuance in berichtgeving meer begrip kunnen creëren voor bepaalde ontwikkelingen; waarom

situaties zijn zoals ze in Rusland zijn. Wanneer achtergrond en nuance ontbreken blijft er louter een negatieve beeldvorming over, omdat men blijft vastzitten in een berichtgeving die wordt gekenmerkt door uitspraken die kort door de bocht zijn, stereotypering en een sterk eurocentrisch perspectief.

De kanttekening moet worden gemaakt dat niet alle soorten berichten het doel hebben om ergens een achtergrond van te schetsen; dat leidt er automatisch toe dat bepaalde berichten genuanceerder zijn dan andere. Zo bevat een 'sec nieuwsbericht' van 150 woorden een hele andere diepgang dan een reportage of interview van 800 of 1000 woorden. Een nieuwsbericht heeft het doel om nieuws te brengen en niet zozeer om een uitgebreide achtergrond van een vraagstuk of onderwerp te geven. Reportages bieden deze gelegenheid wel meer. Berichten die over het algemeen de meeste nuance en achtergrond geven zijn berichten van Ruslandcorrespondenten. Vaak zijn verhalen van correspondenten geen sec nieuwsverhalen, maar verhalen die iets vertellen over de achtergrond van het nieuws of het nieuws vanuit een bepaalde invalshoek belichten. Tot slot geven ook berichten van bureauredacteuren die speciaal gericht zijn op de voormalige Sovjet-Unie (zoals Hubert Smeets bij het NRC Handelsblad) vaak achtergrond en duiding bij het nieuws.

Nuance: de macht en de mens?

Zoals bij de eerste deelvraag al duidelijk werd, gaat een zeer groot deel van de berichtgeving over politiek. Politiek in Rusland en de politieke betrekkingen van Rusland met andere landen. Deze Russische politiek staat over het algemeen negatief in het nieuws en wordt kritisch beschreven. Wanneer er berichten worden geschreven die helemaal niets met politiek te maken hebben, is er in die zin sprake van een nuance. Zo nuanceert Thalia Verkade dat: 'Maar niet alles in Rusland gaat over politiek' (NRC Handelsblad, 6 november 2012) en beschrijft vervolgens wat de app 'Budist' (een sociale wekker, waarmee Russen elkaar wakker kunnen bellen) al teweeg heeft gebracht. Dit is een bericht dat in zekere zin afwijkt van de 'standaard' berichtgeving over Rusland, omdat er over iets heel specifiek (en in dit geval iets 'luchtigs') wordt geschreven dat even niets met politiek te maken heeft. Ook Hubert Smeets schetst een manier om een nuance aan te brengen in de negatieve berichtgeving over Rusland:

Bijvoorbeeld het onderscheid maken tussen de Russische macht en de Russische mens. Dat is een typisch voorbeeld van een poging om positief te berichten, door de Russische mens te onderscheiden van de Russische macht (Hubert Smeets).

Interessant is dat dit niet of nauwelijks terug te zien is in de berichtgeving (zowel bij het NRC Handelsblad als bij het DVHN). De 'mens' komt wel aan bod (bijvoorbeeld 'locals' die aan het woord komen in de berichtgeving) maar dan bijna altijd in combinatie met politiek nieuws of een situatie die met de politieke macht te maken heeft. Overigens moet wel een kanttekening worden gemaakt dat er in het DVHN relatief vaker over licht maatschappelijke thema's en over mensen geschreven wordt dan in het NRC Handelsblad. Dit is dan dus ánder nieuws dan politiek nieuws. Met andere woorden, in het DVHN komt 'de mens' meer naar voren.

Kwantitatief gezien is het belangrijkste verschil tussen beide kranten dus met name de lengte van de artikelen. In het NRC verschijnen niet alleen iets meer berichten, de berichten zijn gemiddeld een stuk langer dan in het DVHN. Kwalitatief gezien kan worden gesteld dat in het NRC Handelsblad meer diepgang en nuance aanwezig is in de berichten, terwijl in het DVHN iets meer aandacht is voor licht maatschappelijke onderwerpen en het alledaagse leven van mensen. Dit heeft er wellicht ook mee te maken dat een regionale krant 'dichter bij de lezer staat' omdat de regio prioriteit heeft en men wil aansluiten bij de interesses van de lezer.

Deelvraag 6: Wat zijn de achtergronden en oorzaken van de berichtgeving over Rusland?

Er bestaan grote verschillen in de berichtgeving over Rusland tussen het NRC Handelsblad en het Dagblad van het Noorden. De achterliggende verklaring hiervoor is dat beide kranten andere prioriteiten hebben, waardoor er meer of juist minder ruimte is voor nieuws over Rusland. Bovendien zijn er verschillende ontwikkelingen gaande in de betreffende nieuwsorganisaties, wat ook een oorzaak vormt voor de verschillen in de buitenland berichtgeving. Tot slot hebben correspondenten, met hun persoonlijke kenmerken en eigen visie, over het algemeen een relatief grote invloed op de berichtgeving.

Verschillende prioriteiten

Bij verschillende nieuwsorganisaties (kranten) worden verschillende journalistieke afwegingen gemaakt. Zo is het NRC Handelsblad een landelijke kwaliteitskrant met een grote buitenlandredactie, terwijl het DVHN een regionale krant is met een duidelijke regionale binding.

Volgens Evert van Dijk, adjunct-hoofdredacteur van het DVHN, is regionaal nieuws de belangrijkste prioriteit van het DVHN, daarna volgt binnenlands nieuws, daarna buitenlands nieuws en dan de specifieke secties als economie, sport en cultuur. Het lezerspubliek is zeer gevarieerd. Maar wat de doelgroep kenmerkt is een bepaalde verbondenheid met de regio. Volgens hem kan het DVHN zich niet onderscheiden met buitenlands nieuws, dus zetten ze daar ook minder hoog op in. Maar omdat ze toch een complete krant willen zijn voor de lezers in de regio, bieden ze ook buitenlands nieuws. Maar dat zijn dan alleen de highlights. In het NRC Handelsblad is naast binnenlands nieuws, ook buitenlands nieuws een belangrijke prioriteit. Daarbij geldt wel de regel dat alles wat met Nederland te maken heeft, een hogere prioriteit krijgt. Tot slot liggen de prioriteiten meer bij nieuws over politiek, economie en kunst dan bij nieuws over sport en lichte maatschappelijke onderwerpen (zoals het dagelijks leven in Rusland).

De buitenlandredactie van het NRC Handelsblad bestaat uit een chef buitenland, bureauredacteurs en buitenlandcorrespondenten. In tegenstelling tot het NRC Handelsblad heeft het DVHN geen aparte buitenlandredactie, maar wordt het buitenlandse nieuws geselecteerd en bewerkt door één à twee eindredacteurs. Bovendien heeft het DVHN geen eigen netwerk van buitenlandcorrespondenten. Er is dus een duidelijk verschil in capaciteit tussen de kranten voor het produceren van buitenland berichtgeving. De oorzaak hiervan is de verschillende prioriteiten van beide kranten.

Hubert Smeets is bureauredacteur voor de voormalige Sovjet-Unie en voormalig Ruslandcorrespondent (1990-1993) voor het NRC Handelsblad. Hij is werkzaam voor de buitenlandredactie en schrijft berichten over de voormalige Sovjet-Unie en dus ook regelmatig over Rusland. Tegelijkertijd is hij bureauchef voor de huidige Ruslandcorrespondent in Moskou Thalia Verkade. Zij voeren dagelijks overleg over de ontwikkelingen in Rusland en de ontwikkelingen in het nieuws en stemmen hun berichtgeving op elkaar af. Een belangrijk deel van de berichtgeving over Rusland is van hun hand. Deze berichtgeving wordt voornamelijk gekenmerkt door achtergronden en duiding. Daarnaast wordt nieuws over kunst en cultuur van Rusland geschreven door de kunstredactie en ontwikkelingen in de betrekkingen tussen Nederland en Rusland ook door de binnenlandredactie. Het nieuws over Rusland (verschillende thema's) komt dus in verschillende secties in de krant naar voren en komt van verschillende bronnen en auteurs. Volgens Hubert Smeets onderscheidt het NRC Handelsblad zich meer door duiding en analyse dan door het primaire nieuwsaanbod.

Hoe ziet dit er uit bij het DVHN? Henk Meijer is eindredacteur voor het DVHN. Ongeveer de helft van de tijd doet hij dit voor binnenlands nieuws en de andere helft van de tijd voor het buitenlands nieuws. Volgens Henk is er geen nieuwsselectie speciaal voor Rusland. Aandacht

voor het buitenland is überhaupt beperkt. Wat er aan buitenlands nieuws in de krant komt, is afhankelijk van de kopijstromen die binnenkomen van het ANP en het AD (Algemeen Dagblad) en van vertaalservices als AP/Reuters. Uit deze 'bak buitenland' zoals hij dit ook wel noemt, maakt de eindredacteur een selectie van het belangrijkste nieuws. De werkdag van deze eindredacteur begint om 16:00. Voor die tijd heeft nog niemand zich op de redactie bezig gehouden met buitenlands nieuws. Zijn werkdag eindigt iets na 24:00. In die tijd heeft hij het nieuws geselecteerd, bewerkt en de buitenlandpagina's geheel opgemaakt. Het buitenland heeft twee tabloid -pagina's in de krant. Rusland komt alleen in de krant als er iets speelt, zoals recentelijk de verstoorde relaties tussen Rusland en Nederland en de aanleidingen daarvan. Ook als er weer verkiezingen zijn of als Poetin 'iets bijzonders' heeft gedaan. Belangrijk volgens Henk Meijer is in elk geval variatie, dus dat er niet alleen nieuws en politiek op de buitenlandpagina komt, maar ook achtergronden bij het nieuws of opmerkelijke of grappige dingen. De bedoeling is om een veelheid aan genres te creëren, dat is het uitgangspunt van het paginaprofiel. Uiteindelijk worden er in het totaal meestal tien buitenlandberichten geselecteerd en in de krant geplaatst. Daarbij is nieuws van dichtbij het belangrijkste, ook voor buitenlands nieuws. Europa krijgt meer prioriteit dan Afrika. En het moet nieuws zijn dat enigszins aansluit bij de interesses van de lezer.

Veranderingen binnen nieuwsorganisaties

Er zijn recentelijk verschillende ontwikkelingen gaande bij de nieuwsorganisaties. Dit zijn ondermeer gevolgen van bezuinigingen en teruglopende advertentie-inkomsten, maar ook van intriges. Nieuwsorganisaties zijn gevormd door mensen die relaties hebben onderling, die samenwerken, maar waarbij ook sprake is van onderlinge concurrentie en soms ook strijd. Bij het NRC Handelsblad is door bezuinigingen sprake van een vervroegde deadline en een centralisering van de besluitvorming ten aanzien van de krant. Ook bij het DVHN hebben ingrijpende veranderingen plaatsgevonden, zoals het sluiten van de Geassocieerde Persdiensten (GPD) en de nieuwe samenwerking met de combinatie AD/Parool. Welke gevolgen heeft dit voor de berichtgeving?

NRC Handelsblad

Allereerst heeft het NRC wegens financiële redenen twee van de vier drukpersen af moeten stoten. Het distributieproces van de krant kost nu daardoor meer tijd. Daarom is er sprake van een vervroegde deadline bij het NRC Handelsblad:

Vroeger was de zaktijd van de krant zoals dat heet, de deadline van de krant, om half twee doordeweeks. Twee uur soms zelfs. Maar goed even voor het gemak half twee. Dus de productie van de krant begon om acht uur 's ochtends en eindigde om één uur of half twee. Dus we waren zo'n vijf uur met de krant bezig. (...) Tegenwoordig is onze deadline om twaalf uur. Dus onze productietijd is eigenlijk nog maar maximaal vier uur. Dat beïnvloedt de wijze waarop de krant gemaakt wordt enorm. Omdat je veel meer vooruit moet werken (Hubert Smeets).

Er is dus simpelweg minder tijd om de krant te produceren. Een belangrijke consequentie is dat men zich bij het NRC nu meer oriënteert op het uitleggen en duiden van grote nieuwslijnen (omdat die de mogelijkheid geven om in voren te werken) en dat men zich minder oriënteert op het beschrijven van en reflecteren op het nieuws:

De consequentie daarvan is dat je minder op het nieuws gericht bent en meer op de achtergrondstukken georiënteerd bent in je berichtgeving. Je zou kunnen zeggen; het woord 'berichtgeving' is niet meer gepast. Want wij beschrijven niet zozeer wat er gebeurd is, maar proberen meer te duiden, langere lijnen te trekken en ook een beetje vooruit te praten. Zo van; morgen is dat aan de orde en daarom vandaag al een stukje. Maar goed, dat is een andere manier van werken die (...) meer gericht is op duiding en op het uitleggen van grote nieuwslijnen en die minder gericht is op het beschrijven van en reflecteren op wat er gebeurd is. Dus je kan je afvragen of het nog wel journalistiek in de klassieke zin van het woord is. Het begint meer op weekbladjournalistiek te lijken (Hubert Smeets).

Tegelijkertijd is er volgens Thalia Verkade juist relatief minder ruimte bij het NRC voor achtergrondverhalen waar het nieuws in kan worden geplaatst. Dit geldt volgens haar niet alleen voor Rusland, maar voor alle verre buitenlanden. Dit komt door het verdwijnen van het katern De Wereld en de nieuwe indeling van de krant sinds 29 augustus 2013. Dat wil zeggen, een nieuwe vormgeving die is aangepast op de tabloidversie van de krant. Het gevolg hiervan is volgens Thalia Verkade dat de opmaak van de pagina's nu meer de inhoud bepaalt dan voorheen. Er zijn dus twee verschillende tendensen. Enerzijds zorgt de verkorte productietijd van de krant voor een focus op achtergrond, duiding en analyse. Anderzijds zorgen de nieuwe indeling en vormgeving voor minder ruimte voor achtergrondstukken over het buitenland.

Toch is het beschrijven van nieuwsontwikkelingen nog steeds een belangrijke prioriteit, omdat het NRC Handelsblad er wel naar streeft om een complete krant te zijn. Het verschil is echter dat het nieuws minder vaak wordt herhaald:

De IJsland-theorie is een oude theorie die eruit ziet als volgt: elke dag maak je een krant die ook begrijpelijk moet zijn voor mensen die net vandaag terug zijn van een lange reis naar IJsland (...) Dat je dus ook continu herhaalt wat anderen al weten; zo wordt het NRC Handelsblad niet meer gemaakt. Maar wij zijn wel wat meer gericht op het beschrijven van nieuwsontwikkelingen en het analyseren van nieuwsontwikkelingen dan Next, dat is zeker zo. Next is geen complete krant, en het NRC Handelsblad probeert dat nog wel een beetje te zijn (Hubert Smeets).

Daarnaast is volgens Hubert Smeets is de interactie met de redactie de laatste tijd moeilijker geworden, omdat de krant gecentraliseerder wordt gemaakt dan voorheen. Volgens hem heeft de hoofdredactie nu meer invloed op de krant dan voorheen. Voorheen ging de hoofdredactie (de chef van de redactie) alleen over de voorpagina. De binnenlandpagina's waren geheel voor de binnenlandredactie en de buitenlandpagina's voor de buitenlandredactie. Weliswaar gaf de hoofdredactie wel eens 'bindende adviezen', maar daar bleef het bij. Nu worden naast de voorpagina ook pagina twee en drie, vier en vijf en Het Grote Verhaal binnenin de krant rechtstreeks door de hoofdredactie gemaakt. Volgens Hubert Smeets is dit drie keer meer dan vroeger. Het eigen deel en daarmee de eigen ruimte in de krant is nu dus kleiner geworden:

Vroeger hadden we meer onze eigen winkel om het maar zo te zeggen, en die eigen winkel is kleiner geworden. We moeten nu meer dingen slijten via de centrale kassa, daar komt het eigenlijk op neer (Hubert Smeets).

Meer besluitvorming en berichtgeving gaat nu dus via de hoofdredactie. Ook Thalia Verkade geeft aan dat de regie over de eerste zeven pagina's van de krant nu meer 'top-down' plaatsvindt. Hubert Smeets legt uit dat hij vroeger even kon bellen met de zaterdagredactie (die toen nog vrij autonoom was) en kon vragen of ze geïnteresseerd waren in een artikel, bijvoorbeeld een interview met een fascist. Na overleg werd dit bericht in de zaterdagkrant geplaatst. Nu is die interactie met de redactie heel anders:

Nu zou er gezegd worden; waarom is die fascist eigenlijk belangrijk? En dan zou ik moeten zeggen; dat weet ik niet, maar dat voel ik. En voelen is geen argument, binnen besluitvorming (Hubert Smeets).

Er is dus minder 'stiekeme ruimte' in de krant; minder de mogelijkheid om de 'niches van de krant op te zoeken', zoals Hubert Smeets dat omschrijft. Daarnaast is er sinds kort (2013) geen buitenlandbijlage meer, maar in plaats daarvan een cultuurbijlage. Bepaalde stukken die vroeger nog wel in de krant kwamen, halen de krant nu niet meer. Hubert Smeets denkt dat een artikel als 'Stalin als mythe voor de toekomst' nu niet meer geplaatst zou worden in de krant. Met andere woorden: er is dus minder plaats voor buitenlands nieuws in het NRC Handelsblad. Veel correspondenten ervaren dan ook een ruimtegebrek in de krant. Volgens Hubert Smeets heeft dit er mee te maken dat men meer naar binnen gericht is; er is meer aandacht voor Nederlandse kwesties:

In mijn ogen ruimtegebrek elke dag. Omdat de betekenis van buitenlandse berichtgeving in onze krant, de buitenlandse duiding en analyse, minder belangrijk is geworden. Ik voel dat de krant meer aandacht heeft voor Nederlands maatschappelijk culturele kwesties dan voor de buitenlandse berichtgeving in engere zin (Hubert Smeets).

Tot slot is een ontwikkeling binnen het NRC Handelsblad dat de de krant de laatste jaren opiniërender is geworden en de berichtgeving persoonlijker. Volgens Hubert Smeets neemt het woord 'ik' in de krant en ook de persoonlijke noot in de berichtgeving hand over hand toe. Toen hij 33 jaar geleden bij de krant begon was het woord 'ik' nog verboden. Dit komt volgens hem omdat de lezer een 'persoonlijke touch' wil en niet zozeer geïnteresseerd is in institutionele berichtgeving:

Omdat wij denken dat de lezer graag een persoonlijke touch wil. En dat de lezer niet geïnteresseerd is in al te objectieve 'droge kost' en ook niet in institutionele berichtgeving. Dat is ook de reden waarom het NRC Handelsblad steeds minder vaak verkiezingsuitslagen brengt. Dus we brengen wel de wedstrijd – dus het voorverslag van de wedstrijd en daarna ook het verslag uit de kleedkamer – maar wat de uitslag van de wedstrijd is daar doen we niet aan (Hubert Smeets).

Dagblad van het Noorden

Bij het DVHN hebben grote veranderingen plaatsgevonden sinds het sluiten van de GPD. Per 1 januari 2013 stopte de samenwerking van de krant met deze organisatie en startte een nieuwe samenwerking met de combinatie AD/Parool. Tijdens de selectie van de berichten viel dit al op, omdat er vanaf dat moment niet of nauwelijks nog berichten van de Ruslandcorrespondenten in de krantenbank te vinden waren. De Ruslandcorrespondenten die werkten voor de GPD en wier berichten ook in het DVHN werden geplaatst, schreven vanaf dat moment nog maar incidenteel berichten voor het DVHN, op freelancebasis. Olaf Koens is geleidelijk overstapt naar werk voor tv (RTL) en is sinds oktober 2013 journalist voor de Volkskrant. Hij woont en werkt in Moskou. Floris Akkerman is na zijn tijd bij de GPD teruggekeerd naar Nederland en timmert nu aan de weg als freelance journalist. Hij noemt zichzelf nu 'reizend correspondent voormalige Sovjet-Unie' en reist met enige regelmaat nog naar Rusland of andere Oostbloklanden.

Volgens Olaf Koens heeft de GPD haar ondergang deels te danken aan zichzelf (intriges) en deels aan het veranderende medialandschap:

De GPD was ooit een hele grote organisatie en die is nu afgeslankt tot een minieme club. En ja, daar kwam zo veel haat en nijd bij kijken dat het op een gegeven moment ook helemaal niet meer leuk was. De hele redactie-sfeer was naar de knoppen. En aan de andere kant (...) er zaten echt gewoon hele slechte leidinggevendenden tussen (...) De GPD is door intrige en onvermogen aan zichzelf ten onder gegaan, en belangrijker: aan het veranderende medialandschap (Olaf Koens).

Daarbij kent internationaal nieuws in deze tijd volgens Olaf Koens eigenlijk geen plek meer in regionale kranten: 'Wanneer je wilt weten hoe het precies zit met die meisjes van Pussy Riot lees je the Guardian online, of surf je over YouTube' (Olaf Koens). Volgens hem had de GPD bovendien niet eens een website. Met andere woorden; de komst van internet heeft het medialandschap veranderd en de GPD ging niet mee in die verandering.

Volgens Henk Meijer, is het DVHN als regionale krant afhankelijk van de persbureaus en hebben ze zelf weinig sturing. Zeker als het aankomt op buitenlands nieuws. Dat is volgens hem alleen nog maar meer geworden sinds de sluiting van de GPD. De buitenlandberichten die nu in de krant komen zijn letterlijk overgenomen van de persbureaus en het AD, of zijn door hem bewerkte berichten van diezelfde bronnen. Volgens Evert van Dijk is het aantal berichten niet veranderd sinds de GPD. Wat wel veranderd is:

Bij de GPD hadden we meer eigen verhalen, die we afnamen van de correspondenten. Nu schrijven correspondenten slechts incidenteel nog berichten op freelance basis voor ons, als aanvulling op de andere berichten. Het grootste verschil is nu dat we dus minder te kiezen hebben aan buitenlands nieuws. De eigen agenda van de correspondenten zie je niet echt meer terug (Evert van Dijk).

Dit betekent een verarming van het buitenlands nieuws in het DVHN (en dus van het nieuws over Rusland). Steeds meer berichtgeving is afkomstig van persbureaus of wordt letterlijk overgenomen van het AD. En er is geen eigen, onderscheidende berichtgeving meer over Rusland, omdat er geen eigen agenda meer is van correspondenten. In het DVHN is dus niet zozeer sprake van een verminderde kwantiteit van de berichtgeving over Rusland, maar wel een verminderde kwaliteit.

Er is over de gehele linie minder ruimte in de krant voor buitenlandberichtgeving. Ondanks het feit dat het NRC Handelsblad 'nieuws' nog steeds als belangrijke prioriteit heeft, vindt er langzaam een verschuiving plaats naar meer achtergrondstukken, analyse en duiding van nieuws, en een 'persoonlijkere' berichtgeving. Dit is voor het NRC Handelsblad een manier om zich te onderscheiden van andere kranten. Daar waar het NRC zich als krant duidelijk kan onderscheiden met een relatief groot aanbod van buitenlands nieuws, kan het DVHN kon zich überhaupt niet onderscheiden met buitenlands nieuws. Maar omdat het DVHN toch een complete krant wil zijn, biedt het nog wel buitenlands nieuws aan. Dit nieuws is oppervlakkiger geworden, omdat het steeds vaker direct afkomstig is van persbureaus. En de eigen agenda van de Ruslandcorrespondenten is zo goed als verdwenen. Er is dus over deze hele linie sprake van een versobering of een verarming van buitenlands nieuws.

Correspondenten: hun werkwijzen, interesses en voorkeuren

Een correspondent kan in principe vrij veel invloed uitoefenen op de berichtgeving. Uit de interviews komt naar voren dat correspondenten meestal zelf voorstellen doet voor artikelen of onderwerpen aandragen. Tenzij er een periode van veel nieuws(ontwikkeling) is, dan moet er meer worden voldaan aan de vraag vanuit de redactie (nieuwsberichten) en is daarmee keuzevrijheid of de eigen inbreng kleiner. Correspondenten hebben hun eigen werkwijze, interesses en voorkeuren. En er is soms een spanningsveld tussen die persoonlijke voorkeur en de kenmerken van het medium (medialogica) waar nieuwswaarde en snelheid twee belangrijke van zijn.

Werkwijzen

Volgens Floris Akkerman was er ook bij de GPD vrijheid om zelf onderwerpen aan te kaarten; meestal deden de correspondenten dan drie voorstellen waaruit degene op de redactie van de GPD de beslissing nam. Maar in grote lijnen was die vrijheid er wel, qua onderwerpkeuze.

Ja het gebeurde ook dat de GPD met onderwerpen kwam. (...) Maar het meeste komt wel van jezelf als correspondent. Jij zit daar, jij voelt wat er daar gebeurt, jij hebt alle contacten, alle bronnen, je leest de krant, je hoort dingen. Het meeste komt van jezelf (Floris Akkerman).

Elke correspondent ervaart tijdsdruk in zijn werk. Het is soms een race tegen de klok om stukken af te krijgen, vooral als het om nieuwsberichten gaat. Toch heeft elke correspondent verschillende prioriteiten en verschillende manier om hiermee om te gaan. Thalia Verkade vertelt dat ze soms een dag of een middag investeert om op onderzoek uit te gaan, zonder dat ze daar dan meteen een artikel over kan gaan schrijven:

De afgelopen week ben ik twee keer ergens geweest, wat ik niet meteen gebruik voor een stuk, maar wat me enorm veel inzicht heeft gegeven in hoe hier dingen werken. Dat probeer ik ook te doen (Thalia Verkade).

Ze geeft aan dat ze dit nuttige dagen vindt, omdat ze met mensen in gesprek raakt die haar veel inzicht geven in bepaalde thema's. Maar dit is wel een tijdsinvestering die niet altijd even makkelijk is door de drukte en deadlines. Zeker ook omdat er geen direct, tastbaar resultaat in

de vorm van een artikel aan vast zit, maar eerder een onzichtbaar resultaat in de vorm van meer begrip om de 'Russische werkelijkheid' beter te kunnen doorgronden. Daarom vindt ze het de investering toch waard:

Doordat je met zo'n persoon praat, kom je er ook achter dat diegene misschien allerlei denkbeelden heeft die we in Nederland moeilijk te begrijpen vinden. Maar vanuit Russisch perspectief snap ik nu beter waarom hij zo denkt, want ik heb hem gesproken. Dat probeer ik dus en daar wil ik veel meer tijd in steken, omdat ik denk dat dit één van de nuttigste dingen is die ik kan doen. Ook omdat ik goed Russisch spreek (Thalia Verkade).

Terwijl een andere correspondent daar misschien minder prioriteit bij heeft of daar misschien weer wat nuchterder mee omgaat:

Ik ben een journalist en een onderzoeker, geen academicus. Om nog eens een voorbeeld te geven van die rellen van gisteren en eergisteren. Je kan een week lang in zo'n buurt wonen en uitvinden wat er precies gebeurt. Je kan er ook een maand blijven wonen, je kan er ook drie jaar blijven wonen en dan weet je nog niet wat er is gebeurd. Dus je moet soms een beetje genoeg nemen met het feit dat je er drie uur bent (Olaf Koens).

Door de tijd heen leren correspondenten welke bronnen betrouwbaar en goed zijn en welke niet, en ontwikkelen zij hun eigen werkwijzen. Uit de interviews komt naar voren dat zij voornamelijk de lokale mensen (Russen) erg belangrijk vinden in hun werk. Thalia Verkade probeert daarbij soms ook op onderzoek uit te gaan door tijd te investeren in het veld en met mensen te spreken ook al kan ze daar niet direct een stuk over schrijven. Ook Floris Akkerman geeft aan dat hij het belangrijk vindt om het veld in te gaan. Hij noemt een voorbeeld over de crisis in 2008. Volgens Poetin en staatstelevsie viel het allemaal wel mee met de gevolgen van de crisis, maar de oppositie riep dat het verschrikkelijk was. Floris ging op onderzoek uit om zelf de waarheid te achterhalen. Hij ging naar een stad in de Oeral (bekend om de staalindustrie) en kwam erachter dat er rijen stonden bij de dienst die uitkeringen verstrekke:

Er stonden ook werkelijk rijen van mensen die geholpen moesten worden. Dan zie je; op staatstelevsie kunnen ze wel zeggen dat het allemaal goed is, maar als je in het veld bent... Dat is gewoon het belangrijkste, je moet het veld in als correspondent. Dan zie je hoe de werkelijkheid speelt (Floris Akkerman).

Persoonlijke voorkeuren en interesses

Correspondenten hebben hun eigen persoonlijke interesses, maar ook voorkeuren in thema's of perspectieven om over te schrijven. Sommige correspondenten vinden het leuk om het nieuws te volgen en nieuwsberichten te schrijven. Anderen vinden het juist leuk om achtergrondstukken te schrijven over sociaal-culturele of sociaal-economische vraagstukken in Rusland. Maar deze zaken zijn in Nederland niet vaak 'nieuws'; in vergelijking met de politiek spelen deze thema's op de achtergrond. En dat terwijl dit voor de correspondent, die in Rusland woont en een Russische vriendenkring heeft zaken zijn die juist wel heel erg belangrijk zijn, omdat ze voor Russen belangrijk zijn. Dat resulteert soms in een spanningsveld. Aan de ene kant: als er nieuws is, is er nieuws en heeft dat prioriteit. Aan de andere kant is het nieuws over Rusland vaak negatief en willen correspondenten ook juist graag de andere kant (van Rusland) laten zien. Dat er ook positieve of leuke dingen gebeuren. Uit de interviews komt naar voren dat sommige correspondenten dit soms als een worsteling kunnen ervaren.

Volgens Thalia Verkade is het NRC Handelsblad als nieuwsorganisatie gericht op het brengen van 'het echte nieuws'. Er wordt daarom van haar gevraagd om met enige urgentie actuele nieuwsberichten te schrijven die een antwoord geven op de nieuwsvragen van de redactie:

Dus op het moment krijgen in het NRC Handelsblad verhalen de voorrang die morgen echt niet meer kunnen. Dus je wordt als correspondent geprikkeld om stukken te schrijven die morgen eigenlijk niet meer kunnen (...) of die heel erg de waan van de dag zijn (...) (Thalia Verkade).

Zij ervaart dit als een spanningsveld: in de ogen van het Westen zijn politieke kwesties hele belangrijke zaken (en nieuwswaardig), maar in de ogen van heel veel Russen zijn er vele andere dingen die minstens even belangrijk, zo niet belangrijker zijn:

Maar voor heel veel mensen is dat geen belangrijke kwestie. En als ik dus alleen nog maar ga schrijven over homorechten, over mooie activisten, over vrijheid van meningsuiting of over politiek in het algemeen, dan beschrijf ik iets waar denk ik tachtig of negentig procent van de Russen niet mee bezig is. Ik vind het belangrijk om te laten zien waar zij wel mee bezig zijn en dat zijn dus vaak helemaal geen 'politieke dingen' en geen 'mensenrechten dingen' (Thalia Verkade).

Daarbij legt ze uit dat dit ook te maken heeft met het beschrijven van een westerse bril: dat het in haar ogen daarom een taak is om niet continu te schrijven over wat er in de ogen van het Westen belangrijk is, maar juist om de Russische werkelijkheid te beschrijven en wat er in de ogen van Russen belangrijk is:

Want volgens mij is mijn taak een andere, namelijk beschrijven hoe Russen hier tegenaan kijken. En die zullen zeggen: 'wij hebben wel belangrijkere dingen aan ons hoofd dan homorechten' (...) Ik heb zelf een extreem westerse bril op mijn hoofd, maar ik vind wel dat ik die bril moet beschrijven als het ware. Dat ik moet laten zien dat ze hier zeggen: 'wat heb je nou met die homo-rechten'? 'Weet je hoeveel de huur is verhoogd hier'? Dat is waar Russen mee zitten. Ze zeggen; 'ja dat is echt een luxe probleem waar jullie mee zitten. En als je het over dat soort dingen mag hebben, nou dat is mooi maar daar zijn wij niet' (Thalia Verkade).

Hubert Smeets is bureauchef en heeft dagelijks contact met Thalia Verkade over de gang van zaken. Hij geeft aan dat hij eigenlijk alleen schrijft over de dingen waar zij niet over schrijft. Zo vullen ze elkaar aan. Ook hij bemerkt haar worsteling hierin, maar stelt daar tegenover dat het onvermijdelijk is om over politiek te schrijven, omdat politiek een werkzaamheid is die altijd en overal geldt (de invloed van een kleine groep mensen op een grote groep) en daarom nieuwswaarde heeft. Zelfs al rechtvaardigt de belangstelling in de samenleving dat naar verhouding misschien niet:

Ik zie het probleem van Thalia wel. Ik kan dat probleem als volgt analyseren (...) Dus even geobjectiveerd hè? We hebben ook te maken in de journalistiek met mensen hè, met speciale belangstellingen, met bepaalde gevoeligheden, emoties, met bepaalde vriendenkring etc. etc. Dus bijvoorbeeld Thalia is minder geïnteresseerd in politiek dan de andere Nederlandse correspondenten in Moskou. Dat zijn er niet zo veel meer, maar dat is gewoon zo. Thalia zegt (...); de Russen zijn ook niet geïnteresseerd in politiek dus waarom zou ik geïnteresseerd moeten zijn in politiek, bovenmatig? Hè, want de Russen wenden zich ook af van de politiek. Nou mijn standpunt daarover is; de Russen kunnen zich wel afwenden van de politiek, maar de politiek bemoeit zich wel met de Russen en als de politiek zich niet met de Russen bemoeit, dan bemoeit de politiek zich wel met ons, namelijk het Westen. (...) Dus het is onvermijdelijk dat je over politiek schrijft, meer dan je zou kunnen zeggen de belangstelling in de samenleving kwantitatief rechtvaardigt (Hubert Smeets).

En Thalia heeft, zoals ik al zei, denk ik ook last van het feit dat zij eigenlijk geïnteresseerder is in je zou kunnen zeggen maatschappelijk sociaal-culturele onderstromen, geïnteresseerder daarin is dan in de politieke bovenbouw, om het maar even zo te zeggen in Marxistische termen (Hubert Smeets).

Ook Floris Akkerman geeft aan dat hij merkt dat structurele, maatschappelijke onderwerpen weinig ruimte krijgen in de krant. En dat terwijl hij juist over die onderwerpen graag schrijft, om te laten zien hoe deze dingen er in Rusland aan toe gaan. Hij vertelt dat hij heel vaak verhalen over pensioenen heeft voorgesteld, omdat dit volgens hem een groot probleem is in Rusland. Maar ze zijn ook relevant, want Poetin is erg afhankelijk van de steun van gepensioneerden. Maar volgens hem kwamen die verhalen er niet 'doorheen' en dat vond hij heel jammer. Hij heeft het idee dat je met onderwerpen als pensioenen en gezondheidszorg echt kan laten zien hoe een land in elkaar zit, in plaats van het 'oppervlakkigere nieuws' over demonstraties, de oppositie en over Poetin die dan weer dit zegt en dan weer dat etcetera. Volgens Floris Akkerman is het juist ook belangrijk om te laten zien hoe bepaalde structurele problemen al langer spelen in Rusland, en hoe die volgens hem in de toekomst een probleem gaan vormen. Hij vertelt dat hij achteraf

nog wel een stuk over onderwijs in Rusland verkocht kreeg bij De Standaard in België, omdat hij het 'wel wist te vermengen met Poetin'. Maar verder is er weinig ruimte voor deze verhalen in de krant en dat betreurt hij. Het spreekt hem aan om over dit soort structurele problemen in Rusland te schrijven in plaats van dat het altijd over politiek moet gaan.

Toch is het niet het geval dat elke correspondent hier zo tegenaan kijkt en dat heeft te maken met hun journalistieke houding. Hubert Smeets geeft aan dat hij het juist leuk vindt om het nieuws te volgen en te beschrijven. Daarbij vindt hij de politiek in en van Rusland heel interessant en schrijft hij daar juist graag over:

Ik kwam in mei of juni 1990 kwam ik in Rusland en ik ging in juli 1993 weg. In die drie jaar heb ik elke dag alleen maar nieuwsberichten gedaan, omdat er zoveel nieuws was, namelijk de ondergang van de Sovjet-Unie en het opbouwen van het Rusland van Jeltsin. Ik vond dat leuk. Dus dat heeft te maken met een bepaalde journalistieke houding. En ik vond nieuws volgen en nieuws duiden geen corvee (Hubert Smeets).

Elke correspondent heeft dus een eigen journalistieke houding, die wordt gekenmerkt door verschillende persoonlijke interesses, gevoeligheden en visies. Zo zal de één bij het beschrijven van politiek en nieuwsberichten soms misschien een spanningsveld ervaren, terwijl dit voor de ander een grote passie kan zijn. Elke correspondent krijgt ook een zekere persoonlijke ruimte om daarvan iets te laten zien in zijn werk en het zal dus per correspondent verschillen hoe de berichtgeving in die persoonlijke ruimte eruit ziet.

Het ándere Rusland

Sommige correspondenten geven aan dat ze graag 'de andere kant van Rusland willen laten zien'. Dus het andere Rusland dan het Rusland van Poetin en van de verticale macht. Voor sommigen is dit wellicht zelfs een persoonlijke opdracht. Zowel Floris Akkerman als Thalia Verkade geven aan dat ze merken dat er een negatieve beeldvorming is over Rusland, maar dat ze ook graag willen laten zien dat er ook andere, leuke of grappige dingen gebeuren. Ook al geven ze aan dat ze wel begrijpen waar die negatieve beeldvorming vandaan komt. Namelijk: er gebeuren ook veel negatieve dingen in Rusland, en die komen nou eenmaal het meeste in het nieuws. Thalia Verkade geeft daarbij aan dat ze graag wil schrijven over wat er onder de Russen leeft en hoe zij tegen de zaken aankijken. Om dingen vanuit hun perspectief weer te geven en uit te leggen. Floris Akkerman wil graag iets laten zien van de 'drive' van Russen die graag vooruit willen met hun land en dat het niet 'alleen maar ellende is':

Normaalgesproken is het die kritische lijn en dat is goed. Maar het is ook betekenisvol om de andere kant te laten zien. Dat heb ik geprobeerd in mijn werk. Dat je laat zien dat het niet alleen maar ellende is. En dat er ook Russen zijn die nog vooruit willen met hun land. Of ze nou voor of tegen Poetin zijn maakt dan even niet uit. Maar ze willen er wel wat van maken. En die drive proef je in Rusland veel meer dan hier en dat mis ik wel eens. Ik probeer ook in mijn verhalen te schrijven dat er wel vooruitgang is. Maar dat komt niet altijd over omdat in de beeldvorming die negativiteit over Rusland heel sterk is. Dus als jij daar een positief beeld tegenover stelt is het heel moeilijk om dat te veranderen. Iets wat je al in je hoofd hebt, verandert niet zomaar (Floris Akkerman).

Hubert Smeets omschrijft dat het ook een persoonlijke opdracht van een correspondent kan zijn om de andere kant van Rusland te laten zien in de berichtgeving:

Ik heb wel eens de indruk dat ze het andere Rusland wilde laten zien aan de lezers in Nederland en niet alleen maar het Rusland van de repressie en de verticale macht. Dat is denk ik de opdracht die ze zichzelf gegeven heeft (Hubert Smeets).

Het is ook een mogelijkheid dat de hoofdredactie die opdracht heeft gegeven, omdat dit hen een goed programma lijkt; het andere Rusland te laten zien. Tegelijkertijd geeft hij aan dat het niet makkelijk is om een dergelijke opdracht te vervullen. In de termen van Hubert Smeets: 'het bloed kruipt waar het niet gaan kan; als er nieuws is is er nieuws'. En nieuws gaat op dat moment voor. De hoofdredactie zal dan zeggen: 'dat is hartstikke leuk dat je jezelf een ándere

opdracht hebt gegeven, maar dat doe je maar vanavond' (Hubert Smeets). En daar zit het probleem, want die tijd is er niet. En dat in combinatie met het feit dat er minder ruimte is in de krant voor buitenlands nieuws, maakt het volgens Hubert Smeets nog moeilijker om er dan dit soort verhalen (over het ándere Rusland) doorheen te krijgen.

Rusland: een actuele context

In welke context kan de analyseperiode van het nieuws over Rusland worden geplaatst? Het is een periode waarin er van alles aan het borrelen is in Rusland, ook los van het Nederland-Ruslandjaar. Volgens Floris Akkerman en Thalia Verkade komt dit door de aankomende Olympische Spelen die geagendeerd staan in februari 2014 en de voorbereidingen daarop in Sotsji. Floris Akkerman noemt daarnaast ook de interne onrust in Rusland, de protesten tegen Poetin en de reactie daarop. En de wetten die aan de lopende band worden ingediend. Er gebeurt dus veel wat nieuwswaardig is en Rusland staat door al deze zaken echt 'in the picture':

Je merkt gewoon dat er in Rusland veel meer gebeurt dan de eerste acht jaar onder Poetin, los van het Nederland-Ruslandjaar. Er is momenteel – en dat zien wij minder – heel veel dynamiek in de Russische samenleving. Dat trekt en schuurt en dat duwt en dat ruziet. En er gebeurt van alles. De eerste acht jaar Poetin was iedereen over het algemeen; stabiliteit, dat hebben we nodig, nu even de economie er weer bovenop. Rusland is intern ook aan het veranderen. Want als land ging het met Rusland acht jaar lang goed, maar nu willen de mensen wat anders. Ze hebben genoeg van Poetin. Daar is allemaal röhring over, dus dat levert nieuws op ja (Floris Akkerman).

Er is dus een zekere mate van 'agenda-setting' ten aanzien van Rusland; de media besteden aandacht aan Rusland om de genoemde redenen. Door deze agenda-setting is Rusland prominenter aanwezig in de gedachten van het publiek ('priming'). Maar het land is ook om een andere reden veel in het nieuws geweest. Dat heeft te maken met verschillende incidenten die zich voordeden in de tweede helft van het Ruslandjaar. Hier wordt aandacht aan besteed in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 4 Rusland, de hype voorbij?

Waar zij [Thalia Verkade] niks aan kan doen is dat de nieuwsmachine als een tank over d'r heen walste en dat wij, inderdaad die tank volgend, haar continu belden om te vragen: waar staat de tank nu? En welke kant schiet de tank op? (Hubert Smeets)

Zoals in het vorige hoofdstuk naar voren kwam, kunnen correspondenten over het algemeen vrij veel invloed uitoefenen op de berichtgeving. Zij hebben vaak de vrijheid om zelf onderwerpen aan te kaarten. Maar dat is niet altijd het geval. Tussen eind september en begin november 2013 was Rusland in alle media veelvuldig in het nieuws. Dit was het gevolg van een reeks incidenten die zich in deze periode voordeden tussen Nederland en Rusland. Thalia Verkade gaf in het interview aan dat zij deze periode ervoer als een soort spiraal: zij kreeg ineens veel meer nieuwsvragen van de redactie, waar ze steeds met hoge prioriteit antwoord op moest geven. Concreter: er werd van haar gevraagd om artikelen te schrijven over 'de waan van de dag', waarin een nadruk lag op deze incidenten en op de betrekkingen tussen Nederland en Rusland. Hierdoor bleef er weinig tijd en ruimte over voor een eigen inbreng; om zelf onderwerpen aan te kaarten. Uit de interviews blijkt dat deze periode veel invloed heeft gehad op de berichtgeving over Rusland in de context van het Nederland-Ruslandjaar, en ook op de beeldvorming over Rusland. Daarom wordt in dit hoofdstuk een overzicht gegeven van de golflijnen die het nieuws kenmerken in deze periode (van 19 september tot en met 8 november). Het NRC Handelsblad wordt hiervoor als case study genomen. Dit wordt toegelicht aan de hand van het interview met Thalia Verkade.

§ 4.1 Incidenten

Tegen het einde van het Nederland-Ruslandjaar domineerde Rusland een tijd het nieuws. Toch was het niet zozeer een hype in de zin dat het nieuws zichzelf versterkte, zonder dat er zich nieuwe gebeurtenissen voordeden. Er was namelijk in een redelijk korte periode steeds een nieuwe aanleiding (gebeurtenis) voor nieuws over Rusland.

Greenpeace

Tussen 20 september en 6 november verschenen in het NRC Handelsblad in het totaal 19 berichten over een incident met Greenpeace op de Barentszee. Dit incident bracht veel nieuws teweeg, omdat de kwestie lang voortduurde (en nog steeds), de Nederlandse activisten lang in Rusland gevangen zaten en de media deze zaak nauwlettend volgden.

Op 20 september verschijnt het eerste bericht met het nieuws dat de Arctic Sunrise, een actieschip van Greenpeace, is geënterd door de Russische kustwacht. Op het schip zaten dertig opvarenden, waaronder twee Nederlanders. De enterling zou met agressie gepaard zijn gegaan (geweerschoten, het lek steken van rubberboten en vernielde apparatuur). Greenpeace protesteerde met de Arctic Sea tegen het plan van Gazprom om samen met Shell in het Arctische gebied naar olie te gaan boren. Volgens een woordvoerder van Greenpeace hield het schip zich aan alle internationale regels op het moment dat het werd geënterd. De Nederlandse overheid heeft de Russische autoriteiten om opheldering gevraagd. Op 21 september verschijnt een volgende bericht over het incident; daarin wordt gesteld dat de milieuorganisatie Greenpeace vindt dat de Nederlandse overheid wel wat strenger mag optreden tegen Rusland. De organisatie maakt zich zorgen over de twee Nederlandse opvarendene, de campagneleider Faiza Oulahsen en machinist Mannes Ubbels. Er is nog steeds veel onduidelijkheid over de situatie.

Op 23 september schrijft Thalia Verkade dat in Rusland wordt onderzocht of de Greenpeace activisten kunnen worden aangeklaagd voor piraterij op de Barentszee. Twee activisten werden opgepakt toen zij een platform van oliebedrijf Gazprom beklommen. Ook worden in dit artikel enkele felle reacties uit Rusland weergegeven op het incident. Zo zei Sergeij Ivanov, de chef van president Poetins regering dat de activisten 'hun werphaken 'niet anders hadden gebruikt dan Somalische piraten. Een bekende Russische columniste vergeleek de tactiek van

Greenpeace met die van Hamas: 'jezelf schade toebrengen, dat op video zetten en vervolgens daarmeeom geld gaan vragen'. Ook vergeleek zij Greenpeace met Al-Qaeda. Een jurist op het Moskouse kantoor van Greenpeace noemde de beschuldiging van piraterij echter absurd. Vervolgens wordt op 25 september bericht dat Rusland een strafzaak heeft geopend tegen de Greenpeace-activisten. Ook de reactie van president Poetin wordt weergegeven. Volgens hem schonden de activisten het internationaal recht, maar zijn ze toch 'misschien geen piraten' (Thalia Verkade). Een dag later verschijnt een artikel waarin staat dat Nederland aandringt bij Rusland op vrijlating van de activisten. Minister Timmermans overweegt om de zaak voor het Zeerechtribunaal te brengen (een VN-hof voor geschillen tussen staten dat zetelt in Hamburg), maar hij prefereert een diplomatieke oplossing. Op 2 oktober verschijnt een bericht naar aanleiding van een brief die Greenpeace een dag eerder had gepubliceerd van de Nederlandse activiste Faiza Oulahsen. In de brief omschrijft ze de omstandigheden in de cel in Rusland en dat ze het zwaar heeft. Op 10 oktober wordt bekend dat Rusland een nieuwe aanklacht indient tegen Greenpeace. Er zijn narcotica gevonden aan boord van de Arctic Sunrise en Greenpeace wordt beschuldigd van drugsbezit. Volgens de actiegroep zat de morfine echter 'conform de internationale regels in een scheepskluis' (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 10 oktober 2013).

In de overige berichten wordt het verdere verloop van het proces tegen de activisten en enkele juridische achtergronden van de zaak bij het Zeerechtribunaal beschreven. Rusland doet niet mee aan de arbitragezaak in het tribunaal, omdat ze het gezag van dit tribunaal niet erkent. Op 24 oktober wordt in een nieuwsbericht beschreven dat Rusland de aanklacht inmiddels heeft afgezwakt van piraterij naar vandalisme. Op 1 november verschijnt wederom een artikel naar aanleiding van een brief van Faiza Oulahsen. Zij vraagt in haar brief de koning om hun situatie te bespreken als hij naar Rusland gaat 9 november voor de afsluiting van het Ruslandjaar. Op 6 november wordt op de voorpagina een korte vooruitblik gegeven op het kort geding voor het Zeerechtribunaal, waarbij Rusland afwezig is. Volgens de Nederlandse overheid is de Russische boycot irrelevant; het zou geen effect hebben op de rechtsmacht. De eis van Nederland is dat de bemanning wordt vrijgelaten. Verderop in de krant staan twee profielen van de Nederlandse activisten Faiza Oulahsen en Mannes Ubels. Het incident wordt dus ook 'gepersonaliseerd'. Bij deze twee profielen wordt in een apart artikel ook een terugblik gegeven op het incident, met daarbij een nieuwsoverzicht van de kwestie Greenpeace (opeenvolgende gebeurtenissen door de tijd heen). Tot slot verschijnt op 7 november een kort verslag van het verloop van de zaak in het Zeerechtribunaal op 6 november, waar Rusland niet kwam opdagen.

De Russische diplomaat Borodin

Waar bij de kwestie Greenpeace in de berichten niet verwezen wordt naar het Ruslandjaar, is daar bij een incident met de diplomaat Borodin wel sprake van. Nu wordt geschreven dat de relatie onder druk staat en het bilaterale jaar niet zo 'vriendschappelijk' is als eigenlijk de bedoeling was. Tussen 8 en 12 oktober verschijnen berichten over de arrestatie van de Russische diplomaat Borodin, in Den Haag. Op 8 oktober verschijnt op de voorpagina een kort nieuwsbericht 'Poetin eist excuses na arrestatie diplomaat'. Volgens Dmitri Borodin viel de politie zaterdagochtend 5 oktober zijn appartement binnen, omdat zijn burens hadden geklaagd over de manier waarop hij zijn kinderen behandelde. Hij zou door agenten zijn geboeid en geslagen. Ondanks het feit dat hij hen wees op zijn diplomatieke onschendbaarheid, werd hij meegenomen naar het bureau. President Poetin noemde de aanhouding 'een grove schending van het Verdrag van Wenen inzake diplomatiek verkeer' (NRC Handelsblad, 8 oktober). Hij eist opheldering en wil dat de agenten worden gestraft. Een dag later verschijnt er een reconstructie in de krant van het incident: 'Politie kreeg drie meldingen over dronken diplomaat'. 'Diplomatiek conflict: De relatie tussen Nederland en Rusland staat onder druk, precies op het moment dat met een 'bilateraal jaar' de banden aangehaald zouden worden' (NRC Handelsblad, 9 oktober). Er wordt beschreven wat er precies gebeurd zou zijn op de avond van de arrestatie. De politie zou verschillende meldingen hebben gekregen dat de diplomaat dronken was, tegen zijn kinderen schreeuwde en hen daarbij zou mishandelen. Ook wordt uitgelegd dat volgens de wet

de diplomaat en inwonende gezinsleden onschendbaar zijn en dus niet kunnen worden gearresteerd of beboet.

In een commentaar op 9 oktober wordt ook aangehaald dat het bilaterale vriendschapsjaar 'hoogst ongemakkelijk' is geworden. Ook wordt weer op de 'onschendbaarheid' van de diplomaat ingegaan: 'Het verdrag, getekend in 1961, het jaar dat de Berlijnse Muur werd gebouwd, maakt het mogelijk altijd met elkaar in gesprek te blijven, zelfs in oorlogstijd' (NRC Handelsblad, 9 oktober). Op 10 oktober verschijnt in het nieuws dat minister Timmermans zich heeft geëxcuseerd voor de aanhouding. Tegelijkertijd toonde hij op persoonlijke titel begrip voor het handelen van de agenten, die volgens hem hebben 'gehandeld vanuit hun professionele verantwoordelijkheid'. Borodin reageerde voldaan, maar zei te hopen dat het vriendschapsjaar ook écht vriendschappelijk gaat zijn (NRC Handelsblad, 10 oktober). Op 11 oktober wordt naar aanleiding van het incident met Borodin in een artikel dieper ingegaan op diplomatieke onschendbaarheid en de verontwaardiging die dit vaak oproept. Ook wordt kenbaar gemaakt dat de Haagse agenten niet zullen worden vervolgd voor de arrestatie. Op 12 oktober tot slot, verschijnt het laatste artikel over het incident 'Een diplomatieke rel gesust'. Het gehele incident en de gevolgen ervan worden hier nog een keer herhaald. Er wordt geconcludeerd dat volgens premier Mark Rutte de kwestie de verhouding tussen Nederland en Rusland niet hoeft te schaden. Ook de handelsrelatie zou geen schade hebben opgelopen (Mark Kranenburg, NRC Handelsblad, 12 oktober).

De Nederlandse diplomaat Elderenbosch

Hoewel de zaken na alle ophef lijken te zijn gesust op 12 oktober, vindt er drie dagen later een volgend incident plaats. Ditmaal met de Nederlandse diplomaat Onno Elderenbosch, die op 15 oktober werd mishandeld in zijn appartement in Moskou. Op 16 oktober verschijnen 4 berichten over dit incident in de krant. In het artikel 'Vastgebonden en getrapt in zijn appartement' beschrijft Thalia Verkade het voorval. De diplomaat kwam aan in zijn flat, waar de lift niet bleek te werken. Volgens twee als elektriciens aangeklede mannen was de stroom uitgevallen. Ze vroegen of Elderenbosch kon kijken of er in zijn appartement nog wel stroom was. Hij nam de trap, liep zijn woning binnen en werd vervolgens neergetrapt en vastgebonden op een stoel. Zijn appartement werd overhoop gehaald en op een spiegel werd door de daders een hartje met de letters LGBT (de afkorting voor lesbiënnes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders) gekalkt. De grote vraag is wie er achter de aanval zit. Een aparte bijkomstigheid is dat het incident snel en met grote detail op de Russische nieuwssite Life News werd geplaatst. Een ander artikel geeft een portret weer van Onno Elderenbosch. In een artikel op de voorpagina 'Conflict met Russen op scherp' wordt geschreven dat het incident de toch al gespannen relatie tussen Nederland en Rusland nog verder onder druk zet. Volgens dit artikel is vermoedelijk het Nederlandse standpunt over homorechten een motief voor het geweld tegen de diplomaat. Onno Elderenbosch is namelijk homoseksueel. Voor het eerst wordt er nu door de overheid geopperd om het Ruslandjaar op te zeggen:

De Tweede Kamerfracties van PvdA en D66 opperen om het Nederland-Ruslandjaar op te schorten of zelfs te staken. Ook het bezoek van koning Willem-Alexander, die het bilaterale jaar op 9 november in Moskou zou afsluiten, kan volgens de PvdA onder deze omstandigheden niet doorgaan. De VVD-fractie is zo ver nog niet (NRC Handelsblad, 16 oktober 2013).

Het vierde artikel 'De verhoudingen stonden al onder druk; nu is ook nog een Nederlandse diplomaat mishandeld', is een nieuwsoverzicht van de opeenvolging van verschillende incidenten gedurende het Nederland-Ruslandjaar. Dit begon met de zelfmoord van asielzoeker Dolmatov in een uitzetcentrum in Rotterdam in januari. De mishandeling van de Nederlandse diplomaat sluit de rij.

§ 4.2 Van vriendschapsjaar tot rampjaar

Na het meest recente incident met de Nederlandse diplomaat, is er sprake van een hoogtepunt in de berichtgeving, een climax: nu is het Ruslandjaar afgeschreven tot 'rampjaar'. In de dagen hierna verschijnen verschillende commentaren en opinie-stukken met een aantal felle reacties op het 'afzeggen' van het vriendschapsjaar. Het artikel 'Maak toch een einde aan dat knuffeljaar voor Rusland' wordt door bestuursleden van de JOVD (Jongeren Organisatie voor Vrijheid en Democratie) gepleit om het Ruslandjaar op te zeggen:

Homohaat, mishandeling, gevangen Greenpeace-activisten en boycots maken het Ruslandjaar ongewenst, vinden Jarico Vos en Tom Leijte (NRC Handelsblad, 17 oktober 2013).

Daarnaast is opvallend dat in dit artikel een aantal stereotype beelden wordt aangehaald. De incidenten en het negatieve nieuws dat hiermee gepaard gaat lijken een aanleiding te zijn voor stereotiepen die hier uitgesproken naar voren komen. Stereotype beelden als de autoritaire (verticale) macht, waaronder Poetin als alleenheerser en de verwevenheid tussen politiek en justitie, maar ook Rusland als onbetrouwbare handelspartner en corruptie worden aangehaald in het artikel:

Een deel van het Nederland-Ruslandjaar bestaat uit het versterken van de goede onderlinge relatie op juridisch gebied. Wat? Leest u dat nou goed? Jawel. Wij werken op juridisch gebied blijkbaar graag samen met een land waarin niet Vrouwe Justitia, maar een voormalige KGB-agent de rechtspraak domineert. Voor het gemak wordt even vergeten dat Poetins rechters afgelopen juli de belangrijkste oppositieleider in een schijnproces tot vijf jaar cel veroordeelden. Navalny, die druk bezig was corruptiepraktijken aan het licht te brengen, werd veroordeeld wegens corruptie. (...)

Behalve dat de economische band niet sterk is, wordt voor het gemak even vergeten dat Rusland een van 's werelds meest onbetrouwbare handelspartners is. Omdat Rusland woedend is over de arrestatie van een van hun diplomaten in Den Haag, vinden de Russen plots dat Nederland haar tulpen en zuivel niet goed controleert. Rusland overweegt derhalve plots de import van deze producten op te schorten. (...)

Het jaar 2013 is een omslagpunt voor Rusland. Niet omdat de betrekkingen zo sterk zijn aangehaald met Nederland, maar omdat het land van kaviaar en wodka definitief terugkeerde naar een autocratie. Poetin regeert als een tsaar over Rusland, dat steeds meer lijkt op het Heilige Rusland van de 19e eeuw (NRC Handelsblad, 17 oktober 2013).

In het artikel 'Moet de koning Rusland nog bezoeken?' worden de argumenten van de regering tegen een bezoek van Willem-Alexander aan Rusland uiteengezet. Dit is echter geen commentaar of opinie, maar een nieuwsbericht in de sectie 'In het nieuws'. Volgens Tweede kamerlid Sjoerdsma (D66) is het vriendschap nu een 'rampjaar' geworden. Van hem mogen de overige feestelijkheden worden afgeblazen. Van Bommel (SP) sluit zich hierbij aan (NRC Handelsblad, 17 oktober 2013). In het commentaar 'Rusland verdient een beheerst maar ook hard antwoord' wordt de mishandeling van Onno Elderenbosch omschreven als 'intimidatie van de ergste soort'. Volgens de auteur houdt de dialoog en samenwerking een keer op: 'de enige taal die Rusland verstaat is harde taal'. Afzeggen van het jaar is nog te vroeg, maar de Nederlandse regering mag wel laten weten dat het bezoek van de koning op 9 november geen vanzelfsprekendheid meer is (NRC Handelsblad, 17 oktober).

Ondanks alle ophef die in elk geval zichtbaar is in de krant (maar ook in andere media), wordt op 18 oktober in een nieuwsbericht aangegeven dat de relaties 'ongewijzigd' blijven en dat het Nederland-Ruslandjaar gewoon doorgaat. Volgens minister Timmermans is het namelijk nog te vroeg om het bezoek van de koning en koningin af te zeggen. Afzeggen zou betekenen dat men al weet wie er achter de mishandeling van de diplomaat zit, terwijl dat juist nog wordt onderzocht. Volgens Timmermans is het niet gepast om nu al conclusies te trekken (Mark Kranenburg, NRC Handelsblad, 18 oktober 2013). Tot slot pleit Michel Krielaars er in een opinie-artikel in de sectie 'Opinie en Debat' juist wel voor dat koning Willem-Alexander naar Moskou gaat ter

afsluiting van het bilaterale jaar; 'om de boel te sussen'. Volgens hem is de koning de laatste troef in de ruzie tussen beide landen:

De koning is onze laatste troef in de ruzie tussen Nederland en Rusland, die door een bijna absurdistische reeks incidenten zo onderhand op een Kleine Koude Oorlog begint te lijken. Een oorlog tussen twee landen, die het op zakelijk niveau al 400 jaar uitstekend met elkaar kunnen vinden zonder elkaars beste vrienden te zijn (Michel Krielaars, NRC Handelsblad, 19 oktober 2013).

§ 4.3 Achtergrond: culturele verschillen

Door de reeks incidenten komen de verschillen tussen de Russische en de Nederlandse samenleving aan het licht. Beide landen hebben op sociaal-cultureel, -economisch en politiek gebied een andere ontwikkeling doorgemaakt waardoor er sprake is van grote culturele verschillen, maar ook een verschillende moraal. Michel Krielaars (journalist en oud-Ruslandcorrespondent) en Thalia Verkade schetsen hiervan een achtergrond in de krant. Daarbij belichten zij de zaken zowel vanuit een Russisch, als vanuit een Nederlands perspectief en laten zien hoe deze perspectieven van beide landen met elkaar botsen. Relatief gezien lichten zij in het beschrijven van die verschillen slechts een tipje van de sluier op; toch spelen deze artikelen een belangrijke rol in het verklaren en duiden van de felle reacties in Rusland. Zonder deze verklaring zouden deze reacties makkelijk geïnterpreteerd worden als louter negatief en onbegrijpelijk, of 'kinderachtig en onverstandig' zoals Michel Krielaars het omschrijft.

Michel Krielaars belicht in het artikel 'Laat de koning naar Rusland gaan, dat helpt' de zaken vanuit een Russisch perspectief. Hij schrijft dat Rusland aan een ernstig minderwaardigheidscomplex lijdt sinds het in 1992 'omvergeblazen' werd door het Westen. Volgens hem is dit een reden waarom Rusland (als voormalige supermacht) nu zo direct en fel reageert op de incidenten: 'hoe kinderachtig en overstandig dat ook lijkt'. Ook laat hij zien dat de Russische samenleving gekenmerkt wordt door een wantrouwen jegens het Westen, dat nog een erfenis is van het communistisch systeem:

Dat die samenleving, grotendeels gevoed door het anti-westerse wantrouwen van het communistisch systeem, anders op onze tolerante opvattingen reageert dan we zouden willen, is nu eenmaal zo. Hetzelfde geldt voor de agressieve reactie van de Russische autoriteiten op wat door ons als incidenten, maar door hen als een vooropgezette actie wordt beschouwd (Michel Krielaars, NRC Handelsblad, 19 oktober 2013).

Daarbij omschrijft hij hoe de incidenten in Rusland door velen worden geïnterpreteerd als vooropgezette acties, of zelfs als een complot. Het is daarom belangrijk dat de koning de Russische regering ervan zal overtuigen dat er geen sprake is van een complot of een poging om 'Rusland onderuit te halen':

Als onze hoogste diplomaat is Willem-Alexander, gesecondeerd door zijn vrouw Máxima, misschien wel de enige die de Russische regering er in dit stadium nog van kan overtuigen dat er van Nederlandse zijde geen sprake is van een complot om Rusland onderuit te halen. Want zo worden die incidenten door conservatieve groeperingen binnen het Russische machtsapparaat gezien - of het nu gaat om de protesten tegen de anti-homowetgeving, de olieboringen in het Arctisch gebied of de arrestatie in Den Haag van een dronken Russische diplomaat die zijn kinderen mishandelde. De beer voelt zich gekleineerd door een muis (Michel Krielaars, NRC Handelsblad, 19 oktober 2013).

In het artikel 'Misverstand en straf in rampjaar' (19 oktober) legt Thalia Verkade uit dat de reacties in beide landen op de incidenten volgens haar 'eigen cultuur en onbegrip' weerspiegelen. Culturele verschillen worden ineens heel zichtbaar in deze periode vol incidenten. De aanleiding voor het artikel is de tentoonstelling van Provo en Dolle Mina die rond die tijd opende in Moskou. Daarbij hield Roel van Duin (filosoof achter 'Provo', afgeleid van provoceren) een lezing over de Nederlandse beweging uit de jaren zestig en er was een Russische versie van het blad Provo gemaakt. Dit laat ook iets zien over de Nederlandse samenleving:

Want het toont hoe Nederland zo vrijgevochten en anti-autoritair is geworden. Waarom de Russische president met boze regenbogen wordt begroet als hij in Nederland op bezoek komt. Zó kan het dus dat een Amsterdamse burgemeester zich niet aan de diplomatieke etiquette houdt en de president niet komt begroeten. Dat is allemaal onbestaanbaar in Rusland (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 19 oktober 2013).

Maar de incidenten weerspiegelen ook volgens Thalia Verkade een zeker wantrouwen in de Russische samenleving; namelijk het denken in complotten. Een voorbeeld is de reactie van de voorzitter van de commissie Buitenlandse Zaken van de Doema op twitter. Hij zag het oppakken en 'in elkaar slaan' van de Russische diplomaat Borodin 'zonder sancties van de hoogste top' als een reactie op Greenpeace. Daarbij vertaalt ze hoe het Doema-lid zich deze zaken lijkt voor te stellen: alsof de politie alleen binnenvalt bij een diplomaat als de opdracht van de regering zelf komt. Daar stelt ze in het artikel meteen tegenover dat deze manier van denken ook in Nederland niet onbekend is: daar kwam een geruchtenstroom op gang dat het Kremlin of de FSB achter de mishandeling van de Nederlandse diplomaat Onno Elderenbosch zou zitten. Beide landen hebben dus precies dezelfde complottheorieën over elkaar. Meteen daarna verklaart ze dit in het artikel door het stereotiepe beeld van de verticale macht (autoritair regime) aan te halen. De overheid (Poetin) zit overal achter.

Het is het stereotiepe beeld van Rusland: dat alles van bovenaf wordt bepaald. De machtsverhoudingen zijn er ook nogal verticaal (...)

Dit 'complot-denken', gevoed vanuit de verticale machtsverhoudingen in Rusland, wordt ook op Nederland geprojecteerd. Het incident met de Nederlandse diplomaat wordt gezien als een complot:

Provocatie op zijn Russisch? Dat is het idee dat het Nederlandse homo's zijn geweest die een Nederlandse diplomaat hebben mishandeld - om Rusland daarvan de schuld te kunnen geven. De opdracht zou uiteraard zijn gekomen van premier Rutte zelf. Het is het soort complottheorie dat bij elk incident in Rusland boven komt drijven. Ook nu weer (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 19 oktober 2013).

Hieruit blijkt hoe Russen delen van het zelfbeeld van Rusland (verticale macht, wantrouwen naar het Westen) als het ware automatisch projecteren: het zal in Nederland ook wel in opdracht zijn van de premier zelf en er zal daar ook wel een wantrouwen naar ons (Rusland) bestaan. Het projecteren van een geconstrueerd beeld zoals de PR-campagne van het Kremlin tracht is veel moeilijker. Eerder in het artikel verwees Thalia Verkade al naar de tentoonstelling van Provo en de lezing over de Nederlandse beweging in de jaren zestig. Daar stelt ze verderop in het artikel tegenover dat de conservatieve partij Verenigd Rusland die op dit moment aan de macht is, nooit een seksuele revolutie meegemaakt heeft en dat ook niet zou willen. Dit in tegenstelling tot Nederland, dat als één van de eerste landen het homohuwelijk erkende. In Rusland is echter nooit een 'jaren zestig' geweest. Een jaren zestig die in Nederland werd gekenmerkt door een groep anti-autoritaire jongeren die de gevestigde autoriteiten provokeerde en onder andere opkwam voor 'vrije liefde' (seksualiteit) en een schoon milieu. In die zin zijn Nederlanders vergeleken met Russen over het algemeen relatief anti-autoritair. Democratie en vrije rechten voor burgers zijn belangrijke onderdelen van het Nederlands zelfbeeld. In Rusland is gezag in die zin meer vanzelfsprekend (en geaccepteerd en gerespecteerd). In het artikel wordt dus uitgelegd hoe verschillend denkbeelden en normen en waarden tussen Nederland en Rusland zijn, en hoe dit onbegrip creëert.

Intussen stapelt het wederzijdse onbegrip zich op. Onder veel Russen bestaat over de NAVO eenzelfde paranoia als die onder veel Nederlanders over de FSB bestaat (Thalia Verkade, NRC Handelsblad, 19 oktober 2013).

§ 4.4 Projectie van 'ons' morele zelfbeeld?

Op 7 november verschijnt een vooruitblik op het bezoek van de koning aan Rusland in het artikel 'Eerste buitenlandse test voor z'n koningschap; Staatsbezoek van Alex naar Rusland'. In dit artikel laat auteur Kees Versteegh twee Rusland-deskundigen aan het woord. Rusland-deskundige Marcel de Haas legt uit dat in Rusland veel waarde wordt gehecht aan ceremoniële aangelegenheden die worden gekenmerkt door respect en symboliek, in tegenstellingen tot het nuchtere Nederland. Ook wordt in dit artikel de moeilijke politieke taak van minister Timmermans uiteengezet, namelijk het bespreken van alle kwesties met minister Lavrov. Timmermans had eerder al aangegeven dat homoseksuelen die zich in eigen land bedreigd voelen, in Nederland asiel kunnen krijgen. Hij kreeg daarop felle kritiek van een lid van de Doema. Ook volgens Rusland-deskundige Henk Kern had hij dit beter niet kunnen doen, omdat een geheven vinger in deze context niet past:

Volgens hem moet Timmermans oppassen een bezoek dat juist op „damagecontrol“ is gericht, niet met een geheven vingertje in gevaar te brengen. „De Russen kunnen het aanbod voor asiel voor Russische homo's toch weer zien als een typisch Nederlandse uiting van superioriteit.“ (Kees Versteegh, NRC Handelsblad, 7 november 2013).

In dit artikel komt de letterlijke bewoording van de 'typisch Nederlandse uiting van superioriteit' en dat ook het 'geheven vingertje' weer terug komt. Die morele superioriteit van Nederland komt duidelijk naar voren in de berichtgeving, zoals ook eerder al aan bod kwam. Het is interessant dat er in deze periode een kritisch bericht verschijnt over hoe het in Nederland eigenlijk met racisme en tolerantie gesteld is. Dit bericht verschijnt naar aanleiding van een rapport dat de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) van de Raad van Europa in oktober presenteerde. De commissie oordeelt negatief: volgens het rapport is Nederland niet tolerant. Opvallend is dat in dit bericht Nederland naast Rusland wordt gezet om kritiek toe te lichten op de inconsistente moraal in Nederland. De reden dat men deze negatieve kritiek wegwuift, is volgens socioloog Gabriël van den Brink ons 'morele zelfbeeld'. Volgens de socioloog is er onder Nederlanders vaak een verschil tussen zeggen en doen ('Ik ben geen racist, maar...'). Met andere woorden: we zijn misschien niet zo tolerant als we zelf denken. In die zin is dit morele zelfbeeld dus hypocriet. Want men vindt dit in Nederland blijkbaar wel belangrijk. En dat niet alleen: er is ook een neiging tot morele superioriteit naar andere landen. Zodra we met Rusland te maken krijgen, waar een andere moraal heerst, botst dit:

Daar komt volgens Van den Brink een neiging tot morele superioriteit bij, die tot onbuigzaamheid leidt, ook als de standpunten niet helemaal consistent zijn. „Onze openheid en tolerantie zijn buitengewoon selectief. Wij staan open voor homo's, maar niet voor orthodoxe gelovigen die grote moeite hebben met homoseksualiteit.“ In Nederland - waar het gedachtengoed van D66 en GroenLinks zo'n beetje de heersende moraal vertegenwoordigt - is iedereen het daarover eens. Maar zodra we met Rusland te maken krijgen, zien we ineens dat onze morele horizon niet samenvalt met die van anderen.“ (Bas Blokker & Sheila Kamerman, NRC Handelsblad, 22 oktober 2013).

Vanuit het superioriteitsdenken moet Rusland net zo worden als Nederland, en proberen we (althans de politiek) onze moraal aan hen op te leggen:

[Ashley Terlouw, hoogleraar rechtssociologie:] Ze moeten net zo worden als wij, vanuit het oude superioriteitsdenken.“ (Bas Blokker en Sheila Kamerman, NRC Handelsblad, 22 oktober 2013).

Volgens Michel Krielaars kunnen we wel protesteren tegen de zaken die in onze optiek (vanuit ons morele zelfbeeld) een schande zijn, maar heeft dit uiteindelijk geen zin:

Natuurlijk is de anti-homowetgeving vanuit onze optiek een schande (...) Ook moeten we er tegen protesteren, al weten we dat het niets uithaalt, omdat je je eigen normen en waarden nu eenmaal nooit aan een ander land kunt opleggen. (Michel Krielaars, NRC Handelsblad, 19 oktober 2013).

§ 4.5 Het nieuws in een negatieve spiraal

Zoals uit het voorgaande blijkt, wordt deze periode in het Nederland-Ruslandjaar gekenmerkt door veel negatieve berichtgeving. Thalia Verkade gaf door middel van haar interview te kennen dat beeldvorming ten aanzien van Rusland en de invloed daarop van de media haar erg bezig houden. Zo gaf ze aan dat ze in deze roerige periode erg worstelde met haar verslaggeving. In de eerste periode van haar werk als correspondent (augustus 2012) kon ze naar haar idee heel erg zelf bepalen waar ze over schreef en zo dus veel invloed uitoefenen op de berichtgeving. Maar dit veranderde na de reeks incidenten. Toen kreeg ze ineens veel vaker nieuwsvragen van de redactie waar ze op moest antwoorden en kwam ze eigenlijk niet meer toe aan het schrijven van stukken over wat haar op dat moment in Rusland opviel. Ze kwam, in haar woorden, in een soort 'spiraal' terecht waarin het nieuws werd bepaald door de overwegend negatieve gebeurtenissen. Ze merkte dat ze het op een gegeven moment echt ervoer als een soort principekwestie, omdat ze 'niet in Rusland zit om een eenzijdig beeld van het land te geven' (Thalia Verkade).

Ik heb het idee dat er een heel negatieve beeldvorming is over Rusland. Zelf begrijp ik heel goed waar die vandaan komt, want er gebeuren hier op dit moment ook heel veel negatieve dingen. Ik bedoel, dingen die voor onze westerse maatstaven... Wij wonen in een democratie waar de Verlichting is geweest, waar we de jaren zestig hebben gehad en vinden dat de burger gewoon heel veel rechten heeft. En we vinden dat dat in Rusland ook zo zou moeten zijn (...) (Thalia Verkade).

Deze periode van incidenten en negatieve berichtgeving versterkt de negatieve beeldvorming over Rusland. Thalia Verkade verklaart dit aan de hand van de verschillen incidenten, die ervoor zorgden dat het ineens ook voor Nederlanders heel dichtbij kwam. Volgens haar heeft dit vooral te maken met homorechten, wat een bijzonder gevoelig thema is in Nederland:

Ik geloof dat er in Nederland – met name sinds die discussie over die homorechten en die brief van Stephen Fry – een grote verontwaardiging is over wat er in Rusland aan de hand is. En daarom kreeg ik eigenlijk vanaf die tijd heel veel meer vragen; hoe kan dat nou allemaal? (...) Het stond denk ik tot die brief van Steven Fry meer op afstand voor veel lezers. Dus het idee was dat er in Rusland van alles aan de hand was en die Poetin is een beetje eng. Zo'n idee bestond er over Rusland. Maar in dit jaar zijn er gewoon allerlei dingen gebeurd waardoor het denk ik ineens concreter werd. Ik denk dat homorechten traditioneel gezien een extreem gevoelig thema is voor Nederland. Omdat het het eerste of één van de eerste landen is waar het homohuwelijk is erkend en waar het wordt gezien als een symbool van de Nederlandse vrijheid (Thalia Verkade).

Homorechten als symbool van Nederlandse vrijheid: hier brengt Thalia Verkade onder woorden hoe belangrijk dit dus ook is in het Nederlandse zelfbeeld. En juist omdat dit zo belangrijk is in het Nederlandse zelfbeeld, is men hierover zo verontwaardigd. Ze verwijst ook naar een brief van de Brit Stephen Fry (zelf homoseksueel) die reageert op de aankondiging van president Poetin dat het nieuwe verbod op homopropaganda ook tijdens de Olympische Winterspelen in Sotsji van kracht moet zijn. De Brit schreef op 7 augustus een brief aan David Cameron en aan het IOC (Internationaal Olympisch Comité) waarin hij vraagt om homoseksuelen te steunen en een absoluut verbod op de Spelen in te stellen. Volgens Thalia Verkade markeert deze brief het moment waarop het ook voor veel Nederlanders ineens 'dichtbij' kwam. Dat werd nog eens versterkt door de incidenten die daarna volgden:

Ik heb het idee dat Nederlanders ineens zelf voelen wat Russen die in opstand komen tegen het systeem dus al tien jaar of twaalf jaar voelen. En daarom is de vraag vanuit de redactie veel groter geworden om daar iets mee te doen. En daarvoor kon ik eigenlijk meer beschrijven wat mij opviel wat hier gebeurde (Thalia Verkade).

Omdat dit het Nederlandse zelfbeeld en daarmee ook Nederlanders als het ware 'raakt', wordt het relevant in de Nederlandse berichtgeving en is het een belangrijk en nieuwswaardig thema.

Volgens Thalia Verkade geeft het artikel 'Waarom niet wat vrolijker schrijven over Rusland?' ook antwoord op de vraag waarom beeldvorming over Rusland zo negatief is. Dit artikel werd

gepubliceerd in de zaterdagkrant van NRC Next, op 12 oktober, midden in de periode van ophef door alle incidenten. De aanleiding van het artikel is 'boze lezersmail' die ze ontving: of er ook een opsomming in de krant mag van wat er allemaal goed is gegaan, na de opsomming van wat allemaal fout is gegaan in het Ruslandjaar. Thalia Verkade schrijft dat ze vindt dat de lezer een punt heeft. Vervolgens legt ze uit hoe het komt dat er zo veel negatieve berichten over Rusland verschenen in deze periode:

De balans in mijn verslaggeving is misschien zoek, maar de balans in Rusland ook. (...)

Ik hou me niet aan die opdracht [zich uitspreken tegen de politieke macht] in mijn poging en geregeld tijd te besteden aan wat hier leuk is. En wekelijks een 'normaal' verhaal te schrijven. Over de geweldige navigatiesoftware hier bijvoorbeeld. Maar steeds gebeurt er weer iets ellendig dat de aandacht opeist. Veel haalt de krant niet eens (...)

Het nieuws is steeds vaker om te huilen en de troost van muziek of een bedrijfssucces kan daar even niet tegenop (Thalia Verkade, NRC Next, 12 oktober 2013).

Een enkel positief bericht kan de negatieve spiraal nu even niet doorbreken. Maar Thalia Verkade kiest liever geen partij tegen de macht. Volgens haar wordt het dan activisme, en 'journalistiek minder interessant'. Ze sluit het artikel af met een omschrijving van haar worsteling: dat ze het gevoel heeft dat Russen tekort worden gedaan bij alle aandacht voor 'de macht'.

In december 2013 besloot Thalia Verkade te stoppen als vaste journalistieke leverancier van NRC in Moskou, omdat ze meer regie wilde over wat ze schrijft. 'Ik blijf in de regio en zal de komende tijd gaan schrijven vanuit een Lada-jeepje dat niet van asfalt en files houdt', aldus Thalia Verkade.

Kortom, in deze relatief korte, maar roerige periode vol incidenten, domineerde negatief nieuws de krant. Ook de kracht van stereotypen werd weer zichtbaar, die heel duidelijk naar boven kwamen in de berichtgeving. Echter, er verschenen ook enkele artikelen waarin Russische en Nederlandse perspectieven naast elkaar worden gelegd en waarin meer achtergronden worden geschetst. Zo wordt ook meer begrip gecreëerd ten aanzien van de verschillen tussen beide landen. En er ontstaat wellicht een minder vervormd beeld dan wanneer dergelijke artikelen er niet waren. Als er iets in deze periode duidelijk aan het licht gekomen is, dan is het wel dat naast de invloed van nieuwsfactoren en de beperkte ruimte in de krant, er nog een wezenlijk aspect is dat zorgt voor een negatief en vertekend beeld over Rusland. Namelijk de selectieve verontwaardiging die uitgaat van het Nederlandse zelfbeeld. Juist door de focus op die zaken die in Rusland niet gaan volgens onze verwachtingen – en die dus niet voldoen aan ons morele zelfbeeld – wordt Rusland steeds opnieuw negatief afgeschilderd. Dit is niet beperkt tot enkele scherpe wij-zij-tegenstellingen, maar doordrongen in het hele referentie- en interpretatiekader van waaruit het nieuws in Nederland wordt geselecteerd en geproduceerd.

Hoofdstuk 5 Conclusie en aanbevelingen

§ 5.1 Conclusie en discussie

In dit onderzoek over beeldvorming van Rusland, stond de volgende vraag centraal: hoe wordt er in de Nederlandse berichtgeving over Rusland geschreven en wat zijn de achterliggende redenen hiervan? Dit hoofdstuk geeft een antwoord op deze vraag. Ook bediscussieert dit hoofdstuk opvallende of tegenstrijdige zaken.

De belangrijkste aspecten in het nieuws

De belangrijkste thema's tijdens de analyseperiode van dit onderzoek zijn de toenemende autoriteit van de macht in Rusland, de invoering van repressieve wetten en de gevolgen daarvan in de Russische maatschappij (protesten, onderdrukking) en het Nederland-Ruslandjaar. In Nederland kwam hierdoor een discussie over handel en mensenrechten op gang (koopmandominee) in de krant, zeker ook in de context van het 'vriendschapsjaar'. Politiek is de belangrijkste categorie voor nieuws, zowel in het regionale Dagblad van het Noorden als het landelijke NRC Handelsblad. Er is sprake van een overwegend negatieve berichtgeving over Rusland. Het nieuws gaat inhoudelijk vaak over negatieve gebeurtenissen en wordt met regelmaat geschreven in een cynische of ironische toon. Dit komt omdat er veel negatieve dingen gebeuren in Rusland, maar ook omdat negatief nieuws een belangrijk nieuwscriterium is. Hierbij moet worden opgemerkt dat positief nieuws over Rusland in dit geval dus eigenlijk afwijkend nieuws is. Maar positief nieuws komt er vaak moeilijk 'doorheen' in de krant. En dat terwijl 'afwijkend nieuws' ook een belangrijk nieuwscriterium is (Hagen, 1991). Zou positief nieuws daarom niet meer een plaats moeten krijgen in de berichtgeving over Rusland? Juist omdat dit een uitzondering is op de regel? Tegelijkertijd is dit moeilijk, omdat het buiten het vaste interpretatiekader (framing) valt van het publiek (Scheufele & Tewksbury, 2007). De negatieve beeldvorming is hardnekkig en moeilijk te veranderen. In deze context is nuancering in de berichtgeving belangrijk. Nuances worden met name aangebracht in de vorm van achtergronden en uitleg (die begrip vergroten) en door verschillende perspectieven naast elkaar te leggen. Door niet alleen een 'Nederlands' maar ook een 'Russisch' perspectief op zaken te geven. Er wordt vaak geschreven over Rusland en haar rol in de betrekkingen met Nederland. Een enkele keer wordt er ook kritisch gekeken naar de rol van Nederland hierin.

Stereotypen

Stereotypering is ook aanwezig in de berichtgeving, met name over de staat (de autoritaire macht, corruptie en Rusland als onbetrouwbare energieleverancier), maar ook over de mens (Russische cultuur en de Orthodoxe kerk). De categorie, omgeving, leent zich niet echt als stereotype voor berichtgeving in de krant. De reden hiervoor is wellicht dergelijke onderwerpen over de fysieke omgeving beter passen in onderzoek naar toerisme in Rusland. Zoals het onderzoek van Stepchenkova & Morrison (2008) naar stereotypische beelden van Amerikaanse toeristen over Rusland, waaruit enkele beelden voor dit onderzoek werden ontleend. Dit stereotype is veel minder relevant in de kranten dan stereotypen over de politieke macht en cultuur. De stereotype beelden zijn overwegend negatief van aard. De Russische cultuur is het enige positieve stereotype. Toch brengt de discussie over een eventuele culturele boycot van Rusland in het NRC Handelsblad zelfs hier een negatieve lading. Veel stereotypen komen in de berichtgeving naar voren omdat ze (voor een groot deel) waar zijn. Daar komt bij dat ze herkenbaar zijn, omdat stereotypen over het algemeen al lang(er) bestaan en dus makkelijk zijn voor lezers om op in te haken. Correspondenten kunnen stereotypen ook gebruiken door ze een hele of een halve slag te draaien. En om vooroordelen bij de lezer weg te nemen.

Geografische diversiteit?

Conform de verwachting is er een sterke focus op het noordwestelijke deel van Rusland (Europees-Rusland) in de berichtgeving. In de berichtgeving wordt Rusland vaak gepresenteerd als geheel, als één entiteit of als een soort containerbegrip. De nadruk op het noordwesten van Rusland, dat deel dat aan Europa grenst, kan worden verklaard door de nieuwscriteria

geografische en psychologische nabijheid (Servaes & Tonnaer, 1992). Hoe meer perifeer en oostelijk de gebieden, hoe minder verwijzingen deze plaatsen krijgen in de krant. Het uiterste Verre Oosten krijgt slechts één kleine verwijzing in de berichtgeving. Er is dus weinig geografische diversiteit in de berichtgeving. Het Centraal Federaal District en de hoofdstad Moskou zijn de meest genoemde en dus meest aanwezige geografische plaatsaanduidingen in de berichtgeving. Dit kan worden verklaard door het belang van de verticale macht in Rusland. Rusland wordt centraal bestuurd vanuit Moskou. De besluitvorming die daar plaatsvindt, heeft veel invloed en tegelijkertijd een groot 'geografisch bereik'. Door de concentratie van de macht is er minder aandacht voor regionale fricties. Af en toe krijgen correspondenten de mogelijkheid om te reizen, zodat er ook sprake is van enige geografische nuance in de berichtgeving. Maar omdat reizen in Rusland steeds duurder wordt en de financiële druk in nieuwsorganisaties steeds groter, is het geografische bereik steeds beperkter.

Othering en morele superioriteit

'Othering' komt nauwelijks naar voren in de vorm van letterlijke 'wij tegenover zij' tegenstellingen. Wel is er sprake van een westers superioriteitsgevoel, in de zin van een kritische en negatieve berichtgeving over Rusland. Die kritiek concentreert zich veelal op de schendingen van mensenrechten in Rusland en het feit dat het land haar eigen wetten niet naleeft. Maar ook op het toenemende autoritaire karakter van het regime, de corruptie en de onbetrouwbaarheid van Rusland als het gaat om (economische) samenwerking. Deze kritiek is bovendien gebaseerd op verdragen die zijn gesloten in de Raad van Europa, waar ook Rusland lid van is. Wanneer Rusland zich dan niet aan dergelijke verdragen houdt, is dat een gegronde basis voor kritiek vanuit het Westen. Nederlandse journalisten worden ook wel getypeerd om hun kritische houding. Toch zijn journalisten vaak kritischer over Rusland dan bijvoorbeeld over China in de berichtgeving. Dat komt omdat in het Westen een beeld bestaat van Rusland als een land van Europese waarden. En omdat Rusland hier wel beschouwd wordt als 'political other', maar niet als 'cultural other' (Morozov & Rumelili, 2012). Dit theoretische onderscheid komt echter niet overeen met de praktijk, omdat de politieke en de culturele werkelijkheid in de Russische maatschappij vaak door elkaar lopen. De maatschappelijke cultuur staat niet los van de politieke cultuur.

Het Nederlandse morele zelfbeeld

In dit onderzoek is aandacht besteed aan de bestaande beelden van Rusland in de Nederlandse krant, maar ook aan het zelfbeeld van Rusland. Het moet echter niet worden vergeten dat in de beeldvorming niet alleen beelden van Rusland een rol spelen. Het morele Nederlandse zelfbeeld speelt ook een belangrijke rol, omdat dit bepaalt waarover we verontwaardigd zijn. De 'anti-homowetgeving' is hier een spin in het web. Het druist in tegen het (morele) zelfbeeld van Nederland. De felle reacties die doorklinken in de berichtgeving, laten zien hoe gevoelig dit ligt. De repressieve wet tegen homoseksuelen tart één van de belangrijkste vrijheden voor burgers, en één van de belangrijkste vrijheden waar men in Nederland voor staat sinds de jaren zestig. Daarom zijn columnisten op dit punt zo verontwaardigd en waren er 'regenboogprotesten' op 8 april in Amsterdam, de dag dat Poetin Nederland een bezoek bracht in het kader van het Nederland-Ruslandjaar. Rusland heeft als land een hele andere ontwikkeling doorgemaakt op politiek en cultureel vlak dan Nederland. Het land heeft geen jaren zestig gekend die een seksuele revolutie tot gevolg had. Dit toont een belangrijk cultureel verschil tussen beide landen.

Het Nederlandse zelfbeeld bepaalt niet alleen hoe we dingen zien, maar ook wat we zien. En de zaken waar we als gevolg geen (of minder) oog voor hebben. Dit wordt zichtbaar in een ander belangrijk cultureel verschil, namelijk de rol van de kerk en het geloof. Waar in Nederland na de jaren zestig een proces van secularisering op gang kwam, won in Rusland de kerk sinds de val van het communisme juist sterk aan invloed. In Rusland wordt door velen nog waarde gehecht aan het geloof, in tegenstelling tot in Nederland waar het geloof haar betekenis heeft verloren. De secularisering is onderdeel geworden van het (zelf)beeld van Nederland. Als gevolg hiervan zijn Nederlandse journalisten geneigd om vanuit een 'hollandocentrisch' perspectief naar de rol

van de Orthodoxe kerk in Rusland te kijken. Er is daarom ook weinig ruimte in de krant en waarschijnlijk weinig interesse om hierover te schrijven. Journalisten hebben als het ware oogkleppen op, die hen ervan weerhouden om de ware invloed en betekenis te zien van het Orthodoxe geloof en de Orthodoxe kerk in Rusland en om dit ook uit te kunnen leggen aan de lezer.

Journalisten geven aan dat in Nederland het beeld bestaat van Rusland als een land van Europa, met Europese waarden. We leggen Rusland dus voortdurend naast onze meetlat. Of beter gezegd: we meten Rusland voortdurend aan de normen en waarden van ons morele zelfbeeld. Maar Rusland claimt 'een eigen waardenstelsel' te hebben. Volgens Feklyunina (2008) ziet het Westen Rusland als een land met een toenemende autoritaire macht. Democratie, misschien wel de belangrijkste westerse waarde, wordt veelvuldig geprojecteerd op Rusland. Echter, volgens Feklyunina (2008) is democratie helemaal geen onderdeel van het Russische zelfbeeld. Veel Russen hebben slechte herinneringen aan de periode nadat de Sovjet-Unie uiteenviel, in de jaren negentig. Dat komt omdat in die periode niet alleen de economie, maar ook de gezondheidszorg drastisch verslechterde en de gemiddelde levensverwachting van veel Russen er op achteruit ging. De welvaart nam af en de oligarchen kwamen op. Veel Russen associëren 'democratie' met de onzekerheid en angst die deze periode kenmerkte. Terwijl in het Westen deze periode wordt opgevat als de kiem van democratisering en het ontstaan van een burgermaatschappij. Dit wordt nog eens versterkt door de Russische staatsmedia, die het schrikbeeld van de jaren negentig koppelen aan het toekomstbeeld dat de leiders van het protest tegen Poetin in Rusland voor ogen hebben. In die zin is het niet verwonderlijk dat democratie geen onderdeel is van het Russische zelfbeeld. Het Westen kent echter wel een traditie van democratie en het is dan ook een belangrijk onderdeel geworden van het Nederlandse (en westerse) zelfbeeld. Maar omdat het westerse beeld van het politieke systeem in Rusland als ongunstig wordt beschouwd, probeert het Kremlin een beeld te projecteren van een soevereine democratie, die weliswaar verschilt van het westerse model. Daarom werd Rusland lid van de Raad van Europa en daarom stelt de Nederlandse overheid bepaalde voorwaarden aan Rusland om handel te drijven. Maar Rusland bagatelliseert dit en houdt zich vaak niet aan de gemaakte afspraken. Dit verklaart waarom Rusland wel wil onderhandelen op basis van gelijke interesses, maar niet op basis van gelijke waarden (Kazantsev & Sakwa, 2012).

De koopman en de dominee

In die context kan ook de koopman-dominee discussie worden geplaatst, die uitvoerig aan bod kwam in de berichtgeving. Want hierin komt naar voren dat ook de Nederlandse voorwaarden (principes) rekbaar zijn. Al aan het Nederland-Ruslandjaar werd duidelijk dat Nederland vooral inzette op handel en economische samenwerking (de koopman), maar die ging vrijwel altijd gepaard met kritiek (de dominee). In het NRC Handelsblad werd het dilemma ook wel omschreven als 'kiezen tussen gas en geweten'. In de berichtgeving wordt het ongenoegen geuit over de toestand van de mensenrechten in Rusland en over het feit dat de rechtsstaat steeds meer onder druk staat. Ook de rol van de Nederlandse en Russische regeringsleiders wordt beschreven en welke standpunten zij innemen. De 'geheven vinger' was veelvuldig in het nieuws. In februari 2013 gaf minister Timmermans tijdens zijn bezoek in Moskou aan dat hij de wet tegen homopropaganda een grove schending van de vrijheid van meningsuiting vindt. Eén van zijn prioriteiten is om in gesprek te blijven over de mensenrechtensituatie in Rusland. In de week van het bezoek van Poetin maakte ook premier Rutte duidelijk dat hij zijn zorgen zou uitspreken. In opinieberichten werd geschreven dat het de koningin 'weinig deugd' zou doen dat zij aan het einde van haar carrière Poetin nog moest ontvangen. Ook bleef de burgemeester van Amsterdam weg bij het bezoek, waarschijnlijk niet alleen omdat hij het 'te druk' had met de troonswisseling, maar ook wegens politieke motieven. Na de reeks incidenten van oktober en november, werd zelfs geopperd om het Ruslandjaar helemaal af te blazen en het afsluitende bezoek van de koning op 8 november af te zeggen. In de krant werd het vriendschapsjaar nu afgedaan als 'rampjaar'. Timmermans wilde echter niet 'te vroeg' conclusies trekken en volgens hem was het dan ook te voorbarig om het Ruslandjaar af te blazen. De geheven vinger was veel

terug te zien in het nieuws, maar over de handelsmissies werd weinig geschreven. Ondanks alle ophef over de politieke situatie en de mensenrechten in Rusland, is het land nog steeds één van Nederlands belangrijkste handelspartners. Het contract opent de deur voor het contact, en niet andersom. De belangen van de koopman wogen zwaarder in de economische crisis dan de morele waarden van de dominee.

De invloed van het Nederland-Ruslandjaar

Het Nederland-Ruslandjaar paste in de traditie van bilaterale jaren van Rusland. Deze traditie is vooral bedoeld om het Russische investeringsklimaat op peil te houden. Het viert van 400 jaar betrekkingen was er in Rusland bij gezocht als aanleiding. Eigenlijk zei Rusland gewoon: nu hebben we plek en is Nederland aan de beurt. In de berichtgeving vergrootte het Nederland-Ruslandjaar de focus op de betrekkingen tussen Nederland en Rusland. Dit komt overeen met de hypothese. Die focus ging op bepaalde momenten echter wel ten koste van berichtgeving over ontwikkelingen in Rusland. Door de incidenten, met name in oktober en november, ontstonden meer nieuwsvragen vanuit de redactie aan correspondenten. Deze nieuwsvragen waren nogal 'Nederland-driven': ze werden gesteld vanuit een Nederlands (hollandocentrisch) perspectief. Hierdoor was er ruimte voor correspondenten om te beschrijven wat hen opviel wat er in Rusland gebeurde. En wat er relevant was vanuit een Russisch perspectief. Dit resulteerde ook in een druk op correspondenten om te schrijven vanuit de selectieve verontwaardiging die uitgaat van het Nederlandse zelfbeeld. Om te schrijven over zaken die Nederlanders raken, in plaats van over zaken die Russen raken.

Een andere oorzaak waardoor correspondenten soms minder vrijheid hebben om te schrijven over wat hen in Rusland opvalt, zijn de nieuwscriteria. Vooral de omvang en invloed van een gebeurtenis zijn hier van groot belang. Deze nieuwscriteria resulteren namelijk in het feit dat politiek een belangrijk thema is in nieuws. Hierbij kritisch de vraag: waarom is de nieuwswaarde zo groot bij politiek, zelfs als het de belangstelling in de samenleving (en dus van het lezerspubliek) kwantitatief gezien niet rechtvaardigt? Dit is een tegenstrijdigheid, omdat men in de journalistiek ook wil aansluiten bij de interesses van de lezer. Dit veroorzaakt bovendien een spanningsveld voor sommige correspondenten. Zij moeten als het ware een brug vormen tussen 'de werkelijkheid' in Rusland en het nieuws voor een publiek in Nederland. Tegelijkertijd zijn correspondenten zelf ook in zekere mate geworteld in die Russische samenleving en specifiek in hun eigen vriendenkring. Het verlangen of de voorkeur om te schrijven over wat hen (Russen) die daar dichtbij staan bezighoudt, is daarom begrijpelijk. Dit zou ook kunnen helpen om minder vanuit een eurocentrisch perspectief, maar meer vanuit een Russisch perspectief naar zaken te kijken. Dit geeft ook weer de mogelijkheid voor een zekere nuance in de berichtgeving. Voor de beeldvorming zou het in die zin goed zijn om vaker de Russische macht te scheiden van de Russische mens.

Structurele verschillen tussen de kranten

Er is een duidelijk verschil tussen beide kranten in de ruimtelijke schaal waarop de berichtgeving is afgestemd. In het DVHN is een regionale link aanwezig en gaat de berichtgeving meer over de betrekkingen tussen Nederland (het noorden) en Rusland. In het NRC Handelsblad daarentegen is meer berichtgeving over ontwikkelingen in Rusland en ook meer nieuws over Rusland in internationaal perspectief (Rusland in Europa en Rusland in de wereld). In het DVHN is het nieuws thematisch iets meer gespreid; er wordt naar verhouding meer over de thema's economie en cultuur geschreven en minder over politiek dan in het NRC Handelsblad. Kwantitatief gezien is het belangrijkste verschil tussen beide kranten dus met name de lengte van de artikelen. In het NRC verschijnen niet alleen meer berichten, de berichten zijn gemiddeld een stuk langer dan in het DVHN. Kwalitatief gezien kan worden gesteld dat in het NRC Handelsblad meer diepgang en nuance aanwezig is in de berichten, terwijl in het DVHN vaker op een sensationele wijze en 'kort door de bocht' wordt geschreven. Dat is wellicht onder andere een gevolg van het grote verschil in ruimte voor buitenlands nieuws in de krant. Toch is er wel iets meer aandacht voor licht maatschappelijke onderwerpen en het alledaagse leven van

mensen in het DVHN. Dit heeft er wellicht ook mee te maken dat een regionale krant 'dichter bij de lezer staat' omdat de regio prioriteit heeft en men wil aansluiten bij de interesses van de lezer. In die zin is er in het DVHN ook sprake is van enige inhoudelijke nuance, juist omdat de ervaringen en het alledaagse leven van mensen (Russen) daar relatief meer ruimte krijgen. Dit in tegenstelling tot de politieke (nieuws)berichten die over het algemeen de overhand hebben in de berichtgeving. Tot slot komt het overeen met de hypothese dat in het DVHN overwegend iets positiever over Rusland wordt geschreven. Met name als het gaat over handel en over de culturele uitwisseling in de context van het Nederland-Ruslandjaar. In het DVHN wordt ook beschreven dat ondanks de soms grillige omstandigheden in het 'zakenklimaat' in Rusland, de Russen toch goede en betrouwbare zakenpartners zijn. Hieruit komt naar voren dat het noorden laat zien dat ze het goed hebben met Rusland.

Ontwikkelingen binnen nieuwsorganisaties

Uit dit onderzoek is gebleken dat er verschillende ontwikkelingen gaande zijn binnen nieuwsorganisaties, die gevolgen hebben voor de buitenlandse berichtgeving. De economische druk en veranderingen van het medialandschap die Hamilton en Jenner (2004) benoemen, spelen hierin een duidelijke rol. Het NRC Handelsblad moest wegens financiële redenen twee drukpersen afstoten, waardoor er sprake is van een vervroegde 'zaktijd' voor journalisten. De vervroegde deadline leidde tot een toegenomen tijdsdruk. Enerzijds zorgt de verkorte productietijd van de krant voor een toegenomen focus op achtergrond, duiding en analyse. Anderzijds hebben de nieuwe indeling van de krant en het verdwijnen van de buitenlandbijlage tot gevolg dat er minder ruimte is voor achtergrondstukken over het buitenland. Daar komt bij dat de regie van een groot deel van de krant meer top-down plaatsvindt, waardoor er ook minder 'stiekeme' ruimte is voor buitenlandberichten. In het DVHN zijn de onderscheidende verhalen van buitenlandcorrespondenten nagenoeg verdwenen. Tot januari 2013 werden met enige regelmaat berichten van Ruslandcorrespondenten in het DVHN geplaatst. Maar door het sluiten van de GPD is de agenda van de correspondenten in veel regionale dagbladen verdwenen. De opheffing van de GPD is een gevolg van teruglopende advertentie inkomsten en van mismanagement. Maar ook van het feit dat de GPD niet op tijd meeging in de ontwikkelingen door de komst van internet.

Kranten streven er naar om een 'complete' krant te zijn. Bij het NRC is nieuwswontwikkeling daarom nog steeds een belangrijke prioriteit, ook al moeten ze steeds meer in voren werken. Bij het DVHN wil men daarom ook buitenlands nieuws brengen, ook al zijn het maar twee pagina's. Maar misschien is het niet zozeer een negatieve ontwikkeling dat het NRC Handelsblad zich meer gaat richten op achtergrondstukken en duiding van nieuws (en daarbij het 'harde nieuws' minder vaak herhaalt, zoals de IJslandtheorie). Door de kenmerken van het medium, zoals snelheid, nieuwswaarde, meutevorming en hypes, rennen alle kranten continu achter dezelfde bal aan om de primeur te halen en zo met elkaar te concurreren. Door bezuinigingen, commercialisering en reorganisaties worden de 'medialogica' in veel opzichten sterker; snelheid wordt nog belangrijker dan het al was, maar ook de mogelijkheid om te concurreren wordt nog belangrijker. De vraag is in hoeverre dit goed is voor de kwaliteit van de berichtgeving. Misschien is het juist goed wanneer kranten zich in deze context meer zouden gaan onderscheiden. Bijvoorbeeld door juist bewust een eigen richting (en unique selling point) te kiezen en daarin te specialiseren. Het maken van keuzes zou ervoor kunnen zorgen dat er meer diepgang gecreëerd kan worden in de berichtgeving, maar ook dat kranten zich beter van elkaar kunnen onderscheiden. Dus minder in de breedte, maar meer in de diepte. Wellicht komt dat de kwaliteit van de berichtgeving ten goede. Het lijkt erop dat de dagbladjournalistiek langzaam verdwijnt en meer gaat lijken op een weekbladjournalistiek, waarbij meer in voren wordt gewerkt. Dit komt ook door de invloed van het internet en de verandering van het medialandschap (Hamilton & Jenner, 2004). Nu het snelle, dagelijkse (oppervlakkige) nieuws steeds makkelijker dagelijks te volgen is via internet, is dit juist een gelegenheid voor kranten om zich meer te richten op bijvoorbeeld duiding, analyse en opinie ter verdieping van het nieuws.

In de context van de reeds genoemde ontwikkelingen in het medialandschap, wordt nieuws wellicht toegankelijker, maar ook oppervlakkiger. Contextualisering, analyse en nadere uitleg ontbreken. Bovendien bestaat het gevaar dat dit oppervlakkige, gesimplificeerde nieuws bestaande stereotypen eerder bevestigt dan bekritiseert. Deze 'verdieping' en kritische analyse wordt juist wel gegeven door buitenlandse correspondenten (Kester, 2010). In dat opzicht is het een negatieve ontwikkeling dat het DVHN de eigen agenda van correspondenten niet meer terug laat komen in haar berichtgeving. Ook het DVHN zou een keuze kunnen maken. Bijvoorbeeld om zich ofwel geheel te richten op regionaal (en landelijk) nieuws, of om juist meer aandacht te besteden aan buitenlands nieuws en daarin de agenda van de buitenlandcorrespondent weer terug te laten komen.

De invloed van de correspondent

Correspondenten hebben een grote invloed op de beeldvorming over Rusland. Juist omdat zij vaak achtergrondstukken schrijven voor kranten, waarin ruimte is voor verdieping, analyse en nuanceringen. Waarin ook ruimte is om niet het Nederlandse, maar het Russische perspectief te belichten. In principe hebben zij deze mogelijkheid in hun werk. Tenzij zich een periode voordoet met veel nieuwswaardige gebeurtenissen (gebaseerd op nieuwsriteria) en zij als het ware worden meegezogen in de 'nieuwsmachine'. Als er nieuws is, is er nieuws en moeten correspondenten in hun stukken vaak ook inhaken op de betreffende gebeurtenissen. Er bestaan grote verschillen tussen de voorkeuren van correspondenten. Sommige correspondenten merken dat er een negatieve beeldvorming over Rusland bestaat, en willen daar iets aan veranderen. Zij willen juist laten zien dat er in Rusland ook positieve en leuke dingen gebeuren; 'dat het niet alleen maar ellende is', zoals Floris Akkerman het omschreef. Sommigen willen graag de 'andere kant' laten zien: dus niet het Rusland van de verticale macht. Anderen vinden het juist leuk om nieuws te volgen en te duiden. Soms kunnen belangen hierin ook botsen. Wanneer de redactie te maken heeft met bezuinigingen, kortere productietijden en een bepaald programma, kan dit botsen met een correspondent die tijd en ruimte wil om het andere Rusland te laten zien. Want die tijd is er binnen nieuwsorganisaties vaak niet (meer).

Hoe dan ook, berichtgeving is niet geschikt om een compleet beeld te geven van hoe een land in elkaar zit. Het nieuws geeft onvermijdelijk een vertekend beeld van een land. Buitenlandcorrespondenten balanceren voortdurend tussen twee werelden. Enerzijds willen zij een representatief beeld geven van de verschillende groepen en de situatie van het betreffende land. Anderzijds hebben zij de taak om te bezien wat interessant nieuws is in de context van hun eigen samenleving en om aan te sluiten bij de waarden en doelen van die samenleving. Hoe groter de verschillen tussen het thuisland en het gastland, hoe moeilijker dit is en hoe minder gebalanceerd het nieuws uiteindelijk is (Kester, 2010).

§ 5.2 Aanbevelingen

Enkele suggesties voor verder onderzoek naar beeldvorming over Rusland en de totstandkoming van buitenlands nieuws:

- Dit onderzoek naar beeldvorming over Rusland vond plaats op basis van een inhoudsanalyse van twee Nederlandse kranten: het NRC Handelsblad en het Dagblad van het Noorden. Het blijkt dat er steeds minder ruimte is voor buitenlandberichtgeving in deze kranten. Dit heeft te maken met financiële factoren, maar ook met de veranderingen van het medialandschap door de komst van internet. Internetsites en weblogs spelen een steeds belangrijkere rol in het nieuws. Zeker in deze tijd waarin het aantal correspondenten daalt en het aantal freelance journalisten (en bloggers) toeneemt en er steeds meer sprake is van een 'doe-het-zelf-journalistiek'. In deze context kan worden onderzocht welke internetsites belangrijk zijn in het volgen van buitenlands nieuws (Halavais, 2002). Op basis van een inhoudsanalyse (van tekst en eventueel ook van beeld) van een aantal van deze sites, kan worden onderzocht hoe de beeldvorming van Rusland er op het internet uit ziet. In hoeverre verschilt de beeldvorming in deze digitale bronnen van die van de Nederlandse kranten? En hoe gaat men in de 'digitale nieuwswereld' om met zaken als de controleerbaarheid van bronnen, maatschappelijke verantwoordelijkheid en professionalisme?

- Volgens Van Ginneken (2002) zijn journalisten (en docenten en onderzoekers) belast met een eurocentrische denkwijze. In dit onderzoek is naar voren gekomen dat specifiek de Nederlandse denkwijze (het hollandocentrisch perspectief) in het kader van berichtgeving misschien nog wel relevanter is. Nederlandse kranten schrijven vanuit een Nederlands perspectief en willen aansluiten bij de Nederlandse lezer. Natuurlijk is het hollandocentrische perspectief onderdeel van een breder, eurocentrische perspectief en zijn er wel degelijk overeenkomsten. Tegelijkertijd is het hollandocentrisch perspectief nog specifiek omdat het hier over culturele en politieke achtergronden van de Nederlandse samenleving gaat. Dit perspectief is onlosmakelijk verbonden met het Nederlandse zelfbeeld. Het zou interessant kunnen zijn om verder onderzoek te doen naar het Nederlandse zelfbeeld en uit welke aspecten dit beeld bestaat. Op welke manier is dit van invloed in de selectie van buitenlands nieuws? En welke thema's en visies krijgen een plaats in de berichtgeving als gevolg van dit perspectief?

§ 5.3 Reflectie

In deze reflectie volgt een korte terugblik op het onderzoeksproces. Ik ging het onderzoek inhoudelijk gezien redelijk 'blanco' in, want ik had me nooit eerder specifiek verdiept in Rusland voor een paper of onderzoek. Maar vanuit de sociaal-geografische achtergrond vond ik Rusland wel een interessante regio om mij op te focussen in deze masterthesis. Het Nederland-Ruslandjaar dat geagendeerd stond voor het jaar 2013, was doorslaggevend in deze keuze en vormde ook meteen een maatschappelijk relevante context.

Methodologisch gezien vormde het beeldvormingsonderzoek voor mij een uitdaging, omdat ik nooit eerder een inhoudsanalyse had gedaan. Het kostte daarom extra tijd om mij hierin te verdiepen, alvorens ik kon beginnen met het operationaliseren en opzetten van een analyseschema. Achteraf gezien heb ik de inhoudsanalyse veel te gedetailleerd uitgevoerd. Niet alleen had ik een uitgebreid analyseschema waar veel verschillende begrippen en aspecten onderdeel van uitmaakten; ook heb ik gedurende de inhoudsanalyse in Nvivo veel extra codes aangemaakt. Deze waren weliswaar interessant, maar minder relevant voor het onderzoek en daarom zijn deze uiteindelijk ook niet benoemd in het resultatenhoofdstuk. Bovendien is dit een 'mixed-methods' onderzoek en waren de krantenartikelen niet de enige bronnen voor analyse. Het was zoeken naar de balans tussen een open en een gesloten houding tijdens deze onderzoeksprocedure: om enerzijds de focus te houden op begrippen en thema's die ik aan de hand van het analyseschema wilde analyseren, en anderzijds de ogen open te houden voor mogelijk andere relevante thema's en perspectieven. Hierin had ik achteraf gezien tijd kunnen besparen. Juist ook omdat naarmate het onderzoeksproces vorderde, bleek dat het tweede deel van dit onderzoek de grootste meerwaarde bleek te bevatten; namelijk de gesprekken met de journalisten en correspondenten.

Al tijdens het inplannen van de interviews bleek dat journalisten zeer bereidwillig waren voor een interview. Elke journalist die ik heb benaderd gaf aan dat hij of zij wilde meewerken. Bij het afnemen van de interviews merkte ik dat ik er even moest 'inkomen'. Het eerste gesprek verliep daarom soms wat moeizaam. Maar dit heeft wel geholpen om de daarop volgende interviews te verbeteren. Daarna heb ik kleine aanpassingen gedaan, door enkele vragen net iets anders te formuleren en enkele inleidende gedeeltes bij de verschillende 'topics' in te korten. Dit om zo min mogelijk in te vullen voor de geïnterviewde en toch gericht vragen te kunnen stellen. In het begin had ik nog wel eens de neiging om het gesprek te veel te sturen en soms suggererende vragen te stellen.

Er is sprake geweest van een verlenging van de tijdsplanning van het onderzoek. Dit had praktische redenen (namelijk het volgen van een extra vak, wat de mogelijkheid gaf om ook dit onderzoek te verlengen). De deadline verschoof van begin augustus 2013 naar januari 2014. Dit heeft achteraf een groot voordeel gehad. Namelijk de mogelijkheid om een interessante periode in het nieuws over Rusland nog mee te kunnen nemen in de analyse. Het voerde te ver om op basis van een extra selectie van berichten ook weer een inhoudsanalyse toe te passen (door tijdsgebrek). Maar de selectie is wel gebruikt om de golfbewegingen in de berichtgeving te beschrijven. Ook in de interviews kwam reeds naar voren dat de incidenten in deze periode belangrijk waren voor de beeldvorming over Rusland in de context van het Nederland-Ruslandjaar. De roerige periode heeft de negatieve beeldvorming versterkt, maar deed ook iets anders aan het licht komen; namelijk de worsteling die correspondenten kunnen ervaren in hun verslaggeving, in een periode met veel negatief nieuws (naar aanleiding van de incidenten). Tegelijkertijd had de verlenging van het onderzoek ook nadelen. Ik heb relatief veel tijd in deze thesis gestoken, omdat er steeds 'extra's' bij kwamen. Soms had ik het idee dat ik oneindig door kon gaan met dit onderzoek. Ik heb duidelijk het cyclische karakter van het onderzoeksproces ervaren: eerst de uitgebreide inhoudsanalyse, vervolgens de interviews. Daaruit bleek dat het relevant was om een paar extra telefonische interviews met mensen van het DVHN in te plannen. En vervolgens kwam er weer extra nieuws bij dat relevant was om te analyseren.

Wat ik heb geleerd dankzij dit onderzoek, is dat er daadwerkelijk grote verschillen bestaan tussen journalisten onderling in hun visie op berichtgeving en in hun persoonlijke voorkeuren en werkwijzen. De verschillen in journalistieke houding zijn soms uitgesproken. Waar de ene journalist het leuk vindt om het snelle en 'harde' nieuws te brengen, lijkt de ander uit zichzelf meer stil te willen staan bij de beeldvorming die tot stand komt over Rusland en de invloed van de media hierop. Sommige journalisten hebben het verlangen om iets te veranderen aan de negatieve beeldvorming en zoeken naar manieren om te nuanceren. Thalia Verkade bijvoorbeeld, gaf in december te kennen dat zij meer regie wil over wat ze schrijft en stopt daarom als correspondent bij het NRC. Anderen lijken zich meer neer te leggen bij de manier waarop nieuws tot stand komt. En bij de nieuwscriteria die gelden, zoals: nieuws is alles wat negatief en afwijkend is. En: de invloed en omvang van gebeurtenissen resulteren vaak in nieuws over politiek. Deze verschillen in houding en persoonlijke voorkeuren maakten het onderzoek interessant, maar vormden ook een uitdaging. Namelijk om deze visies en meningen in perspectief te blijven zien. En rekening te houden met het feit dat er verschillende contexten zijn waarin verschillende belangen een rol spelen. Ook al hebben die verschillende visies een hele andere uitwerking op de beeldvorming. Met het oog op een aanhoudende negatieve beeldvorming waarin stereotypering nog altijd een rol speelt, spreekt een andere, positieve, genuanceerde berichtgeving in een zeker voordeel. Daarbij heb ik geprobeerd in het achterhoofd te houden: 'Ik ben een journalist en onderzoeker, geen academicus' (Olaf Koens). Berichtgeving en nieuws kennen nou eenmaal grenzen en beperkingen als het aankomt op beeldvorming.

Literatuur

- Amnesty International (2008), <http://www.amnesty.nl/nieuwsporaal/nieuws/stop-geweld-tegen-journalisten-rusland> [geciteerd 29-03-2013].
- Amnesty International (2013a), <http://www.amnesty.nl/bedreigde-critici-het-poetin-regime> [geciteerd 29-3-2013].
- Amnesty International (2013b), <http://www.amnesty.nl/nieuwsporaal/pers/protest-amnesty-international-tijdens-bezoek-vladimir-poetin> [geciteerd 08-04-2013].
- Anholt, S. (2007), *Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Ashworth G.J. & Kavaratzis M. (2011), *Why Brand the Future with the Past? The Role of Heritage in the Construction and Promotion of Place Brand Reputations*. In Go F and Govers R (eds), *International Place Branding Yearbook 2011*, Palgrave MacMillan, pp. 25-38.
- Baranovski, V. (2000), *Russia: a part from Europe or apart from Europe?* *International Affairs*, Volume 76, Issue 3, pp. 443-458.
- Bardoel, J. & d'Haenens, L. (2003), *Media en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Van theorie naar praktijk*. In: RMO (Red.). *Medialogica. Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag: Sdu.
- Becker, J. (2004), 'Lessons from Russia: A Neo-Authoritarian Media System'. *European Journal of Communication* 19(2): 139-63.
- Blinnikov, M.S. (2011), *A Geography of Russia and Its Neighbors*. The Guilford Press, New York.
- Boeije, H. (2005), *Analyseren in kwalitatief onderzoek: denken en doen*. Boomonderwijs.
- Broersma, M. (2003), *Tegen de trend. Regionale journalistiek in een veranderende samenleving*. Apeldoorn: Wegener.
- Committee to Protect Journalists. (2011). *52 journalists killed in Russia since 1992/Motive confirmed*. Retrieved from <http://www.cpj.org/killed/europe/russia>.
- Davies, N. (2008), *Flat Earth News: an award-winning reporter exposes falsehood, distortion and propaganda in the global media*. London: Chatto & Windus.
- Deuze, M. (2005), *What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered*. *Journalism*, 6, pp. 442-464.
- Emery, Michael (1989) 'An Endangered Species: The International News Hole', *Gannett Center Journal* 3(4): 151-64.
- Encyclo (2013a), <http://www.encyclo.nl/begrip/etnocentrisme> [geciteerd 27-02-2013].
- Encyclo (2013b), <http://www.encyclo.nl/begrip/nuanceren> [geciteerd 02/12/2013].
- Encyclo (2013c), <http://www.encyclo.nl/begrip/nationalisme> [geciteerd 02/12/2013].

- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), pp. 51–58.
- Entman, R.M. (2007), Framing Bias: Media in the Distribution of Power. *Journal of Communication* 57, pp. 163–173.
- Feklyunina, V. (2008) Battle for perceptions: Projecting Russia in the West. *Europe-Asia Studies* 6(4): 605–629.
- Gemeente Groningen (2013), <http://gemeente.groningen.nl/internationaal/vriendschapsjaar-rusland-nederland-2013> [geciteerd 20-02-2013].
- Ginneken, J, van. (2002), De schepping van de wereld in het nieuws. De 101 vertekeningen die elk 1 procent verschil maken. Deventer: Uitgeverij Kluwer.
- GPD (2012), www.gpd.nl [geciteerd 22-04-2013].
- Haar, J. ter (2007). De geschiedenis van Rusland. De opkomst en ondergang van het tsarenrijk. Uitgeverij Kok Omniboek.
- Halavais, Alex (2002) 'Part 3: The Rise of Do-it-yourself Journalism After September 11', in: Pew Internet and American Life Project, One Year Later: September 11 and the Internet. <http://www.pewinternet.org/Search.aspx?q=One%20year%20later> [geciteerd 28-02-2013].
- Hall, S. (1973) "The determinations of news photographs", in: Stanley Cohen and Jock Young (Eds), *The Manufacture of News: Deviance, Social Problems and the Mass Media*, London: Constable.
- Hamilton, J.M. & E. Jenner (2004), Redefining Foreign Correspondence. *Journalism* 5(2), pp. 301-321.
- Harcup, T. & D. O'Neill (2001), What Is News? Galtung and Ruge revisited, *Journalism Studies*, 2(2), pp. 261-280.
- Heller, R. (2010), Subjectivity matters: Reconsidering Russia's relations with the West. In: ICCEES Convention "Prospects for Wider Cooperation", Stockholm, 26-30 juli 2010.
- Iorgoveanu, A. & N. Corbu (2012), No consensus on framing? Towards an integrative approach to define framing as both texts and visuals. *Revista Română de Comunicare și Relații Publice*, Volume: 14, Issue: 3, pp: 91-102.
- Johnson-Cartee, K.S. 2005. *News Narratives and News Framing. Constructing Political Reality*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Kazantsev, A. & R. Sakwa (2012), New 'dividing lines' in Europe: A crisis of trust in European-Russian Relations. *Communist and Post-Communist Studies* 45, pp. 289–293.
- Kerkhof, R (2013), Noord-Nederland Rusland jaar in het teken van aanhalen relaties. <http://www.kijkophetnoorden.nl/noord-nederland-rusland-jaar--nederland-rusland-jaar--bertpanman-> [geciteerd 20-02-2013].
- Kester, B. (2010), The art of balancing, - Foreign Correspondence in Non-Democratic Countries: The Russian Case. *The International Communication Gazette*, vol. 72 (1), pp. 51-69.

- Landenweb (2014a), <http://www landenweb.net/rusland/> [geciteerd 04-01-2014].
- Landenweb (2014b), <http://www landenweb.net/rusland/bevolking> [geciteerd 04-01-2014].
- Leonard, M. & N. Popescu (2007), *A Power Audit of EU–Russia Relations*. Published by the European Council on Foreign Relations (ECFR), London.
- Levinova, E. (2010), Good Neighbours? Dominant Narratives about the ‘Other’ in Contemporary Polish and Russian Newspapers. *Europe Asia studies*, vol. 62 (8), pp. 1339–1361.
- Lipman, M. (2005) ‘Constrained or Irrelevant: The Media in Putin’s Russia. *Current History*, vol. 104, No. 684, pp. 319–24.
- Luyendijk, J. (2006). *Het zijn net mensen; beelden uit het Midden-Oosten*. Uitgeverij Podium, Amsterdam.
- Maxwell Hamilton, J. & E. Jenner (2004), Redefining foreign correspondence. *Journalism*, vol. 5 (3), pp. 301-321.
- Morozov, V. & B. Rumelili (2012), The external constitution of European identity: Russia and Turkey as Europe-makers. In: *Cooperation and conflict*, 47:1, pp. 28-48.
- Neumann, I.B. (1999), *Uses of the Other; ‘the East’ in European identity formation*. Manchester University Press.
- Neumann I.B. (2008), Russia as a great power, 1815–2007. *Journal of International Relations and Development* 11(2): 128–151.
- NLFR (2013), <http://www.nlrf2013.nl/relatie-nederland-rusland/> [geciteerd 18-02-2013].
- NNR (2013), <http://www.nnr2013.nl/> [geciteerd 18-02-2013].
- NRC (2013), <http://www.nrc.nl/colofon/> [geciteerd 20-02-2013].
- Okano-Heijmans, M., & H. Ruël (2011), Commerciële diplomatie en internationaal ondernemen. De koopman versus de dominee in de nieuwe economische wereldorde. *Internationale Spectator*, jaargang 65, nr. 9, pp. 463-467.
- Onwijn, K. (2006), *Van onze correspondent, standplaats Moskou*. Amsterdam: KIT Publishers.
- Palmer, M. & J. Nicey (2012), Social Media and the Freedom of the Press: a long-term Perspective from within International News Agencies (AFP, Reuters). *Journal for Communication Studies*, vol. 5, nr. 1(9), pp. 107-123.
- Paul, L. (2012), Rusland: terecht een BRIC-land? *Geografie*, jaargang 21, nummer 9, pp. 6-9.
- Poetin, V. (2000), ‘Rossiya: novye vostochnye perspektivy’, *Nezavisimaya gazeta*, 14, November.
- Poetin, V. (2005), ‘Poslanie Federal’nomu Sobraniyu Rossiiskoi Federatsii’, *Rossiiskaya gazeta*, 26, April.
- Rouvoet (2009), *Koopman en dominee gaan hand in hand*. NRC Handelsblad, 15 januari 2009.
- Sargasso (2009), <http://sargasso.nl/aantal-vermoorde-russische-journalisten-en-activisten-loopt-snel-op/> [geciteerd 29-03-2013].

- Scheufele, A. & D. Tewksbury (2007), Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models. *Journal of Communication* 57, pp. 9–20.
- Servaes, J. & C. Tonnaer (1992), *De Nieuwsmarkt, vorm en inhoud van de internationale berichtgeving*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Scholten & Ruigrok (2009), *Het buitenland in de krant. Een onderzoek voor de Nederlandse Nieuwsmonitor* (2009), www.nieuwsmonitor.net, pp. 2-13.
- Schwalbe, C. B. (2006). Remembering our shared past: Visually framing the Iraq war on U.S. news websites. *Journal of Computer-Mediated Communication* 12(1), pp. 264-289.
- Stepchenkova, S. & A. Morrison (2008), Russia's destination image among American pleasure travelers: Revisiting Echtner and Ritchie. *Tourism Management* 29, pp. 548–560.
- Tsygankov, A.P. (2012), *Honor in International Relations: Russia and the West from Alexander to Putin*. Cambridge, UK: Cambridge University.
- Vartanova, E. (2012). The Russian media model in the context of post-Soviet dynamics. In D. Hallin & P. Mancini (Eds.), *Comparing media systems beyond the western world* (pp. 119–142). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Vazquez Linan, M. (2010), History as a propaganda tool in Putin's Russia. *Communist and Post-Communist Studies* 43, pp. 167–178.
- Vermaas, K. & Janssen, F. (2009), *Het persbureau in perspectief. Rol, functies en kernwaarden van Nederlandse persbureaus*. Diemen: Uitgeverij AMB.
- Villamedia (2012a). <http://www.villamedia.nl/opinie/bericht/nieuws-is-geen-gratis-goed/> [geciteerd 04-03-2013].
- Villamedia (2012b). <http://www.villamedia.nl/nieuws/bericht/laatste-artikel-gpd-verspreid/88831/> [geciteerd 5-03-2013].
- Wieten, J. (2002), *Srebrenica en de journalistiek - Achtergronden en invloed van de berichtgeving over het conflict in voormalig Joegoslavië in de periode 1991-1995. Een onderzoek naar opvattingen en werkwijze van Nederlandse journalisten*. Amsterdam: NIOD.
- Wikipedia (2013), http://nl.wikipedia.org/wiki/Federale_districten_van_Rusland [geciteerd 20-04-2013].
- Worldatlas (2014), <http://www.worldatlas.com/webimage/countrys/europe/eur.htm> [geciteerd 04-01-2014].

Bijlagen I-V

Bijlage I: Overzicht krantenartikelen (selectie: 1 juni 2012 tot en met 30 april 2013)

Opinie & Debat NRC (afkorting: OD-NRC)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
OD-NRC-1	De prijs van het lezen; column	Michiel Krielaars	26/04/13	392
OD-NRC-2	Fred Teeven was onuitzetbaar; opklaringen	Marc Chavannes	20/04/13	916
OD-NRC-3	Leer Poetin een les-en prijs Memorial	Laura Starink	08/04/13	762
OD-NRC-4	De prijs van het geweten; commentaar	N.B.	06/04/13	699
OD-NRC-5	Cultuurboycot van Rusland zou geen enkel doel dienen	Sjeng Scheijen	07/02/13	732
OD-NRC-6	Boycot	Bas Heijne	02/02/13	757
OD-NRC-7	Je zou bijna terugverlangen naar de Koude Oorlog	Sophia Kornienko	27/09/12	609
OD-NRC-8	Terugkeer van oude mogelijkheden; column	Derk Jan Eppink	25/09/12	888
OD-NRC-9	Religieuze harmonie, het kan, na 500 jaar	Robbert van lanschot	09/06/12	2051

Ruslandcorrespondent NRC (afkorting: Rus-NRC)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
Rus-NRC-1	Moskou krijgt 'retemooi' metroschema; avant- gardist ontwerpt nieuw schema voor langste en drukste openbaar vervoersnetwerk van Europa	Thalia Verkade	25/04/13	766
Rus-NRC-2	Middenstand van Sotsji nu al bang voor Spelen	Idem	20/04/13	503
Rus-NRC-3	In Kirov is de hoop op een liberaler Rusland vervlogen	Idem	18/04/13	642
Rus-NRC-4	Probleempjes die Poetin in Amsterdam zag; de week vanuit Moskou	Idem	13/04/13	629
Rus-NRC-5	Rus zoekt schuldigen aan vallende ijspegels	Idem	12/04/13	618
Rus-NRC-6	Vaderlandsliefde is tot gedragsnorm verheven; Protest tegen inperken in Rusland van aantal burgerrechten; Russische homo-activiste verwacht positief effect van demonstratie in Amsterdam	Idem	08/04/13	1509
Rus-NRC-7	Dode voor de rechter in Moskou; Proces tegen klokkenluider Magnitski is surrealistisch schouwspel	Idem	29/03/13	1087
Rus-NRC-8	Voor Russen is Cyprus een soort Zwitserland	Idem	18/03/13	
Rus-NRC-9	Russen worden weer drie jaar ouder sinds val van de Sovjet-Unie; In rijkere landen kunnen mensen meer zelf aan zorg betalen; in Rusland gaat het beter, maar de vraag is of de cijfers betrouwbaar zijn.	Idem	13/03/13	666
Rus-NRC-10	De Russen plakken op alles nano	Idem	02/03/13	1217
Rus-NRC-11	Nu al te koop in de Oeral: Mythisch meteoriet	Idem	18/02/13	1487
Rus-NRC-12	Poetins Putsch met papier	Idem	11/02/13	2053
Rus-NRC-13	Ook in hip Moskou heerst homofobie	Idem	01/02/13	1054
Rus-NRC-14	Aanslag Bolsjoj-leider 'uit theaterkring'	Idem	25/01/13	1098

Rus-NRC-15	Russisch vloeken kan 1250 euro kosten	Idem	24/01/13	718
Rus-NRC-16	Grote raadsels rond Sasja's dood	Idem	21/01/13	840
Rus-NRC-17	Rus mag zijn ijskijst niet meer elk uur van de dag aanvullen	Idem	02/01/13	546
Rus-NRC-18	Russische adoptiewet is voor critici de 'wet van Herodes'; In het provinciale Pskov is weinig begrip voor de wijze waarop president en parlement in Moskou met adoptiekinderen politiek bedrijven	Idem	29/12/12	1683
Rus-NRC-19	'Eerherstel voor de trots van een militaire natie'. Bij leger geliefde minister van Defensie is belangrijke steunpilaar van Poetin.	Idem	27/12/12	744
Rus-NRC-20	Protest angstvisioen van kremlin	Idem	14/12/12	986
Rus-NRC-21	Russisch beroepsleger laat sovjetgarnizoen verpauperen	Idem	06/12/12	1068
Rus-NRC-22	Hier klopt iets niet; de week vanuit Moskou	Idem	17/11/12	568
Rus-NRC-23	'Wie zekerheid zoekt, moet niet naar Rusland gaan'; Derk Sauer nieuwe baas Russisch mediabedrijf RBK	Idem	07/11/12	926
Rus-NRC-24	Levende wekker in een platte wereld	Idem	06/11/12	1402
Rus-NRC-25	Oppositie Rusland kiest samen leiders	Idem	24/10/12	672
Rus-NRC-26	'Niet dagdromen, gedisciplineerd zijn'; Twee leden van de punkband Pussy Riot verdwijnen voor twee jaar in een strafkamp	Idem	23/10/12	1136
Rus-NRC-27	Organisator van straatprotesten; M/V in het nieuws Gennadi Goedkov	Idem	15/09/12	586
Rus-NRC-28	Moskouse uitgeverij weigert bemoeienis van boven; Buitenland Rusland	Idem	10/09/12	779
Rus-NRC-29	Russen leven niet mee met Pussy Riot	Idem	20/08/12	530

Koopman - Dominee NRC (afkorting: KD-NRC)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
KD-NRC-1	Poetin kaatst bal vilein terug	Onbekend	09/04/13	714
KD-NRC-2	Poetin: bevriend maar omstreden leider	Mark kranenburg & Frank Vermeulen	08/04/13	426
KD-NRC-3	'Van zo'n protest kunnen wij alleen dromen'; Interview Anastasia Smirnova, homo-activiste	Christiaan Pelgrim	08/04/13	614
KD-NRC-4	Kamer: geen feestje bij ontvangst Poetin	Onbekend	08/04/13	363
KD-NRC-5	Praten over mensenrechten is steeds minder vaak gratis	Elske Schouten	02/04/13	479
KD-NRC-6	Repressie onder Poetin	Onbekend	27/03/13	444
KD-NRC-7	Rusland wijst kritiek Timmermans af	Onbekend	27/02/13	275
KD-NRC-8	Zelfmoord Rus in detentiecentrum	Onbekend	18/01/13	412
KD-NRC-9	Terug naar tijd van angst - commentaar	Onbekend	24/10/12	445

Achtergronden Rusland NRC (afkorting: AG-NRC)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
AG-NRC-1	Kiezen tussen gas en geweten	Mark Kranenburg & Hubert Smeets	02/04/13	1793
AG-NRC-2	Na de Sovjet-tijd stierf de intelligentsia uit; leestip van de week	Hubert Smeets	02/04/13	508
AG-NRC-3	Stalin als mythe voor de toekomst	Idem	04/03/13	1876
AG-NRC-4	Russische rebel, in de greep van de geheime dienst	Idem	26/01/13	2719
AG-NRC-5	'Staat manipuleert rechter in Rusland'; Interview Magomed Aboubakarov, een jonge advocaat in de noordelijke Kaukasus	Idem	15/01/13	929
AG-NRC-6	Poetin roept op tot patriottisch reveil en dreigt zakelijke elite	Idem	13/12/12	643

Cultuur NRC (afkorting: C-NRC)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
C-NRC-1	Alles lijkt de adem in te houden voor wat komen gaat; Exposities in Groningen en Maastricht over Russische avant-garde	Lucette ter Borg	04/04/13	763
C-NRC-2	Onherkenbaar revolutionair elan	Sandra Smets	04/04/13	566
C-NRC-3	De paria's van de architectuur	Bernard Hulsman	11/06/13	530

Economie NRC (afkorting: E-NRC)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
E-NRC-1	'Steenkool verdringt het gas'; Interview Paul van Gelder, bestuursvoorzitter Gasunie	Renée Postma	23/04/13	916
E-NRC-2	Argos Groep in Russische handen	Onbekend	01/11/12	684
E-NRC-3	Bullebak Gazprom staat in het Brusselse beklagenbankje	Chris Hensen	22/09/12	1405
E-NRC-4	Poetin wordt 'normaler' door WTO; Toetreding Rusland tot WTO nodig om stagnatie te keren en sociale onrust te voorkomen	Chris Hensen	25/07/12	933

Opinie & Debat DVHN (afkorting: OD-DVHN)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
OD-DVHN-1	Huurschuld	Jean Pierre Rawie	12/01/13	476

Ruslandcorrespondent DVHN (afkorting: Olaf Koens: RusK-DVHN, Floris Akkerman: RusA-DVHN)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
RusA-DVHN-1	Op de top hangt de geur van sjasliek	Floris Akkerman	05/01/13	1126
RusA-DVHN-2	Wolkenkrabbers symbool van het nieuwe Moskou	Floris Akkerman	12/11/12	540

RusK-DVHN-3	Russische roker in de ban	Olaf Koens	19/10/12	434
RusK-DVHN-4	Nationalistisch geweld in Moskou	Olaf Koens	15/10/12	414
RusK-DVHN-5	Zoemachine Yandex wil goede tweede zijn	Olaf Koens	23/08/12	541
RusA-DVHN-6	Culturele revolutie in Perm	Floris Akkerman	15/08/12	290
RusK-DVHN-7	Op hoge hakken tegen Poetin	Olaf Koens	07/08/12	464
RusK-DVHN-8	Meisjesgroep verdeelt Russische samenleving	Olaf Koens	26/07/12	511
RusA-DVHN-9	Water overvalt Krasnodar	Floris Akkerman	09/07/12	443
RusA-DVHN-10	Amerika heeft cola, Rusland kvas	Floris Akkerman	26/06/12	505
RusK-DVHN-11	Kasparov is te druk voor oppositie	Olaf Koens	23/06/12	487

Koopman & Dominee DVHN (afkorting: KD-DVHN)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
KD-DVHN-1	Poetin: volledige rechten homo's	ANP/AD	09/04/13	299
KD-DVHN-2	Tsaar Vladimir	Pieter Sijpersma	09/04/13	265
KD-DVHN-3	Er valt geen onvertogen woord in de Hermitage	Tonny van der Mee	09/04/13	442
KD-DVHN-4	Homo's feesten, fluiten en schreeuwen	Victor Schildkamp	09/04/13	474
KD-DVHN-5	Rutte ontvangt Poetin: een kwestie van schipperen	AD	08/04/13	186

Achtergrond DVHN (afkorting: AG-DVHN)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
AG-DVHN-1	Met het gas kwamen de kunst en het onderwijs	John Geijp	19/04/13	1371
AG-DVHN-2	'Belangstelling voor hun kunst roerde de Russen'	Onbekend	19/04/13	537
AG-DVHN-3	Stalen zenuwen, sterke lever	Erik van der Veen	19/04/13	953
AG-DVHN-4	Alles kan in megalomane bouwput Sotsji	Johan Stobbe	23/03/12	965
AG-DVHN-5	'Als homo's zich verbergen, verandert er niets'	Gerdt van Hofslot	02/03/13	545
AG-DVHN-6	Fris en aantrekkelijk, donker en duister	Joep van Ruiten	17/11/12	1197
AG-DVHN-7	Pussy Riot betaalt hoge prijs	Carel Goseling	18/08/12	648
AG-DVHN-8	Poetin viert feest, Moskou demonstreert	Onbekend	13/06/12	888

Cultuur DVHN (afkorting: C-DVHN)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
C-DVHN-1	Spartacus komt naar Groningen	Nico Heemelaar	11/04/13	812
C-DVHN-2	Een Russisch spektakel voor de liefhebber	Anne Carlijn Kok	15/03/13	515
C-DVHN-3	De Ploeg schetst het Russische mysterie	Grytsje Klijnstra	26/02/13	558
C-DVHN-4	Opgelet! De Russen komen eraan!	Joep van Ruiten	15/11/12	587

C-DVHN-5	Een première tussen de derdehandsjes	Eric Nederkoorn	31/10/12	511
C-DVHN-6	De Beer zet forse penseelstreken in plot zo dun als vloeipapier	Jacques J. d'Ancona	16/07/12	507

Economie DVHN (afkorting: E-DVHN)

Code	Titel	Auteur	Datum	Woor- den
E-DVHN-1	Bedrijven in Noorden haken aan bij Ruslandjaar	Annemiek van der Ploeg	19/02/13	871
E-DVHN-2	Aangebrosen fles wodka moet áltijd leeg	Bouke Nielsen	08/02/13	512
E-DVHN-3	'Er is weer veel meer aandacht voor gas'	John Geijp	03/10/12	782

NRC Handelsblad (Selectie: 19 september tot en met 8 november 2013)

Greenpeace

Titel	Auteur	Datum	Woor- den
Russische kustwacht entert Nederlandse Arctic Sunrise	Onbekend	20/09/13	706
Greenpeace: Nederland moet Russen veroordelen	Onbekend	21/09/13	341
Onderzoek naar 'piraterij' Greenpeace	Thalia Verkade	23/09/13	622
Poetin: activisten van Greenpeace schonden internationaal recht	Thalia Verkade	25/09/13	320
Timmermans dringt aan op vrijlating activisten	Thalia Verkade	26/09/13	230
Nederlandse Greenpeace-activiste verliest de moed in Russische cel	Onbekend	02/10/13	382
Greenpeace activisten: Timmermans gaat met Lavrov in gesprek	Onbekend	05/10/13	250
Rusland zoekt bredere aanklacht Greenpeace; Nederland-Rusland Rusland komt met nieuwe aanklachten tegen Greenpeace. Recherche zegt drugs te hebben gevonden, actiegroep ontkent.	Thalia Verkade	10/10/13	644
Minister maakt de ruzie met Moskou minder politiek	Petra de Koning	22/10/13	679
Rusland doet niet mee aan arbitragezaak in Hamburg om Greenpeaceschip	Onbekend	23/10/13	136
Rusland: Greenpeace-activisten geen 'piraten' maar 'vandalen'	Onbekend	24/10/13	326
Greenpeace-activiste vraagt koning om hulp	Onbekend	01/11/13	222
Greenpeace-activisten naar andere gevangenis gebracht	Onbekend	02/11/13	303
Dat wordt lastig, voor de staat en Greenpeace	Nico Schrijver	05/11/13	986
Faiza Oulahsen is 'voor de duvel niet bang' en 'superambitieuus'	Daniëlle Pinedo	06/11/13	928
Scheepsmachinist Mannes Ubels is geen natuurfreak	Enzo van Steenbergen	06/11/13	844
Overzicht	Onbekend	06/11/13	302
'Russische boycot tribunaal helpt niet'	Onbekend	06/11/13	255

Russische diplomaat Dmitri Borodin

Titel	Auteur	Datum	Woor- den
Poetin eist excuses na arrestatie diplomaat	Onbekend	08/10/13	313
Politie kreeg drie meldingen over 'dronken' diplomaat; Diplomatiek conflict De relatie tussen Nederland en Rusland staat onder druk, precies op het moment dat met een 'bilateraal jaar' de banden aangehaald zouden worden.	Onbekend	09/10/13	912
Timmermans kiest juiste toon in diplomatieke rel Moskou;	Onbekend	09/10/13	420
Timmermans excuseert zich voor aanhouding	Onbekend	10/10/13	602
Diplomatie kan niet zonder immuniteit	Onbekend	11/10/13	788
Een diplomatieke rel gesust	Mark Kranenburg	12/10/13	782

Nederlandse diplomaat Onno Elderenbosch

Titel	Auteur	Datum	Woor- den
Vastgebonden en getrapt in zijn appartement	Thalia Verkade	16/10/13	777
Onno Elderenbosch, groot kenner van ex-Sovjetstaten	Michel Krielaars	16/10/13	455
Conflict met Russen op scherp	Auteur onbekend	16/10/13	497
Relaties Rusland blijven ongewijzigd	Mark Kranenburg	18/10/13	632

Nederland-Ruslandjaar

Titel	Auteur	Datum	Woor- den
Ruslandjaar is een 'rampjaar'	Mark Kranenburg	16/10/13	726
Nederland-Rusland: De verhoudingen stonden al onder druk; nu is ook nog een Nederlandse diplomaat mishandeld.	Onbekend	16/10/13	257
Maak toch een einde aan dat knuffeljaar voor Rusland	Jarico Vos & Tom Leijte	17/10/13	926
Moet de koning Rusland nog bezoeken?	Onbekend	17/10/13	313
Misverstand en straf in rampjaar	Thalia Verkade	19/10/13	1183
Laat de koning naar Rusland gaan, dat helpt	Michel Krielaars	19/10/13	631
Nederland moet intolerantie beter aanpakken, vindt de Raad van Europa	Bas Blokker & Sheila Kammerman	22/10/13	1632
Relatie met Rusland in 'rustiger vaarwater'	Onbekend	31/10/13	286

Bijlage II: Analyseschema

Titel

Datum

Aantal woorden

Bron

Welke belangrijke begrippen of bijvoeglijke naamwoorden worden gebruikt in combinatie met Rusland?

Hoe vaak wordt Rusland genoemd?

Welke regio in Rusland wordt genoemd?

1 = Centraal Federaal District ('Centraal')

2 = Zuidelijk Federaal District ('Zuid')

3 = Noordwestelijk Federaal District ('Noord')

4 = Federaal District Verre Oosten ('Oost')

5 = Federaal District Siberië ('Siberië')

6 = Federaal District Oeral ('Oeral')

7 = Federaal District Wolga ('Wolga')

8 = Federaal District Noordelijke Kaukasus ('Kaukasus')

Nieuws over (gebeurtenis, ontwikkelingen of situatie in) Rusland / NL

Economie

Politiek

Cultuur

Alledaagse leven

Historie

Sport

En daarbinnen gaat het over: bv. protest, nationalisme, ballet, gas etc. *Open invullen.*

Nieuws over internationale betrekkingen van Rusland

Wereldwijd

Europa

Nederland – Rusland / Rusland – Nederland (bilateraal)

Nederland

Het onderwerp van de betrekkingen: handel, conflict etc. *Open invullen.*

Wordt het Nederland-Ruslandjaar genoemd? (zo ja, over welk aspect van het jaar gaat het?)

Cultuur

Economie

Politiek-maatschappelijk

En daarbinnen gaat het over: *open invullen*

Koopman-dominee verhouding aan bod?

Mensenrechten genoemd?

Kritiek op (de rol van) Rusland

Kritiek op (de rol van) Nederland

Wat vormt de aanleiding voor deze discussie? (Is er bijvoorbeeld kritiek op de betrekkingen tussen Nederland en Rusland? Of gaat het specifiek over (een aspect van) het Nederland-Rusland jaar?)

Elite benoemd?

- Politieke elite Rusland (Poetin, Lavrov)
- Politieke elite Nederland (Beatrix, Rutte, Timmermans)
- Politieke elite internationaal
- Zakelijke elite
- Relatie elite NL & Rusland?

-Locals aan het woord?

-Aandeel in artikel (interview, m.a.w. het gehele artikel, of bijvoorbeeld één zin of alinea)

-Welk onderwerp wordt besproken met de local?

-Is er een letterlijke wij-zij-tegenstelling?

-Hoe vaak?

-Welk onderwerp wordt aangehaald met betrekking tot de wij-zij-tegenstelling?

-Wordt Europa / Nederland moreel superieur afgeschilderd ten opzichte van Rusland? Of andersom: Rusland moreel inferieur ten opzichte van Nederland? Wordt er bijvoorbeeld afkeurend over Rusland geschreven? Komen daarbij verschillende waarden aan de orde? Over welke waarden gaat het dan?

-Wordt er genuanceerd geschreven (van ongenueanceerd tot genuanceerd)?

-Wordt er positief of negatief geschreven over Rusland?

-Positieve / negatieve gebeurtenissen

-Toon

Categorieën stereotypen

Toelichting

Rusland (staat)

Communisme

Verwijzingen naar communistisch verleden of kenmerken (symboliek) van communisme in de huidige staat: Lenin, Stalin, Sovjet-Unie, vlag met de hamer en de sikkel.

Autoritair regime

Tendens van een toenemende autoriteit van de staat. Een autoritair, repressief, onpersoonlijk en ongevoelig regime.

Corruptie

Politiek onder invloed van omkoping, machtsverstrengeling. Een onbetrouwbare staat die misdaden niet eens registreert / oplost.

Nationalisme

patri-
belang

Nationaal bewustzijn, verbondenheid van het volk. Ook wel ottisme: voorliefde voor het vaderland en het dienen van dit van dit land.

Internationale positie

Verwijzing naar Rusland als voormalige supermacht. Nu met groeiende kracht, assertiviteit en imperiale ambities.

Energieleverancier

Rusland als belangrijke, maar ook onbetrouwbare leverancier van energie; zowel olie als gas. Deinst er niet voor terug om energie te gebruiken als machtsmiddel voor politieke doeleinden.

Rusland (omgeving)

Koud weer & sneeuw

Verwijzing naar een bar klimaat en barre levensomstandigheden

Mooie architectuur & oude gebouwen

Verwijzing naar gebouwen en wanneer deze als mooi of oud in positieve zin wordt aangemerkt.

Historische plekken en plaatsen

Wanneer wordt stilgestaan bij een plaats die van belang is voor de Russische geschiedenis.

Moskou, Rode Plein, Kremlin

Verwijzingen naar de hoofdstad, huidige politieke macht en politiek centrum.

St. Petersburg, Hermitage

Verwijzingen naar de stad St. Petersburg, de musea of de paleizen.

Uitgestrekt of ongerept land	Verwijzingen naar en beelden van lege vlakten, lage bevolkingsdichtheid, wilde natuur, afgezonderde en afgelegen plekken en beperkte infrastructuur.
Grote steden	Verwijzingen naar onder andere inwoneraantal, afstanden tussen steden, de grootte van de stad, goede infrastructuur, grote evenementen, massale optochten, zakenleven en stedelijke skylines.
<u>Rusland (mensen)</u>	
Ontwikkelingsachterstand	Arme mensen, arm land, slechte woningen, slechte infrastructuur, slechte voedingskeuzen.
Onvriendelijke mensen	Norse, chagrijnige, kille, meedogenloze mensen.
Wodka	Letterlijke verwijzing naar (het gebruik van) wodka, maar ook breder naar veel of slecht alcoholgebruik.
Rijke Russische cultuur	Beschrijvingen van Russische cultuur, zoals mooie muziek, ballet en kunst, zowel in Nederland als in Rusland zelf.
Orthodoxe kerken en koepels	Als omgevingskenmerk (kerkgebouwen en torens), maar ook de rol en macht van de Orthodoxe kerk als instituut in de samenleving.

(Bronnen: Stepchenkova & Morrison (2008), Levintova (2010) & Feklyunina (2008))

Bijlage III: Indeling artikelen

Wat is overwegend het onderwerp van dit artikel? Waar gaat het grootste deel van het artikel over?

Dagblad van het Noorden

Nieuws over:	Aantal	Kernwoord
Ontwikkelingen in Rusland	IIII IIIII II	Sotsji, Pussy Riot, oppositie, een beleving van Sotsji, wolkenkrabbers symbool nieuwe Moskou, Rusland top 5 zwaarste rokers, geweld in Moskou van splintergroepen, cultuurbeleid in Perm, profiel protestleider, illegaal concert (provocatie) Pussy Riot, overstromingen in Krasnodar en slachtoffers, oppositieleiders geen haar beter,
Ontwikkelingen in Nederland	III	Nederlands toneel in Groningse kringloopwinkel, EDI (Energy Delta Institute), NL-Rusland jaar
Betrekkingen NL - Rusland	IIII IIIII IIII II	Gastopman, Gasunie, noordelijke Rusland-exporteur, zusterstad Groningen, tentoonstelling Assen, balletvoorstelling Groningen, recensie dansvoorstelling, Nederlandse kunstenaars, Noord-Nederland/Sovjet Mythe, toneel in Groningse kringloopwinkel, noordelijke handelaren, Jelle Brandt Corstius over Rusland, Rutte en Poetin over homorechten, kritiek reisschema Poetin in NL, Poetin en Beatrix in de Hermitage, homoprotest bij bezoek Poetin, Rutte ontvangt Poetin,
Betrekkingen EU - Rusland		
Betrekkingen internationaal (wereld)	I	Expansie Russische zoekmachine Yandex

Dagblad van het Noorden

Categorieën	Aantal	Kernwoord
Alledaags leven	I	Positie homo's,
Cultuur	IIII III	Gas/kunst, socialistisch realisme, Russisch ballet, dans & stereotypen, typisch Russisch, aankondiging opening NL-Ruslandjaar, toneel over Russische kunstenaars in Sovjettijdperk, cultuur moet tij van de stad Perm keren,
Economie	IIII II	Gascontract, landbouwproduct, achtergrond handelsmissie NL-Ruslandjaar, cultuur in Rusland voor Nederlandse ondernemers, tienjarig bestaan EDI, groeicijfers Russische zoekmachine Yandex,
Historie	I	Historische banden van NL met Rusland (Peter de Grote),
Politiek	IIII IIIII III	Anti-Poetin-optreden, demonstraties, homo-/mensenrechten, Poetin nog steeds een tsaar, geen onvertogen woord in Hermitage, homoprotest uitvergroot, handel & mensenrechten en misstanden aan de orde, internationale positie Moskou/Rusland, wetsvoorstel ingediend door Mezvedev voor rookverbod, radicalisering en toename geweld, Ksenia Sobtsjak: van Poetins petekind tot protestleider, verhoudingen kerk en staat in Rusland, slechte reputatie regering bij calamiteiten, door protest is oppositie opener en eerlijker geworden,
Sport	II	Bouwput winterspelen, skieën in Sotsji: omgeving en sfeer,

Dagblad van het Noorden

Ongenuanceerd	Genuanceerd
	AG-DVHN-1
	AG-DVHN-2
	AG-DVHN-3
	AG-DVHN-4
	AG-DVHN-5
	AG-DVHN-6
	AG-DVHN-7
	AG-DVHN-8
	C-DVHN-1
	C-DVHN-2
C-DVHN-3	
C-DVHN-4	
E-DVHN-1	
E-DVHN-2	
	E-DVHN-3
KD-DVHN-1	
KD-DVHN-2	
KD-DVHN-3	
KD-DVHN-4	
KD-DVHN-5	
OD-DVHN-1	
	RusA-DVHN-1
RusA-DVHN-2	
	RusA-DVHN-3
	Rus-A-DVHN-4
	RusA-DVHN-5
	RusA-DVHN-6
	RusA-DVHN-7
	RusA-DVHN-8
	RusA-DVHN-9
RusA-DVHN-10	
RusK-DVHN-11	

Dagblad van het Noorden

Negatief	Neutraal	Positief
		AG-DVHN-1 AG-DVHN-2
	AG-DVHN-3	
AG-DVHN-4 AG-DVHN-5	AG-DVHN-6 AG-DVHN-7 AG-DVHN-8	
		C-DVHN-1 C-DVHN-2
C-DVHN-4	C-DVHN-3	
		E-DVHN-1 E-DVHN-2
	E-DVHN-3	
	KD-DVHN-1	
KD-DVHN-2	KD-DVHN-3	
KD-DVHN-4 KD-DVHN-5		
OD-DVHN-1		
		RusA-DVHN-1 RusA-DVHN-2
RusA-DVHN-4	RusA-DVHN-3	
		RusA-DVHN-5 RusA-DVHN-6
RusA-DVHN-8 RusA-DVHN-9	RusA-DVHN-7	
		RusA-DVHN-10
RusK-DVHN-11		

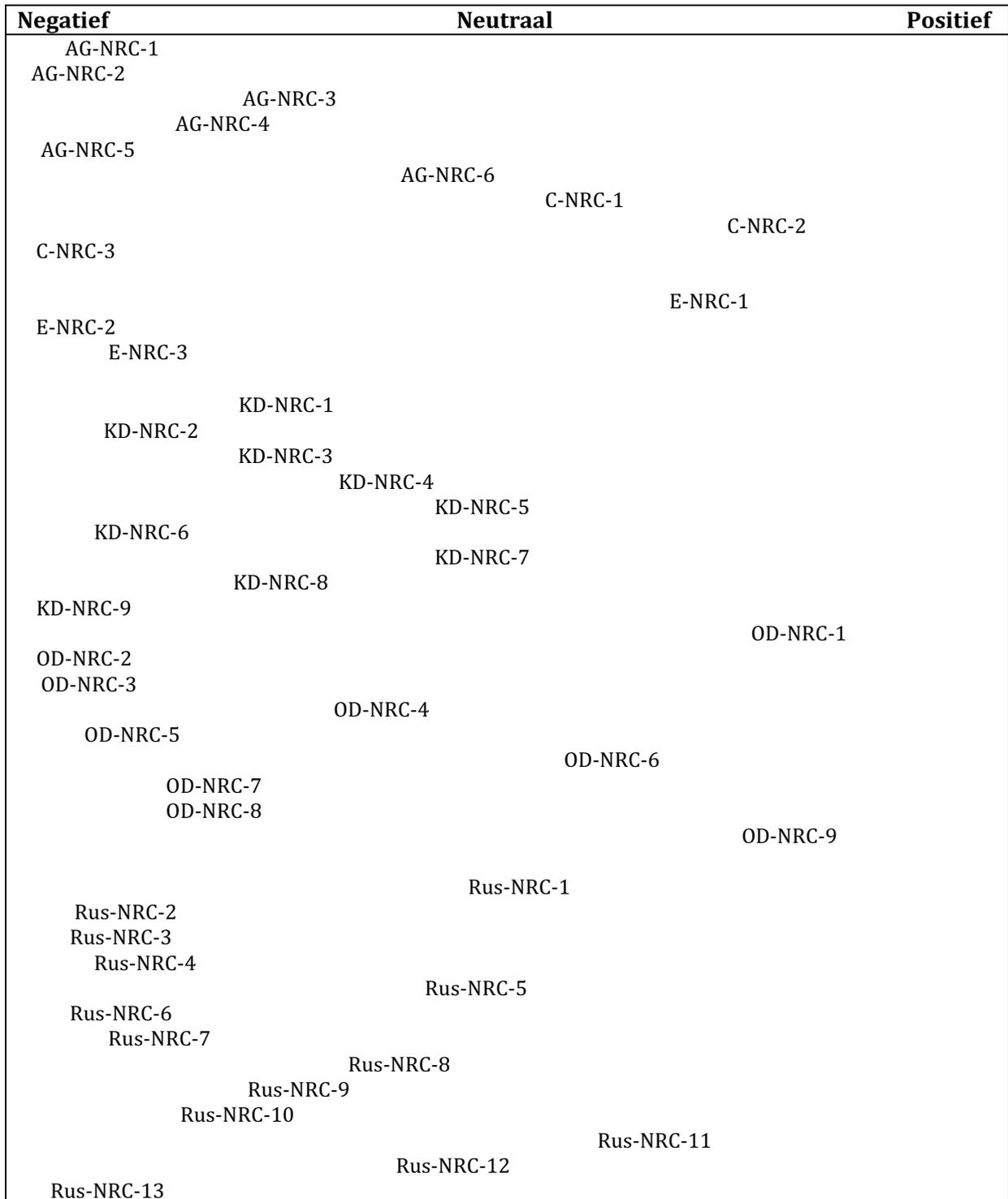
Nieuws over:	Aantal	Kernwoord
Ontwikkelingen in Rusland	IIII IIII IIII IIII IIII IIII I	Uitgestorven intelligentsia, Stalin, advocaat, Poetin, paria's Russische architectuur, inval bij Memorial, nieuwe intimiderende wet aangenomen door Doema, Rusland leesland, vredig samenleven van Moslims en Christenen, avant-gardist ontwerpt nieuwe metrokaart, door aanslagen Boston angst voor terrorisme in Sotsji, liberalen in Kirov steunen Navalny, rechtzaken wegens vallende ijspegels, opgelegd patriottisme in Rusland, rechtzaak staat vs. Magnitski, nieuwste WHO-cijfers over (gezondheids/welzijns)toestand in Rusland, ontwikkelingen en investeringen nanotechnologie, meteoriet ingeslagen in de Oeral, nieuwe wetten sinds rentree Poetin, invoering anti-homowet, aanslag artistiek leider Bolsjoj theater, vloeken kan straks worden beboet, hervormingen in leger teruggedraaid door nieuw hoofd, nieuwe wet om drankgebruik te ontmoedigen, Kremlin vreest revolutiecomplot en verbiedt buitenlandse hulp, garnizoenssteden verpauperen na demilitarisering, uitvinding app als sociale wekker, verkiezingen buitenparlementaire oppositie met Navalny als winnaar, Pussy Riot veroordeeld tot strafkamp, parlementariër Goedkov (oppositie) raakt zetel kwijt,
Ontwikkelingen in Nederland	III	Nederlandse kamerleden en mensenrechten, Fred Teeven en zaak Dolmatov, minister Ploumen over handel en mensenrechten,
Betrekkingen NL - Rusland	IIII IIII IIII II	Het 'm-woord', Dolmatov, tentoonstelling Maastricht, presentatie Russische schilderkunst, bedrijfsovername en positie oliemarkt, Rutte ontvangt Poetin voor opening Ruslandjaar, bezoek Poetin, interview homo-activiste, bezoek: over hoe Poetin wordt ontvangen, Lavrov en Timmermans over homopropaganda, zelfmoord Dolmatov, vreemdelingenbeleid & Teeven, pleit beschavingsoffensief in NL, discussie over cultureel uitwisselingsprogramma NLFR13, discussie over cultureel uitwisselingsprogramma NLFR13, moeder Dolmatov over dood van haar zoon en zijn tijd in Rusland en NL, Nederlandse zakenman wordt directeur Russisch mediabedrijf,
Betrekkingen EU - Rusland	II	Europees onderzoek naar Russisch gasbedrijf Gazprom, Poetins bezoeken in Duitsland en NL en een vergelijking Europa vs. Rusland,
Betrekkingen internationaal (wereld)	IIII I	Rusland lid van WTO, vrije radiostem opgeheven door US, Rusland keert terug op het wereldtoneel, Russisch geld in Cyprus verdwijnt, anti-adoptiewet (Rusl.) ingevoerd als reactie op Magnitski-wet (V.S.), Russische leider vergeleken met Amerikaanse (defensie) en relatie met China, mediabedrijf wil geen buitenlandse bemoeienis,

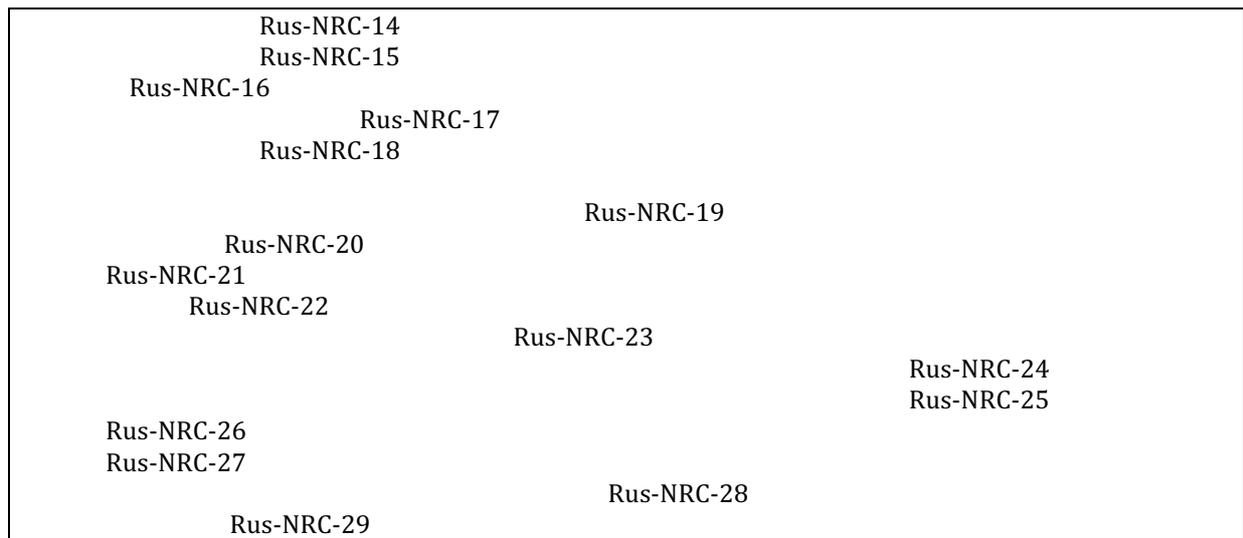
NRC Handelsblad

Categorieën	Aantal	Kernwoord
Alledaags leven	IIII	Sneeuw en vallende ijspegels veroorzaken ongelukken, betrouwbaarheid cijfers gezondheid/welzijn: te rooskleurig voorgesteld, het leven van de achtergebleven burgers in garnizoenssteden, religie: het vredig samenleven van moslims en christenen in Tatarstan
Cultuur	IIIII	Constructivisme, ontwikkelingen Russische kunst, revolutionair elan schilderkunst, lage boekenprijs/Biblioglobus, ingeslagen meteoriet als aanleiding voor beschrijving omgeving (gebergte) en cultuur (verhalen) Oeral, rauwe wereld en concurrentie van het ballet/danstheater Bolsjoj,
Economie	IIIII I	Overname bedrijf Argos (NL) door Sistema (Rusl.), illegale Russische banken hevelen geld naar Cyprus, ontwikkelen nanotechnologie, Derek Sauer directeur Russisch mediabedrijf, Russische app (levende wekker) straks ook in engels en chinees, ontwikkelingen mediabedrijf: oprichter Derek Sauer legt functie neer
Historie	I	Stalin als mythe
Politiek	IIIII IIIII IIIII IIIII IIIII	Mensenrechten, traditionalisme, mythe, achtervolging en vlucht, corrupte rechtspraak, nationaal-kapitalisme, mogelijke sabotage Gazprom Europese markt, kritische kanttekening bij toetreding WTO Rusland, reactie Poetin op kritiek over homorechten, Poetin steeds meer omstreden, protest tegen homobeleid, hoffelijke vorm en harde inhoud, andere landen (en Rusland) aanspreken op mensenrechten, nieuwe wet en invallen ngo's, oneens over anti-homowetsvoorstel, beide landen schuldig aan zelfmoord Dolmatov, definitie hoogverraad uitgebreid, vreemdelingenbeleid en Teeven, beloon Memorial met Erasmusprijs, Ruslandjaar aanleiding discussie over handel en mensenrechten, pleit voor cultuurboycot, pleit voor cultuur als verbinding en maatschappelijk engagement, informatievrijheid Rusland daalt in belang: radio Svoboda naar Islamitische wereld, Rusland herrijst als mogendheid: intern bindweefsel is patriotisme, in opdracht van gemeente Moskou nieuwe metrokaart ontworpen na internetverkiezing, extra beveiliging Sotsji na aanslagen Boston, steeds minder hoop op een liberaler Rusland, Poetins bezoeken in NL en Duitsland en protest van feministen, staat wordt steeds autoritairder en Russen gedwongen tot vaderlandsliefde, proces tegen Magnitski als rehabilitatie voor de staat, Russen voorzichtiger door nieuw ingevoerde wetten, gevolgen anti-homowet voor positie homo's, wet in de maak die vloeken in media verbiedt, raadsels dood asielzoeker Dolmatov, investeringen in het Russisch leger, alcoholverkoop aan banden gelegd: onderdeel van beschavingsoffensief, anti-adoptiewet voor Amerikanen krijgt veel kritiek, nieuwe wetten verbieden demonstraties en betogingen, Rusland haalt banden aan met China en vergelijkt zichzelf met V.S., oppositie kiest leiding burgerprotestbeweging, Pussy Riot en beschrijving strafkampen, parlementariër Goedkov (oppositie) beschuldigd van commerciële activiteiten en zetel ontnomen door Doema,,
Sport	I	Bouwput Sotsji

NRC Handelsblad

Ongenuanceerd	Genuanceerd
AG-NRC-2	AG-NRC-1
	AG-NRC-3
	AG-NRC-4
AG-NRC-5	
	AG-NRC-6
	C-NRC-1
	C-NRC-2
	C-NRC-3
	E-NRC-1
	E-NRC-2
	E-NRC-3
	KD-NRC-1
	KD-NRC-2
	KD-NRC-3
	KD-NRC-4
	KD-NRC-5
KD-NRC-6	KD-NRC-7
	KD-NRC-8
	KD-NRC-9
OD-NRC-2	OD-NRC-1
OD-NRC-3	
OD-NRC-4	OD-NRC-5
	OD-NRC-6
	OD-NRC-7
OD-NRC-8	OD-NRC-9
	Rus-NRC-1
Rus-NRC-2	Rus-NRC-3
	Rus-NRC-4
Rus-NRC-5	Rus-NRC-6
	Rus-NRC-7
Rus-NRC-8	Rus-NRC-9
	Rus-NRC-10
	Rus-NRC-11
Rus-NRC-15	Rus-NRC-12
	Rus-NRC-13
	Rus-NRC-14
Rus-NRC-16	Rus-NRC-17
	Rus-NRC-18
Rus-NRC-22	Rus-NRC-19
	Rus-NRC-20
	Rus-NRC-21

Bron: eigen onderzoek

Bijlage IV: Geografie in de berichtgeving

Overzicht districten, plaatsen en regio's in de berichtgeving

Federale Districten in de berichtgeving	Aantal berichten	Plaatsen en regio's binnen het district	Aantal berichten
Centraal Federaal District	52	Moskou (hoofdstad) Koroljov (stad) Toela (provinciestad)	50 1 1
Noordwestelijk Federaal District	21	Sint Petersburg (stad) Moermansk (stad) Kaliningrad (= Russische enclave) Pskov (stad)	17 1 2 1
Zuidelijk Federaal District	9	Sotsji (stad) Krasnaja Poljana (bij Sotsji) Naltsjik (stad) Wolgograd (stad) Krymsk in regio Krasnodar Rostov (stad)	5 1 1 1 1 1
Federaal District Wolga	8	Tatarstan (republiek) Kazan (hoofdstad) Perm (stad) Mordovië (republiek) Kirov (stad) Vyksa (stad) Nizjni Novgorod (provinciehoofdstad) Tsjoevasië (republiek)	3 3 2 1 1 1 1 1
Federaal District Noordelijke Kaukasus	7	'De Kaukasus' (gebied) Tsjetsjenië republiek) Dagestan (republiek) Noordelijke / Noord Kaukasus (gebied) Noord-Ossetië (republiek) Naltsjik (hoofdstad) van de deelrepubliek Kabardië-Balkarië	5 3 3 2 1 1 1
Federaal District Siberië	5	Siberië (gebied) Zabajkalje (Siberische provincie) Step (garnizoensstad) Jasnaja (garnizoensstad)	3 2 1 1
Federaal District Oeral	2	Oeral (gebied) Tsjeljabinsk (stad) Jekaterinburg (stad)	1 1 1
Federaal District Verre Oosten	1	Vladivostok (stad)	1

Bron: eigen onderzoek

Bijlage V: Topiclijst interviews Ruslandcorrespondenten

Inleidende vragen:

- Wat komt er over Rusland in de krant?
- Wat is daarvan betekenisvol voor het Nederlands publiek?

Werkwijze

- Hoe kom je aan betrouwbare informatie?
Bronnen?
(gebruik je alleen kritische kranten? Of gebruik je bv. ook staatstelevisie / grotere kranten en probeer je dan tussen de regels door te lezen?)
- Tijdsdruk of ruimtegebrek?
In hoeverre ervaar je wel eens tijdsdruk? Wat voor invloed heeft dit op de berichtgeving?
In hoeverre ervaar je wel eens ruimtegebrek in de krant?

Interactie met redactie

- Wat is de rol van de redactie? Hoe ziet de interactie met de redactie er in de praktijk uit?
(Heb je bv. wel eens een geniaal stuk geschreven waarvan de redactie zei; maar dit willen wij
om die en die reden niet plaatsen..? Voorbeeld? Heb je de redactie wel eens overtuigd?)
- Is er een bepaalde nieuwsagenda?
In hoeverre staat van te voren vast waarover geschreven moet worden?
- Vrijheid om zelf onderwerpen aan te kaarten?
In hoeverre heb je de vrijheid (ruimte) om zelf bepaalde onderwerpen aan te kaarten?
(Of om bepaalde dingen te belichten die volgens jou zijn onderbelicht?) Kun je hiervan een voorbeeld geven?

Interactie met persbureaus

Joris Luijendijk noemt persbureaus 'de ogen en oren van de wereld'. Zij zijn vaak nog eerder op de hoogte dan de correspondent ter plaatse en zij bepalen de nieuwsstroom.

- Wat is jouw mening hierover? Hoe ervaar jij dit?
Is het bijvoorbeeld lastig om nieuws te selecteren dat eigenlijk buiten die nieuwsstroom valt?
- Hoe kijk jij aan tegen de rol van buitenlandcorrespondent in deze tijd? Wat is er veranderd de afgelopen tijd?

Geografie: standplaats Moskou

Uit de analyse van krantenberichten komt naar voren dat de helft van de berichten bestaat uit nieuws over het Centraal Federaal District, en daarbinnen het overgrote deel over Moskou. Dat is natuurlijk niet verwonderlijk aangezien Moskou een belangrijk politiek en economisch centrum is van Rusland en het centrale district direct aan Europa grenst. Maar Rusland is tegelijkertijd een groot land met een enorme geografische diversiteit.

- In hoeverre probeer jij als correspondent een geografische nuance aan te brengen in de berichtgeving? (voorbeeld van bericht noemen; opvallend)
In hoeverre is dat wel of niet mogelijk?
Hoe ziet dit er concreet uit?

Invloed Nederland-Ruslandjaar

- In hoeverre heeft het Nederland-Ruslandjaar invloed gehad op de berichtgeving in de krant?
Positiever of juist negatiever nieuws? Meer nieuws? Ander nieuws?

Stereotypering

- Welke stereotype beelden bestaan zijn op dit moment relevant over het Rusland van Poetin?
- In hoeverre probeer je bepaalde geldende beelden te nuanceren als correspondent? In hoeverre heb je daar de mogelijkheid toe?

Negativiteit

- In hoeverre is er sprake van een negatieve berichtgeving?
- En in hoeverre klopt het volgens jou dat Russen zich hier 'druk over maken'?

Onderscheid in de inhoudelijke thema's in de berichtgeving en de toon van de berichtgeving.

- Hoe schrijf jij zelf over Rusland?
In hoeverre schrijf jij berichten (of delen daarvan) bewust in een bepaalde toon en wat zijn je overwegingen hierbij?

Verschillende perspectieven

Eurocentrisch perspectief. Nederland beschouwt zich moreel superieur ten opzichte van Rusland en progressiever (het bekende geheven vingertje). Vaak een 'wij tegenover zij'.

- In hoeverre is hier sprake van in de berichtgeving?
Waarom wel / niet? Zo ja, bij welke thema's / onderwerpen komt dit dan naar voren?

Ons perspectief vs hun perspectief. Verschillen in normen en waarden (Nederlandse / Westerse waarden en Russische waarden)

- Vind je het een taak om ook hún kant te belichten?
Andere perspectieven te laten zien?

Afsluitende vragen (indien in het gesprek nog niet eerder naar voren gekomen)

- In hoeverre heb je op dit moment te maken met financiële factoren, zoals bezuinigingen?
- Enkele belangrijke prioriteiten van de krant die van invloed zijn op dit moment?
- In hoeverre is er ruimte voor een persoonlijke tint in de berichtgeving?
Overtuigingen, meningen, verwachtingen
- Wat zou je vandaag of morgen graag over Rusland in de krant willen zien wat je tot nu toe mist?

Topiclijst telefonisch gesprek Evert van Dijk & Henk Meijer (DVHN)

Nieuwe samenwerking met AD/Parool

Na de opheffing van de GPD in januari 2013, werkt het DVHN niet meer samen met deze persdienst. En dus ook niet meer met de Ruslandcorrespondenten die verbonden waren aan de GPD. Nu een nieuwe constructie met het AD/Parool.

- Hoe gaat dat nu in z'n werk voor berichtgeving over Rusland? (Letterlijk overgenomen van AD/Parool?)
- Na de GPD zijn veel regionale kranten ondergebracht bij de Persdienst. Waarom kiest DVHN niet voor zo'n constructie?
- Wat is het grootste verschil voor de totstandkoming / selectie van berichtgeving nu ten op zichte van de tijd van de GPD?

Selectie berichtgeving

Hoe gaat de selectie van buitenlands nieuws in zijn werk?

Is er een speciale selectie voor Rusland?

Is buitenlandberichtgeving over Rusland veranderd het afgelopen jaar? (hoeveelheid, invalshoek, plaats in de krant etc.)

Invloed Nederland-Ruslandjaar

In hoeverre is er sprake van invloed van het Nederland-Rusland jaar op de berichtgeving?

Prioriteiten / visie krant

Wat zijn op dit moment enkele belangrijke prioriteiten voor de buitenlandberichtgeving?

Hoe kijkt u naar de regionale krant als plaats voor buitenlandberichtgeving?